

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KLASİKLER

NIKOLAY LESKOV
BÜYÜLÜ GEZGİN



KLASİKLER

Nikolay LESKOV

BÜYÜLÜ GEZGİN

Türkçesi Kayhan Yükseler

Sonsöz olarak Walter Benjamin, "Hikâye Anlatıcısı: Nikolay Leskov'un Eseri Üzerine Gözlemler"

"Bir keresinde tesadüflerin bir araya gelmesiyle baştan sona kadar bir şeytan kovma ayini izleme imkânım oldu. Şimdi bunu işin gerçek uzmanlarına, ciddiye ve debdebe meraklılarına herkesin beğeneceği bir üslupla anlatmak istiyorum."

ÖYKÜ

§

§

NİKOLAY SEMYONOVİÇ LESKOV

Roman, öykü ve oyun yazarı Nikolay Semyonoviç Leskov, 1831 yılında, Oryol ilinde dünyaya geldi. Babası ceza mahkemesinde memurdu, annesi soylu bir aileden geliyordu. 16 yaşında babasını kaybeden yazar bir süre memur olarak çalıştı. 1857'de yeni arazilerin yerleşimiyle ilgili bir şirkete girdi ve ülkenin pek çok yerini görme olanağı buldu. 1861 yılında Petersburg'a yerleşti. Yazarlığa makale ve yergisel yazılarla başladı. Leskov, altmışlı yıllarda başta "Ledi Makbet Mtsenskovo Uyezda" (Mtsensk İlçesinin Lady Macbeth'i) olmak üzere bir dizi gerçekçi, ses getiren kısa ve uzun hikâyeler kaleme aldı. Bu dönemde yazdığı birtakım makaleler, devrimci demokratlarla uzun polemige girmesine neden oldu ve *Na Nojab* (Kanlı Bıçaklı) romanı gibi kimi eserlerinde karikatürize edilmiş nihilist tiplere yer verdi.

Yetmişli yılların ortasından itibaren yeni arayışlara yönelen Leskov, Çarlık ve Ortodoks bürokrasisini yergici dille anlattığı eserler vermeye başladı. "Soboryane" (Katedral Halkı) "Oçarovannıy Strannik" (Büyülü Gezgin), "Nesmertelnıy Golovan" (Ölümsüz Golovan), "Zapeçatlenıy Angel" (Mühürlü Melek), "Bely Aryol" (Beyaz Kartal) ve fantastik öğelerin yoğun biçimde işlendiği, iyilik ve yetenek ve cesaretin anlatıldığı "Skaz o Tulskom Kosom Levşe i o Stalnoy Blohe" (Tulalı Şaşı Gözlü Solak ile Çelik Pire'nin Masalı) gibi seçkin uzun öykülerini bu dönemde yazdı.

Leskov, öykülerinde genellikle anlatıcı ve skaz (masal) denilen yazın tekniğini kullandı. Grotesk ve fantastik anlatımlarla süslediği renkli bir dili vardı. Edebi ve halk dili karışımı kendine özgü renkli, canlı bir anlatım tarzı yaratmış, Tolstoy, Çehov ve Gorki tarafından övgüyle karşılanmıştı. Kalp ve astım hastası olan Leskov, 1895 yılında Petersburg'da öldü ve Volkovo Mezarlığı'na defnedildi.

KAYHAN YÜKSELER

Kayhan Yükseler, 1947 yılında İstanbul, Kadıköy'de doğdu, 1959 yılında Selimiye Askeri Ortaokulu'na girdi. Liseyi Erzincan Askeri Lisesi'nde bitirdikten sonra, 1967 yılında asteğmen olarak Kara Harp Okulu'ndan mezun oldu. Ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra 1998 yılında albay olarak emekli oldu. İlk çeviri kitabı *Nartlar: Asetin Halk Destanı'dır* (V. İ. Abayev). Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü* adlı yapıtının tercümesiyle Dünya Kitap 2005 Çeviri Ödülü aldı. Diğer çevirileri: *Lermontov/Profil*, *Abhazy'a'nın Beyaz Kitabı* (Arşiv Belgeleri), *Oset Tarih Atlası* (R. S. Bzarov), *Taşnak Partisinin Karşıdevrimci Rolü* (A. Lalayan), *Kızıl Kitap* (Arşiv Belgesi), *Karakalpak Kızı* (Tulebergen Kaipbergenov), *Baden Baden'de Yaz* (Leonid Tsipkin), *Diasporadaki Taşnaklar* (S. Pirumyan), *Çarlık Polis Raporlarında Taşnaklar* (Arşiv Belgesi), *Yeni Türkiye'nin Doğuşu* (V. A. Gurko-Kryajin), *Gümüş Güvercin* (Andrey Bely), *Çukur* (Andrey Platonov), *Kafkasya'da Bulunan Antik Eserlerin Keşfi ve Yazılarının Çözümlemesi* (G. F. Turçaninov), *Kafkas Dolmenleri ve Mısır Piramitleri* (İbrahim Canhot-Nurbıy Lovpaçe), *Eski Hatıpsa Kentinden Mesaj* (Nurbıy Lovpaçe), *Sinan'ın Kitabı* (Gleb Şulpyakov), *Keçinin Şarkısı* (K. Vaginov), *Ruslan ve Ludmila* (A. Puşkin), *Senfoni* (A. Bely), *Meotlar* (N. Anfimov), *Svistonov'un Eserleri ve Günleri* (K. Vaginov), *Poemalar* (A. Puşkin), *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşamlar* (Nikolay Gogol), *Mirgorod Öyküleri* (Nikolay Gogol), *Çerkes Arkeolojisi ve Sanatı* (Nurbıy Lovpaçe), *Özgürlüğün Son Oğlu* (Mihail Lermontov).

KLASİKLER

Nikolay
LESKOV
BÜYÜLÜ GEZGIN

Türkçesi ve Sunuş Kayhan Yükseler
Sonsöz olarak Walter Benjamin,
"Hikâye Anlatıcısı: Nikolay
Leskov'un Eseri Üzerine Gözlemler"



Yayın no **1374**

Everest Klasikleri **57**

Büyülü Gezin

Nikolay Semyonoviç Leskov

Sonsöz: Walter Benjamin, "Hikâye Anlatıcısı: Nikolay Leskov'un Eseri Üzerine Gözlemler"

Kitabın özgün adı:

Oçarovanny Strannik

Yayına hazırlayan: Cem Alpan

Rusça aslından çeviren: Kayhan Yükseler

Kapak tasarımı: Beste Doğan

Sayfa tasarımı: M. Atahan Sıralar

© 2015, bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Ocak 2015

ISBN: 978 - 605 - 141 - 815 - 5

Sertifika no: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

Matbaa sertifika no: 12088

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8

Bayrampaşa/İstanbul

Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76

e-posta: info@everestyayinlari.com

www.everestyayinlari.com

www.twitter.com/everestkitap

facebook.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Ücretsiz DPF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

İÇİNDEKİLER

BÜYÜLÜ GEZGİN.....	7
BEYAZ KARTAL (FANTASTİK ÖYKÜ)	195
ŞEYTAN KOVALAMA	227
APTALCIK.....	247
ALEKSANDRİT Mistik Aydınlanmada Doğa Gerçeği.....	259
Sonsöz olarak: Walter Benjamin, “Hikâye Anlatıcısı Nikolay Leskov’un Eseri Üzerine Gözlemler”.....	279

BÜYÜLÜ GEZGİN

BİRİNCİ BÖLÜM

Ladoga Gölü'nde Konevets Adası'ndan Valaam'a yol alırken,* vapurun günlük bakımı için Korela Limanı'na yanaştık. Gezmeye meraklı yolculardan birçoğu karaya çıkmak istedi. Kıvrak Çuhon† atlarıyla ıssız kasabaya inip kısa bir süre sonra döndüler. Kaptan son hazırlıklarını tamamladıktan sonra limandan ayrıldık.

Korela'ya yapılan bu kısa ziyaretten sonra konunun dönüp do-laşıp –çok eski Rus yerleşimi olmasına rağmen, ondan daha hazin bir yer hayal etmenin zor olduğu– bu yoksul köye gelmesi çok doğal. Gemide herkes bu görüşteydi. Yolcuların arasında felsefi genellemelere ve politik nüktelere hayli hevesli olan biri vardı. Bu zat, Petersburg'da istenmeyen memurların az çok uzak yerlere gönderildiğini ve onlara ödenen yollukların hazine zararına yol açtığını söyledi. Oysa başkentin hemen yakınında Ladoga Gölü kıyısındaki Korela gibi, her türlü bağımsız ve özgür fikrin, halkın ilgisizliğinin ve insanın içini karartan kısır doğanın yarattığı korkunç sıkıntı karşısında duramadığı harika yerlerin bulunduğunu ekleyerek buna bir türlü anlam veremediğini belirtti.

“Bu olayda asıl suçlunun,” diye konuşmasını sürdürdü aynı yolcu, “kesinlikle alışlagelmiş bir durağanlık ya da en azından kapsamlı bir bilgi eksikliği olduğuna inanıyorum.”

* Ladoga Gölü'ndeki bu iki adada da çok eski zamandan kalma manastır bulunmaktadır. (ç.n.)

† Çuhon, Eston, Fin ve Karelyalıların eski adıdır. (ç.n.)

Sık sık seyahat eden başka bir yolcu buna yanıt olarak, burada değişik zamanlarda bazı sürgünlerin kaldığını, ancak hiçbirinin buraya fazla dayanamadığını söyledi.

“Semiranistlerden* biri edep dışı davranışları nedeniyle zangoç olarak gönderilmiş buraya (bu sürgün şeklini hiç anlayamıyorum). Evet, buraya gelince uzun bir süre cesur davranmaya çalışmış. Kendine bir çeşit yeni bir kader çizeceğini umut etmiş hep. Ama sonra kendini öyle içkiye vermiş ki aklını oynatmış ve olabildiğince çabuk kurşuna dizilmesi emrinin verilmesi ya da askere yazılması, olmazsa artık bir işe yaramadığından asılarak öldürülmesi için ilgili makamlara dilekçe göndermiş.”

“Peki, nasıl bir karar izledi bunu?”

“Şey... doğrusu bilmiyorum; her neyse, bu kararı beklemeden kendini astı.”

“Çok güzel yapmış,” diye karşılık verdi filozof.

“Güzel mi?” diye sordu anlatıcı. Tüccar olduğu belliydi, üstelik ağırbaşlı, güvenilir, dindar bir adama benziyordu.

“Neden olmasın? Hiç değilse öldü, hiçliğe karıştı.”

“Ne demek hiçliğe karıştı, bayım? Öbür dünyada ne yapacak peki? Kendi canına kıyanlar tam bir yüzyıl azap çekecekler. Onlar için hiç kimse dua bile edemez.”

Filozof alaylı bir şekilde gülümsedi, ama hiç tepki göstermedi. Gelgelelim, yetkili makamların izni olmadan† kendini asan zangocu durduk yerde savunan yeni bir rakip ona ve tüccara karşı cephe aldı.

Konovets’ten beri bir köşede oturan, içimizden hiç kimsenin varlığından bile haberi olmadığı yeni yolcuydu bu. Bu zamana kadar hiç konuşmamış, kimsenin zerrece dikkatini çekmemişti, şimdiyse herkesin bakışları ona çevrilmişti. Kimse tarafından fark

* Papaz okulu öğrencisi.(ç.n.)

† Yazar bu ifadeyi aynı bu şekilde kullanmış. (ç.n.)

edilmemesi yolcuları şaşırtmış görünüyordu. Boylu poslu, esmer, içten yüzlü bir adamdı; kurşuni, gür, bukleli saçları vardı: Kır saçları ona garip bir hava veriyordu. Beline manastırda kullanılan deriden geniş bir kemer bağlamıştı, üzerinde keşiş adayı cüppesi, başında da siyah çuhadan uzun keşiş takkesi vardı. Aday ya da keşiş olabilirdi – ama bunu anlamak çok zordu, zira Ladoga adalarının keşişleri sadece yolculuklarda değil, adalarda da pek *kami-lavka** takmazlar, köy yaşamının sadeliği içinde takke giyerlerdi. İleride çok ilginç bir insan olduğunu öğreneceğimiz bu yeni yolcumuz, elliden fazla göstermiyordu. Kelimenin tam anlamıyla bir bahadırdı ve dış görünüşüyle Vereşçagin’in harika tablosunu† ya da A. K. Tolstoy’un‡ baladındaki iyi yürekli, saf, tipik Rus kahramanı Muromlu yaşlı İlya’yı§ andırıyordu. Üzerinde cüppe olmasa, benekli bir “küheylana” binse ve laptillerle¶ ormanda dolaşıp, “reşine ve çilek kokan balta girmemiş çam ormanı”™ gibi miskin miskin havayı koklasa tıpkı ona benzerdi...

Ama bütün bu iyi kalpli, saf görünüşüne rağmen, onda eskilerin “pişmiş” dedikleri görmüş geçirmiş kişilere özgü bir hava olduğunu anlamak için uzun uzun incelemeye gerek yoktu. Tavırları kendinden emin, pervasız ama sevimsiz bir küstahlıktan uzaktı. Ciddi, tatlı bir bas tonlamasıyla konuşmaya başladı:

“Bunların hiçbir anlamı yok,” dedi bizim yolcu. Sesi hussar†† tarzı burulmuş, kalın, kır bıyıklarının altından uyuşukça ve sakin

* Yukarıya doğru genişleyen silindirik biçimli papaz başlığı. (ç.n.)

† Ünlü Rus savaş ressamı ve edebiyatçı Vasiliy Vasilyeviç Vereşçagin’in (1842-1904) *Muromlu İlya ile Prens Vladimir Şolende* tablosundan söz ediliyor. (ç.n.)

‡ Rus şair ve öykü yazarı kont Aleksey Konstantinoviç Tolstoy (1817-1875). (ç.n.)

§ Ünlü Rus destan kahramanı. (ç.n.)

¶ Huş kabuğundan ya da ipten yapılan ayakkabı, sandalet. (ç.n.)

™ Kont A. K. Tolstoy’un *Muromlu İlya* baladı. Tırnak içinde olanlar bu baladdan alınmıştır. (ç.n.)

†† Hafif süvari. (ç.n.)

çıkiyordu. “İntihar edenler için öbür dünyayla ilgili sözlerinize ve onların asla bağışlanmayacağına dair düşüncelerinize katılmıyorum. Onlar için kimseler dua etmeyecekmiş de – bu da saçma, çünkü onların talihsiz durumunu çok basit ve kolay biçimde toptan düzeltebilecek bir insan var.”

İntihar edenlerin koşullarıyla yakından ilgilenen ve ölümlerinden sonra iyileştiren bu kişinin kim olduğunu sordular ona.

“Kim mi efendim?” diye karşılık verdi keşiş-bahadır. “Moskova piskoposluğuna bağlı bir köyde insanları çileden çıkaracak derecede içki içen bir papaz vardı, neredeyse papazlıktan çıkaracaklardı onu – intihar edenlere ilgi gösteren işte bu adamdır.”

“Bunu nereden biliyorsunuz peki?”

“İnsaf ediniz beyefendi, bunu sadece ben değil, Moskova’da herkes bilir, zira Moskova Metropoliti ekselansları Flaret’in* kendileri de bu işle ilgilenmişti.

Kısa bir sessizlikten sonra biri bu olayın çok kuşku verici olduğunu söyledi.

Kara cüppeli keşiş bu hafiften çıkışa hiç alınmadan karşılık verdi:

“Evet, efendim, ilk bakışta, evet, hiç de inandırıcı gelmiyor. Buna metropolit hazretleri bile uzun süre inanmamışsa kuşku götürmesinde şaşılacak bir şey yok. Ama sonra eline konuyla ilgili inandırıcı kanıtlar geçince, buna inanmamanın imkânsız olduğunu anlayıp onay verdiler.

Yolcular bu olağanüstü hikâyeyi anlatmasını isteyerek keşişin etrafını aldılar. O da yolcuların bu isteğini kırmayıp anlatmaya başladı:

* Vasili Mihayloviç Drozdov (1783- 1867) Moskova Metropoliti. (ç.n.)

Derler ki, bir gün başpapaz, metropolit hazretlerine bir yazı yazarak, votka içip zilzurna sarhoş gezen bu papazın artık cemaate bir faydasının dokunmadığını bildirmiş. Doğrusunu söylemek gerekirse bu ihbar yazısı gerçeklere dayanıyordu. Metropolit bu papazın Moskova'ya, makamına getirilmesini emretti. Metropolit ona bakar bakmaz, bu papazın gerçekten iflah olmaz bir ayyaş olduğunu anlayıp görevden alınması gerektiğine karar verdi. Papaz derin bir üzüntüye kapıldı tabii, içkiyi bile bıraktı, ama kendini paralıyor, “Ah, kendimi ne hallere düşürdüm,” diye ağlayıp sızlıyordu, “bundan sonra ne yapabilirim ki, canıma nasıl kıymayayım şimdi? Bunu yapmaktan başka çarem kalmadı: O zaman metropolit hiç değilse bahtsız aileme acır da, benim gibi aileme kol kanat gelecek, çoluk çocuğuma bakacak biriyle kızımı evlendirir.” Buraya kadar iyi! Böylece kesin olarak yaşamına son vermeye karar verdi, gününü bile belirledi, yaradılıştan iyi bir insan olduğu için şöyle düşündü: “Hayhay, öleyim, diyelim ki öleceğim, ama benim bir ruhum var, sonuçta hayvan değilim ya – ayrıca ruhum nereye gidecek peki?” O andan sonra üzüntüsü bir kat daha arttı, bu arada metropolit içki düşkünü bu adamın meslekten çıkarılmasına karar vermişti. Bir gün toplu yemek sonrası[†] elinde kitabıyla kanepeye uzanan metropolit uyuyakaldı. Uykuya mı dalmıştı, içi mi geçmişti? Her neyse, ansızın hücre kapısının ardına kadar açıldığını gördü. “Kim var orada?” diye seslendi, zira uşağın, biri hakkında bilgi vermeye geldiğini düşünmüştü, ama hizmet-

* Rusya'da 1869 yılına kadar münhal papaz kadrolarının vekâleten yürütülmesine dair bir veraset kanunu yürürlükteydi. Buna göre, bir papazın ölümünden sonra papazın idaresindeki bölgenin (ruhani dairenin) yönetimi oğluna ya da damadına geçiyordu. (ç.n.)

† Rus. *Trapeza*. Ortak masa anlamına gelip, manastırda toplu olarak yenen yemek anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

linin yerine içeriye yaşlı bir adam girdi, metropolit bu mübarek, saygıdeğer adamın Aziz Sergius olduğunu tanıdı hemen.

“Bu gelen sen misin Aziz babamız Sergius?” dedi metropolit.

“Benim, Tanrı’nın hizmetkârı Flaret,” diye karşılık verdi aziz.

“Benim gibi değersiz birinin,” dedi metropolit, “sizin gibi tertemiz birine ne faydası dokunur ki?”

“Merhamet istiyorum senden.”

“Efendim, kimin için buyuruyorsun bunu?”

Aziz, mesleğinden ihraç edilen papazın adını verip ayrıldı; metropolit biraz kendine gelince olanları düşünmeye başladı: “Neye yormalıyım bunu? Sıradan bir düş mü yoksa hayal mi? Kehanet rüyası mı yoksa?” Bu işe epeyce kafa yorduktan sonra, dünya üzerindeki her akli başında insan gibi bunun sıradan bir rüya olduğu sonucuna vardı, çünkü Aziz Sergius gibi, orucunu hiç aksatmamış, erdemli bir hayatın sıkı koruyucusu olan bir insanın, özensiz bir yaşam süren, zayıf karakterli bir papaz için şefaatte bulunması olacak iş miydi? Her neyse, metropolit hazretleri, Aziz Sergius konusunda böyle bir yargıya varıp bütün bu olanları başlangıcından itibaren doğal akışına bıraktı. Kendi de her zamanki gibi biraz zaman geçirdi, uygun bir vakitte de yeniden yatmaya gitti. Ama uykuya dalar dalmaz yine bir rüya gördü, metropolitin yüce ruhunu daha derinden sarsan bir şeydi bu. İmgelemenizde canlandırın bir: Gürültü... Sözlerle anlatılamaz korkunç bir gürültü... Doludizgin geliyorlar... Sayıları belli olmayan yüzlerce şövalye... Hepsi yeşil kıyafetli, uçar gibi geliyorlar, zırh takımları da, tuğlar da, kaplan gibi kara yağız atlar da... önlerinde ise aynı savaş donatısı kuşanmış mağrur *stratopedarh*’ları[†] var. Siyah sancak ne-

* Radonejli Aziz Sergeus (1321-1391). Rus Ortodoks kilisesince en saygın kabul edilen azizlerinden biri. (ç.n.)

† Ordugâh komutanı. Yunanca στρατοπεδάρχης sözcüğünden türetilmiş. Burada iblis ordusunun komutanı anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

rede dalgalanıyorsa, dörtlü oraya gidiyorlar, yılanlı sancaklara doğru... Metropolit bu sıra sıra arabaların ne anlama geldiğini bilmiyor, ama gururlu önderleri, “Onları paramparça edin!” diye haykırıyor. “Artık dua kitapları, duacıları yok,” sonra dörtlü geçiyor; *stratopedarh*’ın peşinden de savaşçıları... Onların ardında ise ilkbahar mevsiminin yağsız kaz sürüsü gibi, kasvetli gölgeler uzanıyor. Hepsi acıyarak metropolite üzüntüyle başlarını sallıyor. Gözyaşları içinde sessizce inleyerek, “Bırakın gitsin!” diyorlar, “bizim için bir tek dua eden o.” Metropolit yatağından sıçradığı gibi ayyaş papazın huzuruna getirilmesini emretti, papaz getirildiğinde ise ona, “Nasıl ve kimin için dua ediyorsun?” diye sordu. Papaz o her zamanki sefil ruh haliyle başpiskoposun karşısında soğukkanlılığını kaybedip şöyle dedi: “Metropolit hazretleri gereken neyse onu yapıyorum.” Ekselansları, papazın suçunu itiraf ettiğine şimdi inanmıştı: “Suçluyum,” dedi papaz, “tek günahım, ruhen zayıf biri olarak, umutsuzluğa kapılan insanın hayatına son vermesinin daha iyi olacağını düşünmüş olmamdır. Canlarına tövbe etmeden kıyan insanlar için Mubarek Aşa-i Rabbani ayininde hep dua ediyorum...” Metropolit birden rüyasından yağsız kazlar gibi önünden süzülerek geçip gidenin ne olduğu anladı ve onların önünde yakıp yıkmak için saldıran iblisleri sevindirmeyi istemediğinden papazı kutsadı: “Git,” dedi, “ve artık günah işleme, kimin için dua ettiysen – devam et.” Papazı yeniden eski görevine getirdi. Neyse, böyle bir adamın mücadeleyle geçen bir yaşama dayanamayan insanlara yararı dokunabilir, zira mesleğinin getirdiği cesaretle artık geri adım atmayıp, onların lehine Yaradan’ı usandıracak, onun da onları bağışlaması gerekecek.

* Hristiyanlarda şarap-ekmek ayini. (ç.n.)

Bir yolcu sordu:

“Neden ‘gerekecekmiş’ peki?”

“ ‘Kapıyı çalın,’ dendiği için; çünkü bunu bizzat Tanrı buyurdu, bunu artık değiştiremez, efendim.”

“Lütfen söyler misiniz, kendi canına kıyanlar için bu Moskovalı papazdan başka dua eden kimse yok muydu?”

“Size bu konuda ne söyleyeceğimi doğrusu bilmiyorum. Zorba olduklarından onlar için Tanrı’ya şefaatte bulunmanın gerekmediğini söyleyenler varmış, ama kimileri bunu anlamamış ve onlara dua etmiş olabilir. Ancak yanılmıyorsam Teslis Günü ya da Hamsin Yortusu’nda† onlar için dua edilmesine sanırım herkes izin veriyormuş. Bu günlerde özel dualar okunurdu. Harika, dokunaklı dualar... Bunları her zaman ben de dinlemişimdir.”

“Onlar için diğer günlerde dua etmek acaba yasak mı?”

“Bilmiyorum, efendim. Bunu hikmet sahiplerinden birine sormalı; sanırım, onlar bilirler; fakat bu beni ilgilendirmediği gibi, bunu konuşma imkânım da hiç olmadı.”

“Peki, ayinde bu duaların tekrarlanıp tekrarlanmadığını hiç fark ettiniz mi?”

“Hayır, efendim, fark etmedim; bu arada siz yine de benim sözlerimi dikkate almayınız, zira ayinlere çok seyrek giderim.”

“Nedenmiş o?”

“İşim başımdan aşkın.”

“Keşiş-papaz mısınız, yoksa diyakoz mu?”

“Hayır, *ryasofor*‡ giyiyorum sadece.”

* *Kıtabı Mukaddes.* (Matta, 7: 7-8) Dileyin, size verilecektir; arayın, bulacaksınız. Çalın, kapılar size açılacaktır. Çünkü her dileyen alır, arayan bulur ve kapıyı çalana açılır. (ç.n.)

† Teslis Günü: Ortodokslarda Paskalya’dan elli gün sonraya denk düşen pazar günü kutlanan gün. Hamsin Yortusu: Teslis Günü’nden sonraki ilk pazartesi. (ç.n.)

‡ *Rus.* Başlık, cüppe gibi keşiş giysileri. Bunları, hak kazanmış keşiş adayı giyer. (ç.n.)

“Hoş, bu keşiş olduğunuz anlamına gelmez mi?”

“Şey... evet, efendim, genelde böyle kabul ederler.”

“Etmesine ederler de,” diye karşılık verdi tüccar, “keşiş adayla-rını da askere almak pekâlâ mümkün.”

Bahadır-keşiş bu imaya hiç alınmadı, biraz düşündükten son-ra şöyle yanıt verdi:

“Evet, bu olabilir, böyle olayların olduğunu duydum; ancak ben yaşlı bir adamım, elli üç yaşındayım, ayrıca askerliğe yabancı biri de değilim.”

“Askerlik hizmetinde bulundunuz, öyle mi?”

“Evet, bayım.”

“Astsubay falan mıydınız?” diye yeniden sordu tüccar.

“Hayır, değildim.”

“İyi de neydiniz – erbaş mı, silah depocusu mu, yoksa sıradan er mi, ne?”

“Hayır, pek anlatamadım, sanıyorum; gerçek bir askerim, ne-redeyse çocukluğumdan beri askeri birliklerde bulundum.”

“Kantonistsiniz” o halde,” dedi tüccar kızgın bir sesle.

“Buna da hayır.”

“Seni anlamak da ne zormuş arkadaş, kimsin sen peki?”

“Koneserim.[†]

“Bu da ne şimdi?”

“Koneserim, bayım, konoser, ya da sıradan halk diliyle söyle-yeyim, atlardan iyi anlarım; remonterlere[‡] rehberlik yaptım.”

* *Fra.* Rusya’da 1856 yılına kadar düşük rütbeli asker çocukları *kantonist* olarak adlandırılıyordu, bu konumları nedeniyle orduda hizmet etme yükümlülükleri vardı. (ç.n.)

† Fransızcası *connaissanceuse*. Ehil, uzman anlamında; burada at terbiyecisi olarak kullanılıyor. (*Kon* aynı zamanda Rusçada *at* anlamına gelmektedir.) (ç.n.)

‡ *Remonter*: Süvari birlikleri için at satın alma ve seçme işlerini yürüten görevli subay. (ç.n.)

“Sahi mi?”

“Evet, efendim, binden fazla at seçtim, onları koşturdum. Vahşi olanlarını terbiye ettim, söz gelişi, şaha kalkıp hızla sırtüstü yere devrilenler olur, eyer kaşı binicisinin göğsünü parçalayabilir. Ama benim başıma hiç böyle bir talihsizlik gelmedi.”

“Böylelerini nasıl ehlileştirmiştiniz?”

“Ben mi? Çok basit, zira yaradılıştan edindiğim özel bir armağan bu. Atın üzerine atladığım gibi, at daha ne olduğunu anlamadan sol elimle atın kulağına kuvvetlice asılırım ve dişlerimi gıcırdatarak sağ yumruğumu ise kulaklarının arasına bastırırım, at öyle bir hale gelir ki burun deliklerinden kanlı beyni bile görür ve böylece yatışır.”

“Ee, sonra?”

“Sonra inerim, etrafıma göz atar, atın belleğinde iyi bir izlenim bırakmak için gözlerinin içine uzun uzun bakarım, sonra da tekrar binip sürerim.

“Bundan sonra at uysal mı davranır?”

“Evet, çünkü at zeki bir hayvandır, insanın kendisine nasıl davrandığını, hakkında ne düşündüğünü duyumsar. Atlar beni örneğin, bu açıdan sevdi ve anladı. Moskova’da, manejde ele avuca sığmaz bir at vardı, binicileri bir türlü zaptedemezdi onu, iyi eğitilmemişti ve binicisinin dizlerini ısıracak kadar vahşiydi. Şeytan gibiydi vesselam, dişlerini geçirmesiyle binicinin dizkapağını yüzmesi bir olurdu. Çok insanın ölümüne sebep olmuştur. O zamanlar Moskova’ya Rarey’ adlı bir İngiliz gelmişti – “çılgın at terbiyecisi” lakabı taktık ona. Gelgelelim, bizim o aşağılık at az kalsın onu bile öbür dünyaya gönderecekti, Rarey’i yine de rezil duruma düşürdü; Rarey’in ondan çelik dizlikleri sayesinde kurtulduğunu

* Ünlü Amerikan at terbiyecisi John Salamon Rarey (1827- 1866). Kraliçe Victoria’nın davetiyle bir süre İngiltere’de, 1856 yılında da Rusya’da bulunmuştur. Yazar burada Rarey’i kendi tasarrufuyla İngiliz olarak tanımlıyor. (ç.n.)

söylerler, ayağına yapışmasına rağmen, dişlerini geçirememiş, onu bu yüzden yere devirememişti; yoksa bu vahşi at onu da öldürürdü; bense onu gerektiği gibi koşturdum.”

“Lütfen, bunu nasıl yaptığınızı anlatır mısınız?”

“Tanrı’nın yardımıyla, bayım, çünkü, yine söylüyorum, bu bana Tanrı’nın bir armağanı. Şu “çılgın at terbiyecisi” denilen Mister Rarey ve bu atla uğraşan kimi biniciler bu kötücül atı dizginleyip öfkesini bastırmak için ellerinden geleni yaptılar, böylece at başını sağa sola sallayamadı. Oysa ben bundan çok farklı bir yol buldum. İngiliz Rarey atla uğraşmaktan vazgeçince şöyle dedim: ‘Boşuna, ne yapsanız yararı olmaz, çünkü bu atın içine şeytan girmiş. İngiliz bu işten anlamaz, ama ben,’ dedim, ‘bunu bilirim, yardım edeceğim.’ Yetkili makamlar, uygun buldu. Bunun üzerine, ‘Atı Drogomilov karakoluna getirin!’ dedim. Getirdiler. Evet, efendim; dizgin vurulmuş atı, seçkin tabakanın kır evlerinin bulunduğu Fili’ye, küçük vadiye getirdiler. Burada çalışabileceğim geniş ve yeterli bir alan olup olmadığına baktım önce. Atın, yamyamın üzerine atladım. Göğsüm çıplaktı ve yalınayaktım, başımda sadece şapka, altımda da geniş binici pantolonu vardı. Çıplak bedenime de Novgorodlu aziz prens Vsevolod Gabriel’in[†] sırma kuşağını dolamıştım. Bu yiğit prene gençliğimden beri derin saygı duymuş, ona içten bağlanmıştım; kuşağına şöyle bir yazı işlenmişti: ‘*Onurumu hiç kimseye satmam.*’ Bir elimde, ucunda iki funtu[‡] geçmeyen kurşun topuz asılı meşhur Tatar kamçısından, öbüründe ise içinde sulu hamur bulunan sıradan sırlı bir testiden

* Moskova’nın kır evleriyle ünlü tarihsel bir bölgesi. (ç.n.)

† Vsevolod Gabriel (Ölümü 1137). Fin-Uygur topraklarına seferler düzenlemiş, Ortodokslarla aziz kabul edilen ünlü Novgorod Prensi. Mezarına asılı bir kılıçta Latince şöyle bir yazı bulunmaktadır: “*Honorem meum nemini dabo*” (Onurumu hiç kimseye satmam). (ç.n.)

‡ Funt: 410 gramlık ağırlık ölçüsü. (ç.n.)

başka kesinlikle özel bir alet yoktu. Böylece, efendim, atın sırtına bir güzel kuruldum, dört kişi de, içlerinden birini dişlememesi için atın dizgininden tutmuş, başını çeşitli yönler çekmeye çalışıyordu. Gelgelelim, bu şeytan kendisine karşı savaş açtığımızı anlayınca kişnemeye, acı acı bağırmaya başladı. Öfkeden tepeden tırnağa titriyor, beni ısırma çalışıyordu. Bunu görünce seyislere bağırdım: ‘Şu hergeleden,’ dedim, ‘dizgini çabuk çıkarın.’” Böyle bir emir verince, adamlar kulaklarına inanamadı, gözleri faltaşı gibi açılıverdi. ‘Ne duruyorsunuz?’ dedim, ‘kulaklarınız sağır mı oldu yoksa? Size verdiğim emri derhal yerine getirmek zorundasınız!’ ‘Neler diyorsun sen, İvan Severyaniç?’ dedi hepsi, ‘Dizgini çıkarma emrini nasıl verebilirsin?’ (Toplum hayatında adım İvan Severyaniç, Bay Flyagin’di). Onlara kızmaya başlamıştım, çünkü ayaklarımın arasında atın öfkeden kudurduğunu görüyor, hissediyordum. Onu dizlerimin arasında iyice sıkmıştım. ‘Çabuk, çıkarın!’ diye bağırdım. Onlar hâlâ aynı havayı çalışıyorlardı; birden kafamın taşı attı, dişlerimi gıcırdatmaya başlar başlamaz dizgini hemen çekip çıkardılar ve çil yavrusu gibi dört bir yana dağıldılar. Ben de ilk iş olarak –hiç beklemediği bu anda– testiye atın alnına geçiriverdim: Testi kırıldı, akışkan hamur gözlerine ve burun deliklerine doldu. At ürkmüştü, ‘Bu da ne?’ der gibi bir hali vardı. Başımdaki şapkayı hemen sol elime alıp, atın doğrudan gözlerine daha çok hamur yaymaya, böğrüne de kamçıyı vurmaya başladım... Öne doğru atıldı, bense görüş alanını tamamen kapatmak için şapkamla hamuru gözlerini ovuşturuyor, görüşünü iyice bozuyor, bu sefer öbür böğrünü kamçılıyordum... İşime bu şekilde devam ettim. Ona ne nefes aldırıyor, ne de çevresini görmesine izin veriyordum, şapkamı elime alıp hamuru sürekli kafasına sürüyordum, görmesini engelliyor, dişlerimi gıcırdatarak onu ürktüyor, dehşet içinde bırakıyordum, işin şakası olmadığını anlama-

sı için de kamçıyı iki böğrüne indiriyordum... Bunu sezdi ve artık direnmeyi bırakıp beni götürmeye başladı. Evet, götürüyordu, şu zavallı at götürüyordu beni, onu sürekli kamçıladığım için, at gayretlenerek hızını artırdıkça kamçıyı daha hırslı vuruyordum. Ve sonunda bu iş ikimizi de yormaya başlamıştı: Omzumda derin bir ağrı vardı, kolumu kaldıramıyordum, ata göz attım, yan gözle bakmıyordu artık, dili dışarı sarkmıştı. Atın pes ettiğini anlayınca yere atlayıp yüzünü gözünü sildim, yelesine yapışıp, 'Hele dur bakalım,' dedim, 'seni it oğlu it, köpeklerin yiyeceği seni!' Onu yere doğru çeker çekmez, önümde dizüstü yere çöktü. O günden sonra öyle uysallaştı ki bundan daha iyisini istemezdim doğrusu: Üzerine rahatlıkla biniyor, dolaşıyordum, ama kısa bir süre sonra öldü."

"Ne, öldü mü?"

"Öldü, bayım, çok gururlu bir hayvandı, uysal hallerini kabullenmişti, belli ki karakterine söz geçiremedi. Bu arada Bay Rarey olanları duyunca beni çalışma yerine davet etti.

"Şey, onun yanında çalıştınız mı?"

"Hayır, efendim."

"Neden, peki?"

"Ah, size nasıl anlatsam ki! Birinci sorun, bir koneser olmam, bildiğim, alışık olduğum branş bu – benim işim at seçmek, binmek değil, benden istenen sadece azgın atları yatıştırmaktı, ikincisi de, sanırım, onun bana karşı sinsi bir planı vardı."

"Nasıl bir plan?"

"Sırrımı benden öğrenmek istiyordu."

"Peki, satar mıydınız?"

"Evet, satardım."

"Olay nasıl bir seyir izledi?"

"Şey... Sanırım, benden korkmuştu."

"Bu hikâyenin gerisini lütfen anlatır mısınız?"

“Pek dikkate değer bir olay değildi, bana sadece, ‘Kardeşim,’ dedi, ‘şu sırrını benimle paylaş, sana çok para vereceğim ve seni yanıma koneser olarak alacağım.’ Hiçbir zaman kimseyi dolandırmadığımdan, ‘Ne sırrı?’ diye karşılık verdim. ‘Bunların hepsi saçma.’ O ise meseleyi İngiliz bilimi açısından ele alıyordu. Bana inanmayıp şöyle dedi: ‘Ayıkken sırrını bana açmak istemiyorsan, öyleyse birlikte rom içelim.’ O kadar çok içtik ki, Rarey’in yüzü pancar gibi kıpkırmızı olmuştu, dili döndüğü kadar, ‘Peki, şimdi,’ dedi, ‘ata ne yaptığını anlat bakalım.’ ‘Bak, şöyle...’ dedim ve yüzüme olabildiğince acımasızca bir hava verip ona baktım ve dişlerimi gıcırdatmaya başladım, o sırada yanımda hamurlu testi olmadığından örnek olsun diye bardağı kapıp ona savuracak oldum, bunu fark edince birden masanın altına daldı, oradan kapıya fırlayıp sırta kadem bastı, onu hiçbir yerde bulamadık. Böylece o günden sonra onunla hiç karşılaşmadım.”

“Onun yanına bu yüzden mi alınmadınız?”

“Bu yüzden, bayım. Ayrıca, Rarey o zamandan beri benden köşe bucak kaçtığına göre nasıl olur da işe alınırım? Oysa onun yanına girmeyi çok isterdim, zira onunla içki yarışı yaparken çok hoşlanmıştım ondan; ne var ki insan kendi kaderini çizemiyor kuşkusuz. Farklı bir tutkunun peşinden gitmem gerekiyordu.”

“Nasıl bir tutkuydu bu, peki?”

“Ah, gerçekten bilmiyorum, bunu size nasıl anlatmalı... Çok yer dolaştım, at bindim, atın gerisinde de oldum, tutsak düştüm, savaştım, çok insanın canını acıttım, beni öyle feci şekilde sakatladılar ki bir Allah’ın kulu dayanamazdı buna.”

“Manastıra ne zaman girdiniz?”

“Yakın zaman önce, ancak bütün bu geçmiş yaşamımdan sonra yalnızca birkaç yıl...”

“Buna da ilgi duyduunuz mu?”

“Şey... Bunu nasıl açıklayacağımı bilmiyorum... Yine de ilgi duymuş olmalıyım, bayım.”

“Niçin böyle dediniz? Emin değilsiniz sanki...”

“Nedeni ortada, ben daha o serüvenlerle dolu geçmiş yaşamımı bile kavrayamadıktan sonra nasıl olur da kesin konuşabilirim?”

“Bunun sebebi ne?”

“Pek çok şeyi irademin dışında yapmış olmam.”

“Kimin iradesiyle peki?”

“Anne babamın inançları yüzünden...”

“Başınıza gelenler ebeveynlerinin inançları yüzünden mi yani?”

“Hayatımı mahvettim, ama kendimi bir türlü yok edemedim.”

“Öyle mi?”

“Kesin olarak böyle, bayım.”

“Lütfen, hayat hikâyenizi anlatın bize.”

“Neden olmasın, hatırladıklarımı anlatabilirim, ancak hikâyeme en başından başlamalıyım, asla farklı biçimde anlatamam çünkü.”

“Bize bir iyilikte bulunun, bayım. Bu daha ilginç olacak.”

“Baylar, ilginç olur mu bilemem, ama dinledikten sonra kararı siz verirsiniz.”

İKİNCİ BÖLÜM

Eski koneser İvan Severyanıç, Bay Flyagin' kendi hikâyesine şöyle başladı:

Toprak kölesi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim, ailem Oryol ilinden Kont K.'nin[†] toprağa bağlı köleleriydi. Şimdi bu mülk genç sahiplerince çarçur edilmiş durumda, oysa yaşlı kontun zamanında çevrede hatırı sayılır bir yeri vardı. Kontun da oturduğu G. Köyü'nde görkemli bir malikâne, konaklama için ek yapılar, tiyatro, özel kegel[‡] alanı, köpek kulübesi, direğe bağlı canlı ayılar, bahçeler, müzisyenler, çeşitli oyun sergileyen aktörler vardı; dokuma ve çeşitli zanaat atölyeleri bulunuyordu; burada en dikkat çekici yer haraydı. Her işletmenin özel çalışanı vardı, ama tavla daha özel dikkat gerektiren bir bölümdü. Eski dönemlerde savaşmak üzere orduya normal asker yerine asker oğullarının alınması gibi, bizim yurtlukta da zamanı gelince arabacının oğlu arabacının, seyis oğlu seyisin, atlara yem verenin oğlu da harmandan ağıla ot taşımak üzere babasının yerini alırdı. Babam Severyan arabacıydı, gerçi ilk arabacılardan değildi, zira bizim burada onlardan fazla-

* Rusça *Flyaga*, matara sözcüğünden türetilmiş bir isim. Bu isim, Flyagin'in bir yandan içki ve âlemlere düşkünlüğünü, öte yandan da *İncil*'in birçok yerinde geçen *Tanrı'nın temiz kabı* – erdemli, dürüst insanı çağrıştırmaktadır. (ç.n.)

† Burada kölelerine zorbaca ve acımasızca davranan Kamenski kontlarından biri kastediliyor. (ç.n.)

‡ Dokuz kukaya benzeyen geleneksel Rus oyunu. (ç.n.)

sıyla vardı, ama babam altı at koşulu araba kullanıyordu. Faytoncuların sıralamasında yedinciydi ve çarın buradan geçtiği bir gün beş rubleyle ödüllendirilmişti. Daha bebekken annesiz kaldım, onu hiç tanımadım, onun *okunmuş oğluydum* ben. Annem uzun süre çocuğu olmayınca Tanrı'ya benim için yalvarıp yakarmış, ama beni doğurur doğurmaz ölmüş, bundan dolayıdır ki kocaman bir kafayla dünyaya gelmişim ve yine bu yüzden bana İvan Flyagin yerine, *Golovan'* adını uygun buldular. Babamın yanında, arabaların bulunduğu barınakta yaşarken tüm hayatım tavlada geçiyordu. Burada hayvanlardaki kavrama gücünün sırrına ermiştim, atlara çok düşkün biri olduğumu söyleyebilirim, çünkü daha emekleme çağındayken atların ayaklarının arasında sürünürdüm de bir kerecik olsun yaralanmazdım. Büyüyünce de onlarla yakın dost oldum. Harayla at ahırını ayrı yerlerdeydi, bizlerin, yani seyislerin harayla işleri olmazdı, oradan yalnız eğitime hazır atları alıp yetiştiriyorduk. Bizim postilyonla[†] birlikte her arabacının altı atı vardı ve hepsinin –Vyatka, Kazan, Kalmuk, Bityug[‡] ve Don olmak üzere– ırkları farklıydı. Bunların hepsi panayırlarda satılan su kenarlarında yetişen atlardı, çoğu elbette damızlık atlardı, onlardan söz etmeye değmez, damızlık atlar uysaldır çünkü, ne sağlam karakterleri vardır, ne de oynak hayal güçleri... Diğerleri ise vahşi mi vahşidir, etrafa dehşet saçarlar. Kontun ne kadar olursa olsun tüm yılmayı satın aldığı olurdu; ucuza kapatır, at başına sekiz-dokuz rubleden fazla vermezdi. Atları eve sürer sürmez hemen eğitime başlardık. Aşırı direnç gösterirlerdi. Kimi zaman yarısı telef olurdu da asla boyun eğmezlerdi. Avluda dururlar – şaşkın şaşkın yeni çevrelerine bakıp kendilerini duvardan duvara atarlar, kuşlar

* *Rus. Kocakafalı. (ç.n.)*

† Postilyon: At arabasında, en öndeki ata binen ve atın hızını ayarlayan kişi. (ç.n.)

‡ Voronej ilindeki Bityug Irmağı'nın her iki yakasında yetiştirilen ağır araba atları. (ç.n.)

gibi yan gözle sürekli gökyüzüne bakarlardı. Bazen böylelerini görünce insanın içini acıma duygusu sarar; zavallıya bakarsın, canı uçmak ister gibidir, neylersin kanatları yok... Daha işin başında ne yulaf yerler, ne de savaktan su içerlerdi, böylece tamamen eriyene ve cavlağı çekene kadar kuruyup giderlerdi. Kimi kez satın aldığımız atların yarısından fazlasını kaybederdik, özellikle Kırgız atlarından. Bu atlar bozkırların özgür, başına buyruk yaşamını çok severler. Öte yandan, buraya alışan ve hayatta kalanlardan hatırı sayılır miktarda at da eğitim sırasında –ehlileştirmede aşırı sert davranılınca– sakatlanmak durumuyla karşı karşıya kalıyordu. Buna karşılık, bu ağır eğitime dayananların arasından öyle üstün bir cins çıkıyordu ki hiçbir hara atı, çekme gücü ve fayda bakımından asla onunla kıyaslanamazdı.

Babam Severyan İvanıç altı Kırgız atı koşulu arabayı kullanıyordu. Beni babamın yanına, postilyonlu bu arabaya delikanlı çağırma geldiğimde bindirmişlerdi. Bu atlar çok hırçındır, o yılların subayların bindiği şimdinin süvari sınıfının atlarına hiç benzemez. Bu subaylara *kofişenok*^{*} derdik, zira onlara subaylar bile binebilmediğine göre, onları kullanmak hiç de keyif vermezdi bize. Oysa bizim atlar düpedüz canavardı – hepsi birer aspid ya da basilisk:[†] O yüzlere bir bakın neler yapmaz! Ya o dişler, bacaklar, yeleler... Efendim, açıkça söyleyeyim – tam bir dehşet! Yorgunluk nedir bilmezler; bırakın 80 kilometreyi, köyden Oryol'a olan 100-115 kilometrelik yolu bile dinlenmeden, bana mısın demeden alırlar ve aynı şekilde de eve dönerlerdi. Bu atlar öyle hızlı giderlerdi ki, söy-

* Almanca *kaffeeschenk* sözcüğünden Rusçaya geçmiş bir sözcük. Çay, kahve gibi içecekleri kontrol eden bizdeki çeşniciye benzeyen saray görevlisi. (ç.n.)

† *Kitabı Mukaddeste* adı geçen hayali havyanlar. Aspid: Siyah ve beyaz benekli, boynuzlu engerek yılanı. Basilisk: I Ioroz başlı ejderha ya da yılan. Kertenkele olarak da geçmektedir. (ç.n.)

le bir baktığında önünden geçişlerini bile fark edemezdin. Eyerli postilyon atına ilk bindiğimde henüz on bir yaşında bir çocuktum. Sesim o zamanki anlayışa göre bir soylunun postilyonundan beklenecek derecede sahiciydi: Sesimi o kadar tiz, yüksek perdeden ve uzatarak çıkıyordum ki, “didiiditiooo,” diye yaklaşık yarım saat bağırabiliyordum, ama bedenim henüz yeteri kadar kuvvetli olmadığından atın üzerinde uzun yola dayanamıyordum. Beni hâlâ düşmeyeyim diye, eyer vurulmuş atlara, yani eyere ve kolana kayışla sıkıca bağlıyorlardı. Zedelenmedik yerim kalmazdı. Hatta sık sık içim geçer, bilincimi yitirirdim de, atın üzerinde sürekli bu pozisyonda giderdim, bu sallana sallana gitmekten sıkıldığımdan mı ne, sonra yeniden kendime gelirdim. Kolay iş değildi bu; kimi zaman yolda değişik olaylarla karşılaşsın, kâh gücünü kaybedersin, kâh yoluna koyarsın, ama eve geldin mi seni eyerden neredeyse ölü gibi çekip alırlar, yatağa yatırıp karaturp koklatırlar. Ama zamanla alıştım, bunlar umurunda bile olmadı. Dahası, arabayla giderken karşıdan gelen bir köylünün sırtını kamçulamaya çalışırdım; bu postilyon yaramazlığı artık bilinen bir şeydi. İşte böyle bir günde kontu üstü açık arabayla ev ziyaretine götürüyorduk. Harika bir yaz günüydü. Kontun yanında köpeği vardı, dört atlı arabayı babam sürüyor, ben de öndeki atın üzerinde yel gibi gidiyordum. Bir süre sonra ana yoldan ayrıldık, bu özel, dar yol on beş kilometre uzaklıktaki postilyon Pustın Manastırı’na* ulaşıyordu. Rahipler bu yolu insanları manastıra çekmek için yapmışlardı: Daha önce bu devlet yolu doğal olarak her türlü pislikle, gevrek söğütler ve çalılarla, eğri büğrü köklerle kaplıydı. Keşişlerin manastırına giden bu yol sonra elden geçirildi, kökler, çalılar sökülüp temizlendi. Yolun iki yanı dikme huş ağaçlarıyla kaplandı. Yemyeşil huşların kokusu,

* Oryol ilinin Trubçev ilçesinde bulunan *Müjdecı Yaminsk Manastırı*. Pustın – Rusçada ıssız yer, inziva yeri anlamına gelmektedir. (ç.n.)

göz alabildiğine uzanan kır manzarası... Sözün kısıası, görüntü o kadar güzeldi ki sevinç çılgılığı atacaktım neredeyse, boş yere bağırarak elbette olmaz, bu yüzden kendimi tuttum ve atı dört nala sürdüm; ancak manastıra üç dört kilometre kala bir bayırı tırmanırken önümde küçük bir nokta fark ettim... Yolda kirpiye benzer bir şey sürünüyordu. Bu rastlantı keyiflendirmişti beni, uzata uzata: "didiiditiooo," diye avazım çıktığı kadar bağırmaya başladım, yaklaşık bir kilometre bu şekilde bağırdım. Öyle bir coşmuştum ki uzakta, bağırıp durduğum, önümüzde giden iki atlı yük arabasına kısa sürede yetişmiştik, üzengilerin üzerinde doğruldum, arabada samanların üzerinde birinin yattığını gördüm. Belli ki serin havada güneşin keyfini çıkarıyor, dünyanın derdinden sıkıntısından uzak, mışıl mışıl uyuyordu; yüzükoyun şekilde sere serpe uzanmış, ellerini de arabadaki yükü kucaklar gibi koymuştu. Arabanın yol vermediğini görünce kenara yanaştım, onunla aynı hizaya gelince önce dişlerimi gıcırdattım ve Allah yarattı demeden kamçıyı var gücümle adamın sırtına yapıştırdım. Atlar üzerindeki yüküyle birlikte inişe geçti, uyuyan adamsa yerinden şöyle bir hopladı, yaşlı biriydi ve başında şu benim başımdaki gibi bir keşiş takkesi vardı. Yüzüne, yaşlı kadınlarda olduğu gibi hüznünlü bir ifade oturmuştu, ayrıca çok korkmuş görünüyordu. Gözlerinden yaşlar akıyor, tavada kayabalığı misali ot yığınının üzerinde debelenip duruyordu; ama durumu birden anlayamamıştı; sanırım, yarı uykuluydu ve birden arabadan tepetaklak tekerleğin altına yuvarlandı, ayakları dizginlere dolanmış halde tozun toprağın içinde sürüklenerek gidiyordu... Adamın paldır küldür yere düşmesi bana, babama, hatta konta gülünç gelmişti, ama birden atların durduğunu gördüm. Araba bayır aşağı inerken bir tekerleği köprünün direğine takılmıştı, ama *yaşlı adam* ne yerden kalkıyor, ne de kımlıdıyordu... Arabaya yaklaştık, ona baktım, kül gibiydi yüzü, burnu görünmü-

yordu, yalnızca derin bir yara vardı ve oradan kan boşanıyordu... Kont durmamızı emretti, indi, baktı ve ölmüş olduğunu söyledi. Malikâneye döndüğümüzde esaslı bir kırbaçtan geçirileceğimi söyleyerek beni korkuttu, hemen manastıra gitmemizi emretti. Oradan köprüye adamlar gönderildi, kont ise başrahiple görüştü. Sonbaharda bizim yurtluktan manastıra yardım amaçlı bir araba dolusu yulaf, un ve kurutulmuş yayınbalığı gönderildi. Daha manastırdayken, bir ambarın arkasında babamdan kaba etlerime kırbacı yemiştım, ama daha sonra gerçek bir dayak olmadı, çünkü işim nedeniyle o sıralar ata yine binmem gerekmişti. Olay bu şekilde sona erdi, ama bir kamçı darbesiyle öldürdüğüm o keşiş aynı gece rüyalarım a girdi, yine kadın gibi ağlıyordu:

“Benden ne istiyorsun?” dedim. “Çekil, git!”

“Sen,” diye cevap verdi o, “ben tövbe etmeden canımı aldın.”

“Tamam, büyük bir talihsizlik bu,” diye karşılık verdim, “peki, senin için ne yapabilirim şimdi? Bilerek olmadı ki zaten. Ayrıca, şimdi nasıl kötü olabilirsin ki? Sen öldün ve her şey bitti.”

“Tabii, bitti,” dedi, “bu gerçekten böyle, ama ben bu yüzden sana çok minnettarım, az önce öz annenin yanından, senin onun *okunmuş oğlu* olduğunu bilip bilmediğini sana sormaya geldim.”

“Elbette,” dedim, “bunu duydum, ninem Fedosya bunu bana kaç kez söylemişti.”

“Ama,” dedi keşiş, “senin Tanrı’ya *vaat edilmiş bir oğul* olduğunu da biliyor musun?”

“Bu da ne demek oluyor?”

“Aynen böyle,” dedi, “sen Tanrı’ya adanmış bir oğulsun.”

“Peki, beni ona kim adanmış?”

“Annen.”

“O halde,” dedim, “annem gelip kendi anlatsın, bunu belki de sen uydurdun.”

“Hayır, ben uydurmadım,” dedi, “annen gelemmez.”

“Neden gelememiş?”

“Öyle,” dedi keşiş, “bizim burası, sizin yeryüzüne hiç benzermez: Burada kimse ne konuşur, ne de dolaşır, ancak bunları üstün yeteneği olan yapabilir. İstersen,” dedi, “sözlerimin doğru olduğuna kanıtlayacak olağandışı bir işaret veririm.”

“İsterim,” diye cevap verdim, “ancak bu nasıl bir işaret olacak?”

“Dinle bak,” dedi, “sana vereceğim işaret şu: Çok acılar çekip ölecek duruma geleceksin, ama gerçek ölüm saatin gelene kadar kesinlikle ölmeyeceksin. O zaman annenin seninle ilgili vaadini hatırlayıp keşişlere katılacaksın.”

“Mükemmel,” dedim, “kabul, o günü bekleyeceğim.”

Keşiş ansızın ortalıktan kayboldu, uyandığımda her şey belğimden silinmişti ve bu felaketlerin birbirinin ardından hemen başlayacağını hiç düşünmemiştim. Bir süre sonra kont ve kontesle birlikte Voronej’e gitmiştik. Bacakları çarpık olan küçük kontesi tedavi için yeni bulunmuş bir azizin kutsal naaşına götürdük. Yellets İlçesi’nde durup Krutoye Köyü’nde atlara yem verdik, kuyunun kenarında yine içim geçip uyuyakaldım ve ölümüne neden olduğum keşiş düşümde yine karşıma çıktı:

“Bana bak, Golovanka,” dedi bana, “senin için üzülüyorum, manastıra girmek için çabuk Tanrı’ya yalvar, onlar seni kabul edecektir.”

“Hangi sebepten?” diye sordum.

“Ee,” dedi benim keşiş, “daha nice acılar, zorluklar çekeceksin.”

“Pekâlâ,” dedim kendi kendime; “öteceksin tabii, neticede seni öldürdüm.” İçimden böyle geçirdikten sonra kalktım, babamla atları hazırlayıp yola koyulduk, önümüzde dik mi dik bir tepe ve

* Golovan adının yumuşatılmış biçimi, Golovancık. (ç.n.)

yan tarafında pek çok insanın can verdiği sarp bir uçurum vardı. Kont bana seslendi:

“Aman, Golovan, biraz dikkatli ol.”

Ama bu işin ustasıydım ben, tamam, iki attan çıkarılması gereken dizginler arabacının ellerindeydi ama babama nasıl yardımcı olacağımı çok iyi biliyordum. Atlar güçlü ve dayanıklıydı. Ancak yokuş aşağı kuyrukları yere degecek şekilde inebilirlerdi, yalnız atlardan biri astronomiye merak sarmış olmalı – keratayı kuvvetlice çekince, kafasını hemen yukarı kaldırarak gökyüzünde şeytan bilir nereyi seyre koyulmuştu. Aslında bu astronomlardan daha kötüsü yoktur, hele hele dizginde çok tehlikelidir, postilyon bu huyda bir ata karşı çok dikkatli davranmalı, çünkü at etrafına bakmaz, ayaklarını aşağıya doğru koyunca da uçurumun dibini boylayıverir. Bunların hepsini biliyordum, haliyle bizim astronomu da iyi tanıdığımın babama her zaman yardımcı oluyordum: Bindiğim atla yanındaki atı sol dirseğimle dizginlerle yatıştırarak onları öyle bir pozisyona getirirdim ki, kuyrukları başa degecek, araba oku ise sağrıların tam arasından geçecek şekilde olurdu. Kamçımı da her zaman gözlerine vuracak şekilde tutardım, astronomun başını göğe biraz daha kaldırdığını görünce, haykırarak kırbacı burnuna indiriverirdim, böylece çok güzel bir şekilde inerdik bayırı. Bu kez de böyleydi: Bayır aşağı iniyorduk, yerimde duramıyordum, astronomun artık ne babamın dizginlerini, ne de benim kamçımı hiç dinlemediğini görünce kamçımın onu sakinleştirmeye çalıştım, gemi ağzını kanlar içinde bırakmış, astronomun gözleri yuvalarından fırlamıştı, birden arkamda bir şeyin çatırdadığını duydum ve ardından bir kütürtü... Araba birden yan yattı. Fren donanımı parçalanmıştı! Babama, “Dayan! Dayan!” diye bağırdım, o da avazı çıktığı kadar bağııyordu: “Dayan! Dayan!” Ama altı at gözleri hiçbir şey görmeden çıldırmış gibi bayır aşağı hızla giderken nereye

tutunabilirdim ki?! Ansızın önümden hızla bir şey geçti, baktım, babam oturduğu yerden tepetaklak aşağı yuvarlanmıştı... Dizginler kopmuş... Önümde de korkunç bir uçurum... Beyime mi acıdım, yoksa kendime mi, bilmiyorum, ancak karşımda kaçınılmaz ölümü görünce eyerden doğruca araba okuna atladım ve ucunda asılı kaldım... Böyle ne kadar süre kaldığımı bilmiyorum, ancak havada bu şekilde asılı kalmak çok zor bir işti. Ayrıca atları öyle sıkıştırmıştım ki acı acı homurdanmışlardı. Sonra etrafıma baktım, benim öndeki atlar ortalıkta yok, biri arabayla onların bağlantısını kesmişti sanki, sarp uçurumun tam üstünde asılı duruyordum, araba ise, durmuş, araba okuyla neredeyse boğulacak duruma getirdiğim merkez atlara dayanmıştı.

Ama sonra kendimi toparladım, korkuya kapılmıştım, kollarım birden kurtulunca aşağıya yuvarlandım, kendimi kaybetmişim. Kaç saat sonra kendime geldiğimi hatırlamıyorum, kendimi bir kulübede buldum, iri yapılı bir mujik dedi ki:

“Ee, evlat, nasıl, hayatta mısın?”

“Sanırım, öyle,” diye yanıt verdim.

“Başına ne geldiğini hatırlıyor musun peki?”

Belleğimi zorlamaya çalıştım, arabayla gidişimizi, araba okunun ucuna atlayışımı, uçurumun üzerinde asılı kalışımı hatırladım, ama daha sonra neler olduğunu bilmediğimi söyledim.

Köylü ise gülümseyerek şöyle dedi:

“İyi de, sana ne olduğunu nasıl hatırlayacaksın ki? Senin şu öndeki atlar uçurumun dibini canlı canlı boylamadan paramparça oldular, seni ise görünmez bir güç kurtardı sanki: Killi bir yığının üzerine düştün ve onun üzerinde kızak gibi aşağıya kaydın. Öldüğünü sanmıştık, ama baktık – nefes alıyorsun, ancak derin bir baygınlık içindesin. Şimdi ise,” diyor, “ayağa kalkabilirsen, hemen bir ermişe git: Kont senin için para bırakmıştı, ölürsen defnetmek, yaşırsan Voronej’e ermişin yanına gitmek için...”

Ben de gittim, ama yol boyunca hiç konuşmadım, beni Voronej'e götüren o köylünün akordeonla "Hanımefendi"yi çalışını dinledim sadece.

Voronej'e varır varmaz kont yanına beni çağırttı ve kontese dedi ki:

"Bak, canım, biz bu delikanlıya hayatımızı borçluyuz."

Kontes sadece başını salladı, kont bana dönüp:

"Golovan," dedi, "dile benden ne dilersen, istediğin her şeyi yapacağım."

"Ne isteyeceğimi bilmiyorum!" dedim.

"Peki, en çok istediğin şey nedir?"

Düşünüp taşındıktan sonra cevap verdim:

"Akordeon."

Kont kahkahayla güldü:

"Ya, sahiden de salakmışsın," dedi, "olur tabii, ama zamanı gelince seninle ayrıca ilgileneceğim, akordeona gelince," uşağa dönüp "hemen git al!" diye emir verdi.

Uşak bir koşu dükkâna gitti, ahıra, bana akordeonu getirdi:

"Al bakalım, çal hadi," dedi.

Çalgıyı elime alıp çalayım dedim, bir de baktım ki hiç bece-remiyorum. O saat onu bir köşeye bıraktım, sonra da ertesi gün kadın gezginler onu samanlıktan aşırıp götürmüşler.

Kontun bana yapacağı iyiliği, rüyamdaki keşişin tavsiye ettiği gibi, manastıra girmek için kullanmalıydım; ama neden akordeon istediğimi doğrusu bilmiyorum. Böylece bu ilk en uygun çağrıya sırtımı döndüm ve bu yüzden gitgide daha büyüyerek azabın birinden öbürüne savrulup gittim, bununla birlikte, keşişin rüyalarım-da, başıma geleceğini söylediği olaylar, gerçek yaşamımda inanç eksikliğim nedeniyle doğru çıktıkça hiçbir şekilde ölmüyordum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Efendimin bu büyük iyiliğinden sonra Voronej’de yeniden hazırladığımız altı atın çektiği arabayla onlarla birlikte eve döndüm. Ahıra, kaldığım bölüme girer girmez duvara tutturulmuş rafta bir çift tepeli güvercinle karşılaştım. Erkek güvercinin tüyleri kil rengindeydi, dişinin ise beyaz, bacakları da kırmızı renkti. Dişi güvercin güzel mi güzeldi!.. Güvercinleri çok sevmiştim: Erkek güvercinin geceleri kuğurmasını dinlemek çok hoşuma gidiyordu. Gündüzün atların arasında uçuyorlar, yemliğe tünüyorlardı, gagalarıyla birbirlerine yem verip öpüşüyorlardı... Bu güzel görüntüleri seyretmek bir çocuk için ne büyük bir sevinçti!

Ve bu öpüşmelerden sonra iki yavrusu oldu; bunlar büyüyecekler, yine öpüşeceklerdi, sonra kuluçkaya yatıp yavrusu olacaktı... Bu minik güvercin yavrusu baştan aşağı yündü sanki ve tüyleri yoktu. Çimenlerin üstündeki tohumları andırıyordu, kimileri bu yavruya “prosvirka” adını takmıştı. Ayrıca gagaları Çerkez prenslerinin kartal burunları gibiydi... Bu yavrusu dikkatlice incelemeye başladım ve zarar vermemek için birinin minicik gagasını elime aldım, uzun uzun baktım ona ve gözlerimi ondan alamadım, öylesine tatlı, sevecendi ki! Ama babası onu benden ayırdı. Yavru güvercin çok eğlendirmişti beni – baba güvercini yav-

* Fbegümeçi (kuşekmeği). Ayrıca, “küçük ayin ekmeği” anlamına da gelmektedir. (ç.n.)

rusuyla huylandırmıştım; sonra minik kuşu tekrar yuvasına koymaya gittiğimde, zavallı artık nefes almıyordu. Çok üzülmüştüm; onu avuçlarımda ısıtmaya çalıştım, hohladım, onu canlandırmak için her yolu denedim; ne yapsam boşunaydı, minicik kuş ölmüştü! Kanım beynime çıktı, tutup pencereden dışarı attım yavru kuşu. Dert değildi; yuvada bir yavru daha vardı, ölen kuşu, nereden çıktıysa beyaz bir kedi koşup kaptı ve oradan hızla uzaklaştı. Onu, bu kediyi çok iyi bellemiştim: Tepeden tırnağa beyazdı, sadece alnında şapka gibi siyah bir benek vardı. “Tamam,” dedim, “öyle olsun, ölü kuşu varsın yesin.” Gelgelelim, geceleyin uyurken başucumdaki rafta baba güvercinin birisiyle birden hırlaştığını duydum. Yataktan fırlayıp göz gezdirdim; mehtaplı bir geceydi. Aynı beyaz kedinin diğerini benim öteki, canlı, minik güvercinimi sürükleyip götürdüğünü görür gibi oldum.

“İyi de,” dedim, “neden böyle yapıyorsun?” Kedinin peşinden bir tekme savurdum, ama isabet ettiremedim. Evet, benim minik kuşumu alıp götürdü, bir yerlerde de yemiştir tabii. Güvercinlerim yavrusuz kaldı, lakin üzüntüleri uzun sürmedi, öpüşmeler yeniden başladı, onların iki yavrusu yine yoldaydı, derken o lanet olası kedi gene geldi... Onları nasıl gözetlediğini şeytan bilir, ancak, bir keresinde güpegündüz minik kuşu gene sürüklediğini gördüm, öyle hızlı götürmüştü ki ardından tekme atacak zaman bulamamıştım. Bunun üzerine ona iyi bir ders vermeye karar verdim ve pencerede öyle bir ilmikli tuzak kurdum ki geceleyin başını sokar sokmaz yakalanıverdi. Yere çökmüş, acı acı sızlanıyor, miyavlıyordu. Tuzaktan hemen çıkardım, kedinin başını ve tırmıklamaması için ön pençelerini çizmeme soktum, sol elime geçirdiğim tek parmak eldivenle arka pençelerini ve kuyruğunu kavradım, duvarda asılı kırbacı ise sağ elime aldım, sonra da yatağımın üzerinde dersini vermeye gittim. Ona yaklaşık yüz elli kez kırbaçladım diyebilirim,

öyle bir hınçla vurmuştum ki, sonunda kedinin sesi soluğu kesilmişti. Sonra onu çizmeden çıkardım. “Gebermiş midir?” dedim. “Sağ olup olmadığını öğrenmenin bir yolunu bulmalı.” Kedi ahırın girişine yatırıp baltayla kuyruğunu kestim: Kulağıma zayıf bir miyavlama sesi geldi, kedi baştan aşağıya titredi, çevresinde dokuz-on kez döndükten sonra kaçtı.

“Güzel,” dedim kendi kendime, “herhalde bundan sonra güvercinlerime sataşmaya gelemezsin.” Onu daha çok korkutmak için, kestiğim kuyruğunu ertesi sabah dışarıdan ahırın penceresine çiviledim. Bu çok keyiflendirmişti beni. Ancak bir-iki saat sonra, ahıra hiç adımını atmamış olan kontesin oda hizmetçisinin koşarak daldığını gördüm. Başına bir şemsiye tutmuştu, bangır bangır bağırmaya başladı:

“Ha, ha? Bu kim, bunu yapan kim?”

“Ne var, ne oldu?” diye sordum.

“Sen misin? Zozinka’da kırılmadık yer bırakmayan sen misin? İtiraf et, hadi: Pencerenin üstüne kuyruğunu çivileyen sen değil misin?”

“Çivilenmiş bir kuyruk neden bu kadar önemli oluyormuş?”

“Ya, buna nasıl olur da cüret edersin?”

“Benim minik güvercinlerimi yemeye nasıl cüret ettiyse öyle!”

“Güvercinlerin de ne kadar önemliymiş!”

“Şu kedi de küçük hanımefendi sanki!”

Bilirsiniz zaten, o yaşlarda küfürlü konuşmaya başlamıştım.

“Ne var?” dedim, “bu kedi şeytanın ta kendisi!”

Kızböceği cırladı:

“Böyle konuşmaya nasıl cüret edersin sen? Benim kedim olduğunu, kontesin de onu sevip okşadığını nasıl bilmezsin?” Sonra yüzüme bir tokat attı, çocukluğumdan beri eline çabuk biriydim; pek düşünmeden, kapının arkasındaki kirli süpürgeyi kapıp, bir güzel hizmetçi kızın beline beline indirdim...

Tanrım o zaman ne kıyamet kopmuştu! Yargılamak için beni Alman kâhyanın çalışma odasına götürdüler. Beni en ağırından kırbaç cezasına mahkum ettiler, sonra ahırdan çıkarılacak, İngiliz bahçesinde yol yapımı için balyozla taş kıracaktım... Öyle dayak yedim ki yerimden bile kalkamadım. Beni babamın yanına bir hasırın üzerinde taşıdılar, ama bu benim için hiçbir şeydi, asıl şu sonuncu ceza – dizüstü çökerek taş kırmak... Evet, bu bana öyle derin bir acı veriyordu ki bundan nasıl kurtulacağıma kafa yordum bir süre ve sonunda hayatıma son vermeye karar verdim. Sağlam, beyaz bir halat buldum, bir yamaktan sağlamıştım onu. Akşamüzeri yıkanmaya gittim, oradan da harman yerinin arkasındaki kavak korusuna... Diz çöküp tüm Hıristiyanlar için dua ettim, halatı kement haline getirdikten sonra kalın bir dala bağladım, halatı aşağıya salıp başımı geçirdim. Geriye sadece kendimi bırakmak kalıyordu, sonra da her şey sona ererdi... Bunları yaradılışım nedeniyle kolayca yapabilirdim, ama kollarımı iki yana açıp daldan atlamış ve kısa bir süre havada asılı kalmıştım ki kendimi yerde buldum. Karşımda elinde bıçağıyla bir Çingene duruyordu, sırtıyor, esmer yüzünün tam ortasındaki beyaz dişleri gecenin karanlığında ıslı ıslı parlıyordu.

“Ne yapıyorsun burada, ahbap?” diye sordu Çingene.

“Sen kendi işine bak,” dedim, “benimle niye ilgileniyorsun?”

Adam beni rahatsız etmeyi sürdürdü:

“Yoksa yaşamak sana çok mu korkunç geldi?” dedi.

“Pek de şekerli olmadığı ortada,” dedim.

“Şey,” dedi Çingene, “birlikte gidelim, kendi elinle asılmak-tansa bizim aramızda yaşa daha iyi, ola ki başka türlü asılırsın.”

“Sizler de kim oluyorsunuz, nasıl yaşıyorsunuz? Hırsız falan mısınız, ne?”

“Hırsızız,” dedi, “evet, hırsız ve dolandırıcıyız da.”

“Alın işte,” dedim, “siz arada sanırım adam da boğazlıyorsunuzdur, değil mi?”

“Vakidir,” dedi, “böyle yaptığımız olmuştur.”

O anda ne yapmam gerektiğini düşündüm durdum: Evde yarın, yarından sonraki gün hep aynı olacak, benim için hiçbir şey değişmeyecek, yolda dizlerimin üzerine çöküp tak tak sesleri eşliğinde çekiçle yine taş kıracağım. Bu çalışma yüzünden dizlerimde ur gibi şişkinlikler çıktı, kulaklarımdan biri de ağır işitiyor, yetmiyormuş gibi bir de, lanet Alman, beni kedi kuyruğu yüzünden kocaman dağı kaldırmakla cezalandırdı diye milletin sataşmalarına, alaylarına maruz kaldım. Herkes benimle alay ediyordu, “Bir de adın kurtarıcıya çıkmış, efendinin hayatını kurtarmışsın,” diyerek. Kısacası artık dayanacak gücüm kalmamıştı. Bunları tek tek gözlerimin önünden geçirince, kendimi asmazsam, söz konusu hayatıma yeniden dönmek zorunda kalacaktım, eski hayatıma boş verip biraz gözyaşı döktükten sonra haydutlara katıldım.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ne var ki şu malın gözü Çingene daha kendime gelmeme fırsat vermeden dedi ki:

“Bir daha geri dönmeyeceğinden emin olmam için, beyin ahırından hemen bir çift at getireceksin bana, yalnız bu atlar en mü-kemmeleninden olsun ki, atladığımız gibi sabahtan gece yarısına kadar uzun yol gidebilelim.”

Yüreğim burkulmuştu: Hırsızlık yapmaya gönlüm el vermi-yordu, lakin hamama giren terler demişler.* Ahıra tüm giriş ve çıkışları bildiğim için, çok yorgun ve ne olduğundan habersiz bir çift yavuz atı harman yerinin arkasına zorlanmadan getirdim. Çingene hemen cebinden ipe bağlanmış iki kurt dişi çıkarıp at-ların boyunlarına astı. Çingene’yle atlara atlayıp yola düzüldük. Atlar kurt dişlerini boyunlarında duyumsayınca hızlarını öyle bir artırdılar ki anlatamam. Sabaha karşı Karaçey kasabasına yüz ki-lometre kala durduk. Atları hiç vakit kaybetmeden bir bekçiye sattık, paraları aldıktan sonra bölüşmek için bir dere kenarına git-tik. Atları üç yüz rubleye satmıştık, elbette o günlerin banknotuna göre... Oysa Çingene bana topu topu 1 gümüş ruble verdi ve dedi ki:

“Al, bu senin payın.”

Gücüme gitmişti bu.

* Rusça söylenişi, *Süt mantarıysan, sepete girersin.* (ç.n.)

“Nasıl?” dedim. “Bu atları ben çaldım, bu yüzden de senden daha fazla eziyet çekebilirim, payıma düşen para bu kadar az olur mu?”

“Çünkü,” diye yanıt verdi, “senin payın bu kadardı da ondan.”

“Bu saçma,” dedim, “peki, sen neden fazla alıyorsun?”

“Bir kez daha söylüyorum,” dedi, “çünkü ben ustayım, sense çırak.”

“Ne, çırak mı?” dedim. “Benimle dalga mı geçiyorsun?” Sonra tartışmamız büyüdü, birbirimize ağır sözler söyledik. Sonunda dedim ki:

“Seninle yola devam etmek istemiyorum, aşağılık herifin te-kisin çünkü.”

“Peki, kal, ahbap,” dedi Çingene, “Tanrı aşkına, geçiş belgen de yok, başını belaya sokacaksın.”

Böylece ayrıldık, kaçak olduğumu bildirmek ve teslim olmak üzere murahhasın* makamına çıktım, ama hikâyemi onun kâtibine anlattım, kâtip dedi ki:

“Salaksın oğlum sen, salak; ne diye kendini ele veriyorsun? On rublen yok mu?”

“Yok,” dedim, “bir gümüş rublem var, on rublem yok.”

“Hele dur, başka şeyler var mı bir bakalım, boynundaki gümüş haç mesela, şu kulağındaki şey de ne, küpe mi?”

“Evet, küpe.”

“Gümüş mü?”

“Gümüş, haç da gümüş, onu Mitrofan’dan aldım.”†

* Çarlık döneminde soyluların arasından seçilen bölge mahkemesi ya da adalet divanı üyesi.

† Haçın, Voroncj kentindeki Müjdecî Mitrofan Manastırı’ndan alındığı kastediliyor. (ç.n.)

“Hadi, onları, hemen çıkar, bana ver, sana izin tezkeresi yaza-
cağım. Sonra Nikolayev’e git, orada pek çok insan var, bizlerden
kaçmış yüzlerce serseri...”

Bir gümüş rubleyi, küpeyi ve haçı ona verdim, o da bana izin
belgesi yazdı, murahhasın mührünü bastı.

“Bak,” dedi, “mühür için senden ayrı bir ücret almam gerekir-
di, herkesten böyle alıyorum çünkü, ancak senin şu yoksul haline
acıdım, bu hazırladığım belge pek yeterli olmadığı için fazladan
bir şey istemiyorum, hadi bakalım çekil git şimdi, birilerine de
belge gerekirse bana gönder.”

“İyi be,” dedim içimden, “şu hayırsevere bakın, boynumdan
haçı çekip aldı, bir de bana acıdı!..” Kâtibe kimseyi göndermedim,
ama ben de beş parasız kalınca dilenmeye başladım.

Şehre vardım, iş bulmak için pazaryerine gittim, iş arayan çok
az insan vardı – en fazla iki üç kişi. Hepsi de benim gibi boş gezen
takımından olmalıydı, buna karşılık adam tutmak için pek çok in-
san koşup gelmişti. Hepsi kapışırçasına bizleri kendi tarafına çek-
meye çalışıyordu. Benden daha iri, çam yarması gibi bir beyefendi
düştü bana. Beni hemen diğerlerinden ayırdı, iki eliyle yapışıp pe-
şinden sürükledi: Beni götürüyor, etrafını alan kalabalığı yumruk-
larıyla itiyor, sunturlu küfürler savuruyordu, ama gözlerinde yaş
vardı. Beni, nedense derme çatma yapılmış kulübesine getirdi:

“Doğru söyle,” dedi, “kaçak mısınız?”

“Evet,” dedim.

“Hırsız mısınız, canı misin, yoksa sadece bir serseri misin?”

“Bunları bana neden soruyorsunuz?” diye yanıt verdim.

“Sana vereceğim en uygun iş için bilgi sahibi olmam gerekiyor
da ondan.”

Neden kaçtığımı bir bir anlattım, ansızın yerinden fırlayıp
beni öptü:

“İşte, bana böyle biri lazımdı, evet, böyle biri!” dedi. “Sen güvercinleri çok sevip gözettiğine göre, benim küçük kızıma da bakarsın: Seni dadı olarak işe alıyorum.”

Dehşete kapıldım.

“Nasıl, dadı mı?” dedim. “Bu benim doğama tamamen aykırı bir iş.”

“Olmaz, boş sözler bunlar,” dedi, “boş sözler: Senin bir dadı olabileceğini gayet iyi görüyorum; başımda bir dert var ki! Karım benden bıktı, bir süvari subayıyla kaçıp kundaktaki kızımızı bana bıraktı. Onu besleyecek ne zamanım var, ne de becerim, sen benim için kızımı besleyip doyurursan, sana aylık iki gümüş ruble ödeyeceğim.”

“Merhamet buyurun,” diye karşılık verdim, “burada mesele bir iki ruble değil ki, bu işin altından nasıl kalkarım?”

“Saçma,” dedi adam, “sen bir Rus değil misin? Bir Rus her şeyin üstesinden gelir.”

“Ama, şey, tamam Rus’um da, her şeye rağmen bir erkeğim, süt çocuğunu beslemek için lazım olan şey bende yok ki!”

“Bu konuda sana yardımcı olması için bir Yahudi’den keçi satın alıyorum. Onu sağır, sütüyle kızımı beslersin.”

Biraz düşündükten sonra şöyle cevap verdim:

“Elbette, bir bebek keçi sütüyle neden beslenmesin ki, yine de efendim, bu işte bir kadın size daha uygun olur gibi geliyor bana.”

“Hayır, diye yanıt verdi, “bana lütfen kadınlardan söz etme. Dünyada bütün belalar onların yüzünden çıkmıştır, kaldı ki onları alacak yerim yok, sen çocuğuma bakmaya razı olmazsan, hemen Kazakları çağır, seni bağlayıp polise teslim etmelerini söylerim. Oradan da geldiğin yere sevk ederler seni. Şimdi seçimini yap, senin için hangisi iyi – kontuna yeniden dönüp bahçe yolunda taş kırmak mı, yoksa çocuğuma bakmak mı?”

Biraz düşündüm ve kararımı verdim: Hayır, artık geri dönmem. Çocuğa bakmayı kabul ettim. Aynı gün Yahudi'den oğlakla birlikte beyaz bir keçi satın aldık. Oğlağı kestim, erişte de yapıp efendimle birlikte yedik. Keçinin de sütünü sağıp çocuğa içirmeye başladım. Minicik çocuk kir pas içinde, içler acısı bir durumdaydı: Sürekli mızırdanıyordu. Efendim, yani onun babası Polonya kökenli bir memur olup aşağılık bir adamdı, evde hiç oturmaz, kâğıt oynamak için sırayla arkadaşlarını dolaşırdı. Bense bu süt bebeğiyle, bu minicik kızla tek başına kalmıştım. Ama ona gitgide alışmaya başladım, çünkü burası benim için dayanılmaz derece sıkıcı bir yerdi. Yapacak hiçbir şeyim olmadığından kendimi ona alıştırmıştım. Onu leğene koyup güzelce yıkıyordum, vücudunda pişik çıkarsa, üzerine hemen un serpiyordum; ya minnacık başındaki saçlarını tarıyor, dizlerimde sallıyordum ya da evde canım çok sıkılırsa, bebeği koynuma sokup ırmak ağzına çamaşır yıkamaya gidiyordum. Keçi de bize alışmıştı, bazen peşimizden o da gezmeye gelirdi. Önümüzdeki yaza kadar böyle yaşadım, bebeğim de büyümüş, ayaklarının üzerinde durmaya başlamıştı. Ancak bacaklarının çarpık olduğunu fark ettim, tekerlek gibi içe dönük gidiyordu. Bunu beye gösterecek oldum, hiç umursamadan, “Bu konuda,” dedi, “ben ne yapabilirim? Onu doktora götürüp göster: Bir baksın bakalım.”

Götürdüm, doktor dedi ki:

“Bu bir İngiliz hastalığıdır, çocuğu kumun üzerine oturtmak gerek.”

Bu tedaviyi gecikmeden uygulamaya başladım: Irmak ağzına indim, koyda kumun bulunduğu bir alan seçtim. Sıcak, güzel bir gündü, kızı da, keçiyi de yanıma alarak onlarla birlikte oraya yöneldim. Sıcak kumu ellerimle eşleyip kızı beline kadar çukurun içine gömdüm, oynaması için ona birkaç ince dal ve çakıl taşları

verdim, keçimiz de etrafımızda dolaşıyor, ot yiyordu, ben ise ellerimi bacaklarıma sarmış oturuyordum, sonra kendimden geçip uykuya daldım.

Günlerimizi hep bu şekilde sadece üçümüz birlikte geçirirdik. Can sıkıntısından daha iyiydi hiç değilse, zira sıkıntı, bir kez daha söylüyorum, korkunç bir şeydi benim için, hele hele o bahar mevsiminde, kızı kumlara gömüp koyun üstünde uyuduğum saatlerde değişik, saçma sapan düşler görürdüm. Uyanır uyanmaz su çağıldar, bozkırdan üzerime ılık bir rüzgâr eserdi, bu rüzgârla birlikte bana doğru sanki efsunlu bir şey süzülerek gelir, ardından korkunç bir görüntü belirirdi: O zamana kadar hiç görmediğim bozkırlar, atlar... Sanki biri sürekli beni çağırır, bir yerlere çekerdi: Adımla seslendiğini bile duyardım: “İvan! İvan, kardeşim İvan, gel!” Silkinip canlanınca irkilir, öfkeyle tükürürüm: “Tuh, Allah belanı versin senin, ne diye bana seslenirsin!” Çevreme bakarım: Kasvetli bir görüntü; keçi uzağa gitmiş dolaşıyor, çimenleri koparıp yiyor, çocuk kuma gömülmüş oturuyor, hepsi bu... Ah, bu ne korkunç can sıkıntısıdır böyle! Bozkır, güneş ve koy... Tekrar uyurum, yine aynı şeyler, esintiyle birlikte suyun çağıltısı, beni çağırın, ruhuma işleyen o ses: “İvan, kardeşim İvan, hadi gidelim!” Küfrü basarım, “Allah belanı versin!” diye bağırırım. “Ortaya çıksana, sen kim oluyorsun da beni çağırıyorsun?” Ve böylece bir kere daha kafamın taşı atmıştı, oturmuş, yarı uykulu ırmak ağzının ötelelerini seyrediyordum, oradan yükselen bulutumsu bir şey doğru bana geliyordu. İçimden, “Höst,” dedim, “nereye gidiyorsun bereketli bulut? Beni ıslatmayacak mısın?” Birden bakınca, tepemde duran bu şeyin, çok zaman önce postilyonken kamçıladığım o kadın yüzlü keşiş olduğunu görüyorum. “Höst!” dedim. “Defol git!” Ama o tatlı bir ses tonuyla, “Gidelim, İvan kardeş, hadi, gidelim!” diye karşılık verdi: “Daha çok çekeceğin var, ama

sonra esenliğ kavuşacaksınız.” Düşümde ona lanetler savurup dedim ki: “Seninle nereye gideceğim de, bir şeylere kavuşacağım, ha?” Birden yeniden bulut oldu ve içinden bana bu bilmediğim şeyleri gösterdi: Bozkır, vahşi insanlar, Yeruslan ve Kralın Oğlu Bova masallarında olduğu gibi Sarazenler;* hepsi vahşi ve korkunç atlara binmişti, üzerlerinde okları, silahları, kocaman tüylü başlıkları vardı... Bunun yanında, haykırma, kişneme ve vahşi kahkahalar duydum, sonra ansızın bir kasırga koptu... Kumları bulut gibi kaldırıp götürdü ve her şey ortadan kayboldu, yalnız bir yerlerde hafif bir çan sesi duyuldu. Baştan aşağı kızıl şafağa bulanmış gibi, bir tepenin zirvesinde beyaz, devasa bir manastır çıktı ortaya. Surlarında altın mızraklı kanatlı melekler dolaşıyordu, etrafı ise denizle çevrili ve ne zaman bir melek mızrağını kalcanına vursa, manastırın tüm çevresinde deniz coşuyor, kabarıyor ve derinlerinden korkunç çığlıklar duyuluyor: “Kutsal!”

“Anlaşılan,” diye içimden geçirdim, “şu keşişlik meselesi tekrar başladı!” Sıkıntıyla uyandım ve küçük hanımefendimin yanı başında, büyük bir sevgiyle hüngür hüngür ağlayan diz çökmüş birini görünce hayli şaşırmıştım.

Bu manzarayı uzun uzun seyrettim, çünkü bu görüntünün daha önceki düşün devamı olup olmadığını düşünmeden edemiyordum, ama sonra, bu görüntünün kaybolmadığını görünce, yerimden kalkıp ona doğru yaklaştım: Bir kadının küçük kızını kumun içinden çıkarıp kucağına aldığını gördüm, öpüp okşuyor, ağlıyordu.

* Sırasıyla, Yeruslan Lazareviç: 17. yüzyılda Rusya’da Doğu efsanelerine dayalı destanın ana kahramanı. Kralın Oğlu Bova: 17. yüzyılda, Fransız şövalye romanlarına öykünerek yaratılmış Rus yiğitlik ve kahramanlık hikâyesi. Sarazenler: Haçlı Seferleri döneminde Suriye ve Arap çöllerinde yaşayan göçebe kabileler. Avrupalıların Müslümanlara verdiği ad. (ç.n.)

“Ne istemiştiniz?” diye sordum kadına.

Bana doğru atıldı, çocuğu göğsünde sıkıp fısıltılı bir sesle dedi ki:

“Bu benim yavrum, bu benim kızım, benim kızım!..”

“Bundan ne çıkar yani?” dedim.

“Ver,” dedi, “onu bana ver.”

“Ne ye dayanarak onu istiyorsun?” dedim, “onu sana vereceği-mi nereden çıkardın?”

Kadın ağlayarak:

“Yoksa sen ona acı mıyor musun?” dedi. “Baksana bana nasıl sarılıyor.”

“Sarılmak mı? O daha akıllı gelişmemiş bir çocuk – bana da sarılıyor, vermeye gelince, onu sana vermem.”

“Neden?”

“Benim bakımına verilmiş de ondan – bak, şurada keçi de bizimle dolaşıyor, çocuğu babasına götürmek zorundayım.”

Hanımefendi başladı ağlamaya, yüzünde derin bir keder vardı.

“Pekâlâ,” dedi, “tamam, çocuğumu bana teslim etmek istemiyorsun, hiç değilse beni gördüğünü kocama, efendine söyleme. Yarın sabah bebekle birlikte tam bu yere yine gel, onu bir kez daha sevip okşayayım.”

“Tamam, bu iş başka, söz veriyorum, kızı yarın getireceğim.”

Efendime gerçekten de kadından hiç söz etmedim, ertesi sabah kızı ve keçi yi alıp yine koya gittim, hanımefendi küçük çukurda oturmuş, bizi bekliyordu. Bizi görür görmez yerinden fırladı, bize doğru koştu, hem ağlıyor, hem gülüyordu. Kadın getirdiği oyuncakları çocuğun iki eline sokuş turdu, keçimizin boynuna bile kırmızı kurdeleli bir çan astı, bana da pipo, tütün kesesi ve tarak getirmiş ti.

“Lütfen,” dedi, “piponuzu yakın, ben kızım la ilgileneceğim.”

Ve bu şekilde biz koyun üzerine, buluşma yerimize gittik: Hanımefendi kızıyla ilgileniyor, ben uzandığım yerde kestiriyordum,

bana bir ara şey... ondan söz etmeye başlamıştı, kocasından, yani efendimle nasıl zorla evlendirildiğinden... zalim bir üvey ana tarafından... “Kocamı, öbürünü değil... hiçbir zaman sevedim,” dedi. Onu ise... öbürünü, süvari subayını mı ne... çok sevmiş, kaderine isyan edip ağlamış. “Kendimi tüm benliğimle ona adamıştım,” diye devam etti. “Çünkü kocam, sen de çok iyi biliyorsun, aldırıışsız, savruk bir hayat sürüyor, ama şey... öbürü... ne güzel bıyıkları var, sanırım, bir tek Tanrı bilir bunu. Her zaman derli toplu giyinir, beni kollar gözetir, ama bir kez daha söylüyorum, bütün bunlara rağmen mutlu olamıyorum, çünkü yavrum için üzülüyor, çok acı çekiyorum. Şimdi onunla buraya geldik, burada bir arkadaşına ait bir dairede kalıyoruz, ancak kocam öğrenecek diye çok korkuyorum. Yakında buradan ayrılacağız, ben de yavrum için yine eski acılarıma döneceğim.”

“Ee, daha ne yapacaktın ki?” dedim. “Sen kanunları ve dinimizi hiçe sayıp evlilik kurumuna ihanet ettikten sonra, elbette sonuçlarına katlanacaksın.”

Kadın ağlamaya başladı, ağlamaları günler geçtikçe daha yarı, daha şiddetli oldu. Yakınmaları beni canımdan bezdirmişti. Bir gün durup dururken, bana para vereceğini söyledi. Ve sonunda vedalaşacağımız gün gelip çattı. Kadın bana dönerek:

“Bak, İvan,” dedi (bana artık ismimle hitap ediyordu), “sana söyleyeceklerimi dinle: O şimdi buraya yanımıza gelecek.”

“O da kim?” diye sordum.

“Süvari subayı,” dedi.

“Onunla benim ne meselem olur ki?” dedim.

Kadın, süvari subayının sözde dün gece kumarda çok para kazandığını, kızının kendisine geri verilmesi karşılığında bana seve seve bin ruble vereceğini söyledi.

“Bakın işte,” dedim, “bu asla olmaz.”

“Neden, İvan? Neden olmasın?” diye üsteledi kadın. “Şimdi biz ayrılırken benim için hiç mi üzölmeyeceksin?”

“Mesele üzölmek ya da üzölmemek değöl,” dedim, ancak kendimi ne büyük, ne de küçük paraya asla satmam. Satmam, bu yüzden süvari subayının bin rublesi kendinde kalsın, kızın ise benim yanımda kalacak.”

Kadın tekrar ağlamaya başlayınca dedim ki:

“Ağlamasan iyi edersin, çünkü umurumda bile değöl.”

“Acımasız, taş yürekli birisin!” diye bana bağırdı.

“Pek öyle taş yürekli biri değölimdir,” dedim, “ben de herkes gibi etten kemikten yaratıldım, görevime bağılı bir insanım ben: Çocuğı bana göz kulak olmam için emanet ettiler, onu korumak benim görevim.”

Beni ikna etmeye çalışarak, “Bir düşün,” dedi, “çocuğumun benim yanımda olması gerçekten daha iyi olmaz mı?”

“Bu beni ilgilendirmez,” diye tekrarladım.

“Sahiden,” diye bağırdı kadın, “sahiden beni kızımla bir kez daha ayrılmak zorunda mı bırakacaksın?”

“Neden olmasın,” dedim, “sen kanunları ve dini hiçe saydıktan sonra...”

Ancak bozkırdan bize doğru bir Ulan subayının* geldiğini görünce sözümü bitiremedim. O zamanlar kıta subayları kendilerine yakışır şekilde –bugünün kâtip kılığındaki subaylara hiç benzemezler– üzerlerinde hakiki üniformalarıyla çalım satarak dolaşırlardı. Bu gelen Ulan’ın mağrur bir havası vardı, ellerini beline koymuş, kaputunu da omuzlarına atmıştı... Belki de güçlü kuvvetli değildi, hiç değildi, ama havasından geçilmiyordu... Bu yolcuya bakıp şöyle düşünmüştüm: “Sıkıntıdan şu adamla biraz

* Mızraklı hafif süvari, burada süvari subayı. Bazı kaynaklara göre, Türkçe oğlan (uhlan) sözcüğünden türetilmiş. (ç.n.)

eğlenmek bana çok iyi gelirdi doğrusu.” Kararımı verdim, bana karşı kaba bir sözcük sarf ederse, hiç beklemeden ona elimden geldiğince daha ağır kelimelerle karşılık verecektim, Allah izin verirse onunla böylece güle oynaya kapışacaktık. Bu fikre bayılmıştım, her şey çok güzel olacak, bu zaman içinde hanımefendimin gözyaşları içinde cıyaklayıp durmasına kulak asmayıp kendimi sadece oyuna verecektim.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bir kez bu eğlenceli oyuna karar verdikten sonra, bana saldırması için bu subayı kışkırtmanın en iyi yolunun ne olabileceğini düşündüm. Oturdum ve cebimden tarağı çıkarıp saçımı tarar gibi yaptım; subay ise hanımefendiye doğru yaklaştı.

Kadın, çocuğu alamayacaklarını anlatır gibi ona hızlı hızlı bir şeyler söyledi.

Subaysa onun başını okşayarak şunları söyledi:

“Önemli değil, canım, dert etme bunu: Onu razı etmenin bir yolunu bulurum şimdi. Çok para verirse, gözleri yuvalarından kim bilir nasıl fırlar; bu etkili olmazsa, o zaman çocuğu ondan zorla alırız.” Bu sözlerden sonra bana yaklaştı ve bir tomar banknot uzatıp dedi ki:

“Al, burada tam bin ruble var, bize çocuğu teslim et, paraları al ve istediğin yere git.”

Ben de bilerek kaba davrandım, ona hemen yanıt vermedim. Oturduğum yerden ağır ağır kalktım, tarağı belime taktım ve boğazımı temizledikten sonra:

“Hayır, sayın efendileri, senin bu yöntemin bana sökmez,” dedim ve kâğıt paraları elinden aldım, üzerine tükürüp yere fırlattım ve bağırarak dedim ki:

“*Tubo, pil, aport, kaldır!*”

* Köpeklere verilen Fransızca komutlar: *Tout beau*, yerinde dur, kıpırdama, olmaz; *pille*, (ava) fırla; *apporte* (avı, her hangi bir şeyi) getir. (ç.n.)

Bozulmuştı, kıpkırmızı kesildi, üzerime doğru yürüdü; ama efendim, şekli şemailimi sizler de görüyorsunuz, resmi üniformalı bir subayın hakkından gelmek zamanımı almadı. Onu hafifçe itmem yetti: Havalanıp sırtüstü yere devrildi, kılıcı bir tarafa uçtu. Hemen koşup kılıcın üzerine bastım.

“Al, bakalım,” dedim, “senin şu yiğitliğini nasıl ayaklarımın altına alıyorum.”

Pek güçlü olmasa da cesur bir subaydı: Kılıcını alamayacağını anlayınca kemerini çözdü, yumruklarıyla üzerime saldırdı... Elbette esaslı bir dayak yedi benden, ama gururlu ve soylu karakterini doğrusu beğenmiştim: Parasını almadım, o da toplamaya çalışmadı.

Kavga sona ermişti.

“Ekselansları, hadi, alın,” diye “bağırdım, “paralarınızı toplayın, yolculuğunuzda işinize yarar!”

Ne yapsa beğenirsiniz? Paraları toplamak yerine, doğru çocuğa koşup eline yapıştı; ama kızın tek elini tutmuştu, ben de koşup öbür elini tuttum.

“Hadi, çek bakalım, en büyük parça kimde kalacak?”

“Seni aşağılık herif,” diye bağırdı, “seni pis canavar!” Sonra yüzüme tükürüp çocuğu bıraktı, kadını teselli etmeye koştu, anne umutsuzluk içinde yürek paralayıcı çığlıklar atıyordu, zor yatışmıştı, subayın peşinden gitse de, gözleri ve elleri bana ve çocuğuna doğru uzanmıştı... Ona bakınca duygulanmıştım; sanki bedeni iki parçaya bölünmüş de, bir yarısı sevgilisinde, diğer yarısı çocuğunda kalmış... Tam bu sırada, hizmetinde bulunduğum efendimin şehirden koşarak bize doğru geldiğini gördüm. Elinde tabanca vardı, ateş edip bağırdı:

“İvan, onları durdur, durdur çabuk!”

“Nasıl olur ya?” diye içimden geçirdim. “Senin için onları durduracağım, ha? Bırak, birbirlerini sevsinler varsın!” Hanımefendiyle Ulan’a yetiştim, onlara çocuğu verip dedim ki:

“Şu yumurcağı buyurun alın! Ancak şimdi beni yanınızda götürmeniz gerek, yoksa geçiş belgem yasal olmadığı için beni adalete teslim edecekler.”

Hanımefendi dedi ki:

“Hadi, gidelim sevgili İvan, gidelim, bizimle birlikte yaşayacaksınız.”

Dörtnala gidiyorduk, minik kızı, baktığım yavrucuğu yanımızda götürüyorduk, eski sahibime ise keçi, paralar ve yol teskereşi kalmıştı.

Penza’ya kadar bütün yolu yeni sahiplerimle birlikte tarantasin* arabacı yerinde oturarak geçirmiş, subayı hırpalamakla doğru yapıp yapmadığımı düşünmüştüm. Sonuçta o, vatanını kılıcıyla savunacağına ant içmişti. Belki de bizzat çar, rütbesine uygun olarak, ona “siz” diye hitap etmişti, oysa, geri zekâlı ben, onun onurunu kırmıştım!.. Peşi sıra başka düşünceler geldi aklıma: Kader beni daha nereye sürükleyecekti şimdi? Penza’da o sıra panayır vardı. Ulan bana dedi ki:

“Dinle, İvan, sen de iyi biliyorsun ki seni yanımda tutmam mümkün değil.”

“Nedenmiş?” diye sordum,

“Çünkü,” dedi, “ben bir devlet memuruyum, seninse pasaportun yok.”

“Hayır, vardı,” dedim, “ama sahteydi.”

“Şey, görüyorsun ya,” diye karşılık verdi, “şimdi belgen bile yok. Yol ihtiyacı için şu iki yüz rubleyi al, Tanrı’nın yardımıyla istediğin yere git.”

* Dört tekerlekli uzun yol arabası. (ç.n.)

Ne yalan söyleyeyim, küçük kızı çok sevdiğimden onlardan ayrılarak başka bir yere gitmeyi hiç mi hiç istememiştim, ama yapacak bir şey yoktu.

“Öyleyse, elveda,” dedim, “bu cömertçe davranışınız için size çok teşekkür ederim, yalnız söyleyeceğim bir şey daha var.”

“Nedir?” diye sordu.

“Kuşkusuz,” diye cevap verdim, “sizinle kavga ettiğim ve size küfrettiğim için şahsınıza karşı suçluyum.”

Güldü ve şöyle dedi:

“Önemli değil, unut gitsin, iyi bir insansın sen.”

“Hayır, efendim,” diye yanıt verdim, “benim iyi kalpli olmamın bir önemi yok, bu böyle olmaz, zira vicdanımı rahatsız edebilir: Siz anayurdumuzun savunucususunuz, size belki de çar bile ‘siz’ diye hitap etmişti.”

“Bu doğru,” diye yanıt verdi: “Rütbe takılırken bize verilen belgede şöyle yazar: *‘Size saygı duyuyoruz ve sizi saymalarını ve onurlandırmalarını emrediyoruz.’*”

“Ama, müsaade buyurunuz efendim,” dedim, “ben buna artık dayanamam...”

“İyi de, bununla şimdi ne yapacaksın?” dedi. “Sen benden güçlüydün ve beni patakladın, bunu geri alamazsın.”

“Geri almak imkânsız,” dedim, “ama en azından vicdanımı rahatlatmak için, bana lütfen birkaç yumruk atınız.” Tutup iki yanağımlı şişirip karşısında dikildim.

“Peki, ama niçin?” dedi. “Niçin seni dövecekmişim?”

“Öylesine,” diye yanıt verdim, “vicdanımın rahatlaması için, çarın bir subayını küçük düşürmem cezasız kalmasın diye...”

Güldü, bense yanaklarımı iyice şişirerek yeniden karşısında dikildim.

“Niye yanaklarını böyle şişirip yüzünü buruşturuyorsun ki?” diye sordu.

Şöyle dedim:

“Askeri usullere ve yönetmelik maddelerine göre yapmıştım bunu: Lütfen, her iki yanağıma tokat atın. Ve yine yanaklarımı şişirdim; o bana vurmak yerine birden yerinden fırlayarak beni öptü.

“Allah aşkına yeter, İvan” dedi, “yeter, sana bir kez olsun dünyada vurmam, yalnız bir an önce ayrıl, anneyle kızı şu an evde değiller, yoksa senin için çok ağlarlar.”

“Ya! Bu başka iş; onları neden üzeyim ki?”

Gerçi canım hiç gitmek istemiyordu, ama elden ne gelir: Anne ve kızla vedalaşmadan oradan çabuk ayrıldım, dışarı çıktığımda durdum. “Şimdi nereye gideceğim?” diye düşündüm.

Efendimden kaçalı uzun zaman olmuştu gerçekten, dolaştım durdum, lakin hiçbir yerde sığınacak bir barınak bulamadım... “Yeter,” dedim, “gidip polise teslim olacağım, ancak bu kez param olduğu için, şimdi yine bir toyluk yapayım dedim, poliste nasıl olsa hepsini elimden alacaklar: Ya birazını harcarım ya da meyhanede zevkine birkaç krendelle* çay içerim.” Ve sonunda panayırdaki meyhaneye gittim, krendel ve çay istedim, orada uzun süre kaldım, burada daha fazla oturamayacağımı görünce dışarıda dolaşmaya çıktım. Sura Irmağı’nın ardında, yilkıların bulunduğu bozkıra doğru yürümeye başladım. Tatarlar atlarla birlikte burada kibitkalarında† yaşıyorlardı. Biri dışında tüm çadırlar aynıydı. Bu çadır karmakarışık renkleriyle diğerlerinden ayrılıyordu. Her türden pek çok bey de bu çadırın etrafını almış, koşum atı deniyordu. Çeşitliden maksat panayıra gelen sivil, asker, toprak sahibi gibi kişilerdi. Hepsi ayakta durmuş, çubuklarını tüttürüyordu, onların

* *Krendel*: Sekiz rakamı ya da fiyonk şeklinde yapılan hamur işi. (ç.n.)

† *Kibitka*: Üstü kapalı araba, ayrıca Orta Asya halklarının geleneksel çadırı. (ç.n.)

ortasında, rengârenk bir keçenin üzerindeyse, fasulye sırtığı gibi ince, uzun, parçalı kaftan giymiş, ciddi bir Tatar oturuyordu, başında da tübeteyka* vardı. Çevreme baktım, meyhanede yanımda çay içen adamı görünce, milletin etrafında tek başına oturan bu Tatar'ın kim olduğunu sordum. Adam bana dedi ki:

“Yoksa onu tanımıyor musun? Han Jangar’dır.†

“Bu Han Jangar da kim?”

“Han Jangar,” dedi, “bozkırın ilk damızlık at yetiştiricisidir, sürüleri Volga’dan ta Ural’a kadar Rın Kumullarında‡ dolaşır. Bu Han Jangar bozkırın çarı gibidir.”

“Acaba,” dedim, “bu bozkır bize mi ait?”

“Hayır,” diye karşılık verdi, “yakınımızda, ama ona asla ulaşamayız, çünkü orası Hazar Denizi’ne kadar ya tuzlu bataklıklarla kaplıdır ya da göz alabildiğine otlarla... Göğün altında da fırdolayı kuşlar döner. Bizim devlet memurları orada bir halt edemezler, işte bu sebeptendir ki,” diye devam etti adam, “burada Han Jangar hüküm sürer. Onun Rın Kumullarında şeyhleri, şehzadeleri, mollaları, imamları, hacıları, dervişleri, muhafızları, aile bireyleri vardır. Saydıklarımın hepsini canı isterse cezalandırırdı, onlar da Han Jangar’ın emrinde olmaktan memnunlardı.”

Adamı dinlerken, bu sırada bir Tatar çocuğun hanın huzurunda beyaz, küçük bir kısırağı sürdürdüğünü gördüm, han bir şeyler mırıldandı; sonra yerinden kalkıp uzun saplı bir kamçı aldı, doğru kısırağın yanına gelip başının önünde durdu ve kamçıyı atın alını-

* *Tübeteyka*: Orta Asya halklarının geleneksel başlığı. (ç.n.)

† Han Jangar: Astrahan ilinin sınırları içinde göçer olarak yaşayan Kırgız Orda’nın hanı. Rus hükümeti tarafından tayin edilmiş, devlet görevlisinden sayılmıştır. At ticareti yapıyordu. (ç.n.)

‡ *Rın*, Kazakça *dar kumluk* anlamına gelen *narın* sözcüğünden türetilmiş bir kelime. Rın Kumulları: Aşağı Volga’da uzanan kum tepeleri yığını. (ç.n.)

na doğru tutup öylece kaldı. Ah, bu haydudun ayakta dikilişini size nasıl anlatmalıyım? Bakmaya doymayacağınız şahane bir heykel gibiydi. O an hanın atın iç dünyasını öğrenmek istediği yüzünden okunuyordu. Bununla ilgili olarak, çocukluğumdan beri gözlemlediğim gibi, öyle geliyordu ki bu kısrağın karşısındaki kişinin işin uzmanı olduğunu sezinliyor ve bu yüzden karşısında dimdik duruyordu: “Hadi, bak bana ve hayran hayran seyret!” der gibi... Bu ağırbaşlı Tatar duruşunu bozmadan, gözlerini dikmiş kısrağa bakıyor, bizim subayların pürtelaş atın etrafında sürekli homurdanmaları gibi atın çevresinde dolanmıyordu. Sürekli aynı noktaya bakıyordu, birden kamçıyı indirip kendi elinin parmaklarını sessizce öptü: Bulunmaz Hint kumaşı sanki! Han tekrar keçenin üzerine bağdaş kurup oturdu, kısrağa kulaklarını dikti, pofurdayıp oynamaya başladı.

Burada hazır bulunan beyler kısrağın için açık artırmaya giriştiler; biri yüz ruble, diğeri yüz elli ruble veriyor, fiyatı karşılıklı ikide bir yükseltiyorlardı. Kısrağın boyu şöyle böyleydi, ama olağanüstüydü, Arap atına benziyordu, zarif bedenli, başı küçük, gözleri elma gibi dolgun, kulakları keskindi; kalçaları sıkı, sırtı ok gibi düzdü, bacakları kalem gibi, çevik ve hızlı... Böyle bir güzelliğin düşkün olan ben, gözlerimi bu kısrağın bir türlü ayıramıyordum. Han Jangar herkeste bu ata karşı şiddetli bir arzu, bir kıskançlık uyandığını ve beylerin cin çarpmış gibi fiyatı yükselttiklerini görüyordu. Üstü başı dökülen Tatar çocuğa başını salladı, çocuk nihayet kısrağı sürmek için ona, kuzucuğuna doğru fırladı. Ata binip, bilirsiniz işte, kendince, Tatar usulünce dizleriyle bastırıyor, kısrağın altına kanatlanıyor, kuş gibi uçuyor, sıçramıyor ve çocuk kısrağın yelesine eğiliyor ve öyle bir bağırıyor ki kısrağ

* Burada geçen kelime *antika*. Yazar bu sözcüğü, nadide, çok değerli anlamında kullanıyor. (ç.n.)

kumla birlikte burgaç gibi dönüyor. “Ah, seni yılan!” dedim içimden. “Ah, seni bozkır toyu, kobra yılanı seni! Ah, sen, nerede doğdun böyle?” Gönlümün ona, bu ata, bu aşına tutkuya can attığını hissediyordum. Tatar çocuk onu geri döndürdü, at birden burun deliklerini şişirdi, soluğunu bırakarak tüm yorgunluğunu attı, artık ne hızlı hızlı soluyor, ne de fosurduyordu. “Ah, bir tanem!” diyorum kendi kendime. “Ah, bir tanem!” Tatar benden o kısrak için, sadece ruhumu değil, öz anamı da, babamı da istese onlara acımazdım doğrusu. Ama bu rüzgâr gibi giden ata beyefendiler ve süvari subayları arasında akla hayale gelmeyen bir fiyat biçilirken, ona sahip olmayı düşünmek saçmalık değil mi? Gelgelelim, bu hiçbir şey değildi daha, açık artırma ansızın sona erdi: Sura Irmağı’nın ötesinden, Seliksa Köyü yönünden yağız bir atla bir adamın dört nala geldiğini gördük. Elinde geniş kenarlı şapkasını sallıyordu. Hızla yaklaşıp atından atladı. Atını bırakıp beyaz kısraka doğru koştu, bir önceki heykel gibi atın önünde durdu:

“Bu kısrak benim,” dedi.

“Nerden senin oluyormuş?” dedi han, “bu at için beyler bana beş yüz gümüş ruble veriyorlar.”

Gelen atlı iri kıyım, göbekli bir Tatar’dı. Yüzü güneşte yanmış, pul pul dökülmüştü, derisi sanki soyulmuş gibiydi, gözleri o kadar ufaktı ki, iki yarık gibi görünüyordu, birden bağırdı:

“Yüz gümüş daha veriyorum!”

Beylerin tepesi atınca daha çok yükseltiyorlardı, çöp gibi çelimsiz Han Jangar oturmuş, dudaklarını şapırdatıyordu, Sura’nın öte yakasından uzun yelesi al ata binmiş bir Tatar daha geldi, bu da çok cılız, cildi sapsarı, ama ilk gelenden daha yaygaracı bir tipti. Atından kayarak indi ve beyaz kısrakın önünde çivi gibi dikilip şöyle dedi:

“Herkes cevapımdır: Bu kısrakın benim olmasını istiyorum!”

Yanımdaki adama bu işin sonunun nereye varacağını sordum.

“Bu iş,” dedi, “tamamen büyük Han Jangar’ın anlayışına bağlı. Bu ilk değil, hemen her panayırda böyle dümen çevirir; öncelikle buraya getirdiği sıradan atları satar, son gün ise –nereden bulduğunu şeytan bilir– koynundan çıkarır gibi böyle bir iki at çıkarır, at uzmanları bile ne yapacaklarını bilemezler. Bizim uyanık Tatar da bunu izleyerek keyiflenir, ayrıca bunun için de daha çok para kazanır. Onun bu alışkanlığını bilen herkes bu son tayı da elbette ondan beklerler. İşte her şey şimdi de aynı şekilde oldu: Onun bugün ayrılacağını sandılar, ama o geceleyin gidecek, bak hele, ne güzel at getirmiş!..”

“Evet,” dedim, “ne harika bir at!”

“Gerçekten harika. Dediklerine göre, atı panayıra büyük bir sürünün içinden alıp götürmüş, onu kimse fark edemeyecek şekilde başka atların arkasında getirmiş. Evet, bu gelen iki Tatar’ın dışında kısıraktan kimsenin haberi olmamış, üstelik onlara da satılık değil, gözdesi bir at olduğunu söylemiş, geceleyin de onu diğerlerinden ayırıp Mordovo İşim Köyü yakınlarındaki bir ormana götürmüş ve orada bir kayranda özel bir at çobanının gözetiminde otlaklara sürmüş. Şimdi de durup dururken onu serbest bırakıp satışa koymuş. Dinle bak, onun yüzünden öyle inanılmaz şeyler olacak ki, bizim köpek neler elde edecek bu kısırak karşılığında. Atı kimin alacağına dair bahse tutuşmaya var mısın?”

“Ne diyorsun?” dedim, “niçin bahse tutuşacağız?”

“Çünkü,” diye yanıt verdi, “ortalık şimdi kızıışmaya başlayacak, bütün beyefendiler mutlaka artırmadan çekilecekler, atı da şu gelen iki Asyalıdan biri alacak.”

“Onlar da neci oluyor?” diye sordum, “çok mu zenginler?”

“Hem de ne zenginler,” diye cevap verdi, “her biri uslanmaz at düşkünüdür. Büyük at sürüleri vardır ve cins, gözde bir at için

ölümüne birbirine girerler. Onları herkes tanır: Yüzü soyulmuş, göbekli olanın adı Bakşey Otuçev, o sıska, kaburgaları çıkmış adamın da Çepkun Yemgurçeyev'dir. İkisi de yaman at sevdalısıdır, yaptıklarını durup eğlencesine izle sadece.”

Karşılık vermeyip izlemeye başladım: Kısrak için para süren beyler artık açık artırmadan vazgeçmişler, sadece seyrediyorlardı. İki Tatar ise birbirlerini itekliyor, Han Jangar'ın ellerine vurup bir yandan da kısrağa uzanmaya çalışıyordu; öfkeden zangır zangır titreyerek naralar atıyorlardı. Tatarlardan biri bağırdı:

“Kısrak için parayla birlikte beş baş vereceğim (bu beş at anlamına geliyor).”

Bu kez öbürü:

“Bol keseden atma bakalım - ben on baş veriyorum.”

Bakşey Otuçev:

“On beş,” diye bağırdı.

Çepkun Yemgurçeyev:

“Yirmi.”

Bakşey:

“Yirmi beş.”

Çepkun:

“Otuz.”

Sonra ikisi de bir daha fiyat yükseltmedi, görünüşe bakılırsa çekişme bitmişti... Çepkun otuz diye bağırmış, Bakşey de otuz demişti, fazlası yoktu; ama sonra Çepkun ek olarak bir eyer önerdi, Bakşey de bir eyer ve kaftan; Çepkun da kaftanını çıkarıp yere fırlattı, artık birbirlerine üstün gelecek bir şey kalmamıştı. Çepkun ansızın hana seslendi: “Beni dinle, Han Jangar, şimdi eve gidip kızımı sana getireceğim,” Bakşey de aynı şekilde kızını vaat etti, artık birbirlerini alt edecek başka bir şey kalmamıştı. Bu sırada çekişmeyi izleyen tüm Tatarlar birden kendi dillerinde bağırpıp çağırmaya,

yaygara koparmaya başladılar; birbirlerine zarar vermemeleri için, onları – Çepkun ile Bakşey'i ayırmaya çalışıyor, farklı yönlerle çekiyor, kaba etlerini dürtüklüyor, diller döküp vazgeçmelerini istiyorlardı.

Yanımdakine sordum:

“Lütfen söyler misin? Şu hırgür de nereden çıktı şimdi?”

“Görüyorsun ya,” dedi, “Çepkun ile Bakşey'in aralarına giren bu prensler, çok çekiştiklerinden onlara üzülmüyorlar, kendilerine gelmeleri ve bir şekilde bu kısrağın işinden dürüstçe vazgeçmeleri için onları ayırıyorlar.”

“Nasıl olur?” diye sordum. “İkisinin kısrağa bu kadar sevdalı olmasından sonra ondan vazgeçmeleri mümkün mü? Bu asla olamaz.”

“Neden olmasın?” diye yanıt verdi adam. “Asyalılar sağduyulu, ağırbaşlı insanlardır: Yok yere neden malından mülkünden olacağını iyice düşünürler, sonuçta Han Jangar ne isterse onu vereceklerdir, bu sebepten atı kimin alacağı genel bir kabulle *naperepor* sonucunda belirlenecek.”

Meraklanmıştım:

“Şu *naperepor* da ne?” diye sordum.

“Sormana gerek yok,” diye cevap verdi, onu göreceksin, şimdi başlayacak.”

Baktım, Bakşey Otuçev ile Çepkun Yemgurçeyev sakinleşmiş gibi görünüyordu. O iki Tatar arabulucunun önünde öne fırladılar ve koşar adımlarla birbirlerine yaklaşıp uzlaşma anlamında el sıkıştılar.

Biri dedi ki:

“İyi, öyleyse anlaştık.”

Öbürü de aynı şekilde karşılık verdi:

* İki kişinin yere oturarak birbirlerini kamçılama yarışması; biri pes edene kadar sürer. Rusça *naperekor* – aksine, karşıt, karşı koyma sözcüğünden türetilmiştir. (ç.n.)

“İyi, öyleyse anlaştık!”

Ve ikisi bir çırpıda üzerinden kaftanları, beşmetleri,* çev-yakları,† basma iç gömlekleri çıkarıp bir kenara attı. Bir tek şal-varlarıyla kalmışlardı. Hemen yere çöküp birbirlerine karşı tıpkı bozkır çullukları gibi oturdular...

Böyle bir şey ilk kez görecektim. İleride neler olacak diye me-rakla izliyordum. Onlar birbirlerine sol ellerini vermişler, sıkıca tutuyorlardı, genişçe açtıkları ayaklarına dayanarak. “Hadi, başla-yalım!” diye bağırıyorlardı.

Bu ‘başlayalım’ ifadesinin ne demek olduğunu bir türlü kesti-rememiştim, ama kalabalığın arasından o Tatarlar karşılık verdi:

“Şimdi, babalık, şimdi.”

Sonunda bu gruptan oturaklı, yaşlı bir Tatar öne çıktı, iki elin-de sağlam iki kamçı tutuyordu, onları üst üste getirdi, tüm izleyi-cilere, Çepkun’a ve Bakşey’e gösterip, “Bakın,” dedi, “ikisi de aynı boyda.”

“Aynı boyda,” diye bağırdı Tatarlar, “özenle yapılmış, birbirin-den farksız iki kamçı olduğunu hepimiz görüyoruz! Şimdi oturup başlasınlar.”

Çepkun’la Bakşey kamçıları almak için adamın üzerine atla-yacaklardı neredeyse.

Ağırbaşlı Tatar onlara, “Hele bir durun,” dedi, kamçıları onla-ra verdi –birini Çepkin’e, öbürünü Bakşey’e– verdi ve avuçlarına hafifçe üç kez çırpı... Yaşlı Tatar üçüncüyü vurmuştu ki Bakşey, Çepkun’a, omzunun üstünden çıplak sırtına doğru var gücüyle indirdi kamçıyı, Çepkun da ona aynı şekilde karşılık verdi. Ve birbirlerine kamçı ziyafeti sunmalarıyla aynı biçimde sürdürdÜ ka-pışma: İkisi de birbirinin gözlerinin içine bakıyor, ayaklarını bir-

* *Rus. Beşmet:* Yarı kaftan. (ç.n.)

† *Rus. Çevyak:* Sahtiyandan yapılmış ökçeli çizme. (ç.n.)

birine dayıyor, sol ellerine sımsıkı yapışıp kamçıları uyumla vuruyordu... Uf! Ne acımasızca kamçılıyorlardı! Biri derin, diğeri ise daha derin iz bırakıyordu. İkisinin de gözleri donuklaşmış, sol kolları uyuşmuştu, ama hiçbiri pes etmiyordu.

Yanımdaki tanıdığa sordum:

“Bunların şu an yaptıkları bizim beylerin düellolarına benzer bir şey değil mi?”

“Evet,” diye yanıt verdi, “aynı düello gibi, ancak bu onur için değil, para kaybetmemek için yapılan düellodur.”

“İyi de,” dedim, “bunlar daha ne kadar birbirlerini böyle kamçılatabilecekler ki?”

“Canları istediği kadar,” dedi, “güçleri yetene kadar...”

Onlar hâlâ birbirlerini kamçılarken kalabalığın arasında ateşli bir tartışma çıkmıştı. Kimi, “Çepkun Bakşey'i yenecek,” diye bağırırken kimi de, “Bakşey Çepkun'u yenecek,” diye karşılık veriyordu. Çepkun ya da Bakşey – kim daha fazla umut veriyorsa onun üzerine bahse tutuşuyorlardı. Sonra dişlerinin, gözlerinin, sırtlarının durumuna bakıp, herhangi bir belirtiden daha güven verenin üzerine bahse giriyorlardı. Bu konuştuğum adam da deneyimli izleyicilerden biriydi. Başlangıçta Bakşey'i tutmuştu, ama sonra fikrini değiştirdi:

“Ah, lanet olsun!” dedi, “yirmi kapiğim gitti, Çepkun Bakşey'i kesinlikle devirecek.”

“Nereden biliyorsun?” diye sordum. “Ortada henüz bunu doğrulayan bir şey yok: İkisi de şimdilik dimdik oturuyor.”

Bana şöyle yanıt verdi:

“Evet, ikisi de şimdilik dimdik oturuyor da yöntemleri farklı.”

“Peki,” dedim, “bana sorarsan Bakşey daha şiddetli vuruyor.”

“Ama,” diye karşılık verdi, “bu kötü. Hayır, onun için yirmi kapik kaybettim: Çepkun onu benzetecek.”

“Bu ne acayip bir iş,” diye geçirdim içimden. “Bu benim ahbap nasıl böyle akıl almaz laflar eder? Ama yine de, bahse girme konusunda, bu işin pratiğini iyi biliyor olmalı!”

İnanın, bu bana çok ilginç geldi, bu yüzden o tanıdığın yanından hiç ayrılmadım.

“Açıkla, azizim,” dedim, “Bakşey konusunda neden şimdi endişeleniyorsun?”

“Ah, seni aptal şehirli adam!” dedi. “Bakşey’in sırtına bir bak-sana.”

Baktım: Bir şey yok, güzel, güçlü, geniş ve yastık gibi kabarık bir sırt.

“Görüyorsun ya,” dedi, “nasıl vuruyor.”

Baktım, öyle gaddarca vuruyordu ki gözleri neredeyse yuvalarından fırlayacaktı, her kamçı darbesinde hasmının sırtında şerit halinde kan belirliyordu.

“Ee, içinin nasıl kaynadığını iyice bir düşün şimdi.”

“İçinin kaynaması da ne demek?” dedim. “Dimdik oturduğunu görüyorum sadece, ağzını iyice açmış, havayı da hızla ciğerlerine çekiyor.”

Benim tanıdık şöyle dedi:

“İşte, işin kötü yanı da bu zaten: Sırtı geniş olduğundan, her kamçı darbesi geniş bir alana yayılıyor; kamçıyı hızla vuruyor, bu sebeple nefes nefese kalıyor, ağzını genişçe açarak nefes alınca bu gidişle içindeki bütün havayı yakacak.”

“Ne yani?” diye sordum, “bu durumda Çepkun daha mı sağlam görünüyor?”

“Kesinlikle, evet,” diye yanıt verdi, “daha sağlam. Bak, yağ namına bir şey yok, bir deri bir kemik... Sırtı – burkulmuş bahçe küreğini andırıyor, haliyle kamçı darbeleri sırtına tam anlamıyla inmiyor, yalnızca yer yer... Oysa Bakşey’i hiç acele etmeden nasıl

ıslattığına baksana, hızlı hızlı vurmuyor, alışkanlıktan kamçıyı da hemen çekmiyor, deride kabarma belirene kadar tutuyor. İşte bu yüzden Bakşey'in sırtı davul gibi şişti, morardı, kanama yok, ama ağrıyı tüm bedeninde hissediyor şimdi. Çepkun'a gelince, yağsız sırtının derisi kızartılmış domuz yavrusunda olduğu gibi çatlamış ve yarılmış, bu nedenle tüm acısı kanla denecek ve Çepkun Bakşey'e üstün gelecek. Anlıyor musun şimdi bunu?"

"Evet, şimdi anlıyorum," dedim. Doğrusunu söylemek gerekirse bu Asya uygulamasını çabucak kavramıştım ve çok ilgimi çekmişti: Bu durumda hangi yöntemi benimsemeliydi acaba?"

"Ama daha da önemlisi," diye dikkat çekiyor benim ahbap, "Allah'ın belası Çepkun şu bet suratıyla çok iyi uyum sağlıyor; baksana: Onu kamçılıyor, kendisi karşı darbelere dayanıyor ve gözlerini hakkıyla açıp kapıyor, gözlerini dikip bakışı Bakşey'den daha etkili. Çepkun hep dişlerini sıkıp dudaklarını ısırıyor, bu da bir kazanç, çünkü ağzın kapalı olması kişinin içindeki aşırı yanmayı engeller."

Bütün bu ilginç noktaları belleğime kazıyıştım, aynı zamanda hem Çepkun'u, hem de Bakşey'i dikkatle izliyordum. Bence Bakşey'in kesin olarak yere devrileceği açık seçik ortadaydı, çünkü gözleri artık donuklaşmış, dudakları sicim gibi toplanmış, tüm dişleri ortaya çıkmıştı... Doğrusu, hâlâ bakıyordu, Çepkun'a yirmi kadar kamçı salladı, ama gitgide kuvvetten düşüyordu, birden arkaya doğru kaykıldı, Çepkun'un sol elini bıraktı, sağ eli vuracakmış gibi hâlâ hareket ediyordu, ama bilincini tümüyle kaybetmişti. Tam bu sırada benim ahbap, "Paydos!" dedi, "yirmi kapiğim gitti." Tatarlar hep birlikte konuşmaya, Çepkun'u kutlamaya başladılar:

"Vay, seni uyanık Çepkun Yemgurçeyev, vay, seni uyanık!" diye bağıldılar. "Bakşey'i yere serdin, bin hadi – bu kısrağ şimdi senin."

Sonra Han Jangar oturduğu yerden kalktı, yürüdü, dudaklarını şapırdatarak, “Bu kısarak artık senin,” dedi. “Bin, sür, sonra üzerinde soluklan.”

Çepkun da ayağa kalktı: Kan sırtından şerit halinde aşağıya akıyordu, ama yüzünde acı çektiğini gösteren bir belirti yoktu, atın sırtına kaftanını ve beşmetini koydu, kendini atın üzerine, sırtı yukarıya gelecek şekilde karın üstü bırakıp uzaklaştı. Benim için de sıkıcı anlar yine başlamıştı.

“İşte,” dedim, “bunlar da bitti şimdi, durumumu enine boyuna bir daha düşünmem gerekiyor.” Ama bu beni korkutuyor, pek kafa yormak istemiyordum.

Neyse ki, tam bu sırada benim tanıdık yetiştı:

“Hele dur,” dedi, “hemen ayrılma, burada mutlaka bir şey olacak yine.”

“Hâlâ ne olabilir ki?” dedim, “her şey sona erdi.”

“Hayır, bitmedi,” dedi, “bak, Han Jangar çubuğunu yakmış. Baksana dumanı nasıl tütüyor: Bu kesinlikle aklında hâlâ bir şeylerin olduğunu gösterir. Tam Asyalılara özgü bir şey...”

“Ah,” dedim içimden, “aynı şey bir daha olsa, biri de benim adıma ödeme yapsa, onu asla utandırmazdım.”

ALTINCI BÖLÜM

Beyler ne düşünürsünüz? İstediğim şey aynen oldu: Han Jangar çubuğunu tüttürürken bir Tatar delikanlı kayrandan ona bir at daha getirdi, ama bu Çepkun'un seyircilerin gözü önünde, Bakşey'den kazandığı kısırağa benzemiyordu, kelimelerle anlatılamaz güzellikte kuzguni yağız bir taydı. Tarla sınırları boyunca ekinlerin içinde dolaşan bıldırcın kılavuzu –bizim Oryol'da buna sukuşu deriz– hiç gördüğünüz oldu mu? Kanatlarını iki yana açarak uçar, kuyruğunu da havadayken diğer kuşların tersine uzatmaz, aşağıya sarkıtır, ayaklarına doğru eğer, ayaklarına ihtiyacı yokmuş gibi görünür ve gerçekten havada yürüyormuş izlenimi verir bu. İşte bu yeni at o kuşa benziyordu, hızla giderken kendini başka bir güç götürüyormuş gibi...

Uçtuğunu söylersem elbette abartı olur, ama dörtnala giderken arkasındaki toprağı sürüyordu âdeta. Hayatımda bu tay kadar çevişini görmedim ve bu atın fiyatını, ne servete gideceğini, kime nasip olacağını, hangi prence, hangi beye... bilmiyordum ve bu ata sahip olmayı hayalimden bile geçiremezdim.

Hayretler içinde kalan dinleyiciler anlatıcının sözünü kestiler: “O tay sizin oldu mu?”

“Evet, efendim, kurallara uygun şekilde benim oldu, ne var ki bir dakikalığına, nasıl olduğunu izin verirsiniz anlatayım.”

Beyler, bu at üzerine pazarlığa her zamanki usullerle başladılar. Kendisine küçük kızı bağışladığım benim süvari subayı da katıldı bu artırmaya. Karşılarına rakip olarak –sanki onlarla eşitmiş gibi– Savakirey adlı bir Tatar çıkmıştı. Kısa boylu, ama güçlü kuvvetli, pervasız bir adamdı, bilenmiş gibi duran, kazanmış, yuvarlak başı dolgun körpe bir lahanayı andırıyordu, suratı ise kırmızı havuç rengindeydi. Özetle bu Tatar bir bütün olarak taze, diri bir sebze bahçesini andırıyordu. Savakirey yüksek sesle dedi ki: “Cebinizdeki tüm paraları, neden boş yere kaybedesiniz? Hanın talep ettiği parayı isteyen versin, sonra benimle kamçılama yarışına çıksın, kazanan da atı alsın.”

Beyler elbette buna yanaşmadı, hepsi hemen bir kenara çekildi; bu Tatar’la nasıl boy ölçüşeceklerdi? Belalının tekiydi, hepsini hastanelik ederdi. Benim süvari subayı o sıralar, Penza’da kumar-da çok para kaybettiğinden, pek parası yoktu, ama atı da çok istediği her halinden belliydi. Arkasından yaklaşıp kolundan çektim. “Ne olursa olsun,” dedim, “fazla para vermenize gerek yok, ama hanın istediği parayı vereceğinizi söyleyin, ben de herkesin önünde Savakirey’le boy ölçüşeyim.” Olmaz der gibi baktı, diller döküp yalvardım:

“Lütfen bunu yapınız” dedim, “çok istiyorum.”

Ve sonuçta bu işe girdik.

Dinleyicilerden biri sordu:

“Siz bu Tatar’la... Nasıl yani... Kamçılaştınız mı?”

“Evet, bayım, hem de aynı şekilde, milletin önünde birbirimizi kamçılادık, tay da bana kaldı.”

“Demek, Tatar’ı yendiniz, öyle mi?”

“Yendim, efendim, zor oldu ama üstesinden geldim.”

“Ama çok acı çekmiş olmalısınız.”

“Hımm... Size nasıl anlatayım?.. Evet, başlangıçta acı çektim; hem de yoğun biçimde; hiç alışık olmadığım bir şeydi bu. Oysa şu Savakirey’in bu işe eli çok yatkındı ve deriyi kanama olmadan şişiriyordu. Ama ben onun bu ustalığına karşı zekice bir beceri geliştirdim: O beni kamçılarken sırtımı yukarı kaldırdım, derim şişmeyeip hemen açılınca darbelere dayanmam kolay oldu, böylece postu kurtardım, ama Savakirey’i kamçı darbeleriyle öldürmüş oldum.

“Nasıl olur, gerçekten ölene kadar kamçıladınız mı?”

Anlatıcı soğukkanlı ve içten bir sesle yanıt verdi:

“Evet, bayım, inat etti, hayatına mal olan böyle aptalca bir yöneme izin verdiğinden oldu bu.” Dinleyicilerin ona dehşetle değil, sessiz bir kafa karışıklığı içinde baktıklarını görünce, hikâyesini daha anlaşılabilir şekilde anlatmaya karar verdi anlatıcımız.

“Bakınız,” diye sürdürdü konuşmasını, “bu benim değil, onun hatasıydı, çünkü o kendini tüm Rın Kumluklarının en önde gelen yiğidi görmüştü. Bunun getirdiği hırsla bana asla teslim olmak istemedi ve Asyalıların önünde rezil duruma düşmemek için mertçe dayanmayı yeğledi, ne var ki bilincini yitirdi zavalılcık. Kuşkusuz, dişlerimin arasına demir para sıkıştırdığımdan karşımda fazla dayanamadı, bu bana çok yardımcı oldu, acıyı hissetmemek için sürekli ısırdım, düşüncelerimi dağıtmak için de içimden sürekli kamçı darbelerini saydım, böylece bana hiçbir şey olmadı.”

“Kaç vuruş saydınız?” diye anlatıcının sözünü kesti birkaç kişi.

“Bunu tam olarak söyleyemem efendim, iki yüz seksen ikiye kadar saydığımı hatırlıyorum, sonra birden baygınlığa benzer bir şeyle sendeledim, sanırım, kendimi bir anlık kaybedince saymayı bıraktım, ama Savakirey bu anda kamçısını son bir kez bana savuracak oldu, ama başaramadı ve bir bebek gibi üzerime devrildi: Yokladılar, ölmüştü... Lanet olası aptal herif! Neden dayanmaya çalıştın? Onun yüzünden az daha hapse giriyordum. Tatarlar böy-

le şeyleri pek dert etmezler. Ama adamı göz göre göre öldürmüştüm: Yine de koşullarımız aynıydı, o da beni öldürebilirdi, ama bizim Ruslar yazık ki durumu hiç anlamayıp üzerime saldırdılar.

“Ya, size ne oluyor?” dedim. “Benden ne istiyorsunuz?”

“‘Ne diyorsun sen?’ dediler. ‘Asyalıyı öldürmedin mi?’

“‘Onu öldürdüysem ne olmuş?’ dedim. ‘Sonuçta iki tarafın rızasıyla yapılmış bir iş. Beni öldürseydi daha mı iyi olurdu?’

“‘O seni öldürebilir,’ dediler, ‘aldırış etmez, çünkü o başka dinden, oysa seni bir Hristiyan olarak yargırlar. Hadi, polise gidelim.’

“‘Pekâlâ, beyler,’ dedim içimden, ‘ben kaybolayım da, bulursunuz beni o zaman.’ Bana göre, polisten daha zararlısı olmadığından, arka arkaya giden iki Tatar’ın peşinden hemen fırladım, onlara alçak sesle, ‘Kurtarın beni, prensler,’ dedim, ‘olan biteni kendiniz de gördünüz, her şey dürüst bir mücadele içinde oldu...’

“Birbirlerine yaklaştılar, beni itekleyip aralarına aldılar ve sakladılar.”

“Bir dakika, lütfen... Sizi nasıl *sakladılar*?”

“Onların bozkırında, beni yanlarında kaçıarak...”

“Bozkırda bile!”

“Evet, bayım, hem de Rın Kumluklarına.”

“Oralarda uzun süre mi kaldınız?”

“On koca yıl: Beni Rın Kumluklarına getirdiklerinde yirmi üç yaşındaydım, oradan yurduma otuz dördüme bastığımda kaçtım.”

“Peki, bozkır hayatı hoşunuza gitmiş miydi?”

“Hayır, bayım, orada hoşlanabileceğim ne olur ki? Can sıkıntısı ve acıdan başka hiçbir şey... Ancak daha önce kaçmam imkânsızdı.”

“Neden, Tatarlar sizi bir çukurda yahut kapalı bir yerde mi tuttu?”

“Hayır, onlar iyi insanlardı, bir çukura ya da kuyuya kapatmak gibi soysuzca bir şeyi bana uygun görmediler, şöyle dediler: ‘İvan, sen bizim yoldaşımız ol; biz seni çok seviyoruz, bozkırda bizimle yaşa, faydalı bir insan ol – atlarımızı tedavi et, kadınlara yardımcı ol.’”

“Atları iyileştirdiniz mi?”

“İyileştirdim; onların, sığırlarının, atlarının, koyunlarının hekimisi oldum, en çok Tatar kadınlarına faydam dokundu.”

“Tedavi edebiliyorsunuz, öyle mi?”

“Size ne diyebilirim?.. Bunda nasıl bir hüner olabilir ki? Diyelim biri hastalandı – sarısabır ya da havlıcan kökü veririm, geçer, sarısabır epeyce vardı. Bir Tatar, Saratov’da koca bir çuval bulup bize getirmişti. Benden önce bu ilaçtan haberleri olmadığı gibi, ne işe yaradığını da bilmiyorlarmış.”

“Onlarla yaşamaya alıştınız demek!”

“Hayır, efendim, yurduma her zaman geri dönmek istedim.”

“Onlardan kurtulmanın hiç mi bir yolu yoktu?”

“Hayır, bayım, neden olmasın, ayaklarım eski halinde kalsaydı, herhalde çoktan yurdumda olurdum.”

“İyi de, ayaklarınıza ne oldu?”

“İlk kaçma girişiminden sonra ayak tabanlarım *kıllandırıldı!*”

“Bu da ne? Bağışlayın, lütfen, sözlerinizden hiçbir şey anlamıyoruz, *kıllandırmak* ne demek?”

“Orada herkesçe çok bilinen bir uygulama bu: Tatarlar birini çok sevip yanlarında tutmak isterler de, o kişi hasretlikten kaçmaya yeltenirse, gitmemesi için ona yapılan bir işlemdir bu. İlk kaçma girişimimden sonra bana da aynısı yapıldı, kaçarken yolumu kaybedince beni yakaladılar: ‘Biliyorsun İvan,’ dediler, ‘sen bizim dostumuzsun, tekrar kaçmaman için iyisi mi ayak tabanlarını yarıp içine

biraz at kılı basalım.’ E, onlar bu şekilde ayaklarımı sakatlayınca sürekli ayak bileklerimin üzerinde yürümek zorunda kaldım tabii.”

“Bu korkunç işlemi nasıl yaptıklarını anlatır mısınız lütfen?”

“Çok basit efendim: On kişi beni yere yıktı: ‘Çığlık at, İvan,’ dediler, olabildiğince yüksek bir çığlık, kesme işine başladığımızda acını hafifletecektir bu.’ Beni toprağa oturttilar, içlerinden bu işin ustası bir adam çok kısa bir sürede tabanlarımın derisini yarararak açtı, içine kırılmış at yelesi bastı, sonra deriyi iğneyle dikip dolgunun üzerini kapattı. İlk günlerde kollarımı bağlı tuttular – yaramın iyileşmesine engel olmamdan ve cerahatli halde kolları çekip çıkarmamdan endişelenmişlerdi. Deri kabuk bağlar bağlamaz kollarımı çözdüler: ‘Aramıza hoş geldin, İvan,’ dediler, ‘asıl bu andan itibaren dostumuz oldun, bizlerden ve buradan hiç ayrılmayacaksın.’

“Ancak o zaman ayağa kalkabildim, ama hemen külçe gibi yere yığıldım; taban derilerimin altında biten şu kırılmış at kolları, etime öyle dayanılmaz acılarla batıyordu ki, adım atmam şöyle dursun, ayakta bile duramıyordum. Hayatım boyunca hiç ağlamamıştım, ama burada hüngür hüngür ağlamaktan çekinmiyordum.”

“‘Allah’ın belası Asyalılar,’ dedim, ‘bunu bana nasıl yaptınız? Sizi engerekler sizi, tüm ömrümü sakat, böyle yürüyemeyerek geçirdikten sonra beni öldürseydiniz daha iyiydi.’

“Tatarlar da bana, ‘Boş ver bunları, İvan boş ver,’ diyorlardı, ‘gereksiz işlerle kendini üzüyorsun.’

“‘Bir insanı sakat bırakmak,’ dedim, ‘nasıl gereksiz iş oluyor-muş, bir de üzölmeyeyim, öyle mi?’

“‘Ama alışırsın,’ dediler, ‘ağırlığını doğrudan tabanlarının üzerine verme, bacakların çarpık ve genişçe açılmış şekilde ayak bileklerinin üzerinde yürü.’

“‘Tuh, Allah belanızı versin sizin, hergeleler!’ dedim içimden, onlara sırtımı dönüp sustum. Ancak onların sözde öğütleriyle

bacaklarımı çarpıtarak ayak bileklerimin üzerinde yürümektense, ölmenin benim için daha iyi olacağı düşüncesi kafamda iyice yer etmişti; ama sonra bir süre uzanıp yattım ve – bu ölümcül can sıkıntısını yendim. Alışmıştım, yavaş yavaş ayak bileklerimin üzerinde topallayarak yürümeye başladım. Ama bununla ilgili olarak benimle hiç alay etmediler, aksine, dediler ki:

“ ‘Bu iyi, İvan, çok iyi, ‘bak yürüyorsun işte.’ ”

“Ne talihsizlik! Kaçmayı başarmanıza rağmen, onların eline nasıl düştünüz peki?”

“Aslında imkânsız bir işti, bayım; dümdüz bir bozkır, yol yok, açlık bir yandan... Üç gün yürüdüm, adım atacak halim kalmamıştı, ellerimle bir kuş yakalayıp çiğ çiğ yedim, sonra yine aç susuz kaldım... Bu durumda yolu nasıl sürdürebilirdim? Ayaklarımda derman kalmayınca yere yığıldım tabii, sonunda beni bulup ayağımı bu hale getirdiler.”

Dinleyicilerden biri, insanın ayak bileklerinin üzerinde yürümesinin gerçekten çok berbat, rahatsız edici bir şey olduğunu belirtti.

“Evet, ilk günlerde çok kötüydü,” dedi İvan Severyaniç, “ama zamanla bir yolunu buldum, ne var ki fazla yürümem elbette imkânsızdı. Bu olanlara rağmen, ne yalan söyleyeyim, bu Tatarlar o günden sonra bana çok iyi baktılar, ilgilendiler.”

“ ‘Bundan sonra, İvan,’ dediler, ‘senin için hayat çok zor olacak, ne su taşıyabilirsin, ne de yemek pişirme, temizlik gibi seni zorlayacak ev işleri yapabilirsin, al, arkadaş, sana şimdi Nataşa, güzel bir Nataşa vereceğiz, istediğin birini seç!’ ”

“ ‘Onları ne diye seçeyim?’ dedim. ‘Hepsi işime yarar. Rasgele birini verin.’ Eh, beni sorgusuz sualsiz hemen evlendirdiler.”

“Ne? Tatar kadınla mı evlendin?”

“Evet, bayım, elbette Tatar’la. İlk önce, öldürdüğüm Savakirey’in dul karısıyla. Yalnız bu kadından hiç hoşlanmamıştım: Bu kaçık kadın benden çok korkuyormuş gibi davrandı hep, yüzümü hiç güldürmedi. Kocası yüzünden mi sıkıntılıydı yoksa kalbinde başka birisi mi vardı, bilmiyorum. Tatarlar onun bana yük olduğunu fark edince hemen başka birini, yaklaşık on üç yaşında bir kız çocuğu getirdiler...

“‘Al, İvan,’ dediler, ‘bu Nataşa seni daha çok eğlendirecek.’”

“Aldım.”

Dinleyiciler İvan Severyaniç’a sordu:

“Peki, bu kız gerçekten sizi neşelendirdi mi?”

“Evet,” diye karşılık verdi İvan, “bu kız daha hoşsohbeti, yalnız bazen neşelendirir, bazen de yaramazlıklar yaptığından başımın etini yerdi.”

“Nasıl yaramazlıklar yapardı, peki?”

“Aklınıza ne gelirse... Neler bulmazdı ki: Kimileyin dizlerimin üzerine atlar ya da ben uyurken takkemi başımdan ayağıyla çıkarıp gelişigüzel fırlatır, sonra güler, ona tehditler savurunca da makaraları koyuverirdi. Tıpkı su perisi gibi koşar, bense dizlerimin üstünde ona yetişemeyip taklalar atar, sonra ben de gülmeye başlardım.”

“Siz bozkırda başınızı kazıyıp tubeteyka mı taktınız?”

“Evet, başımı kazıdım, bayım.”

“Neden yaptınız bunu? Sanırım, karılarınızı memnun etmek için, öyle değil mi?”

“Hayır, efendim, daha çok temizlik için, çünkü orada banyo filan yoktu.”

“Demek birden iki karınız oluverdi.”

“Evet, bayım, bu bozkırda iki; ama sonra başka hanın, Otuçev’den beni kaçırıp götüren Agaşimola’nın yanında iki karım daha oldu.”

“Müsaade buyurun,” diye araya girdi dinleyicilerden biri, daha fazla dayanamayarak, “nasıl oldu da sizi kaçırabildiler?”

“Hileyle, bayım. Bu arada Penza’dan Çepkun Yemgurçeyev’in Tatarlarıyla birlikte kaçtım ve Yemgurçeyev Orda’da’ aralıksız beş yıl kaldım. Bütün prensler, büyüklü küçüklü şeyhler, han ailesinin üyeleri ve muhafızları onun etrafında seve seve toplanırlardı, kimi zaman Han Jangar ile Bakşey Otuçev de gelirdi.”

“Bu, Çepkun’un yendiği kişi değil mi?”

“Evet, bayım, ta kendisi.”

“Bu nasıl olur? Bakşey, Çepkun’a karşı öfke duymadı mı?”

“Neden olsun?”

“Onu öldüresiye kamçılıyıp atını da kazanmıştı ya!”

“Hayır, efendim, onlar asla birbirlerine öfke beslemezler: İki tarafın rızasıyla yapılan bir yarışmada rakibini yenen kazanır, hepsi bu; yalnız bir keresinde Han Jangar beni azarlayıp şöyle demişti: ‘Ah, İvan, ah, sen ne salak bir adamsın! Savakirey’le Rus prensi yerine ne halt etmeye vuruşmaya oturdun? Rus prensi gömleğini çıkaracak, ben de kahkahayı basacaktım güya.’”

“‘Bunu hiç bekleyemezdim,’ diye yanıt verdim hana.”

“‘Neden?’”

“‘Bizim prensler zayıf ruhlu, korkak insanlardır,’ dedim, ‘kuvvetleri yok denecek kadar azdır.’”

“Han durumu kavramıştı:

“‘Evet,’ dedi, ‘onlardan birini gördüm, hiçbiri bu işin gerçek heveslisi değildi, yeter ki almak istesinler, para karşılığı alırlar şa-dece.’”

“‘Bu elbette doğru,’ dedim, ‘parasız hiçbir şey yapamazlar.’ Agaşimola ise uzak bir obadandı, yılkıları Hazar Denizi’nin kı-

* Orda Türkçe kökenli bir sözcük, ordu, sürü, topluluk anlamına geliyor, burada Tatar obası, kampı olarak kullanılıyor. (ç.n.)

yıllarındaki otlaklarda dolaşırdı. Sağlık konularına çok meraklıydı. Bir gün karısını tedavi ettirmek amacıyla beni evine çağırttı, Yemgürçeyev'e de hatırı sayılır miktarda büyükbaş hayvan vaat etmişti. Yemgürçeyev gitmeme izin verdi: Sarısabır ve havlıcan otu topladım ve onları da yanıma alıp yola çıktım. Agaşimola beni alır almaz –*hayda*– göçerleriyle birlikte atları hızla sürerek sekiz gün sürecek bir yolculuğa çıktık.”

“Siz de atla gidiyordunuz, değil mi?”

“Evet, bayım.”

“Peki, ayaklarınız?”

“Ne olmuş ayaklarıma?”

“Şu tabanlarınızın içindeki kırılmış at kılırları var ya, onlar sizi rahatsız etmedi mi?”

“Hiçbir sıkıntı olmadı; tabanlarım uyum sağlamıştı; tabanlarına kıl doldurulmuş kişinin yürümesi elbette çok zordur, ama atın üzerinde her zamankinden daha rahat durur, çünkü çarpık bacaklarıyla atı çember gibi sımsıkı sarar, âdeta yapışır ve asla atın üstünden düşmez.”

“Agaşimola'nın bozkırında başınıza neler geldi?”

“Orada daha dehşetini yaşadım, az daha ölecektim.”

“Ölmediniz ama.”

“Elbette ölmedim, bayım.”

“Agaşimola'nın yanında neler çektiğinizi lütfen anlatır mısınız?”

“Memnuniyetle.”

YEDİNCİ BÖLÜM

“Ağaşimola’nın Tatarları beni bir obaya getirdikten sonra *bay-da*, başka bir yere gittik bu kez. Burada beni bırakmadılar.

“ ‘Yemgurçev’in yanında neden kalıyorsun, İvan?’ dediler, ‘Yemburçev bir hırsız, sen bizim yanımızda kal, sana seve seve saygı gösteririz, ayrıca seni güzel Nataşalarla evlendiririz. Orada şunun şurasında iki karın vardı, burada daha fazlası olacak.’

“Reddettim.

“ ‘Ne yapacağım bu kadar kadını?’ dedim, ‘fazlasına ne gerek?’

“ ‘Hayır, anlamıyorsun,’ dediler, ‘çok Nataşa daha iyidir: Hepsi sana pek çok Kolka* doğurur, çocuklar da sana, babacığım, babacığı, diye seslenirler.’

“ ‘Tatar çocuğu yetiştirmek öyle kolay mı?’ dedim, ‘büyük sorumluluk ister. Onları vaftiz edecek, ekmek şarap ayini düzenleyecek biri olsaydı, işin rengi değişirdi o zaman, ama ben ne olursa olsun fazla çocuk yapmam, hepsi sizinkiler gibi olacak, Ortodoks değil. Dahası büyüyünce köylüleri dolandıracaklar.’ Böylece iki kadın daha aldım, fazlasını kabul etmedim, çünkü çok karı alırsam, Tatar kadınları da olsa, çirkef olanları aralarında kavga edecek, benim de onları cezalandırmam gerekecek.”

“Şey... efendim, yeni karılarınızı sevmiş miydiniz?”

“Ne dediniz, bayım?”

* Nikolay isminin yumuşatılmış biçimi; Kolya gibi. (ç.n.)

“Bu yeni karılarınızı sevdiniz mi?”

“Sevmek mi? Ama bu ne demek şimdi? Neyse, Agaşimola’dan tek kadın kabul ettim, bana çok hoşgörülü davrandı, şey... ben de onun için üzıldüm...”

“Daha önce karılarınızın arasında olan şu çocuk yaştaki kız peki? Galiba onu daha çok sevmiştiniz, değil mi?”

“Fena değildi; ona da merhamet duymuştum.”

“Sizi bir obadan ötekine kaçırdıklarında, o kız çocuğunu hiç özlemediniz mi?”

“Hayır, hiç özlemedim.”

“Ama orada ilk karılarınızdan çocuklarınız olmamış mıydı?”

“Elbette bayım, oldu: Savakirey’in karısı iki Kolka ve bir Nataşka doğurdu, ama şu küçük kız beş yıl içinde altı çocuk verdi bana, çünkü iki Kolka, yani erkekler ikiz doğmuştu.”

“Yalnız şunu sormama lütfen izin verin: Bu çocuklara neden Kolka ve Nataşka diyorsunuz?”

“Ama Tatarlar böyle adlandırıyor. Onlar yetişkin Rus erkeğine *İvan*, kadınına ise *Nataşa*, erkek çocuklarına da *Kolka* diyorlardı. Tatar olmalarına rağmen karılarıma da böyle hitap ediyorlardı, ama bence hepsini Rus sayıp, kızlara Nataşka, erkeklere de Kolka adını vermek en doğrusu olur. Gelgelelim, bunların hepsi, hiç kuşkusuz üstünkörü şeyler, çünkü bu çocuklar en temel kili-se ayinlerinden* yoksun kaldılar, haliyle hiçbirini çocuğum olarak görmedim.”

“Demek onları kendinizden saymadınız? Bu nasıl olur?”

“Onlar vaftiz edilmedikten ve vücutlarına kutsal yağ sürülmedikten sonra, onları nasıl çocuklarımdan sayarım?”†

* Rusçası Tainstva. Ortodoks öğretisinde bunlar vaftiz, aşı-i Rabbani ve kutsal yağ sürme törenleridir. (ç.n.)

† Başa yağ sürerek kutsama, mesh etme. (ç.n.)

“Ya sizin onlara karşı babalık duygularınız?”

“Bu da ne demek, bayım?”

“Ah, çocuklarınıza azıcık olsun sevgi duymadınız mı, onları hiç mi sevip okşamadınız?”

“İyi de, onları nasıl okşayayım? Bazen yalnız başıma otururken, çocuklardan biri koşarak yanıma gelirdi, doğal olarak elimi başında gezdirir, okşardım, sonra, ‘hadi, annenin yanına git,’ dedim ona. Yalnız çok seyrek olurdu bu, onlarla uğraşacak zamanım yoktu.”

“Nasıl zamanınız yoktu? Çok mu işiniz vardı, ne?”

“Hayır, efendim, hiç işim yoktu, ama özlerdim, evime, Rusya’ya dönmeye can atardım.”

“Şu koca on yılda bozkırlara alışamadınız mı?”

“Hayır, bayım, her zaman yurdumu düşündüm, özlemini çektim. Özellikle akşamları, bazen de kavurucu yaz sıcağında, Tartarların çadırlarına çekilerek uyuduğu, obaya derin bir sessizliğin çöktüğü gün ortasında, çadırımın önündeki örtüyü kaldırır, bozkırı seyre daldım... Bir o tarafa, bir bu tarafa... Hep aynı... Amansız bir ısı dalgası, ucu bucağı görünmeyen bir düzlük; otlar, kıyamet... Tüylü, beyaz sorguç otları, gümüşü deniz gibi dalgalanır, rüzgâr koyunların kokusunu getirirdi, güneşe kızgın ışıklarını döker, kavururdu. Bozkır – ağır, bezdirici yaşamın kendisi sanki, sınırını hiçbir biçimde kestiremezsin... Tasanın, özlemin de dibi yok... Bozkırı böyle izlerken, birden nasıl ve nereden çıktığını anlamadan karşımda manastır veya bir kilise beliriverirdi ve insan Hristiyan yurdunu hatırlar, gözyaşlarına boğulurdu.”

İvan Severyaniç durdu, anıların etkisiyle derin bir iç çekip devam etti:

“Hele hele Hazar Denizi’nin kıyılarındaki tuzlu bataklıklar hepsinden kötüydü: Güneş kızıl ışıklarını döker, yakar, tuzlu

bataklıklar da, deniz de ışıldar dururdu... Bu parlaklığın insanda yarattığı sersemlik, sorguç otlarının yaptığından daha beterd. O sırada nerede olduğumu, dünyanın hangi tarafında bulunduğumu bilemezdim, başka deyişle, sağ mıydım yoksa ölü mü, günahlarımın kefarecini ödediğim umutsuz cehennemde mi yoksa? Bozkırın sorguç otları sarmış bölümü bir dereceye kadar iyiydi: Sırtlarda en azından yer yer kır mavi yapraklarıyla adaçayı, pelin ve kekik otları göze çarpardı. Ne var ki burada da o aynı lanet parlaklık vardı... Bir yerlerde ot yangınının alevleri yükselir – bir hengâme kopar: Büyüklü küçüklü toylar, su çullukları havalanır, av faaliyeti de hemen başlardı. Toy kuşlarını at üstünde giderken uzun kamçılarla avlardık: Ama kısa sürede atla birlikte alevlerden kaçmamız gerekiyordu... Bundan bize bir eğlence çıkardı işte, sonra yanan yerde yeniden yaban çileği çiçek açardı; türlü çeşitli kuş üzerine gelip gelip konar, bu minik yaratıklar havayı gitgide cıvıltıyla doldururdu... Ayrıca, bazı yerlerde yine tavolga,* yabani şeftali ve çiliga† gibi çeşitli çalılık grubu bulunurdu... Güneş doğarken ıslak bir buğu çökünce hafif bir serinlik eserdi sanki, ardından bitkilerin kokuları gelirdi... Bunlara rağmen yaşam elbette can sıkıcı ve ağırdı, ama bunlar kişiyi buradaki zorluklara biraz daha katlanabilir kılıyordu, gelgelelim, Tanrı kimseye tuzlu bataklıklarda uzun süre kalmayı nasip etmesin. At orada bir süreligine rahat eder: Tuzu yalar, çok su içer, göbeklenir, ama insan için orada yaşamak – bir felakettir. Canlılıktan eser yoktur; orada, insanla alay edercesine ufacık bir kuş vardır sadece, bizdeki kırlangıç türünü andıran bıldırcın kılavuzu... Gagasında kırmızı bir çizginin dışında hiçbir özelliği yoktur. Deniz kıyılarına doğru uçmalarının nedenini bilemem, ama burada sürekli tüneyebile-

* Altaycadan Rusçaya geçmiş, karşılığı çayirmelikesi olan sözcük. (ç.n.)

† Altaycadan Rusçaya geçmiş, karşılığı sariakasya olan sözcük. (ç.n.)

cek bir yer olmayıp tuzlu bataklığa düşünce bu işi kuyruğunun ucuna dayanarak yapardı, sonra bir bakmışsın, yerinden fırladığı gibi havalanır giderdi. Oysa sen bundan yoksunsun, kanatların olmadığından... Buradan başka gideceğin yer yok, ne ölüm, ne hayat, ne günah çıkarma – hiçbirisi yok, çünkü sana koyun gibi tuz yalatacaklar, kıyamete kadar salamura yatacaksın. Ama kış otlığı bundan daha iğrençtir; kar, en fazla otları örtecek kadar yağar ve serttir – Tatarlar bu kış vaktinde çadırlarında ateşin başında oturup çubuk tüttürürlerdi... Sonunda, tabii can sıkıntısından aralarında sık sık kavga çıkardı. Bunun üzerine ben de atlara bakmaya çıkardım: Tüyle kabarmış mı, başlarını yere sarkıtarak yürüyorlar mı, zayıflıktan kaburgaları çıkmış da kuyrukları ve yeleleri dalgalanıyor mu diye... Ayaklarını güçlkle sürerler, toynaklarıyla karın üzerindeki ince buz tabakasını kazırlar, buz tutmuş yabancı otları kemirip yalnızca bununla beslenirlerdi – işte buna *karı eşleyerek otlanmak* deniyordu... Dayanılır gibi değildi. İnsanı oyalayan tek şey bir atın çok zayıfladığını, otlayamadığını fark ettikleri zamandı – karı toynaklarıyla kazıyamadığını, donmuş kökleri dişleriyle koparamadığını fark ettikleri zaman. Onu hemen boğazlarlar, derisini yüzüp etini yerlerdi. İğrenç mi iğrenç, ama sonuçta bir et: Tatlımsı bir tadı vardı, inek memesi gibi bir şeydi, ama sertti; midem bulansa da elbette ihtiyaçtan ben de yiyordum. Sağ olsun, karılarımdan biri iste at kaburgası kurutmayı iyi bilirdi: Kaburgayı olduğu gibi alır, iki tarafından etiyle birlikte geniş bir bağırsağın içine sokar, sonra ocağın üstünde islerdi. Fena değildi, pekâlâ yenebilirdi, çünkü kokusu en azından jambona benziyordu, fakat tadı yine de berbattı. İşte o anda bu iğrenç şeyi kemirirken birden aklıma evim gelirdi: Ah, şimdi evimizde, köyde, paskalyaya yakın ördekler, kazlar yolunuyor, domuzlar ke-

siliyor, koyun etli yağlı mı yağlı şçiler* pişiriliyordur. İyilik timsali, yaşlı babamız peder İlya birazdan papazlar, diyakozlar, zangoçlar ve papaz okulu öğrencileriyle İsa'ya övgüler düzmeye gidecektir. Herkesin başı dumanlı, ama peder İlya fazla içemeyecek: Beyin malikânesinde başuşak ona küçük bir kadeh sunacak; kâhya da onu çalışma odasında ağırlayıp dışarıya yaşlı hemşireyle gönderecek. İyice gevşeyen peder İlya bizim, toprak kölelerinin yaşadığı barınaklara doğru sallana sallana yürüyecek, içkili peder ayaklarını sürüyerek yaklaşacak: En dıştaki ilk kulübede ne yapıp ne edip bir kadeh votkayı âdeta emecek, ama artık daha fazla içemeyecek ve içkileri cübbesinin altındaki şişeye boşaltacak. Bunlara rağmen ailesine çok düşkündür, yiyeceğini içeceğini ihmal etmez, yemeklerden leziz bir parça görmesin, hemen rica eder: 'Şunu gazete kâğıdına bir sarın, yanımda eve götüreceğim.' Ona her zaman olduğu gibi şöyle yanıt vereceklerdir: 'Ama peder, bizde gazete kâğıdı ne arar!' Peder kızacaktır tabii ve yemeği bir şeye sarmadan alıp öylece karıcığına verecektir ve sonra huzurlu bir sofranın tadını çıkaracaklardır. Ah, beyler, çocukluğumun bu unutulmaz anıları birden kalbime baskı yapınca ciğerim yandı işte. Bir yerlerde yitip gitmişim, bütün bu mutluluklardan yoksun kalmışım, onca yıl geçmiş, kimsenin ruhumdan haberi yok, nikâhsız bir sürü karım var, defnedilmeden ölmüşüm... İnsanın içini öyle bir hüzün sarar ki... Gecenin olmasını beklerdim, ne karılarım, ne çocuklarım, ne de şu cenabet Tatarlardan kimseyle karşılaşmamak için usul adımlarla obanın dışına çıkardım. Dua etmeye başladım, öyle bir dua, evet, öyle bir dua ederdim ki dizlerimin altında karlar erirdi, gözlerimden dökülen yaşlarla – sabahleyin görürdüm bunu..."

* Rusların geleneksel lahana çorbası. (ç.n.)

Anlatıcı susup başını öne eğdi. Kimse onu rahatsız etmek istemedi; öyle geliyor ki herkes onun bu son anılarındaki *kutsal* acıya karşı derin bir saygı duymuştu; ama bir dakika kadar geçmişti ki İvan Severyaniç derin bir nefes aldı, elini boş verir gibi sallayıp başından manastır takkesini çıkardı ve haç çıkararak mırıldandı:

“Tanrı’ya şükür, hepsi geçti!”

Birazcık nefes alma olanağı verdikten sonra, bizim efsunlu yiğidimize at kılı kırpıntılarıyla bozulan tabanlarını nasıl düzelttiğini ve nihayet Tatar bozkırından, Nataşalardan ve Kolkalardan kaçıp manastıra nasıl düştüğüne değgin yeni sorular sormaya cüret ettik.

İvan Severyaniç bu ilgiden örtösüz bir içtenlik göstererek kıvanç duymuştu, bu tavrından vazgeçecek bir yapıda olmadığı da her halinden belliydi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İvan Severyaniç'ın büyük ilgiyle dinlediğimiz hikâyesinin gelişiminde, birbirini izleyen olayları iyi değerlendirmek için öncelikle ayak tabanındaki kıllardan ve tutsaklıktan hangi yolları kullanarak kurtulduğunu anlatmasını istedik. Bize aşağıdaki hikâyeyi aktardı:

Evime dönmekten ve yurdumu görmekten tamamen umudumu kesmiştim. Hayallerim bile bana bunun imkânsız olduğunu gösteriyordu. Hatta bu onulmaz özlemi içimde söndürmeye çalıştım. Duygusuz bir heykel gibi yaşıyordum, hepsi bu kadar. Bazen düşünürdüm, köyümüzde, kilisede, köylüden hep gazete kâğıdı dilenen şu bizim Peder İlya, ayinde “gemiciler, yolcular, çile çekenler ve *tutsaklar*” için dua ederdi,* bunu dinlediğimde, “Neden?” diye sormuştum kendime, şimdi savaş mı vardı ki tutsaklar için dua ediliyordu? Ama şimdi bu duaların nedenini kuşkusuz çok iyi anlıyorum, lakin anlamadığım bu duaların bana neden hiç yaramadığıydı. Uzun lafın kısası, inançsız biri değildim, ama aklım karışmıştı, duaları tümünden bırakmıştım.

“Bana yararı dokunmadıktan sonra,” diye düşündüm, “neden dua edeyim ki?”

Derken bir gün Tatar obasında alışılmadık bir gürültü duydum.

* Sabah ve akşam ayinlerinde diyakoz ya da papaz tarafından okunan Ortodoks duası. (ç.n.)

“Ne var, ne oldu?” dedim.

“Önemli değil,” dediler, “sizin taraflardan iki molla gelmiş de, ellerinde Beyaz Çar’dan’ alınmış yol tezkereleri varmış, uzaklara kendi dinlerini yaymaya gidiyorlarmış.”

Kendimi telaşla öne atıp bağırdım:

“Nerede onlar?”

Bir çadır gösterdiler, oraya doğru gittim, yaklaşınca orada büyük yüklü küçük yüklü şeyhlerin, imamların, dervişlerin toplanmış olduğunu gördüm. Hepsi bağdaş kurmuş kecenin üzerinde oturuyordu, ortalarında tanımadığım iki kişi bulunuyordu, üzerlerinde yol kıyafeti vardı, ama din adamı gibi görünüyorlardı; bu iki adam grubun tam ortasında durmuş, Tatarlara İncil’i anlatıyordu.

Onların Rus olduğunu görünce nasıl sevinmiştim, kalbim yerinden fırlayacak gibi olmuştu, ayaklarına kapanarak hıçkırma ya başladım. İki adam kendilerine bu şekilde secde etmemden memnun olup yüksek sesle dedi ki:

“Ama? İşte! Şuna bakın! Tanrı’nın lütfu nelere kadir! Sizlerden birine dokunmuş olacak ki çoktan Muhammet’ten vazgeçmiş.” Tatarlar benim dinsel bir eylemi yerine getirmediğimi, adımın İvan olup onlardan, yani Ruslardan biri olduğumu, burada, yanlarında sadece bir esir olarak bulunduğumu söylediler.

Bu sözler misyonerlerin hiç hoşuna gitmemişti, onlar Rus olduğuma inanmayınca araya girip söz aldım:

“Yapmayın, gerçekten Rus’um ben! Pederler, saygıdeğer din adamları! Ne olur bana merhamet gösterin, kurtarın beni buradan! Tam on yıldır burada esaret içinde ne acılar çektim bilerseniz, bakın, ayaklarım sakat, yürüyemiyorum.”

Onlar ne yazık ki sözlerimi hiç dikkate almadılar, bana sırt çevirip vaazlarına kaldıkları yerden yeniden devam ettiler.

* Ruslar, Türk ve Moğol hükümdarlarını böyle tanımlıyorlardı. (ç.n.)

“Buna sızlanmamın ne anlamı var?” diye düşündüm, “onlar devletin görevlendirdiği adamlar, belki de Tatarların yanında çekinerek farklı davranmış olabilirler.” Yalvarmayı bıraktım, din adamlarının çadırlarında yalnız olacakları saati seçtim. Yanlarına gittim ve kahpe feleğin bana çektiydiklerini, her şeyi bütün içtenliğimle onlara anlattım, onlara yalvararak şöyle dedim:

“Hayırsever rahipler, Beyaz Çar’ın emriyle Tatarlara gözdağı verin: Onlara kendi uyruğundaki insanların Asyalılar tarafından tutsak edilebileceğine dair bir emir olmadığını söyleyin, ama benim için onlara kurtulmalık vermeniz daha iyi olur, buna karşılık ben de size hizmet etmeye hazırım. Burada kaldığım sürece Tatarca’yı mükemmel öğrendim, sizlere yararlı olabilirim.”

“Bak, evlat,” diye yanıt verdiler, “fidye verecek paramız yok, bu imansızları korkutmaya gelince, bunu yapamayız, zira bunlar sinisi, güvenilirmez insanlar zaten, onlara siyaseten kibar davranmak durumundayız.”

“Ne yani?” dedim. “Sizin bu politikanız yüzünden bütün ömrümü onların arasında çürüyerek mi geçireceğim?”

“Bunda ne var, oğlum?” dediler. “Sonunda bir yerlerde ölüp gideceğiz. Orası olmuş burası olmuş fark eder mi? Sen sadece dua et: Tanrı’nın lütufları çoktur. Ola ki seni de kurtarır.”

“Hep dua ettim,” dedim, “ama gücüm kalmadı artık, umudumu yitirdim.”

“Aman, sakın umudunu kesme,” dediler, “çünkü bu büyük bir günah!”

“Tamam,” dedim, “umutsuzluğa düşmeyeceğim de, bana nasıl olur da bunu yaparsınız? Rusların, siz hemşerilerimin bana yardım için kılını bile kıpırdatmamaları çok ağrıma gitti...”

“Olmaz,” diye karşılık verdiler, “bizi buna karıştıрма, evlat, İsa Mesih’te hepimiz biriz, İsa Mesih’te ne Yunan vardır, ne de

Yahudi: Bizim yurttaşlar söz dinleyen uysal insanlardır. Bizim için hepsi bir, hepsi bir.”

“Hepsi mi?” dedim.

“Evet,” diye yanıt verdiler, bu Elçi Pavlus’tan edindiğimiz bir öğreti. Nereye gidersek gidelim, bunu tartışmayız, hem zaten yaksışmaz bize. Sen kulsun ve elinden bir şey gelmez, sabredeceksin, çünkü Elçi Pavlus’a göre tüm kullar itaat etmek zorundadır. Bir Hıristiyan olarak bunu hiç aklından çıkarma, bu yüzden bizim de artık senin derdine düşmemizin gereği yok, cennetin kapıları zaten biz olmasak da sana açık, ama bu Tatarları kendi dinimize çekmezsek onlar karanlıkta yaşayacaklar, bunun için onlarla ilgilenmemiz gerekiyor.”

Ve bana bir defter gösterdiler.

“Bak, görüyor musun?” dediler. “Şuraya kaç insan kaydedilmiş – dinimize bu kadar insanı biz kattık işte!”

Onlarla artık konuşmak istemedim, biri hariç bir daha onları görmedim. Bir gün oğullarımdan biri koşarak yanıma geldi.

“Baba,” dedi, “bizim gölün kıyısında hareketsiz bir adam yatıyor.”

Bakmaya gittim: Ölünün derisi çorap gibi ayak bileklerine kadar sıyrılmış, elinden de sanki eldivenleri çıkarılmıştı. Tatarlar bu işi ustalıkla yaparlar: Uygulayacakları yeri bıçakla daire şeklinde çizer, sonra bir çekişle deriyi tümünden yüzerlerdi. Adamın başı bir kenara yuvarlanmıştı. Alnına ise haç işareti kazınmıştı.

“Ah, hemşerim” dedim, “sen benim derdime ortak olmak istemedin, ben de seni kınadım. Ve işte sen onurlandırıldın ve şehitlik tacını giydin. İsa aşkına şimdi beni bağışla!”

* *Yeni Abit*, “Galatyalılar” (3:28) (ç.n.)

Sonra haç çıkardım, başını gövdesine yerleştirip yere kapandım, onu toprağa verip mezarının başında “Trisagion”u okudum. Yanındaki arkadaşının nereye kaybolduğunu bilmiyordum. Sanırım, onun da başına buna benzer bir olay gelerek şehitlik mertebesine ermiş olabilir, çünkü bir süre sonra bizim obada, Tatar kadınların boyunlarında, bu iki misyonerde aynılarını gördüğüm pek çok ikon-kolye gözüme çarptı.

Yolculardan biri araya girdi:

“Bu misyonerler de ta oraya, Rın Kumluklarına kadar gitmişler miydi?”

“Elbette gitmişlerdi bayım, ne var ki birazcık olsun yararlı bir sonuç alamadılar.”

“Peki, sebebi ne?”

“Sanırım nasıl davranacaklarını bilmiyorlardı. Asyalıları dine korkuyla kazandırabilirsin, korkudan tir tir titremeleri lazım. Bizimkiler onlara alçakgönüllü, uysal bir Tanrı’yı vaz ediyorlar. Bu başlangıçta hiçbir işe yaramaz, zira Asyalı, öfkesi, gazabı olmayan uysal bir Tanrı’ya asla saygı göstermez, vaizcilerini da böyle öldürür işte.”

“Anlaşılan o ki Asyalılara gelirken yanlarında para, değerli eşya vb. getirmeseler daha iyi.”

“Hayır, bayım, hiç fark etmez, onlara gelen birinin yanında hiçbir şey getirmedigine inanmazlar; bozkırda bir yere gömdüğünü düşünerek, işkenceyle yerini öğrenmeye çalışırlar.”

“Şu acımasız eşkıyaya bakın!” dedi aynı yolcu.

“Evet, bayım, benim yanımda bir Yahudi’nin başına da böyle bir olay geldi: Nereden geldiğini bilmediğim yaşlı bir Yahudi

* Kutsal üçleme duası. (ç.n.)

de dinden falan söz ediyordu. İyi biriydi ve dinine karşı şevk ve heyecanla dolu olduğu her halinden belliydi. Üzerindeki giysiler lime limeydi, neredeyse baştan aşağı içi görünüyordu. Adam dinini o kadar güzel anlatıyordu ki, sanırım hiç sözünü kesmeden uzun süre dinleyebilirdim. Yahudi'ye, bizdeki gibi azizleri olmayan dinlerinin nasıl bir din olacağı şeklinde bir soru yönelterek onunla önce tartışmaya girdim. Ama yaşlı Yahudi var olduğunu söyledi, Yahudilikte birtakım azizlerin olduğunu Talmud'dan öğrenmiş... Çok ilginç, Talmud'da, günahkâr insanların bakmaya cesaret edemedikleri Yehoşua Ben Levi adlı bilge bir hahamdan söz ediliyor-muş; ona bakan olursa oracıkta ölüyormuş, Tanrı bir gün onu huzuruna çağırıp demiş ki: 'Ey, haham Yehoşua Ben Levi, yüce bilge! Bilge olman iyi de, kötü olan, Yahudi kullarımın senin yüzünden ölmeleri. Musa'nın önderliğinde onları çölden ve denizden geçirttiğim için değil... Sen bu yüzden yurdundan hemen ayrılıp seni kimselerin bulamayacağı bir yere gideceksin ve orada yaşayacaksın.' Haham Levi yollara düşmüş, ta cennetin olduğu yere kadar gitmiş, orada boynuna kadar kendini kuma gömmüş ve boynuna kadar gömülü olmasına rağmen kumun içinde bu şekilde tam on üç yıl kalmış, lakin her cumartesi Rab Allah gökten ona yemesi için ateşte kızartılmış bir kuzu gönderiyormuş. Kanını emmek için burnuna sivrisinek yahut karasinek konsa, gökyüzü ateşiyle hemen kavruluyorlarmış... İşte bilge hahama dair bu hikâye Asyalıların çok hoşuna gitmişti. Önce yaşlı Yahudi'yi uzun uzun dinlediler, sonra onu sıkıştırmaya, gelirken yanında getirdiği paraları nereye gömdüğünü öğrenmek için sorgulamaya başladılar. Yahudi parasının olmadığına, Tanrı'nın ona bilgelikten başka hiçbir şey bağışlamadığına yeminler etti. Ama Tatarlar ona inanmamışlardı, kömür yığıp bir ateş yaktılar, sonra bir at derisini korlaşmış ateşin üzerine serip, üzerine onu yerleştirdiler, adamı arada bir sarsıp, 'Söyle, pa-

ranın nerede olduğunu söyle,' diye bağırıyorlardı. Yahudi'nin kap-kara kesildiğini, sesinin soluğunun çıkmadığını görünce dediler ki:

“ ‘Dur, en iyisi boğazına kadar kuma gömelim, belki bundan iyi bir sonuç alırız.’ ”

“Dediklerini yapıp onu gömdüler, ne var ki zavallı Yahudi öldü. Başı bir süre sonra kumdan karardı, oradan gelip geçen çocuklar korkunca başı kesip kör bir kuyuya attılar.”

Dinleyicilerden biri dedi ki:

“Dinini yaymak neymiş gör işte!”

“Evet, bayım, çok ağır, tehlikeli bir iş, bütün bunlara rağmen o Yahudi'nin parası aslında varmış.”

“Ne, var mıydı?”

“Evet, vardı bayım, bir zaman sonra kurtlar ve çakallar huy-
lanınca onu parçalar halinde kumdan çekip çıkarmışlar, sonunda
çizmelerine ulaşmışlar. Hayvanlar çizmeleri de parçalayınca bi-
rinin tabanından 7 gümüş ruble yuvarlanmış yere. Onları sonra
bulmuştuk.”

“Peki, siz onlardan nasıl kurtuldunuz?”

“Mucizeyle kurtuldum.”

“Sizi kurtaracak bu mucizeyi kim yarattı?”

“Talafa.”

“Bu Talafa da kim? O da Tatar mı?”

“Hayır, efendim, başka ırktan, Hintli, ama sıradan bir Hintli
değil, onların yeryüzüne inen Tanrılarından biri.”

İvan Severyaniç Flyagin, dinleyicilerin yoğun ısrarı üzerine
hayatının trajikomik yeni bölümünü şöyle anlattı.

* Uydurma bir tanrı. (ç.n.)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Tatarlar bizim misyonerleri temizleyeli neredeyse bir yıl olmuş, yine kış gelmişti. Atları her zaman olduğu gibi yine kış otlaklarına, biraz güneye, Hazar Denizi'ne sürmüştük. Bir gün, akşama doğru, bulduğumuz yere iki kişi çıkageldi, onları insandan saymak mümkünse tabii... Kim olduklarını, nereden geldiklerini, hangi uyruğa ait olduklarını, unvanlarını vb. kimseler bilmiyordu. Konuştukları dil bile kesinlikle anlaşılmıyordu, ne Rusça, ne Tatarcaydı, gerçi hem Rusça, hem de Tatarca kelimeler kullanıyorlardı, ancak hangi dil olduğunu şeytan bilir. İkisi de yaşlı değildi, biri siyah saçlı, koca sakallıydı, üzerinde Tatarlarınkine benzeyen bir cüppe vardı, ama alacalı bulacalı bir cüppe değildi bu, baştan aşağı kırmızıydı, başında da sivri Acem şapkası vardı. Diğeri ise kızıl saçlıydı, o da cüppe giymişti, ama bu adam uyanık birine benziyordu: Yanında çeşitli kutular vardı. Kimse ona bakmadığı kısa bir andan yararlanıp üzerinden cüppesini hemen çıkardı, pantolon ve ceketle kaldı. Pantolon ve ceket Rus fabrikalarında dikilen cinsten olup her Alman'ın üzerinde görebilirdiniz. Adam bu kutularda bir şeyler karıştırıp ayıklıyordu, içinde kim bilir neler vardı. Aralarında konuşuyorlardı, Hive'den buraya at satın almak için geldiklerini söylediler, ülkelerinde birine karşı savaşa gireceklermiş – kim olduğunu açıklamadılar, ancak Tatarları Ruslara karşı kışkırtıyorlardı. Onları dinliyordum, şu kızıl saçlı konuşmayı pek beceremiyor, sadece Rusça 'şef'e benzer bir şey söyleyerek

yere tükürüyordu; yanlarında para yoktu, çünkü Asyalılar bir yabancıнын bozkıra cebinde parayla geldiğini öğrenirlerse, o kişinin artık oradan omuzlarında başıyla çıkması mümkün değildi. Bu iki adamsa atları kendi ırmaklarına, Amuderya'ya götürüp bedelini orada ödeme konusunda bizim Tatarları ikna etmeye çalışıyordu. Tatarlar alttan girip üsten çıkıyor, düşünceleri bir oraya bir buraya gidiyor, ama bunu kabul edip etmeyeceklerine bir türlü karar veremiyorlardı, anlaşılan bir şeyden korkuyorlardı.

İki adam onlara baştan dürüstçe yaklaşmış, ikna yolunu seçmişti, ama bu kez tehdide başvurdular:

“Atları götüreceksiniz,” dediler, “yoksa sizin için çok fena olur: Bizim Talafa adlı bir tanrımız vardır, o bize ateşini gönderdi. Tanrı esirgesin, bir gazaba gelirse...”

Tatarlar böyle bir tanrı duymamışlardı, bu gözdağı pek inandırıcı gelmemişti, kışın onun ateşi bozkırda ne yapabilirdi ki – hiçbir şey... Ama şu Hive'den gelen kara sakallı, kırmızı cüppeli şöyle dedi: “Siz dediklerimize inanmıyorsanız, o zaman Talafa bu gece size gücünü gösterecek, yalnız onu görüp işiterseniz sakın dışarı fırlamayın, yoksa hepinizi yakar, kavurur.” Kışın, bozkırın can sıkıcı ortamında korku insana elbette ilgi çekici gelir. Bu korku ortamı bizleri birazcık endişelendirse de, şu Hint tanrısının nasıl bir şey olduğunu, mucizesini ne şekilde göstereceğini izlemek aslında keyif verici olurdu.

Kadınları, çocukları erkenden çadırlara soktuk, beklemeye başladık... Her gecede olduğu gibi tam bir sessizlik ve karanlık vardı, ama uykuya yeni dalmıştım ki birden bozkırda kasırga gibi bir şeyin çatırdadığını ve ardından patladığını duydum. Uykumda bu bana gökyüzünden yere kıvılcımlar serpiliyormuş gibi gelmişti.

Yataktan fırlayıp etrafıma bakındım, karılarım korkudan dört dönüyor, çocuklarım ağlıyordu.

“Hişt!” dedim. “Kapayın şunların çenesini, emzirin, ağlamayı kessinler.”

Çocuklar meme emince ortalık yeniden sessizleşti, ama karanlık bozkırda birden tıslayarak alevler yükselmeye başladı... Tısladı, çatırdadı ve yeniden patladı.

“Demek ki,” diye içimden geçirdim, “şu Talafa denen varlık hiç de şaka değilmiş!”

O kısa bir süre sonra yeniden tısladı, ama bu kez çok farklı bir şey vardı – tıpkı Zümrüdüanka kuşu gibi, alev saçan kuyruğuyla göğe havalandı, kan kırmızısı, olağanüstü bir alevdi, patladı ve birden baştan aşağı sarıya, sonra da mavi renge kesti.

Tüm obayı ölüm sessizliği kaplamıştı. Bu cehennemi patlamayı kimsenin duymaması elbette imkânsızdı. Öyleyse herkes korkudan yorganının altına girmişti. Ansızın deprem gibi bir sarsıntı başladı, bir sarsılıyor, bir dinliyordu. Bundan atların kendini oraya buraya attığını ve bir noktada toplanmaya çalıştığını çıkarmak mümkündü. Ama bir ara Hivelilerin ya da Hintlilerin bir yerlere kaçtıklarını duydum. Bozkırda alevler yılan gibi yine yükselmeye başladı... Atlar acı acı kişneyip dörtnele kaçıyorlardı... Tatarlar korkularını unutmuşlar, başlarını sağa sola savurarak çadırlarından dışarı fırlamışlardı. “Allah! Allah!” diye feryat ediyorlardı, sonra iki adamın peşine düştüler, ama onlar, arkalarında hiçbir iz bırakmadan sırta kadem basmışlardı, yalnız hatıra olarak bir kutu bırakmışlardı kendilerince... Sonra obamızın bütün yiğitleri sürünün peşinden gitti, obada yalnızca kadınlar ve yaşlılar kaldı. Kuntunun içinde ne olduğunu merak etmiştim. Baktım, içinde çeşitli toprak, kocakarı ilaçları, kâğıttan tüpler vardı, tüplerden birini incelemek için ateşe yaklaştırdım, birden patladı, az daha iki gözümden oluyordum, tüp hızla göğe yükseldi ve orada... bbbahhhh, yıldızlar dökülmeye başladı... “Vay canına!” dedim kendi kendi-

me, “ne tanrısı, bu düpedüz bizim şehir parklarında havaya fırlatılan türden havai fişekmiş.” Başka bir havai fişek alıp ateşledim, izledim, burada kalan yaşlı Tatarlar sağına soluna bakmadan can havliyle kendilerini yüzükoyun yere attılar, bir tek ayakları sallanıyordu... Başlangıçta bu durum beni de korkutmuştu, ama sonra onların yerde böyle debelendiklerini görünce birden tamamen farklı bir konuma geldiğimi anladım. Tutsak düştüğümünden beri ilk kez dişlerimi gösterdim, bulabildiğim yabancı sözcükleri bir araya getirip avazım çıktığı kadar onlara bağırdım:

“Parlez- bien-comme-ça-şire- mir-ferfluchtur-mein-adieu-m’sieu!”

Üçüncü havai fişeği ateşledim... Tatarlar, bu kez alev kasırgası gibi yükselen nesneyi görünce korkudan ödleri kopacaktı neredeyse... Ateş söndüğü halde onlar hâlâ yerde yatıyorlardı, yok, yok, sadece bir kişi başını kısa bir an kaldırıp tekrar indirdi, ama parmağıyla işaret ederek yanına çağırdı beni. Yaklaştım:

“E, ne var?” dedim, “de bakayım lanet herif, benden ne istiyor-sun? Ölmek mi, yoksa yaşamak mı?” Benden çok korktuklarını gördüğüm için böyle konuşuyordum.

“Affet bizi İvan,” dediler, “bizi ne olur öldürme, hayatımızı bağışla.”

Diğerleri de yine bu şekilde davrandılar, saygıyla selamlayıp hayatlarını bağışlamam için diller döküp yalvardılar.

İşlerin benim için olumlu bir sürece girdiğini anlamıştım: Belki ki günahlarımın kefareтини çoktan ödemiştim. Duaya durdum:

“Ey, Göklerin Kraliçesi Meryem Ana ve sen Nikolay Ugodnik!† Canlarım, benim kurtarıcılarım, ne olur yardım edin bana!..”

* Sırasıyla Fransızca, Rusça, Almanca-Fransızca sözcüklerden uydurulmuş anlamsız sözler: “İyi-konuşma-şöyle-böyle-geniş-dünya-lanet-benim-elveda-mösyö.” (ç.n.)

† Keramet Sahibi Nikolay, Nikolay Ugodnik (Ermiş), Noel Baba. Çocukların ve denizcilerin koruyucusu, Patara-Demre’de doğdu. (ç.n.)

Tatarlara ise sertçe:

“Söyleyin bakalım nasıl bir son istiyorsunuz? Sizleri affetmek ve hayatınızı bağışlamak zorunda mıyım?”

“Senin Tanrına inanmadığımız için bizi affedin,” dediler.

“Vay,” dedim içimden, “milleti nasıl da korkutmuşum böyle.” Onlara dönüp, “Olmaz, dostlar,” dedim, “yalan söylüyorsunuz, bir dine olan düşmanlığı asla affetmem!” Yeniden öfkelenip bir fişek daha açtım.

Bu tam bir roket çıktı... Korkunç bir alev ve sarsıntı oldu.

Tatarlara bağırdım:

“Peki, size bir dakika daha veriyorum, benim dinime geçmezseniz topunuzu geberteceğim.”

“Ne olur, öldürme,” diye karşılık verdiler, “sizin Tanrınızı tanımayı kabul ediyoruz.”

Havai fişekleri ateşlemeyi bıraktım ve Tatarların her birini bir derede vaftiz ettim.

“Hemen mi, aynı gün mü vaftiz ettiniz?” diye sordu bir yolcu.

“Evet, tam o dakikada, bayım. Ayrıca bu işi neden erteleyeyim ki? Fikirlerini değiştirmeden işi bitirmem gerekiyordu. Buz tutmuş derede açılan su alma deliğinin başında, başlarına biraz su döküp ‘Baba, Oğul ve Kutsal Ruh Adına’ duasını okudum. Misyonerlerden kalan haçları boyunlarına taktım ve öldürülen misyonerin mezarını göstererek Hristiyan şehidi sayılması ve onun için dua edilmesi emrini verdim.”

“Dua ettiler mi peki?”

“Evet, efendim.”

“Ama sanırım, hiçbiri Hristiyan duası bilmiyordu, yoksa siz mi öğrettiniz?”

“Hayır, öğretecek zamanım yoktu, çünkü artık kaçma vaktimin geldiğini görebiliyordum, onlara emir verip şöyle dedim: ‘Daha önce yaptığınız gibi, eskisi gibi dua edeceksiniz, yalnız kesinlikle Allah adını anmayacaksınız, Onun yerine İsa Mesih’i kullanacaksınız.’ Böylece bu öğretiyeye uyacaklarını kabul ettiler.”

“İyi de, şu sakat ayaklarınızla bu yeni Hıristiyanlardan nasıl kaçtınız, ayaklarınızı nasıl iyileştirdiniz?”

“Sonra fişeklerin içinde yakıcı bir toprak buldum; vücuda çok az basıldığında bile hemen dağılayan bir toprak bu. Ben de bir parça cildimin üzerine koydum ve rahatsızlanmış numarası yaptım. Çadırımda kendi başıma yatarken ayak tabanlarımı açıp içini bu yakıcı toprakla dağladım, bunu tam iki hafta uyguladım, ayaklarımdaki yara kabarıp öyle irin bağladı ki, Tatarların on yıl önce tabanlarımın içine bastıkları bütün kıllar irinle birlikte dışarı çıktı. Çok çabuk iyileşmiştim, ama bunu gizlemeliydim, daha kötüye gitmiş gibi davrandım. Ölmek üzere olduğumu söyleyerek kadınlara ve yaşlılara benim için daha şevkle dua etmelerini emrettim. Ayrıca, üç gün kefarete orucu tutmalarını ve çadırlarından çıkmamalarını söyledim. Sonra obada büyük bir kargaşa ve dehşet yaratmak için en büyük havai fişeği ateşledim ve uzaklaşıp gittim...”

“Peki, peşinizden gelmediler mi?”

“Hayır; ayrıca nasıl gelsinler? Onları oruçla öyle halsiz düşürmüş, korkutmuştum ki, herhalde bundan çok memnun kalıp üç gün çadırlarından burunlarını çıkarmamışlardır. Sonra bakmışlardır, ama beni bulamayacak kadar uzaktaydım artık. Kılıardan kurtardığım ayaklarım gittikçe düzeldi ve öyle çevik hale geldi ki tüm bozkırı neredeyse koşarak geçtim.”

“Hep yaya mı?”

“Başka nasıl olur, bayım, oradan hiç yol geçmez ki, kimseye karşılaşmazsın, rastlasan bile, bazen bir yol arkadaşı edinmek

keyif vermeyebilir. Dördüncü günde bir Çuvaş'la karşılaştım, tek başına beş at götürüyordu, birine binebileceğimi söyledi. Tehlikeli bulup binmedim.”

“Çuvaş'tan neden çekindiniz?”

“Öylesine işte... Bana biraz güvenilmeyecek birisi gibi gelmişti, üstelik hangi dinden olduğunu kestirmem imkânsızdı, bunu bilmeden bozkırda dolaşmak tehlikelidir. Beyinsiz Çuvaş ısrarla bağırdı:

“‘Hadi, binsene, ikimiz gidersek daha keyifli olur.’

“‘Kimsin sen?’ diye sordum, ‘belki de senin Tanrın bile yoktur.’

“‘Ne?’ dedi. ‘Hayır, Tatarların Tanrısı yoktur, onlar at eti yerler, benim Tanrım vardır.’

“‘Senin Tanrın da kimmiş?’ dedim.

“‘Benin için her şey Tanrı’dır,’ dedi, ‘Güneş Tanrısı, Ay Tanrısı, Yıldızlar Tanrısı... Her şey Tanrı’dır. Benim nasıl Tanrım olmazmış?’

“‘Her şey! Hmm... senin için her şey Tanrı ha...’ dedim, ‘Ya İsa Mesih, öyleyse O senin Tanrın değil, öyle mi?’

“‘Hayır,’ dedi, ‘O da Tanrı, Meryem Ana da Tanrı, Nikolaç da Tanrı...’

“‘Nikolaç da kimmiş?’ dedim.

“‘Hani bir yazın, bir kışın yaşıyor.’

“Rus azizi Keramet Sahibi Nikolay’a duyduğu saygı nedeniyle onu övdüm.

“‘Her zaman ona saygı duy,’ dedim, ‘o Rus çünkü.’ Onun dinini hoş karşılamış, onunla gitmeyi bayağı istemiştin, bereket

* Aziz Nikolas (Nikolay Ugodnik, Noel Baba) kastediliyor. Ona adanan iki gün. 6 Aralık, 9 Mayıs. Rusya’da halk arasında *Kıy Nikolay’ı*, *Yaz Nikolay’ı* olarak anılmaktadır. (ç.n.)

versin, çenesi çok düşük biri çıktığı gibi, nasıl biri olduğunu da gösterdi.

“ ‘Nikolaç’a elbette saygı duyarım,’ dedi, ‘lakin kışın ona diz çöküp dua etmem, ama yazın bana iyi buzağılar versin diye ona yirmi gümüş kapık bağışlarım. Ha! Ayrıca bir tek ona bel bağlamam, Keremet’e* de tosun kurban ederim.’

“Kanım beynime çıkmıştı. Dedim ki:

“ ‘Keramet Sahibi Nikolay’a bel bağlamam demeye, sadece yirmi ruble bağışlamaya nasıl cüret edersin? Lanet Mordov cinine bütün bir tosun kurban edersin, ha! Defol git, sen Keramet Sahibi Nikolay’a saygı duymadıktan sonra seninle, evet, seninle hiçbir yere gitmem...’

“Ve böylece gitmedim: Adımlarımı olabildiğince hızlandırdım, toparlanmaya fırsat bulamadan, üçüncü gün akşama doğru önümde su ve insanlar gördüm. Korkarak kendimi otların arasına attım, Kim olduklarını anlamak için gözetlemeye başladım. Çünkü o korkunç, rezil tutsaklığa yeniden düşmekten korkuyordum, ama dikkatlice bakınca bu insanların yemek pişirdiklerini gördüm. Hristiyan olmalılar diye düşündüm, sürünerek daha yakına geldim: Haç çıkarıyorlar, bir yandan votka içiyorlardı. Ya, hepsi Rus’muş işte!.. Ansızın otların arasından fırlayıp ortaya çıktım. Balıkçıların ortasına düştüm: Balık tutuyorlardı. Beni hemşerilerine yakışır şekilde güler yüzle karşıladılar.

“ ‘Votka içer misin?’ dediler.

“ ‘Dostlarım,’ diye karşılık verdim, ‘Tatarların arasında uzun süre yaşadığım için votka alışkanlığını tamamen yitirmişim.’

“ ‘Dert değil,’ dediler, ‘burası senin yurdun, kısa zamanda alışırsın, hadi, iç!’

* Çuvaş mitolojisinde karabasanlara neden olan kötü bir ruh, kâbus cini. (ç.n.)

“Kendime küçük bir bardak doldurdum ve içimden geçirdim: ‘Hadi Tanrım, beni kutsa, yurduma dönüşümün şerefine!’ Bir di-kişte içtim, bu balıkçılar, güzel insanlar, ısrar ettiler.

“‘Hadi, bir kadeh daha! Şu haline baksana, çöpe dönmüştün.’”

Bir kadeh daha alınca birden çenem açıldı: Başımдан geçen-leri bir bir anlattım: Nereden nereye gittiğimi, nerede, nasıl ya-sadığımı filan... Gece sabaha kadar ateşin başında oturup votka eşliğinde her şeyi anlattım. Yeniden Kutsal Rusya’da olmak beni çok mutlu etmişti, gelgelelim yaktığımız ateşin çoktan söndüğü, hemen tüm dinleyenlerin uykuya daldığı sabaha karşı, içlerinden bir balıkçı:

“Geçiş belgen var, değil mi?” diye sordu.

“Yok, kayıbım,” dedim.

“Kayıpsan,” dedi, “eh işte, burası sana hapishane olur.”

“Öyleyse, sizlerden ayrılmam,” dedim, “herhalde burada yol geçiş belgesi olmadan kalmak mümkündür, değil mi?”

“Burada belgesiz yaşamak mümkün de,” dedi, “ölmek imkânsız.”

“Nedenmiş o?” dedim.

“Geçiş belgen yoksa,” dedi, “zamanı geldiğinde papaz seni na-sıl kaydedecek peki?”

“Bu durumda bana ne olacak?” dedim.

“O zaman,” dedi, “seni balık yemi olarak suya bırakacağız.”

“Papazsız mı?”

“Papazsız.”

Kafam hafiften dumanlı olduğundan, adamın söyledikleri çok korkutmuştu beni, birden acı acı yakınarak başladım ağlamaya, balıkçı ise gülüyordu.

“Sana şaka yapmıştım,” dedi: “Gönlün rahat bir şekilde öl sen, seni yurdunun toprağına defnederiz, merak etme.”

Ama çok üzülmüştüm.

“Acayip bir şaka,” dedim, “siz benimle böyle sık sık dalga geçerseniz, önümüzdeki baharı görmez, ölürüm.”

Bu son arkadaş da uyur uyumaz kalktım ve basıp gittim, Astrahan’a geldim. Gündeliği bir rubleye çalışmaya başladım, o saatten sonra kendimi öyle içkiye verdim ki kendimi başka bir şehirde nasıl bulduğumu hatırlamıyorum. Hapishanedeydim, oradan beni kendi eyaletime sevk ettiler. Şehrimize götürdüler, poliste güzel bir dayak yedikten sonra da yurtluğuma teslim ettiler. Kedi yüzünden kamçılanmamı emreden kontes öleli çok olmuş, bir tek kont kalmıştı, ama o da çok yaşlanmıştı, kendini dine vermiş, atlara olan düşkünlüğünü çoktan bırakmıştı. Ona geldiğimi bildirdiler, beni tanıdı, yine kamçılanmamı ve günah çıkartmak için Peder İlya’ya gitmemi emretti. Eskiden olduğu gibi yine kâhyanın odasında kamçılادılar, Peder İlya’ya gittim, günah çıkarttım, üç yıl Aşai Rabbani ayinini yasakladı bana...

“Nasıl olur, sevgili peder?” diye karşılık verdim. “Oysa onca yıl bu ayini bekledim...”

“Ee, ne olmuş beklediysen,” dedi, “kendine eş olarak neden Tatar kadınlarını aldın, sen önce bunu açıkla... Seni bu ayinden aforoz etmekle sana iyilik yaptığımdan haberin var mı? Seni gerektiği gibi kilise babalarının belirlediği ilkeler doğrultusunda ıslaha kalkışsaydım, giysilerini üzerindeyken yakmam gerekecekti, ancak bunun için endişelenmene gerek yok, çünkü günümüzün yasaları artık buna izin vermiyor.”

“Ne yapalım,” diye düşündüm, “elden bir şey gelmez. Ayin yasak, hiç değilse evde oturur, dinlenerek tutsaklığımın acısını çıkarırım.” Ama kont bunu istemedi ve şöyle buyurdu:

“Ben yakınımda kiliseden aforoz edilmiş birinin bulunmasına tahammül edemem.”

Kâhyaya çiftlikte yaşayanlara örnek olsun diye bir kez daha kamçılanmamı ve sonra serbest bırakılmamı emretti, bu önceden herkese bildirildi. Böyle de oldu: Beni bu kez, kâhyanın çalışma odasının girişinde, herkesin gözü önünde yeni usulde dövdüler, sonra yol tezkeremi verdiler. İşte tam bu sırada büyük bir rahatlama duydum, bunca yıldan sonra cebimde belgem, tamamen özgür bir insan olmuştum, çiftlikten ayrıldım. Geleceğimi nasıl çizeceğimi kesinlikle düşünmemiştim, Ama Tanrı bana istediğim işi bahşetti.

Yolculardan biri araya girdi:

“Nasıl bir iş?”

“Yine aynı iş, atlar... en düşük dereceden işe başladım, hatta parasız, ama yakın zamanda gelirimi iyi bir düzeye getireceğime inanıyordum. Bir mesele olmasaydı bunu kuşkusuz gerçekleştirebilirdim.

“Mümkünse, bunun ne olduğunu öğrenebilir miyim?”

“Çeşitli kötü ruhlar, tutkular ve ayrıca uygunsuz bir şey ruhumu ele geçirdi.”

“Sizi ele geçiren bu uygunsuz şey de ne?”

“Manyetizma,* bayım.”

“Nasıl? Manyetizma mı?”

“Evet, efendim, birinin manyetik etkisi.”

“Bu kişinin etkisini nasıl hissediyorsunuz peki?”

“Başkasının iradesi hükmediyor bana, başka insanın yazgısını oynuyordum.”

“Bakın, bu demektir ki size özel çöküşünüz gelip çatmış, hani yerine getirmek zorunda olduğunuz annenizin vaadiyle sonradan öğrendiğiniz... manastıra girdiniz mi?

* Manyetizma, burada hipnoz anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

“Hayır, bayım, bu sonradan oldu, gerçek bir hükme varmadan önce, o zamana kadar başımdan bir sürü değişik serüven geçti.

“Bu serüvenleri anlatabilir misiniz?”

“Neden olmasın, seve seve.”

“Lütfen, efendim.”

Yol belgesini alınca kendimle ilgili hiçbir tasarım olmadan yola çıktım, panayıra geldim, baktım bir Çingene, bir köylüyle at değiş tokuşu yapıyor, imansız adam onu kazıklayacak; Çingene atının gücünü göstermek için arabasına darı doldurmuş, köylünün arabasında da elma var. Doğal olarak ikisinin ağırlığı aynı olmasına rağmen, köylünün atı —elmanın kokusundan içi geçtiğinden ve bu kokudan hiç hazzetmediğinden— terlemeye başlamıştı. Bunun yanı sıra Çingene'nin atında da bir baygınlık hali fark ettim, bunu hemen anlamak mümkündü, çünkü atın alnında ateşle damgalanmış bir işaret vardı. Çingene bunun *siğil* olduğunu söyledi. Zavallı köylüye elbette üzüldüm, baygın bir atı işe sürmesi imkânsızdı, zira her an yere yığılabilirdi. Ayrıca o sıralarda Çingenelerden zaten ölesiye nefret ediyordum, çünkü ilk tanıdığım Çingeneler yüzünden serseri serseri dolaşmanın çekimine kapılmıştım. Sonra, büyük olasılıkla başka, kötü bir şeyin çıkacağı doğdu içime. Köylünün atına yapılan sahtekârlığı ortaya çıkardım, Çingene benimle tartışmaya girip atının alnında olan şeyin ateşle yapılan damga değil, siğil olduğunu söyledi durdu, ben de haklı olduğumu kanıtlamak için atın böğrüne küçük iğne soktum, at birden yere düşüp kıvranmaya başladı. Sonra tuttum, daha önceden edindiğim bilgilerimin ışığında köylülere sağlıklı, güçlü atlar seçtim. Beni içkiyle, yemekle ağırlayıp yirmi gümüş ruble verdiler, birlikte çok gezdik, eğlendik. Bundan sonrası da şöyle oldu: Param arttı, içkiyi de fazla

kaçırmaya başladım, bir ay geçti geçmedi, baktım, dururum iyi. Üzerime çeşit çeşit madeni plaka astım, yanıma da bir baytarda bulunması gereken tıbbi yardım malzemesini alıp o panayı senin bu panayı benim dolaşmaya başladım. Her yerde yoksul, bilgisiz insanlara yol gösteriyor, at satın alma konusunda yararlı uyarılarda bulunuyordum, yeterli müşteri de toplayınca kendime içki ziyafeti sunuyordum. Bu arada tüm vurguncu Çingenelerin belalısı olmuştum, bir araya gelip bana esaslı bir dayak atacaklarını öğrendim. Onlarla karşılaşmaktan kaçındım, zira onlar fazlaydı, bense tektim. Beni bir kez olsun yalnız yakalayıp pataklamayadılar, mujiklerin yanında buna cesaret edemediler, çünkü onlar değerbilir davranışlarım nedeniyle beni her zaman korudular. Gelgelelim, Çingeneler benimle baş edemeyince yalana başvurup kötü bir şöhet kazanmamı başardılar: Söзде büyüçümüşüm de, atlardan, hayvanlardan çok iyi anlamamın nedeni gücüm, aklım değilmiş. Bunların hepsi elbette saçmalığın dik âlâsı: Sizlere daha önce anlattığım gibi, bu bana Tanrı'nın bağışladığı bir armağan ve isteyen herkese bunu öğretmeye hazırım, ancak burada asıl mesele, bunun kimseye bir faydası olmayacağıdır.

Bir yolcu şöyle sordu:

“Neden faydası olmayacakmış?”

“Kimse anlayamaz da ondan, bayım, bunun için insanın mutlaka doğuştan yetenekli olması gerekir. Benim daha önce öğretmek için defalarca girişimim oldu, ama hepsi sonuçsuz kaldı; yalnız izin verirsiniz bunu sonraya bırakalım.”

Atların içini okuduğuma dair ünüm panayırlarda büyük ses getirince, aynı zamanda prens olan bir süvari subayı bana yüz ruble verip dedi ki:

“Ahbap, şu bilgeliğinle ilgili sırrını asana bana. Benim için çok değerli bir bilgi olacak bu.”

“Benim asla bir sırrım yok,” diye karşılık verdim, “bu benim doğuştan gelen yeteneğim.”

Ama prens bastırdıka bastırıyordu:

“Hadi, paylaş benimle, bunu nasıl anlıyorsun? Sizden bir şekilde bilgi almaya çalıştığımı sanmayın – alın şu yüz rubleyi.”

şimdi ne yapmalıydım? Omuzlarımı silkip paraları bir beze sardım ve ona şöyle dedim:

“Tamam efendim, size bildiklerimi anlatacağım, lütfen beni dikkatle dinleyin, ama hiçbir şey ğrenemeyip bundan hiç fayda sağlayamazsanız, bunun sorumluluğunu kabul etmem.”

Buna rağmen prens çok memnun görünüyordu. Dedi ki:

“Ne demek! Bu senin sorunun değil, öğreneceğim kadar öğrenirim, sen anlat.”

“Bir insan satın alacağı at konusunda,” dedim, “gerçekten bilgi sahibi olmak istiyorsa, yapacağı ilk iş, inceleme sırasında en uygun pozisyonu almak, ata yakın durmaktır. İlkin kafasına doğru duyarlı bir şekilde bakmalı, sonra atı kuyruğuna kadar incelemeli ve subayların yaptığı gibi, ortalığı velveleye vermemelidir. Ordu subayı, atın ensesine, alnına, burnuna, sırtına, n bacakları ve göğsünün damarlarına ya da daha neresi denk gelirse dokunur, oysa bunun hiçbir faydası olmaz. At satıcıları süvari subaylarını bu telaşlı davranışları yüzünden çok severler. At satıcısı, subayın bu telaşını görünce, onun önünde atını hemen oynatmaya, oraya buraya döndürmeye başlar, gizlemeye çalıştığı kusurlu yerin kesinlikle ortaya ıkımmaması için yapar bunu. Bu hilenin binbir çeşidi vardır: Sarkık kulaklı at örneğin – atın ense bölümünden 4-4,5 cm’lik bir deri parçası kesilip alınır, sonra yaralı bölüm dikilip merhem sürülür, deri gerilince kulakları dikleşir tabii, ama bu çok kısa sürer, deri geveşeyince kulaklar tekrar sarkar. Kulaklar uzunsa ucundan biraz

kesilir, kulakların dik durması için de kulaklardaki boynuzcuklar içeri bastırılır. Çift at seçilecekse, örneğin atın birinin alnında yıldız şeklinde akıtma varsa, at satıcıları benzer nişaneyi öbür ata da uygulamak için önceden geliştirdikleri şöyle bir yöntem geliştirmişti: Beyaz tüy çıkması için atın tüylerini ponza taşıyla tıraşlarlar yahut ilgili yere yeni pişmiş sıcak turp koyarlar. Tüy kısa zamanda çıkar, ama bütün yönleriyle bakıldığında, bu şekilde çıkarılan tüy her zaman sahicisinden biraz uzun, sakala benzer bir şey olur, sonuçta pek fayda sağlamayan, gereksiz bir yöntemdir. Bu düzenbazlar, milleti atların gözleri üzerinden daha da aldatırlar: Bazı atların göz üstü çukurları diyelim ki fazla çökmüştür ve çirkincedir, at satıcısı deride iğneyle delik açar, sonra deldiği yere dudaklarını dayayıp üfler, deriyi kabaracak kadar şişirir ve böylece göz daha canlı, daha güzel bir görünüm alır. At gözüne birinin üflemesinden, ılık nefesten çok hoşlandığı için kolay bir uygulamadır bu. Hareket etmezse ne âlâ, oysa bir süre sonra hava dışarı çıkar, gözlerinin üstünde yeniden çukurlar belirir. Bu hilelere karşı dikkatli olmak için tek bir yol vardır, havanın çıkıp çıkmadığını göz çevresi kemiğini elle yoklayarak anlamak... Ama daha da gülüncü kör atların satılmasıdır... Bu gerçekten bir komedi... Örneğin, bizim subaycık, elindeki samanı görüp görmediğini denemek için atın gözlerine doğru onu sessizce yaklaştıır, bizimki, at satıcısının atın başını sallaması gerektiği sırada, atın göbeğine ya da kaburgalarına yumruk attığını görmez. Bir başka düzenbaz ise atı yavaşça sıvazlar, ama onun eldiveninde çivi vardır, sıvazlar gibi yapıp çivi batırır.” Benim subaya şu an size örnek verdiklerimden on misli fazlasını anlatmıştım, lakin bu uyarılarımın ona hiçbir fayda sağlamadığı, ertesi gün çok berbat, lagar mı lagar atlar satın almasıyla kendini gösterdi. Bir de bakmam için beni çağırtmıştı.

“Hadi bakalım, ahbap,” dedi, “atlar konusunda ne kadar usta biri olduğumu, buyur sen de gör.”

Gözden geçirdim, gülmeye başladım, bakmaya gerek olmadığını söyledim ona:

“Bunun omuzları çok etli – ayakları yere takılır; şu at yere yakın, toynakları karnına vurur, bir yıla varmaz fitiği canına okur; bu at yulaf yerken ön bacağı ve dizi yemliğe çarpar.” Bu alışverişin baştan aşağı yanlış olduğunu söyleyerek eleştirdim, dediklerimin hepsi doğru çıkacaktı.

Ertesi gün prens bana dedi ki:

“Evet, İvan, senin şu doğuştan yeteneğini gerçekten anlamamışım, bence en iyisi yanımda eksper olarak çalışman, atları sen seç, parası neyse ben öderim.”

Kabul ettim ve ne serf, ne de rençper, daha çok bir dost, bir yardımcı olarak onun yanında tam üç yıl mükemmel bir hayat geçirdim. Dışarı çıkışlar beni perişan etmeseydi para bile biriktirebilirdim. Bir süvari birliğine at yetiştiricilerinden kim gelirse gelsin, önce at alımı yapan subayla tanışır, at uzmanına da onun gözüne girebilecek ve onu kendi tarafına çekebilecek sadık bir adamını gönderir, zira at yetiştiricileri, asıl gücün subay değil, gerçek at uzmanını kendi tarafına çekmek olduğunu iyi bilirler. Sizlere daha önce söylediğim gibi, ben bu işin doğuştan uzmanıydım ve doğanın bana bahsettiği bu görevi vicdanımın sesini dinleyerek yerine getirdim: Hizmet ettiğim kişiye asla ihanet etmedim. Ve benim prens bunu anlayınca bana büyük saygı duydu. Onunla çok içten, çıkarsız bir beraberliğim oldu. Bir gün kumarda çok para kaybettiği bir gecenin sabahında yataktan kalkar kalkmaz, üzerinde arkılığı doğru bana, ahıra gelmişti:

“Ee, benim hemen hemen yarı muhterem arkadaşım İvan Severyanış,” diye takılıp, “nasılsınız bakalım?” dedi. Bana *hemen hemen yarı muhterem* diye hitap ederdi, ama bildiğiniz gibi, bana karşı tam bir saygı ve sevgi beslerdi.

Böyle bir şakanın ne anlama geldiğini bildiğim için şöyle yanıt vermiştim:

“Fena değil, efendim, Tanrı’ya şükür işlerim iyi, ama sayın ekselansları, bilmiyorum, sizin durumlar nasıl acaba?”

“Çok berbat,” dedi, “hatta bundan daha kötüsü olamaz.”

“Ne oldu, efendim?” diye sordum. “Sanırım dün gece her zamanki gibi yine ütüldünüz, değil mi?”

“Siz, benim yarı muhterem arkadaşım,” diye yanıt verdi, “tahmininizde yanılmadınız, ütüldüm, efendim, ütüldüm işte.”

“Saygıdeğer efendileri ne kadar hafiflediler acaba?” diye sordum.

Hiç beklemeden bin rubleye yakın kaybettiğini söyledi, ben de başımı sallayıp dedim ki:

“Sayın ekselanslarının iyi bir sopaya ihtiyacı var, ama bunu yapacak kimse yok.”

Prens kahkahayla gülerek dedi ki:

“Sorun da burada, kimse yok.”

“Ama,” dedim, “şuraya, benim karyolama uzanabilirsiniz, başınızın altına temiz bir torba koyar, size hafiften kamçılarım.”

Prens bu durumda doğal olarak, ona rövanş parası vermem için bana yaklaşırdı.

“Hayır,” dedi, “bana vurmayı falan bırak da, çiftliğin masraf hesabından rövanş için bana biraz para ver de kaybettiğim bütün parayı oynayarak geri alayım.”

“Ne demek efendim,” diye karşılık verdim, “size çok müteşekkir olurum, oynayın tabii, ama kaybettiğiniz parayı geri alana kadar olmasın bu.”

“Müteşekkirsin demek, ha!” diye başladı gülmeye, sonra sinirlendi: “Pekâlâ, kendini kaybetmediğin için asıl ben teşekkür ederim,” dedi. “Koruyucum gibi davranmayı bırak da çık parayı bakalım.”

İvan Severyaniç'a rövanş parasını prene verip vermediğini sorduk.

"Asla," diye yanıt verdi, "yalan söyler, bütün parayı ya yulafa yatırdığımı ya da çiftlikten alıp başımı gideceğimi söyledim.

"Ama böyle davrandığınız için kızmamış mıydı size?"

"Kızdı, efendim, ve hemen şöyle bildirdi: 'Elbette, bundan sonra siz, yarı muhterem arkadaşım, yanımda artık çalışamazsınız.'"

"'Güzel, tamam öyleyse,' dedim, 'Yol tezkeremi lütfen verir misiniz?'"

"'Peki, bayım,' dedi, 'lütfen yol hazırlıklarına başlayınız, yarın yol tezkerenizi alırsınız.'

"Ama ertesi sabah manzara aramızdaki dünkü konuşma hiç olmamış gibiydi. Yalnız bir saat sonra prens yanıma gelip tamamen farklı bir ruh hali içinde:

"'Benim önemsiz, ama kaçınılmaz dostum,' dedi, 'sağlam karakterli olmanız ve kumar oynamam için bana para vermediğiniz için size şükranlarımı bildiririm.'

"Bana karşı her zaman bu duygular içinde olurdu. Dışarı çıkışlarımda başıma bir şey geldiğinde de bana bu şekilde hoşgörülü, bir kardeş gibi davranırdı."

"Başınıza neler gelirdi?"

"Çıkışlarım olduğundan size daha önce söz etmiştim."

"Bu çıkışlar ne anlama geliyor peki?"

"Dışarı çıkıp gezerdim, bayım. İçkiye alıştım, her gün içmekten kaçınıyordum, ama ölçüyü de kaçırıyordum doğrusu. O sıralar içkiye karşı bu aşırı tutkum beni rahatsız ettiğinde hemen kendimi dışarı atar, birkaç gün ortalıktan kaybolurdum. Ama bu ruh hali içime işler, nedenini bir türlü anlamazdım; söz gelişi, bazen atları salıverirdik, sonuçta onlar bir dostun, bir yakının değildi, ama onları özler, kendimi içkiye verirdim. Hele hele çok güzel bir

atı kendimden uzaklaştırdığımda, kerata, tam gözlerimin önünde kendini oraya buraya atar, öyle cilveler yapardı ki, bu sanrıyı kafamdan silmek için kurtuluşu dışarı çıkmakta bulurdum.”

“Demek kendinizi içkiye vurmuştunuz, öyle mi?”

“Evet, bayım, dışarı çıkıp içki içiyordum.”

“Ne kadar sürdü?”

“Hmm... Bunu tamı tamına hatırlamıyorum, her gün birbirinin aynı değildi: Bazen körkütük sarhoş olana kadar içerdim, ya ben birini pataklardım ya da o beni... Başka bir gün de zamanımı kısa bir süre karakolda ya da hendekte geçirir, uyuyakalırdım, sonra memnun ayrılırdım. Bu gibi durumlarda izlediğim bir kural vardı, dışarı çıkıp eğlenmem gerektiğini hisseder, doğru prensin huzuruna çıkarak şöyle derdim:

“‘Ne olursa olsun, ekselansları, benden lütfen para kabul ediniz, ben biraz kaybolacağım da.’

“Benimle tartışmaya girmez, parayı alır ya da sadece şunu sorardı:

“‘Aklınıza koyduğunuz şey uzun süreliğine mi, saygıdeğer efendileri?’

“Gönlüm o sıra neyi istiyorsa –kısa mı, yoksa uzun bir gezinti mi?– buna göre cevabımı verirdim.

“Ve ben giderdim, çiftlik işleriyle prens uğraşır, gezim bite-ne kadar beni beklerdi. Her şey yolundaydı; gelgelelim, benim şu düşkünlüğüm canıma yetmişti, birden ondan kurtulmayı kafama koydum; derken, şimdi bile hatırladıkça beni dehşete düşüren son bir gezi yapmaya karar verdim.”

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Yaşamının bu yeni talihsiz hadisesini bitiren İvan Severyanıç'tan, bir incelik göstererek hayat hikâyesini tamamlamasını elbette istedik. Kalbi iyilik dolu bu insan, bu isteğimizi kuşkusuz geri çevirmedi ve "son gezisini" şöyle aktardı:

Haradan satın aldığımız Dido adlı bir kısrığımız vardı, altın sarısı kula cinsi bir taydı, subaylar binerdi. Harikaydı; çok güzel bir başı, ahu gibi gözleri vardı, burun delikleri kabarık ve sevimliydi, rahat nefes alıyordu; yeleleri ipek gibiydi; göğsü iki omuz arasına yelkenli gemi gibi çok rahat biçimde oturmuştu, beli ise esnek mi esnek, çevik bacakları beyaz paçalıydı, ayaklarını oynar gibi fırlatıyordu... Sözün kısası, güzellik anlayışı olan at düşkünü biri bu hayvanı doya doya seyretmekten kendini alamaz, kendi dünyasına dalıp giderlerdi. Beni öyle eğlendiriyordu ki, onun yüzünden bazen ahırdan bile çıkamadığım olur, sevinçten onu sürekli okşardım. Tüylerinin arasındaki toz zerreciklerini almak için onu fırçalar, sonra beyaz bir mendille bir güzel silerdim, alnını ve altın renkli tüylerinden ayrılan saç buklelerini bile öperdim... O günlerde, bizim yörede biri L.'de, diğeri de K.'da olmak üzere iki panayır birden kurulmuştu. Birine prens, diğesine de ben gitmek üzere panayırları bölüştük. Bir gün ondan ansızın bir mektup aldım, şöyle yazıyordu: "Şu, şu atları ve Dido'yu bana gönder." İçimde güller açtıran bu güzel kısrığımı neden istediğine bir

anlam veremedim. Düşündüm, belli ki bir müşteri gözbebeği-
mi satın almak ya da takas yapmak istiyordu ya da olması daha
muhtemel, prens kumarda kaybetmişti onu... Sonunda Dido'yu
ahırdan çıkardım, derin bir üzüntüye kapılmıştım, kendimi yine
dışarılara atmak istedim. O sıralarda ruh halim bir tuhaftı: Sizlere
birtakım alışkanlıklarımın olduğunu söylemiştim, bildiğiniz gibi,
içimde eğlenme isteği depreşince soluğu prensin yanında alıyor,
elimdeki ciddi miktarda paranın tümünü ona verip şöyle diyor-
dum: "Şu kadar, şu kadar gün ortadan kaybolacağım." Ama prens
yanımda olmayınca gezmeye nasıl çıkacaktım peki? Sonunda
şöyle düşündüm: "Hayır, hayır, içmeye gidemem, çünkü prens
burada değil, bunu kural olarak yapmam imkânsız, para verecek
kimse yok, yanımda da çok miktarda, beş bin rubleden fazla para
var." Bunun mümkün olmayacağına karar verdim. Bu kararım-
dan dönmeyecek, dışarı çıkma ve ortalıktan kaybolma hevesime
gem vuracaktım, buna rağmen bu arzusun zayıfladığını da pek
hissetmiyordum, tersine bu eğlenme isteği gitgide daha çok artı-
yordu içimde. Sonunda tek bir düşünceden başkasını düşünemez
oldum: Eğlenmeye gitme arzumu gerçekleştirmek ve prense ve-
receğim parayı da göz ardı etmemek için nasıl bir düzen kurma-
lıydım? Bu amaçla içimden paraları nasıl gizleyeceğimi planlıyor,
paraları kimsenin hiç ihtimal veremeyeceği, aklının ucundan bile
geçiremeyeceği yerlere saklıyorum... "Başka ne yapmalıyım?" di-
yorum içimden. "Nefsine hâkim olamadığım ortada. Kafa pat-
latıp, paraları saklamak için en güvenilir yeri bulmalı. Bulursam
arzumu giderir, eğlenmek için başımı alır giderim." Ama birden
kuşkuya kapıldım: Şu lanet paraları nerede saklayacaktım? Ne-
reye koysam, daha koyar koymaz birinin paraları çalacağı aklı-
ma geliyor, niyet ettiğim yerden hemen uzaklaşıyordum. Dönüp
paraları geri alıyor, hemen sonra yeniden gizliyordum... Onları

samanlıklara, mahzenlere, çatı aralarına ya da bunlara benzer daha başka uygunsuz yerlere sakladıktan sonra düpedüz ıstırap çekiyordum, birazcık uzaklaşayım, birinin paraları saklarken beni gördüğünü, mutlaka arayıp bulacağını düşünerek hemen geri dönüyor, paraları koyduğum yerden çıkarıyordum. Parayı yanımda taşıırken çareler arıyordum: “Hayır, artık yeter! Belli ki kaderim bu değil, bu kez arzumu yerine getireceğim.” Ansızın aklıma ilahi bir düşünce geldi: Bana aslında bu tutkuları kullanarak azap çekti-ren şeytandı, ben de gidip onu, içimdeki alçağı içimden kutsiyetle kovacağım! Sabah ayinine gittim, dua ettim, içimdeki zerrecikleri çıkarıp attım. Kiliseden çıkarken, duvara resmedilmiş Kıyamet Günü tablosunu gördüm. Tablonun bir köşesinde melekler cehennemde şeytanı zincirle dövüyorlardı. Durdum, seyrettim, dua ettim, yumruğuma tükürüp onu şeytanın suratına dürttüm:

“Al sana kukiş,” dedim, “kendine istediğin şeyi satın alabilirsin.” Bu olaydan sonra çok rahatlamıştım, çiftlikte gerekli işleri hallettikten sonra meyhaneye çay içmeye gittim... Orada, meyhanede müşterilerin arasında bir sahtekârın bulunduğunu gördüm. Adam su katılmadık serserinin tekiydi. Bu adamı daha önce görmüş, onun bir şarlatandan, bir palyaçodan farkı olmadığını anlamıştım, panayırlarda sürekli avare avare dolaşır, beyefendilerden Fransızca sadaka dilenirdi. Sözde bir soyluymuş, askeri hizmette de bulunmuş, ama varını yoğunu kumarda kaybetmiş, yoksul düşerek dilenmeye başlamış... Geldiğim meyhanede garsonlar o sırada onu yaka paça dışarı atmaya çalışıyorlardı, o ise gitmemek için diretiyor, ortalığı velveleye veriyordu:

“Benim kim olduğumu biliyor musunuz? Siz benim dengim olamazsınız, bir zamanlar benim serflerim vardı, sizler gibi bir

* Başparmağı işaret ve orta parmağın arasına getirerek yapılan ayıp işareti. (ç.n.)

sürü delikanlı. Ahırda zevkine onları kırbaçlardım, ama şimdi hepsinden yoksun kaldım, neylersin, Tanrı böyle istemiş, üzerimde onun gazap mührü var, bu yüzden bana kimse dokunamaz.”

Kimse ona inanmıyor, gülüyordu, o ise iyi bir hayat sürdüğünü, faytonlarla dolaştığını anlatıyordu, şehir parkından yurttaşları kapı dışarı edermiş, bir keresinde valinin eşinin karşısına çıplak çıkmış. “Keyfi hareketlerim yüzünden lanetlendim,” dedi, “baştan aşağı taşa dönüştüm, sürekli yumuşamam lazım, bu yüzden şimdi bana votka verin hadi! Parasını ödeyemem, ama onun yerine kadehi yerim.”

Müşterilerden biri camı nasıl yiyeceğini görmek için ona içki vermelerini söyledi. Adam votkayı bir dikişte içip söz verdiği gibi dürüstçe, kadehi dişleriyle parçalamaya başladı, küçük kadehi he-pimizin karşısında yiyip yuttu. Herkes onu hayranlık karışımı bir şaşkınlıkla izlerken kakhahayla gülüyordu. Bense adama bayağı acı mıştım; soylu bir insan, içkiye aşırı düşkünlüğü yüzünden iç organlarını bile feda edebiliyordu. Bağırsakları hiç değilse bu cam kırıklarından temizlemenin iyi olacağını düşünerek, kendi hesabımdan ona bir kadeh içki getirmelerini söyledim, kadehi yemesi gerekmiyordu tabii. Adama mühim değil dedim, kadehi yeme. Bu davranışım onu çok duygulandırmıştı, elini bana uzattı.

“Belli ki,” dedi, “bey konağında doğmuşsun sen.”

“Evet,” dedim, “bey konağının insanıyım.”

“Şimdi,” dedi, “anladığıma göre, sen şu domuzlardan değilsin. Bunun için *Grand merci*.”

“Bir şey değil,” dedim. “Tanrı yolunu açık etsin.”

“Hayır,” diye yanıt verdi, “seninle konuşmak beni çok sevindirdi. Biraz kay bakalım, yanına oturacağım,”

* *Fra*. Çok teşekkürler. (ç.n.)

“Peki,” dedim, “buyur, otur.”

Yanıma oturup konuşmaya başladı, soylu ailesinden, aldığı saygın eğitimden söz etti. Sonra bana dönüp:

“O ne?” dedi, “çay mı içiyorsun?”

“Evet,” dedim, “istersen benimle sen de içebilirsin.”

“Sağ ol,” diye karşılık verdi, “çay içemem?”

“Neden?”

“Çünkü,” dedi, “benim başım çay için değil, umutsuzluk için yaratılmış, sen en iyisi bana bir kadeh içki ısmarla!” Böylece diller dökerek, bir, iki derken üçüncü kadehi istedi benden. Davranışları artık fazlasıyla usandırmıştı beni, yalan konuştuğu için gitgide ondan iğrenmeye başlamıştım, işi arsızlığa kadar götürüyor, durmadan kendisiyle ilgili ne olduğu meçhul konularda atıp tutuyor, sonra birden yoksulluğundan dem vurup ağlıyordu. Hepsi kuru gürültü...

“Bir düşünsene, ahbap,” dedi, “nasıl bir adamım!.. Tanrı beni çarla aynı gün dünyaya getirtmiş, onunla yaşıtız.”

“Ne çıkar bundan?”

“Ya, bütün bunlara rağmen ne duruma düştüğümü görmüyor musun?” dedi. “Evet, her şeye rağmen bir zerrecik olsun kaybettiklerimi bulamadım, hiçliğin girdabına düştüm, senin de tanık olduğun gibi, herkes beni aşağılıyor.” Bunları dedikten sonra yeniden votka istedi, bu kez bir sürahi dolusu votka getirmelerini istedim, buna karşılık, tüccarların meyhanelerde onunla nasıl dalga geçtiklerinin hikâyesini uzun uzun anlattı bana. Bitirince şöyle dedi:

“Onlar cahil insanlar, benim sürekli sarhoş dolaşmak ve kadeh ısırpı kırmak gibi bir yükü taşımamın kolay bir şey olduğunu mu sanıyorlar? Bu çok zor bir *zanaattır*, ahbap. Hatta pek çoğu

için tümüyle imkânsızdır; ama bünyemi, doğamı buna alıştırdım, çünkü insan üzerine düşeni yapmalı, ben de buna katlandım.”

“Peki,” diye tartışmaya girdim, “bu alışkanlığı edinmek için bunca çaba neden? Artık bırak.”

“Bırakmak mı?” diye karşılık verdi, “yo, olmaz, ahbap, bunu bırakmam mümkün değil.”

“Niçin imkânsızmış?” dedim.

“İki nedenden imkânsız,” diye yanıt verdi: “Birincisi, içmeden yatağa asla başımı koymam, yoksa sabaha kadar dolaşırım; ikincisi ve en önemlisi de şu: Buna Hıristiyan duygularım izin vermez.”

“Arkadaş, sen neden söz ediyorsun?” dedim. “Bir türlü yatamadığını, bunu anlarım, zira nedeni belli, içki bulmadan yapamayacaksın; ama şu zararlı rezil şeyi bırakmaya senin Hıristiyan duygularının izin vermediğine, evet, buna inanmak istemiyorum.”

“Tamam, buna elbette inanmak istemeyebilirsin,” diye karşılık verdi. “Herkes aynı şeyi söylüyor zaten... Bu içki alışkanlığını bırakırsam ne olacağını düşünürdün peki? Bıraksam ve benim yerime bir başkası alıp benimsese: Bundan mutlu mu, yoksa mutsuz mu olurdu?”

“Oh, Tanrım, oh!” diye bağırdım. “Hayır, mutlu olmazdı sanırım.”

“Aha!” dedi, “işin asıl önemli yanı burası zaten, böyle acı çekmem gerekiyorsa hiç değilse bunun için bana saygı gösterip bir karaf daha votka getirmelerini söyleseydiniz!”

Bir tane daha getirmeleri için sürahiye vurdum, bu konu bana çok ilginç geldiğinden oturmuş onu dinliyordum, adam bu yönde konuşmalarını sürdürdü:

“Zaten başkasına yüklemektense çektiğim bu işkencenin bir şekilde sona ermesi gerekiyor, çünkü iyi bir ailede doğdum, parlak bir eğitim aldım, zira daha küçük bir çocukken Tanrı’ya

Fransızca dualar ederdim, ama acımasız biriydim, insanlara acı çektirdim, kumarda serflerimi kaybettim; anneleri çocuklarından ayırdım; zengin bir kadınla evlendim, sürekli başının etini yedim. Sonunda her şeyin suçlusu ben olunca da Tanrı'ya yakınıp durdum: 'Beni neden böyle yarattın?' Tanrı da kızıp beni cezalandırdı; bana başka bir karakter bağışladı işte: Zerre gurur kalmamış, ister yüzüme tükür, ister yanaklarıma tokat at, fark etmez, yeter ki sarhoş olayım, kendimi unutayım."

"Peki, bu karakterinden şimdi şikâyetçi değil misin?"

"Değilim," diye yanıt verdi, "çünkü kötü olmasına karşılık yine de daha iyi."

"Dediklerinden hiçbir şey anlamıyorum," dedim, "ne demek – kötü, ama yine de daha iyi..."

"Şu demek," diye karşılık verdi, "şimdi sadece kendimi mahvettiğimi, başkalarını ise mahvedecek durumda olmadığımı biliyorum, çünkü beni görünce herkes yüzünü çeviriyor. Şimdi durumumun *Eyüb'ün Sabrından*^{*} farkı yok, tüm mutluluğum ve kurtuluşum burada." İçkiyi bir yudumda bitirip bir sürahi daha istedi.

"Aziz dostum, bilmelisin," diye konuşmasını sürdürdü, "asla kayıtsız davranmayacaksın kimseye, çünkü ne tür bir tutkunun ona azap verdiğini, neden ıstırap çektiğini hiç kimse bilemez. Bizler divaneyiz, acı çekeriz, başkalarına hayat kolay. Sende bilmem ne tutkusunun derdi varsa, o tutkuyu bile bile terk etme, sonra bir başkası alıp üstlenir ve böylece acısını o çeker; onun yerine bu zayıflığı senden alıp üstlenecek bir gönüllü ara."

* Eski Ahit. Hazreti Eyüb'ü sınamak isteyen Tanrı, onu çocuklarından, malından mülkünden yoksun bırakır, bütün bedenini irinler kaplar, irinli vücuduyla tek başına mücadele ederek, her türlü sıkıntıya göğüs gerip sabrederek uzun yıllar geçirir. Sonunda Tanrı tarafından bağışlanır. (ç.n.)

“Nerede bulacaksın böyle bir adamı, mümkün mü?” dedim.
“Bunu kimse kabul etmez.”

“Nedenmiş o?” diye karşılık verdi. “Üstelik uzağa bile gitmene gerek yok: Böyle biri tam karşında oturuyor, o adam benim.”

“Şaka mı yapıyorsun?” dedim.

Birden ayağa fırlayıp yanıt verdi:

“Hayır, çok ciddiym. İnanmıyorsan, bir dene.”

“Ama bunu nasıl deneyebilirim ki?” dedim.

“Çok basit: Nasıl bir yeteneğim olduğunu öğrenmek ister misin? Sevgili dostum, büyük bir yeteneğim var: Bak, görüyorsun, şu an sarhoşum... Hadi, söyle, sarhoş muyum değil miyim?”

Ona baktım, yüzü mosmor olmuştu, gözleri kapanacak kadar baygındı ve ayakta zor duruyordu.

“Elbette,” dedim, “sarhoşsun.”

“Tamam,” dedi, “şimdi tasvire doğru bir dakika dön, içinden ‘Pederimiz’ duasını* oku,”

Arkamı döndüm ve tasvire bakarak içimden sadece Pederimiz duasını okudum, bizim sarhoş beyceğiz bana tekrar komut verdi.

“Bana şimdi bak bakalım, sarhoş muyum, değil miyim?”

Döndüm ve ona baktım, gerçekten hiçbir yerinde, gözünde bile sarhoşluğun izi yoktu.

“Bu da ne oluyor şimdi?” dedim. “Bu işin sırrı nerede?”

“Bu sırrı falan yok,” diye yanıt verdi, “buna manyetizma derler.”

“Anlamıyorum,” dedim, “o da neyin nesi?”

“Bu,” dedi, “insanın içinde var olan özel bir güçtür. Bu gücü ne içki içmek, ne de uyumak ortadan kaldırabilir, çünkü bu Tanrı’nın bir hediyesidir. Bunu sana, istersem şu anda içkiyi bırakabileceğimi ve bir daha içmeyeceğimi anlaman için gösterdim, ama başka

* Latincesi *Pater Noster* olan Hristiyanların belli başlı dualarından biri. (ç.n.)

biri benim yerime içkiye başlar, ben de iyileşirken Tanrı'yı unutturum diye bunu yapmak istemiyorum. Ama kim olursa olsun herkesi bu ayyaşlık belasından kurtarmaya hazırım.”

“Ne olur bir iyilik yap,” dedim, “beni bundan kurtar.”

“Seni mi?” dedi, “sen içki içiyor musun?”

“İçiyorum,” dedim, “bazen fazla kaçırdığım oluyor.”

“Tamam, cesur ol,” dedi, “bunlar benim işim. Beni ağırladığın için sana zaten minnet borçluyum: Hepsini üzerinden çekip çıkaracağım.”

“Ah, yalvarırım, ne olur çıkarın şunu!”

“Hayhay, aziz dostum, hayhay,” dedi, “beni iyi ağırladığın için bunu yapacağım; çıkarıp üzerime alacağım.” Bunları söyledikten sonra tekrar iki kadeh içki istedi.

“Bu iki kadeh de neyin nesi?” dedim.

“Biri benim için,” dedi, “diğeri senin için.”

“Ama ben içmeyeceğim ki,” dedim.

Birden kızmış gibi bağırdı:

“Şiş! Silence! Konuşmak yok! Şimdi sen nesen? – bir hasta.”

“Tamam, tamam,” dedim, “sana göre bir hasta olayım.”

“Ben de hekimim,” dedi, “dediklerimi yapmak ve vereceğim ilaçları almak zorundasın.” Sonra bana da, kendisine de içki doldurdu ve ellerini kadehimin üzerinde kilise korosu şefi gibi sallamaya başladı.

Bir süre salladıktan sonra emredici bir ses tonuyla:

“İç!” dedi.

Önce tereddüt ettim, ama doğruyu söylemek gerekirse kendi içkimden bir yudum almayı çok istiyordum. Adam ısrar ediyordu;

* İng. “Sus, sessizlik!” (ç.n.)

“hadi,” dedim içimden, “başka bir şey için değil, meraktan içeyim bari.” İçtim.

“İyi mi?” diye sordu. “Tadı hoş mu, yoksa acı mı?”

“Ne diyeceğimi bilmiyorum,” dedim.

“Bu,” dedi, “içkiyi az aldığını gösterir.” İkinci kadehi doldurdu ve ellerini tekrar kadehin üzerinde bir süre sallayıp durdu, sonra silkeledi. İkinci kadehi içirtip sordu: Peki, bu nasıl?”

Şaka yollu:

“Bu biraz ağır geldi.” dedim.

Tamam der gibi başını salladı ve çok geçmeden üçüncü kadehin üzerinde ellerini sallayıp, “İç!” dedi sertçe.

“Bu daha hafif,” dedim içtikten sonra ve ardından üçüncü sürahiyi tıklatıp içkiyi kendim istedim. Kadehime doldurdum ve içmeyi sürdürdüm. O sırada bana engel olmadı, ama başının üzerinde elini sallamadığı kadehleri nedendir bilinmez içmeme izin vermedi, kadehe yapışayım dedim, hemen elimden alarak dedi ki:

“Şişt, konuşma... *Attendez.*” Kadehin üzerinde bir süre ellerini salladıktan sonra dedi ki:

“Şimdi hazır, ilacını daha önce söylendiği gibi alabilirsin.”

Evet, bu beyceğiz o meyhanede beni akşama kadar bu yöntemle iyileştirmişti işte. Muzırlıktan değil, içkiyi bırakmak için içtiğimi bildiğimden içim rahat mı rahattı. Koynumdaki paraları yokladım, hepsinin eksiksiz yerinde durduğunu duyumsadım ve içkiye devam ettim.

Beyefendi benimle içerken bir yandan yaşamıyla ilgili her şeyi, sefahat âlemlerini, gezip tozmalarını anlatıyordu, sonunda sıra aşka gelince, aşktan anlamadığımı söyleyerek tartışmaya girdi.

* *Fra.* İskambil oyununda *ortaya para sürmeyin* anlamında kullanılan bir terim. Burada *durun* olarak kullanılıyor. (ç.n.)

“Bu saçmalıklar ilgimi çekmedikten sonra, başka ne yapabilirim?” dedim. “Bildiklerinin hepsi senin için yeterli olabilir, ama sonunda içki içip orada burada sürtüyorsun.”

“Şişt, konuşma!” dedi. “Aşk – bizim kutsal tapınağımız.”

“Palavra,” dedim.

“Seni mujik!” dedi bana. “Kalbin aziz duygularını alaya alıp bu duyguları palavra olarak değerlendiriyorsan o zaman hergelenin tekisin be.”

“Ama palavra işte,” dedim, “gerçekten böyle.”

“Peki, sen,” dedi, “doğanın kusursuz güzelliği ne demek, bilir misin?”

“Elbette,” dedim, “atların güzelliğinden anlarım mesela.”

Ayağa fırladığı gibi kulağıma bir şaplak indirmek istedi.

“Allah’ın atı,” dedi, “doğanın kusursuz güzelliğine sahip olabilir mi, ha?”

Ama vakit çok geç olduğu için bu konuda bana hiçbir şey karnıtlayamadı, barmen ikimizin zilzurna sarhoş olduğunu görünce garsonlara göz kırptı, altı kişi koşarak geldi, “Lütfen dışarı çıkın,” deyip ikimizin de koluna yapışarak yaka paça kapı dışarı ettiler. Kapı arkamızdan büyük bir gürültüyle geceye kapandı.

Bu halüsinasyon işte bu şekilde başlamıştı, lakin aradan onca yıl geçtiği halde, hangi olayın ardından ortaya çıktığını ve nasıl bir güçle üzerimde baskı oluşturduğunu bugün bile anlamış değilim. Ancak o yıllarda yaşadığım bu ağır tahrikler ve başıma gelenler, sanırım, Çetie-Mineî’nin* bir tek hikâyesinde bile yoktur.

* Azizlerin hayat hikâyelerini anlatan kilise kitabı. (ç.n.)

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kapıdan dışarı uçar uçmaz yaptığım ilk iş, banknotlar yerinde mi diye elimi koynuma atmak oldu. Yerinde olduğu görülüyordu. “Şimdi tek derdim,” dedim içimden, “paraları eve sağ salım ulaştırmak...” Ama dışarıda insanın ancak hayalinde canlandırabileceği zifiri karanlık bir gece vardı. Bilirsiniz, yaz aylarında bizim Kurs dolaylarında da böyle karanlık, ama çok ılık, çok dingin geceler olur: Gökyüzünde yıldızlar göğe asılı lambalar gibi ışıl ışıl parlar, aşağıda ise öyle koyu bir karanlık vardır ki birinin kendisini yokladığı, dürtüklediği hissi verir insana... Ayrıca, panayır hırsız uğursuz, it kopuk kaynıyor. Kimilerinin soyulduğu, hatta öldürüldüğü çok olay duydum. Gücümün yerinde olduğunu hissetmeye hissediyordum, ama bir kere sarhoştum, ikincisi on-on beş kişi üzerime çullansa çok güçlü de olsam fayda etmezdi. Onlara horozlansam da soyup soğana çevirirlerdi beni. Ayrıca, meyhanede masadan birkaç kez kalkıp tekrar oturarak para ödediğimi hatırladım, şu benim meyhane arkadaşım, beyefendicik yanımda tomar tomar para bulunduğunu görmüştü. Bu yüzden, bilirsiniz, birden içime bir kurt düştü: Bana zarar verebilir miydi, bir hainlik yapabilir miydi filan... O sahiden neredeydi? Kapının önüne birlikte konmuştuk; iyi de, bu kadar kısa sürede nerelere kaybolmuştu bu adam?

Durdum, çıt çıkarmadan çevreme bakındım, adamın adını bilmediğimden alçak sesle seslendim:

“Hey, manyetizmacı, duyuyor musun beni, neredesin?”

Ansızın bir ecinni gibi gözlerimin önümde bitiverdi:

“İşte o karşında duruyor,” dedi.

Sanki bu ses onun değilmiş gibi gelmişti bana, dahası yüzü karanlıkta bile bana yabancı görünmüştü.

“Yaklaş bakalım,” dedim, “daha yakına.” Yanıma gelir gelmez omuzlarından tutup incelemeye başladım. Kim olduğunu kesinlikle çıkaramamıştım. Ona dokunur dokunmaz belleğim durduk yerde ansızın gidiverdi. Onun Fransızca bir şeyler gevelediğini duyuyordum sadece: *Di-ca-ti-li-ca-ti-pe*, bundan hiçbir şey anlamamıştım.

“Bu da ne böyle?” dedim, “ne zırvalıyorsun?”

O yine tekrarladı:

“*Di-ca-ti-li-ca-ti-pe.*”

“Kes şunu, odun kafalı” dedim, “bana Rusça kim olduğunu söyle, seni tanımıyorum çünkü.”

“*Di-ca-ti-li-ca-ti-pe*: Ben manyetizmacıyım,” diye yanıt verdi.

“Canın cehenneme, seni pis serseri!” diye bağırdım. Bir an bu adamın o olduğunu hatırlar gibi oldum, ama gözlerimi dikerek baktığımda, adamın iki burnu olduğunu gördüm!.. Tek kelimeyle – iki burun! Bunu enine boyuna düşünmeye başladım – bu adamı kafamdan silecektim...

“Allah belanı versin senin!” dedim içimden. “Bana nereden bulaştın, deyyus?” Ona tekrar sordum:

“Kimsin?”

“Manyetizmacıyım,” dedi yine.

“Yıkıl git karşımdan,” dedim, “bana bulaşma, yoksa sen şeytan mısın nesin?”

“Pek değil,” dedi, “ama ona yakın bir şeyim.”

Alnının ortasına bir yumruk indirdim, o buna kırılıp dedi ki:

“Bana neden vurdun ya? Sana dostça davranıyorum, seni ay-
yaşıktan kurtarıyorum, beni dövüyorsun.”

Ama ne derseniz deyin, yine adamı bir türlü hatırlayamadım
ve sordum:

“Kimsin sen be kardeşim?”

“Ben senin ebedi dostunum, “diye karşılık verdi.

“Pekâlâ,” dedim, “tamam, ama dostum olsan bile bana zarar
verebilirsin, değil mi?”

“Hayır,” dedi, “sana kendini çok farklı hissedeceğin *peti-te
com-pa*’ sunacağım.”

“Baksana,” dedim, “yalan söylemeyi bırakır mısın lütfen.”

“Gerçekten,” dedi, “gerçekten *peti-te com-pa*.”

“Benimle,” dedim, “ne cehenneme Fransızca konuşuyorsun?
Şu *pti-kom-pa* neyin nesi, anlamıyorum.”

“Ben,” dedi, “sana hayatında yeni bir anlayış bahşedeceğim.”

“İyi güzel de,” dedim, “bana ne çeşit bir yeni anlayış sağlaya-
caksın?”

“Şöyle,” dedi, “sen doğanın kusursuz güzelliğine varacaksın.”

“Durup dururken, neden ona varacakmışım?”

“Hele bir gidelim,” dedi, “şimdi göreceksin.”

“Pekâlâ, gidelim,” dedim.

Ve yürümeye başladık. Gidiyoruz, ama sendeleyerek, beni ne-
reye götürdüğünü bilmeden boyuna yürüyoruz. Sonra birden be-
nimle yürüyen adamın kim olduğunu hatırladım.

“Dur!” dedim. “Sen de kimsin, söyle bana, yoksa gitmem.”

Söyledi, bir an hatırlar gibi oldum.

“Senin kim olduğunu,” dedim, “neden unutuyorum böyle?”

* *Fra.* “Küçük bir şey. (ç. n.)

“Manyetizmanın etkisi bu,” dedi, “ama bundan korkma, çabuk geçecek; yalnız bunun için sana derhal biraz daha etkili bir manyetizma dozu vermeliyiz.”

Birden sırtımı kendine doğru çevirdi, parmaklarıyla enseme ve saçlarımı yoklamaya başladı... Çok garipti: Kafamın içine girmek istermiş gibi saçlarımı didik didik ederek karıştırıyordu.

“Bana bak...” dedim, “kimsin sen, ne oramı buramı karıştırıyorsun?”

“Hele bir dur,” dedi, “manyetizma gücümü sana aktarıyorum.”

“İyi,” dedim, “demek gücünü aktarıyorsun, belki de beni soy-maya çalışıyorsun, olamaz mı?”

Kesinlikle reddetti.

“Öyleyse dur bir bakalım,” dedim, “paraları yoklayayım.”

Yokladım. Bir eksik yoktu.

“Şimdi tamam,” dedim, “hırsız olmadığın belli.” Peki, kimdi? Yine unutmuştum. Artık ona bir şeyler sorup sormadığımı hatırlamıyordum, başka bir şeyle meşguldüm. O şeyin sanki ensemden içeri süzüldüğünü ve dünyaya gözlerimin aracılığıyla baktığını, gözlerimin ona âdeta cam işlevi gördüğünü hissettim.

“Vay canına!” dedim içimden. “Bana ne numara yaptı!” Sonra yüksek sesle sordum: “Hey, görme duyum nereye gitti?”

“Görme duyun artık gitti,” dedi.

“Bu ne saçmalık!” dedim. “Nasıl gitti?”

“Öyle,” dedi, “olmadığını kendi gözlerinle göreceksin.”

“Al sana bir bilmece daha!” diye söylendim. “Hadi, kendini biraz topla bakalım.”

Gözlerimi, inanın olabildiğince geniş açmıştım, küçük bacaklı birtakım iğrenç suratların karanlık köşelerin ardından bana çevrildiğini görüyordum sanki. Önümdeki yolu boydan boya koşarak geçiyorlar, dört yol ağzında durup, “Şunu gebertelim, cebinde neyi

var neyi yoksa alalım,” diye bağıyorlardı. Benim dik, karmakarışık saçlı beyceğiz karşımda yeniden belirdi, suratı ıslıl ıslıl parlıyordu, arkamda ise korkunç bir gürültü ve curcuna vardı: Sesler, ciyaklamalar, naralar, uğultular, kahkahalar... Etrafıma bakındım, sırtımı bir evin duvarına yaslayarak durduğumu fark ettim. Evin pencereleri açıktı, içerde de ışıklar yanıyordu, oradan çeşitli sesler geliyordu, gürültü patırtı, inleyen gitar sesleri... Benim beyceğiz yeniden karşımdaydı, önden yüzüme doğru ellerini sallıyor, sonra ellerini göğsümde gezdiriyor, tam kalbimde durup bastırıyordu. Parmaklarıma yapışıyor, hafiften silkeliyordu. Kollarını yine sallamaya başladı, o kadar çok güç sarf ediyordu ki terden sıırılsıklam olduğunu ben bile görüyordum.

Ama evin pencerelerinden bana doğru ışık vurup da bilincimin yerine geldiğini hissedince, ona karşı duyduğum korku gitti ve ona dönüp dedim ki:

“Bana bak, kim olursan ol, ister şeytan, ister iblis ya da küçük bir cin, sadece bana bir iyilik yap, ya beni uyandır ya da ortadan kaldır.”

“Biraz bekle,” diye yanıt verdi, “daha zamanı değil: Şimdilik tehlikeli, henüz katlanamıyorsun.”

“Anlamadım, neye katlanamıyormuşum?” dedim.

“Şimdi semavi alanlarda olmakta olanları.”

“Peki,” dedim, “ben neden özel bir şey duymuyorum?”

Bu şekilde duyamayacağımı ısrarla söyleyip ilahi bir dille şöyle dedi:

“Sen bunu duymak için, parmaklarını gusli’nin tellerinde gezdiren bir çalgıcıya öyküneceksin, başını öne eğmiş, kulağı şarkıda olan...”

* Arpa benzeyen geleneksel Rus çalgısı. (ç.n.)

“Hay Allah,” dedim içimden, “bu da ne şimdi? Bir sarhoşun ağzından çıkmayacak sözler. Nasıl da güzel konuşuyor!”

Bana baktı, ellerini hafifçe üzerimde gezdirdi ve aynı niyetle aklımı çelmeye devam etti.

“Evet, dedi, “başkalarıyla birlikte ustaca vurulan çalgının tellerine kulak ver, gusli’den büyüleyici sesler yayılıyor, çalgıcı neşeleniyor.”

Sizlere sadece şunu söyleyeyim, kelimeleri gerçekten duymuyordum, ama hayat suyu kulağıma akıyordu sanki. “Ayyaşı görüyor musun?” diye söylendim içimden, “Bak, adam hâlâ Tanrı’dan ne güzel söz edebiliyor!” Benim beyceğiz bu arada oraya buraya atılmaktan vazgeçip şöyle dedi:

“E, artık bu kadar yeter, şimdi uyan – kuvvetini toplama zamanı...”

Bunu söyledikten sonra eğildi, pantolonunun cebinde uzun süre bir şey aradı. Sonunda oradan bir şey çıkardı. Baktım, kirli, küçük mü küçük bir şeker parçasıydı, pislik içindeydi, uzun süre cebinde kaldığı görünüşünden belliydi. Bu kirli nesneyi tırnaklarıyla cebinden çıkarıp dedi ki:

“Aç ağzını bakalım.”

“Neden?” dedim, ama ağzımı açtım. O şekeri dudaklarımın arasından soktu.

“Korkmadan em,” dedi; “bu manyetik şeker-mentor’dur.* O seni güçlendirecek.”

Bu sözleri Fransızca söylemesine rağmen anlamıştım, ama manyetizma hakkında ona fazla soru sormadım, şekeri emmekle meşguldüm, ama o şekeri bana vereni sonra bir daha göremedim. O anda bir yere mi gitmişti yoksa yer yarılıp içine mi düşmüştü?

* Yun. mit. Mentor, İthaka kralı Odysseuss’un dostu, oğlu Telemakhos’un öğretmenidir. Akıl hocası, yol gösteri, öğretmen anlamlarında kullanılmaktadır. (ç.n.)

Şeytan bilir nerede olduğunu, ama ben tek başına kalmıştım, bir an önce aklımı başıma toplamam gerekiyordu. “Onu neden bekleyeyim?” dedim içimden, “şimdi eve gitmem lazım.” Ama yine bir sorun vardı: Hangi sokakta bulunduğumu, önünde durduğum evin kime ait olduğunu bilmiyordum. Ayrıca bir ev miydi bu? Belki de bir tek bana öyle görünüyordu, bunların hepsi hayaldi belki... Gece olmuştu – herkes uykudaydı... “Şurada ışık neden yanıyor?” diye düşündüm. “Şey, en iyisi yoklamak... Girip oranın ne olduğuna bakayım: Orada gerçek insanlar varsa, o zaman onlara yolu ve evime nasıl gideceğimi sorarım, ancak bu göz yanılması ise, gerçek insan değilse... Neden korkayım? ‘Burası kutsal tapınağımız – çur menya!’ derim, birden her şey kaybolur.”

* Şeytan, cin gibi kötü ruhları kovmak için söylenen beddua, okuyup üfleme. (ç.n.)

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Cesur ve kararlı adımlarla taşlığa girdim, haç çıkardım ve “*çur menya*,” dedim - bir şey olmadı: Ev yerinde duruyor, sallanmıyordu, baktım, kapı ardına kadar açık. Önümde geniş, uzun bir koridor vardı, koridorun sonunda duvarlarda mumlu fenerler asılıydı. Etrafıma bakındım, sol tarafta üzeri hasır kaplı iki kapı gördüm. Kapılarda, yine üzerlerinde yıldız şeklinde aynalar olan şamdanlar vardı. “Bu nasıl bir ev?” diye düşündüm. “Han desen değil, herhalde konukevi,” ama nasıl - kestiremiyordum. Birden dikkat kesildim, hasırlı kapıların ardından kulağıma şarkı sesleri geliyordu... Olağanüstü duygulu, çan sesi gibi tatlı, mahzun mu mahzun bir sestti bu. Yüreğimi yakmış, beni büyülemişti. Şarkıyı dinliyor, yerimden kıpırdamıyordum, bu sırada az ilerde birden küçük bir kapı açıldı. Oradan uzun boylu bir Çingene çıktı; üzerinde ipek şalvar ve kadife kazakin^{*} vardı. Birini önüne katmış, daha önce fark etmediğim, biraz ilerdeki fenerli özel bir kapıya sürüklüyordu. Ne yalan söyleyeyim, Çingene’nin baştan savdığı kişinin kim olduğuna iyice bakmamıştım, ama dışarı çıkarılan adam bizim manyetizmacı gibi gelmişti bana. Çingene peşinden şöyle demişti:

“Tamam, tamam, bozulma azizim, yarım ruble, yarın gel: *Adamın* bize bir faydası dokunursa, bize yaptığın bu iyilik için senin payını artırırız, ha.”

* *Rus. Kazakin*, arkası büzgülü, yarı kaftan biçimli üst erkek giysisi. (ç.n.)

Sonra sürgüyü çekerek kapıyı kapattı, tesadüfen görmüş gibi doğru bana koşup yukarısı aynalı kapıyı açtı:

“Teşrif buyurunuz, sayın beyefendi, lütfen şarkılarımızı dinleyiniz. Güzel sesler vardır.”

Böyle dedikten sonra önümdeki kapıyı yavaşça ardına kadar açtı... Saygıdeğer beyefendiler, nasıl desem, bir şeyler dalga dalga içimi okşadı, nedir bilemiyorum, ama öylesine tanıdık bir histi ki bu, birdenbire kendimi içeride buluverdim. Geniş bir odaydı, ama basıktı, bel veren tavan ortasından aşağıya çökecekmiş gibi duruyordu. İçerisi neredeyse karanlıktı, her yanı is bağlamıştı, sigara dumanı o kadar yoğunlu ki, tavanda bir avize bulunduğunu ve salonu onun aydınlattığını bilen söyleyebilirdi. Aşağıda dumana batmış pek çok insan vardı... yüzlerce insan. Onların karşısında, az önce sesini dinlediğim genç bir Çingene kızı şarkı söylüyordu. Ayrıca, ben içeri girdiğimde şarkı sona ermek üzereydi, son bölümünü harika bir incelik ve yumuşaklıkla uzattıktan sonra bitirdi. Onun sesi susmuştu... Susmuştu onun sesi... Bunun ardından sanki biri işaret vermiş gibi salonu bir ölüm sessizliği kapladı... Bir dakika geçti geçmedi herkes yerinden fırlayıp çılgınca alkışlamaya, bağırmaya başladı. Bense düpedüz şaşkındım: Bu kadar insan buraya nereden gelmişti böyle, gitgide dumanın içinden birden peyda olmuş gibi? “Uf!” dedim, “yoksa bunlar insan şeklinde vahşi yaratıklar mı? Ama birkaç tanıdık süvari subayı, at yetiştiricisi, ata binmeye meraklı varlıklı tüccar ve toprak sahibi gördüm. O şarkı söyleyen Çingene kızı da bu insan kalabalığının arasında dolaşıyordu... Onun nasıl bir kadın olduğunu anlatmak imkânsız, kuyruğunun üzerinde hareket eden bir yılan gibi, zarif bedeni yay gibi kıvrılıyor, simsiyah gözlerinden âdeta ateş fışkırıyordu. Çok etkileyici bir figür! Kadının elinde, kenarları boydan boya şampanya kadehleri, ortası ise para yığınıyla dolu büyük bir

tepsi vardı. Yalnız bir tane bile gümüş yoktu. Altın paralar, yüz ve iki yüz rublelik banknotlar dışında, beş, on, yirmi, yirmi beş rublelik banknotlar vardı. Çingene kızının içki sunduğu erkek, kadehi başına dikey, gönlünden ne koparsa tepsiye altın ya da kâğıt ruble bırakıyordu; kız onun dudaklarını hafiften öpüyor, referans yapıp çekiliyordu. Kız birinci ve ikinci sırayı dolaştı –konuklar yarım daire şeklinde oturuyorlardı– derken bir sandalyenin arkasında ayakta durduğum en son sıraya geldi. Bana içki sunmak istemiş olmalı, birden geri döndü. Ona eşlik eden yaşlı bir Çingene, “Gruška!” diye bağırarak gözleriyle beni işaret etti. Kız adama kirpiklerini kaldırdı. Tanrım, o ne kirpiklerdi öyle! Ok gibi, simsiyah kirpikleri kendi başlarına sanki canlıydı ve kuş kanadı gibi çırpıyordu. Yaşlı Çingene’nin sesi emredici tonda çıkınca, kızın gözlerinde bir öfke rüzgârının estiğini fark ettim. Demek ki bana içki sunması için ona emir verilmesine kızmıştı, ama sonuçta kendi görevini yerine getiriyordu: Son sıranın arkasına, bana doğru yürüdü, önümde eğilerek dedi ki:

“Benim sağlığıma içmez misiniz, değerli konuk?”

Beni birden öyle çarpmıştı ki bir yanıt bile veremedim. Hemen ardından, yani önümde tepsiyle eğilip de simsiyah buklelerinin gümüşsü dalgası omuzlarından aşağı salınınca kontrolümü kaybettim, o anda aklım başımdan gidiverdi. Sunduğu içkiyi içerken kadehten onun yüzüne bakıyor, cildi esmer miydi, yoksa beyaz mı, kesinlikle ayırt edemiyordum, ama bu arada ince cildinin altındaki rengin bir erik gibi kızardığını ve hoş görünümlü şakağındaki damarın atışını görüyordum... İçimden, “Doğanın kusursuzluğu denilen sahici güzellik bu işte!” dedim. “Manyetiz-

* Agraftena ve Agrippina adının yumuşatılmış biçimi. (ç.n.)

macı doğru söylemiş: Bu tamamen farklı bir güzellik, bir atın, satılık bir hayvanınki gibi değil...”

Ve böylece kadehi sonuna kadar içip tepsiyeye tıklattım, kızı öpme gösterisine geçilmesi için duruyor ve bekliyordu. Elimi çabucak cebime attım, cebimde yirmi-yirmi be  kapiklik gümüş paralar ve birkaç bozuk para vardı. “Olmaz,” diye düşündüm, “böyle bir afeti az parayla  d llandirmek yakı ık almaz, bu kadar insanın önünde de çok ayıp olur!” Alçak sesle konuşmalarına rağmen beylerin ya lı  ingene’ye şöyle dediklerini duyuyordum:

“Ah, Vasili İvanov,  u köylüyü Gru a’ya ne diye gönderirsin? Bu bize hakarettir.”

Ya lı  ingene:

“Beyler,” dedi, “aramızda her konuğa yer vardır, herkese saygılı davranırız. Kızım,  ingene geleneklerini çok iyi bilir; burada küçük d   menizi gerektirecek bir şey yok, çünkü sıradan bir insanın güzelliği ve yeteneği nasıl değerlendirebileceğini pe inen bilemezsiniz. Bunun birçok  rneği vardır.”

İçimden, “Ah, sizi lanet olası herifler!” dedim. “Benden zengin olduğunuz için duygularınız daha fazla, öyle mi? Hayır, her şey olacağına varır: Daha sonra harcadıklarımı geri kazanıp prenze borcumu öderim, ama şimdi kendimi rezil etmeyeyim, pinti davranarak  u eşsiz dilberin değerini d   rmeyeyim.”

Aklımdan bunları geçirdikten sonra bir çırpıda elimi koynuma attım ve desteden çıkardığım hı ır hı ır yüz rubleyi tepsiyeye bıraktım. Çingene kızı hemen tepsiyi bir eline geçirdi, beyaz mendil tuttuğu diğer eliyle dudaklarımı silip bir  p  k kondurdu, buna  p  k bile denemezdi, sadece hafiften değdirmi ti, lakin dudağıma bir çeşit zehir akıttı sanki, sonra uzaklaşıp gitti.

Kız gitmişti, ben aynı yerde kalayım dedim, ama Gru a’nın babasıyla bir  ingene beni kolumdan tutup âdeta sürükleyerek

götürdüler, polis müdürüyle beyefendilerin bulunduğu ön sıraya oturttular.

Ne yalan söyleyeyim, bu hiç de hoşuma gitmemişti: Bunu daha fazla sürdürmeyip oradan bir an önce çekip gitmek istiyordum, ama onlar beni bırakmamak için ısrar ediyorlardı:

“Gruşa! Grunyuşka,” diye seslendi, “aziz konuğumuzun gitmesine izin verme!”

Kız öne çıktı ve... gözleriyle neler yapabileceğini ancak şeytan bilir: Göz boyamak ister gibi baktı:

“Bizi kırmayın,” dedi, “mekânımızda biraz daha kalın.”

“Sizi kırmak mı?” dedim. “Kimin elinden gelir ki bu?” Sonra oturdum.

Beni bir kez daha öptü, yine aynı duyumsama – dudakları zehirli bir fırçayla dokunmuş gibi... Kalbime kadar kanımı tutuşturmuştu.

Ve bundan sonra yine şarkılar ve danslar başladı; başka bir Çingene kızı yine şampanyayla dolaştı. Bu kız da güzeldi, ama Gruşa bir başkaydı! Gruşa’daki güzelliğin yarısına bile yetişemedi. Ben de bu yüzden bu kızın tepsisine cebimdeki çeyrek gümüş rublelerden attım... Beyler alay eder gibi gülmüşlerdi, ama benim umurumda bile değildi, çünkü gözüm Gruşenka’dan başkasını görmüyordu. Sadece onun sesini dinlemeyi bekliyordum, koronun eşlik etmesini istemiyordum, ama o şarkı söylemiyordu. Oturmuş, başkalarıyla birlikte şarkı söylüyor, ama solo yapmıyordu. Onun sesini duyamıyor, bembeyaz dişleriyle küçücük ağzını görebiliyordum... “Ah, acınası kaderim,” dedim kendi kendime, “bir dakikalığına uğradın, 100 ruble kaybettin, bu kadar sesin arasında bir tek onunkini duymuyorsun be!” Neyse ki onu dinlemek isteyen bir tek ben değildim: Başka hatırı sayılır beyler bu değişiklikten sonra bir ağızdan bağırmaya başladılar:

“Gruşa! Gruşa! “Kayık,” Gruşa! “Kayık!””

Çingeneler boğazlarını temizlediler, Gruşenka'nın genç erkek kardeşi eline gitarı aldı, Gruşenka da söylemeye başladı. Bilirsiniz işte... Onların şarkıları genellikle içlidir ve doğrudan kalbe dokunur, daha koridordayken beni kendine çeken bu sesi duyduğum zaman müthiş duygulanmıştım. Çok ama çok beğenmiştim! Çünkü kalın, erkeksi bir sesle başlamıştı şarkıya, şöyle: “*Dee-niz kük-rüü-yor, in-li-yor de-niz.*” Denizin inleyişini ve içinde bata çıka giden bir kayığın çırpınışını gerçekten duyar gibi olmuştum. Sonra sesinde ani bir değişim, yıldıza sesleniş: “*Günün altın rengi / Aziz habercisi / Senin yanında yeryüzü afeti / Ulaşıp yıkamaz yere beni.*” Sonra yine beklenmedik yeni bir değişim daha. Şarkılardaki bu seslenişlerde ağlama, derin bir acı var, düpedüz ruhu bedenden koparıyor, sonra birden tamamen farklı bir tempoya geçiyor, tekrar kalbe giriyordu... Böylece o, kayıklı denizi savurduktan sonra diğerleri koro halinde coşkulu bir şarkıya başladı:

Ja - la -la. Ja - la-la.

Ja- la -la pringala !

Ja - la - la pringala.

Hayda çepuringalya!

Hayda hop - hayda gara!

Hayda hop - hayda gara!

Ardından Gruşenka tekrar içki ve tepsiyle dolaşmaya başladı, ben yine koynumdan bir yüzlük çıkarıp tepsiye attım... Para saçmakla kendimi küçük düşürmüşüm gibi, herkes gözlerini dikmiş bana bakıyordu, çünkü benden sonra tepsiye koyacakları paradan

* Rus şair Denis Vasilyeviç Davidov'un (1784-1830) “Küçük Yıldızım” şiirinden kotarılmış bir romans. (ç.n.)

utanacaklardı. Benimse hiçbir şey umurumda değildi, bu benim irademdi, yüreğimdekileri dökecektim, ruhumu açacaktım, öyle de yaptım. Gruşa'ya başlangıçta söylediği her şarkıda yüz ruble veriyordum, verdiklerimi bir süre sonra saymaz oldum, üstelik bitsin diye savuruyordum paraları. Diğerleri de hep beraber bağırarak kızın şarkı söylemesini istiyor, kızsız onların isteklerini geri çevirip, "Yorulдум," diye karşılık veriyordu. Bense yaşlı Çingene'yi başımla selamlayıp, "Kızınız biraz daha şarkı söylemez mi?" dedim ve babasının bir bakışıyla Gruşenka şarkıya başladı. Efendim, çok şarkı söyledi, şarkıdan şarkıya geçiyordu, yüz rubleleri artık hesapsız saçıyordum. Saatin kaç olduğunu bilmiyorum, ama şafak sökmek üzereydi sanki, Gruşenka'nın yorgunluktan ayakta duracak hali kalmamıştı, gerçekten çok perişan görünüyordu. Bana imalı bakışlar fırlatarak yeni bir şarkıya geçti: *"Uzaklaş, bakma, kaybol gözlerimin önünden!..."* Bu sözlerle âdeta beni kovuyor, *"Yoksa sen aslan gibi yüreğimle oynamak ve güzelliğimin gücünü kendinde denemek mi istiyorsun?"* sözleriyle de sorguluyordu beni. "Bunun için biraz daha yüzlük vermelisin!" Beni yine gönülsüzce öptü, yüreğimi yine yakıp geçmişti. Gözleri öfkeyle parladı, öbür Çingeneler de bu şeytani saatin son demlerinde gürültülü bir şarkıya girdiler:

Canım benim, yürekten hisset beni,
Sevgilim, ah, nasıl da seviyorum seni!

Hep beraber söylüyorlar, Gruşa'ya bakıyorlardı. Ben de ona bakıp tekrarlıyordum: "Yürekten hisset beni!" Sonra Çingeneler ayağa fırladılar: "Yürü, kulübe, yürü, ocak, ev sahibine uyku yok!"†

* Ünlü bir Rus romansı. (ç.n.)

† Konukseverlik ve dansla ilgili Rus atasözü. (ç.n.)

deyip birden dansa başladılar... Çingene kadınları ve erkekleri, Rus beyefendiler dans ediyorlardı: Hep birlikte baş döndürücü bir hızla dönüyorlardı, bütün *kulübe* gerçekten dansa kalkmıştı! Çingene kadınları beylerin önünde âdeta uçuyorlardı, gençler ısıklarla, yaşlılar oflayıp puflayarak kadınları yakalamaya çalışıyorlardı. Baktım, oturan kimse kalmamıştı... Aralarında ciddi, ağırbaşlı erkekler de vardı, hayatımda böyle bir soytarılıkla karşılaşmamıştım. Herkes ayaklanmıştı. Yalnız yaşlı başlı biri hâlâ yerinde oturuyordu, anlaşılan dansa kalkmaya utanmıştı, başta dans edenlere göz gezdirmekle yetinerek bıyıklarını çekiştirmişti, sonra bir şeytan omzundan dürtüp diğeri ayağına asılmış olmalı, ayağa fırlayıp oynayanlara katıldı, gerçi dans etmeyi beceremiyordu, ayaklarını öyle bir atıyordu ki dans demeye bin şahit ister! Polis şefi koca göbekli biriydi, evli iki kızı vardı, damatlarıyla birlikte gelmişti, tıpkı bir yayın balığını andırıyordu, oflayıp pufluyor, çamura batmış gibi ayaklarını güçlkle kaldırıyordu. Orduda at alım işlerine bakan, aynı zamanda pervasız bir dansçı olan, varlıklı, genç bir süvari yüzbaşı herkesten daha hareketliydi: Elleri belinde, topuklarını birbirine vurarak dans ediyor, herkesin önünde uçar gibi gidiyordu; caka satıyor, dans edenlere iyice yaklaşıyor, Gruşa ile karşılaşınca saçlarını savurup süvari şapkasını Gruşa'nın ayaklarının dibine bırakıp bağıırıyordu: "Güzelim benim! Sıkıştır beni, ez beni! Gruşenka... Ah, ne muhteşem bir dansçıydı! Tiyatrolarda dans eden aktrisler görmüştüm, tükürmüştüm onların dansına... Törenlerde hayal gücünden uzak, sadece keyif için oynayıp zıplayan, nedendir bilinmez, kırıtan, yaşamın ateşinden yoksun subay atından bir farkları yoktur. Ama bu Çingene güzeli, dansa katılır katılmaz, bir kuğu gibi süzülerek harika bir dansa başladı, vücudu sağa sola sallanmıyordu, birisi neredeyse onun içinde neler olduğunu işitebilirdi. Bir yılanın hareket halin-

deyken içindeki kıkırdakların birbirine değerken çıkardığı sesler gibi... ve birden durdu, kendini arkaya doğru kıvrıdı, kaşları, burunu ayak topukları ile aynı hizaya geliverdi. Ne müthiş bir tablo! Dans ederken sergilediği bu görüntüden neredeyse aklını yitirir gibi oldu herkes; kendilerinden geçmiş halde, deli gibi ona uzanmaya can atıyorlardı: Kimi gözyaşı döküyor, kimi sırtlıyor, ama hepsi çığlık çığlığa bağırıyordu:

“Hiçbir şey istemiyoruz: Sen sadece dans et!” Paralar Gruşa’nın ayaklarının dibine kuru kuruya fırlatılıyordu, kimi altın, kimi kâğıt para atıyordu. Herkes o anda bir tarafa yoğunlaşmıştı. Yalnız başına oturan bir tek bendim, üstelik buna uzun süre dayanıp dayanmayacağımı bilmiyordum, çünkü Gruşa’nın süvarinin şapkasına doğru hamle yapmasını görmeye dayanamazdım... Bir adım attı, şeytan içimi paralıyordu; bir adım daha, içim yine cız etti, ama sonunda aklımdan şöyle geçirdim: “Gereksiz yere neden bu kadar azap çekeyim? Tutup yüreğimi özgürlüğe salayım.” Yerimden fırladığım gibi yüzbaşını itip Gruşa’nın önünde diz çöktüm... Süvari şapkasını almaması için bir yol buldum, içimden şöyle geçirdim: “Hepiniz, bağıra bağıra hiçbir şey istemediğinizi söylediniz, böyle diyerek benim aklımı çelemezsiniz: Bakın, ben de hiçbir şey istemiyorum, bunu elle tutulur bir şeyle sizlere kanıtlayacağım.” Koynumdan 100 ruble çıkarıp Gruşa’nın ayaklarının dibine attım: “Bas ona!” dedim. “Üzerinde tepin!” Gruşa oralı olmadı... Attığım para süvari şapkasından çok pahalı olmasına rağmen, 100 rubleye bakmayıp yüzbaşını izledi, ama yaşlı Çingene, sağ olsun, durumu fark edip ayaklarını sertçe yere vurdu. Gruşa durumu anladı, doğru peşimden geldi... Benim için kuğunun suda yüzüşü misali dansına başladı, gözlerini yere indirmişti, gazabıyla yeryüzünü ateşe boğan masallardaki alev kusan ejderhayı andırıyordu. Ben de onun önünde bir ecinni gibi sıçramaya

başladım, her sıçrayışında ayaklarının dibine bir yüzlük bırakıyordum... Ona öylesine tapıyordum ki, "Lanetli kadın," dedim kendi kendime, "sen misin yeri ve göğü yaratan!" Ama küstahlığı elden bırakmadan ona, "Daha hızlı dans et!" dedim. "Daha hızlı!" Ayaklarının dibine yüzlükleri saçıyordum, gelgelelim para çıkarmak için elimi koynuma attığımda, sadece onlukların kaldığını gördüm... "Allah kahretsin," dedim, "topunuzun canı cehenne-me!" Onlukları çıkarıp, elimde iyice mıncıklayıp top yaptım ve hepsini Gruşa'nın ayaklarının dibine fırlattım, ben de masadan bir şişe şampanya aldım boğazını kırıp haykırdım:

"Savul, ruhum, yoksa boşaltacağım!" Sonra bütün şişeyi bir hamlede Gruşenka'nın sağlığına içtim, çünkü yaptığım bu dans-tan sonra çok susamıştım.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“Ee, sonra ne oldu?” diye İvan Severyaniç’a sorduk.

“Doğrusunu isterseniz her şey *onun* vaat ettiği şekilde gelişti.”

“Kim vaat etti ki?”

“Bu serüvene beni iten manyetizmacı elbette: O, içimdeki ay-yaşlık cinini benden uzaklaştıracak sözünü verince bu cini üzerimden attım ve o günden sonra ağzıma bir yudum içki koymadım. O bu işi çok iyi becermiş doğrusu.”

“Peki, bayım, kaybettiğiniz yüzlük banknotlar nedeniyle prensle aranızı nasıl düzelttiniz?”

“Bunu ben de anlamıyorum, nedense çok basit oldu: Çingene-lerden eve döndüm dönmesine, ama nasıl yattığımı hatırlamıyorum, sadece prensin kapıya vurup bana seslenmesini duymuştum, peykeden kalkmak istedim, ama kenarını bir türlü bulamadığımdan inemedim. Bir tarafa yanaştım ama kenar yok, öbür tarafa döndüm, orada da kenar yok... Peykede, deyim yerindeyse, yolu mu şaşırmıştım, özetle bu! Prens: ‘İvan Severyaniç!’ diye bağırdı, ben de: ‘Hemen, efendim!’ diye karşılık verdim, peykede iki tarafa da hamle yapıyor, ama inecek bir yol kesinlikle bulamıyordum. Sonunda, ‘İnemiyorsam,’ diye düşündüm, ‘o zaman ben de atlarım.’ Kollarımı açıp olabildiği kadar uzağa atladım. Yüzümü sanki bir yere vurduğumu, etrafımda bir şeyin çınlayarak yerlere döküldüğünü hissettim. Aynı ses ve dökülme arkada da vardı. Prens emir erine: ‘Çabuk ışık getir!’ diye bağırdı.

“Başıma gelenlerin rüya mı, yoksa gündüz düşü mü olduğun-
nu bilemediğimden, kımıldamadan öylece duruyordum. Yalnız,
peykede olduğumu, kenarına hâlâ ulaşamadığını düşünüyordum;
ama emir erinin ışığı getirmesiyle birlikte her şeyi öğrendim, yer-
de duruyordum, atlarken başımı beyin kristal dolabına geçirmiş,
dolabı tuzla buz etmişim...”

“Nasıl yolunuzu şaşırp da bu duruma düştünüz.”

“Çok basit: Her zamanki gibi peykede uyuduğumu sanıyor-
dum, oysa ben Çingenelerden eve gelince anlaşılan doğruca yere
yatmışım, peykenin kenarını bulmak için sürekli sürünmüşüm,
sonra da atlama işine girişmişim... camlı dolaba kadar da sürmüş
bu. Başiboş dolaşıyordum, şu... manyetizmacı beni ayyaşlık cinin-
den bu yüzden kurtardı, ama yerine sefih birini koydu... Birden
bana söylediği şu sözleri hatırladım: ‘İçkiyi bırakırsan, bu ileride
senin için daha kötü olabilir.’ Onu aramaya çıktım – beni eski ha-
lime döndürmesini, hipnozdan çıkarmasını istiyordum, ne var ki
onu bulamadım. O da üzerine çok yük almıştı, buna dayanamadı,
derken, Çingenelerin tam karşısındaki meyhanede, o kadar çok
içmiş ki ruhunu teslim etmiş.”

“Manyetizmanın etkisinden kurtulamadınız, öyle mi?”

“Evet, bayım, kurtulamadım.”

“Bu manyetizma uzun süre mi etkiledi sizi?”

“Uzun süre ne demek? Belki de şu an bile etkiliyor beni.”

“Prensle sizin aranızda sonra neler geçtiğini öğrenmek ilginç
olurdu doğrusu. Prens yüzlük rubleler için sizden hiçbir açıklama
istemedi mi gerçekten?”

Hayır, efendim, bir açıklama oldu, ama önemsizdi. Prens de
kumarda bütün parasını kaybedince gelip benden para istedi.
Ona dedim ki:

“Bunu artık bırakınız, bende beş kuruş para yok.”

Önce şaka yaptığımı sandı.

“Hayır,” dedim, “gerçek bu, yokluğunda büyük bir âlem yaptım.”

“Bir âlemde,” dedi, “beş bin rubleyi nerede harcayabilirsin, be?”

“Bütün paraları,” dedim, “hiç tereddüt etmeden bir Çingene kızına bıraktım.”

Dediklerime inanmadı.

“İnanmıyorsunuz, ama size doğruyu söylüyorum.”

Birden tepesi attı:

“Kapat şu kapıyı bakalım,” dedi, “devlet paralarını oraya buraya saçmanın ne demek olduğunu sana göstereceğim.” Sonra birden kararını değiştirdi. “Boş ver,” dedi, “ben de en az senin kadar yoldan çıkmış biriyim zaten.”

Prens yatmak için odasına çekildi, ben de uyumak için yenden samanlığa gittim. Gözlerimi sahra hastanesinde açtım. Hastalığımın alkol zehirlenmesi olduğunu duymuştum, ancak kendimi asmaya çalışmışım, bereket versin, uzun bir deli gömleği giydirmişler bana. Sonra sağlığıma kavuştum, prence, onun köyüne gittim, çünkü o sıralar emekliye ayrılmıştı.

“Sayın ekselansları,” dedim, “borcumu ödemek için size bir süre hizmet etmem gerek.”

“Cehennem ol!” diye bağırdı.

Bana çok kırgın olduğunu görünce yaklaşıp önünde eğildim.

“Ne demek şimdi bu?” dedi.

“En azından,” dedim, “hiç değilse beni bir güzel pataklasaydınız.”

“Sana niçin kızdığımın sebebini biliyor musun?” dedi. “Seni hiç suçlu görmediğimden olabilir.”

“Rica ederim, efendim!” dedim, “eşek yükü kadar parayı har vurup harman savurduktan sonra daha nasıl suçlu olamam? Alçağın teki olduğumu gayet iyi biliyorum, bunun için asılmak bile az gelir.”

“Sen sanatçı olduktan sonra,” dedi, “yapacak bir şey yok, ahbap.”

“Nasıl, ne demek bu?” dedim.

“Evet, çok sevgili İvan Severyaniç,” dedi, “siz, benim yarı muhterem dostum, siz bir sanatçısınız.”

“Ama hiçbir şey anlamıyorum, efendim,” dedim.

“Aklına kötü bir şey gelmesin,” dedi, “zira ben de bir sanatçıyım.”

“Eh, işte bu anlaşılır bir durum,” diye düşündüm, “anlaşılan, alkol zehirlenmesi üzerine çalışan bir tek ben değilmişim.”

Prens ayağa kalktı, piposunu yere çaldı ve dedi ki:

“O sırada yanında olan parayı onun ayaklarının dibine bırakmanda bir gariplik yok ki, dinle, ahbap, ben yanımda olan, olmayan her şeyimi ona adadım.”

Gözlerim faltaşı gibi açılmış, ona bakıyordum.

“Aman Tanrım,” dedim. “Ekselansları, bana acıyınız, neler söylüyordunuz siz? Bunları duymak bile çok korkutucu.”

“Eh, pek korkmana gerek yok,” dedi, “Tanrı merhametlidir, ben bir şekilde başımın çaresine bakarım, ancak Gruşa’nın obasına bunun için tam elli bin ruble verdim.”

Bir çığlık attım:

“Ne, elli bin mi?” dedim. “Bir Çingene kızına? O, engerek yılanı buna değer mi?”

“Bakın,” dedi, “siz, yarı muhterem dostum, sanatkârane değil, aptalca konuştunuz şimdi... Değer mi de ne demek? Bu kadın dünyalara değer, çünkü onda öyle bir illet var ki, çarlığı versen bu

illetten kurtulamazsın, ama o tek başına seni bu beladan hemen kurtarabilir.”

Dediklerinin doğru olduğunu ben de düşünmüştüm, buna rağmen başımı sağlayıp bağırdım:

“Ah, bu kadar para! Tamı tamına elli bin ruble!”

“Tamam, tamam,” dedi, “tekrarlama artık, Allahtan bu kadarını aldılar, yoksa daha fazlasını verirdim... Evet, ne isterlerse verirdim...”

“Boş ver deyip geçseydiniz keşke.”

“Yapamazdım, dostum,” dedi, “boş veremezdim.”

“Neden?”

“O, güzelliğiyle, yeteneğiyle beni ateş gibi tutuşturmuştu, iyileşmem gerekiyordu, yoksa aklımı oynatırdım. Söyle bana: O gerçekten güzel mi? Ha? Bu doğru, değil mi? Onun yüzünden delirmek için pek çok neden yok mu, ha?”

Dudaklarımı ısırdım, başımı sessizce salladıktan sonra dedim ki:

“Doğru, elbette, doğru!”

“Aslında bana göre” dedi prens, “bir kadın için ölmek kolay bir iştir. Bunu anlayabiliyor musun – yok pahasına ölmeyi?”

“Burada anlaşılmayacak ne var?” dedim, “güzellik bu, doğanın kusursuzluğu...”

“Ne demek istiyorsun?”

“Bakın şöyle,” diye karşılık verdim, “doğanın kusursuz güzelliğini anlıyorum. Aşkla dolup taşan bir insanın sevdiği kişi için hayatını feda etmesi, hatta bundan mutluluk duyarak!..”

“Bravo,” diye karşılık verdi benim prens, “bravo, siz... benim yarı önemli dostum, İvan Severyaniç! Hele efendim, hele şu ölmek ve mutluluk meselesi, işte bu çok hoşuma gitti şimdi, o kadın için hayatımı altüst ettim çünkü: Emekliye ayrılmak zorunda kal-

dım, yurtluğum rehinde... O zamandan beri insan yüzü görmeden burada yaşıyorum, bir tek onun yüzünü görürüm hep.”

Birden sesim düştü, fısıltılı bir sesle:

“Nasıl?” dedim, “Onun yüzünü mü görüyorsunuz? Yoksa burada mı?”

“Ya, başka türlü nasıl olur?” diye yanıt verdi. “Elbette burada.”

“Bu nasıl olabilir?” dedim.

“Hele bir dur,” dedi, “şimdi onu getireceğim. Sen sanatçısın – onu senden sakınmam.”

Bunları dedikten sonra beni yalnız bıraktı, dışarı çıktım. Durup beklerken içimden şöyle geçirdim:

“Bir tek onun yüzünü gördüğünü söylemesi, tatsız bir şey! Demek ki ondan sıkılıyor!” Ama buna fazla kafa yormadım, zira onun burada, yakınımda olduğu aklıma gelir gelmez bedenime birden baştan aşağıya bir sıcaklığın yayıldığını hissettim. Keçileri kaçıracaktım. “Gerçekten şimdi onu görecektim miydi?” diye düşündüm. Birden göründüler: Bir elinde geniş, kırmızı askılı gitar olan prens önden geliyordu, öbür eliyle de Gruşenka’nın iki eline sımsıkı yapışmış, kızı sürükler gibi getiriyordu. Gruşa gözlerini yere indirmiş, ona karşı koymaya çalışıyor, yüzüne bakmıyordu, ama o simsiyah uzun kirpikleri kuş kanatları gibi yanaklarında çırpınıyordu sanki.

Prens onu içeri getirdi, kucaklayıp köşede duran ayaklı, geniş, yumuşak bir kanepeye bir çocuk gibi oturttu; arkasına kadifeden bir minder koydu, bir minderi de sağ dirseğinin altına yerleştirdi, gitar askısını kızın omzuna geçirdi, parmaklarını tellerin üzerine koydu. Sonra divanın hemen önünde yere oturup başını Gruşenka’nın al renkli sahtiyan pabuçlarına yasladı ve sen de otur der gibi başıyla bana işaret etti.

Kapı eşiğine yakın, usulca yere çöktüm, bağdaş kurup oturdum, ona baktım. Odada tatsız bir sessizlik vardı. Uzun süre böyle oturdum, dizkapaklarım ağrıdan sızlıyordu, ama gözlerimi ondan ayırmıyordum. Oturuşunu hiç değiştirmemişti, prene baktım: Sersemlemiş bir halde bıyıklarını kemiriyor, Gruşa'yla hiç konuşmuyordu.

“Ondan şarkı söylemesini isteyin,” der gibi, prene kaş göz işareti yaptım; o da bana aynı şekilde el kol hareketleri yaparak, kızın onu dinlemediğini söylemeye çalıştı.

Sonra ikimiz tekrar yere oturarak beklemeye başladık. Gruşenka ansızın sayıklar gibi, ah çekip inler gibi şarkı söylemeye başladı, gözyaşları kirpiklerinden aşağı boşanıyordu, parmakları tellerde yabanarıları gibi geziniyor, vızıldıyordu... Ses ansızın zayıfladı, ardından hıçkırıklara boğulmuş gibi söylemeye başladı: “İyi kalpli insanlar, dinleyin yüreğimin derin kederini.”

Prens, “Ne oldu?” dedi fısıltıyla.

Ben de prene fısıltılı sesle Fransızca yanıt verdim:

“Petite com-pa,” dedim, daha fazlasına gerek yoktu. Gruşenka şarkıyı tam bu sırada yüksek sesle söylemeye başladı: “Güzelliğim için satarlar beni, satarlar.” Gitarı ansızın bir kenara fırlattıktan sonra başından başörtüsünü çekip çıkardı, kendini yüzükoyun kanepeye attı, yüzünü avuçlarına gömüp ağlamaya başladı. Ona bakarken ben de ağlıyordum, prens de... Evet, o da ağlıyordu, ama gitarı aldı, şarkı değil, dinsel bir ayin icra ediyormuş gibi iniltili, hazin bir sesle söylemeye başladı: “Ah, bilseydin aşkımın kavurucu ateşini, tasa ve özlemini alevli yüreğimin...” Sonra gözyaşlarına boğuldu. Şarkı söylüyor, bir yandan hıçkırıyordu: “Yatıştır beni, bir huzursuzu, mutlu et beni, bir mutsuzu.” Prens heyecan-

* *Siyah Gözler* (Oçi çornıye) şarkısının versiyonundan dizeler. (ç.n.)

dan kendini kaybedecekti neredeyse, baktım, Gruşenka onun gözyaşlarına, hüznü şarkısına duyarsız değildi. Gruşa gitgide yatışmaya, durulmaya başladı, elini birden, ama yavaşça yüzünün altından çekti ve bir anne şefkatiyle prensin başını okşadı...

Gruşa o anda prensin haline çok üzüldüğünden, onu hemen yatıştırmaya ve ateşli yüreğinin kederini dindirmeye koyulması benim için anlaşılır bir şeydi. Ses çıkarmadan kalktım, sezdirmeden dışarı çıktım.

Biri anlatıcıya sordu:

“O zaman siz de manastırın yolunu tuttunuz sanırım, öyle değil mi?”

“Hayır, bayım, hemen değil, daha sonra gittim,” diye yanıt verdi İvan Severyaniç ve bu kadını dünya üzerinde daha çok göreceğini, hayatına gireceğini, bunun kaderinde yazılı olduğunu ekledi.

Dinleyiciler doğal olarak Grunya'nın kısa da olsa hikâyesini anlatmasını istediler ondan. İvan Severyaniç da onların bu isteklerini yerine getirdi.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bakınız (diye anlatmaya başladı İvan Severyaniç), benim prens iyi kalpli, ama tutarsız bir insandı. Bir şey istemeye görsün, onu ne pahasına olursa olsun hemen bulup getirmelerini emrederdi –yoksa aklını oynatırdı. O sıra onu elde etmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmazdı, ama sonra emeline kavuşunca – bu bahtiyarlığın değerini bilmezdi. Çingene kızla da böyle olmuştu. Gruşa'nın babası, obanın diğer bütün Çingeneleri onun niyetini gayet iyi anlayıp Gruşa için ondan çok para istediler. Onun mülkü bu parayı fazlasıyla karşılıyordu, çünkü onun güzel bir konağı vardı, ama borçlara gömülmüştü. Gruşa için belirlenen para o sırada hazırda olmadığından, prens bunun için borç para almış, böylece görevini bırakmak zorunda kalmış.

Prensin bu tür alışkanlıkları iyi bildiğimden, Gruşa ile ilgili olarak prensten fazla bir iyilik beklemiyordum zaten. Düşüncelerimde yanılmadığımı anladım. İlk zamanlar ona yaranmaya çalışır, yanında kalarak onu seyreder, içini çekerdi hep. Sonra durup dururken onun yanında esnemeye başladı, sohbet etmek için de beni yanlarına çağırmayı alışkanlık haline getirdi.

“Otur da beni dinle,” derdi.

Bir sandalye alıp kapıya yakın bir yere oturur, onu dinlemeye koyulurdum. Orada sık sık karşılaştığım şey şuydu: Prens Gruşa'dan şarkı söylemesini rica eder, o da şöyle derdi:

“Kimin karşısında şarkı söyleyeceğim ki? Senin yüreğin soğumuş, şarkılarımın insan yüreklerini tutuşturmasını ve acı çektirmesini isterim ben.”

Prens bir gün yine beni çağırtmıştı. İkimiz oturup onu dinlemiştik; Gruşa zamanla benim de yanlarında bulunmamı istedi, bunu prene sık sık hatırlatırdı. Gruşa bana cana yakın davranırdı. Şarkısını bittirdikten sonra, onun odasında prensle birlikte sık sık çay içerdik, ama doğal olarak ya özel bir masada ya da pencerenin önünde bir yerde otururduk. Yalnız kaldığı zamanlarda ise, beni her zaman yanında oturturdu. Böylece bir süre geçti, prens gitgide karamsar olmaya başlamıştı. Ve bir gün bana dedi ki:

“İvan Severyanov, biliyor musun?.. Her şeye rağmen, işlerim çok kötü gidiyor.”

“İşleriniz nasıl kötü olur? Tanrı’ya şükür, gerektiği gibi yaşıyorsunuz, her şeyiniz var.”

Birden içerledi:

“Siz, yarı muhterem aptal arkadaşım,” dedi, “ne demek ‘her şeyiniz var?’ Şu bende olan *şeyler* de neymiş?”

“İhtiyacınız olan her şey,” dedim.

“Bu gerçek değil,” diye bağırdı, “paralar suyunu çekti, yemekte içmek için alacağım bir şişe şarabı bile sayıyorum şimdi. Buna hayat mı denir, ha? Buna hayat mı denir?”

İçimden, “Canını sıkıyan şeye bak,” diye geçirdim ve şöyle dedim:

“İhtiyacın kadar şarap alıyorsan, ortada henüz büyük bir sıkıntı yok demektir, insan buna katlanabilir, buna karşılık hayatta şaraptan, baldan daha tatlı şeyler vardır.”

Gruşa’yı ima ettiğimi anlamıştı, benden utanır gibi oldu. Elini kolunu sallayarak odada dolaşmaya başladı:

“Evet... Evet... Tabii...” dedi. “Ancak... Buyur, altı aydır burada yaşıyorum, bir Allah’ın kulunu görmedim.”

“Sevilen bir can olduktan sonra,” dedim, “yabancıyı ne yapacaksınız?”

Prens kıpkırmızı oldu.

“Sen, ahbap,” dedi, “hiçbir şeyden anlamıyorsun. Her şey sadece başkasının yanında güzel.”

“Aha,” dedim içimden, “ahbap sen, hangi telden çalmaya başladın böyle?”

“Peki, şimdi ne yapmalı?” diye sordum.

“At satış işlerine girelim,” dedi, “bu işle ilgilenen süvari subaylarının, at yetiştiricilerin yeniden ziyaretime gelmelerini isterim.”

At ticaretiyle uğraşmak hem boş, hem de beylere yakışmayan bir işti, ama içimden, “Bırak canı ne istiyorsa onu yapsın,” deyip, prenze, “Hayhay,” dedim.

Birlikte ağıl aramaya başladık, prens bu işe girer girmez kendini öyle bir kaptırmıştı ki, bir an önce at satın almak için bir yerlerden para bulma peşine düştü. Eline ne geçerse anında ata harcıyor, onları satın alıyor, gereksiz yere ediniyordu; beni asla dinlemiyordu... Çok miktarda at satın almıştık, ama satış yoktu... Prens kısa süre sonra buna dayanamadı, atları bırakıp gelişigüzel bir yere kapattı: Kâh sıradışı bir değirmen kurmaya soyundu, kâh saraçhane açtı, ama hepsinden zarar etti, sağa sola borçlandı, en önemlisi de karakterinin bozulmaya başlamasıydı... Evde pek kalmıyor, bir oraya bir buraya koşturuyor, bir şeyler arıyordu, Gruşa ise evde yalnızlıktan bunalmış halde öyle tek başına oturuyordu... Canı sıkılıyordu. “Onu çok az görüyorum,” diye hayıflanıyordu. Yine de bu ruh halinden kurtulmaya çalışıyor, ona aşırı nazik davranıyordu; prensin evde bir iki gün kara düşüncelere dalarak oturduğunu görünce hemen ona yaklaşıp derdi ki:

“Mücevherim, bir yerlere gidip dolaşıydın, benim gibi sıradan, eğitimsiz biriyle oturup da ne yapacaksın?”

Bu sözlerden utanırdı prens, hemen Gruşa'nın ellerine sarılıp öperdi. Ama onunla evde bir iki gün geçirdikten sonra bir gidiş gitti ki kodunsa bul yerinde, Guruşa'yı benim gözetimime bırakarak şöyle dedi:

“Yarı muhterem dostum, İvan Severyanoviç, koru onu, sen bir sanatçısın, benim gibi bir serseri değilsin, evet, sen yüksek derecede, sahici bir sanatçısın, dolayısıyla onunla ikinizi neşelendirecek, beni ise şu ‘değerli mücevherim’ sözleriyle uyutacak sohbetleri bir şekilde becereceğini umuyorum.”

“Nasıl böyle konuşabilirsiniz?” dedim. “Oysa bunlar sevgi sözcükleri.”

“Evet, sevgi sözcükleri,” diye karşılık verdi, “ne var ki aptalca ve bıktırıcı.”

Hiç yanıt vermedim, ama o günden sonra Gruşa'nın karşısına teklifsizce çıkmaya başladım: Prens yokluğunda, günde iki kez onun pavyonuna çay içmeye gidiyor, elimden geldiğince onu oyalamaya çalışıyordum.

Sürekli yakındığı için böyle davranmam gerekiyordu.

“İyi kalpli, sevgili dostum İvan Severyanoviç,” dedi, “canım, şu kıskançlık illeti çok acı çektiriyor bana.”

Eh, ben de elbette gönlünü hoş tutmaya özen gösteriyordum:

“Kendinize neden bu kadar eziyet ediyorsunuz?” dedim. “Nerede olursa olsun, size mutlaka dönecektir o.”

Gruşa gözyaşlarına boğuldu, göğsüne yumruklayarak dedi ki:

“Hayır, sen söyle bana... Sevgili arkadaşım, benden sakın gizleme, o şimdi nerede?”

“Beylerin yanındadır,” dedim, ya komşu kasabalarda ya da şehirde.”

“Orada, bir yerlerde,” dedi, “prensle aramızı bozan bir kadın olmasın? Söyle bana: Belki de daha önce birini sevmiştii, şimdi de beni bırakıp ona döndü. Yoksa benim zalim prens evlenmeye mi niyetlendi?” Bu sırada gözlerinde –bakanı bile dehşete düşürecek– kötücül ışıklar yanmıştı.

Onu teselli etmeye çalışıyor, bir yandan, “Kim bilir şimdi nelerdedir,” diye düşünüyordum. Çünkü o günler onu çok az görüyorduk.

Kafasını prensin başkasıyla evlenme meselesine takmıştı işte.

“Sevgili İvan Severyanoviç,” dedi, “lütfen şehre gidin, çabuk gidin ve onun hakkında sağlıklı, ayrıntılı bir araştırma yapıp, tüm öğrendiklerinizi olduğu gibi bana anlatın.”

Bundan sonra bana gittikçe daha çok sokuldu ve o kadar duygulanmıştım ki şöyle düşündüm: “Ne olursa olsun gideceğim, ihanete benzer bir şeyler bulursam Gruşa’ya hepsini anlatmam, ama iyice inceledikten sonra meseleyi açıklığa kavuştururum.”

Şehre gitmem için bir gerekçe buldum: Otacılardan atlar için ilaç alacaktım. Yola çıktım, ama öyle saf saf gitmedim, zekice bir planım vardı.

Gruşa’nın haberi yoktu, çiftlikte çalışanlaraysa, Gruşa’yla tanışmadan önce prensin şehirde bir metresi olduğunu ondan saklamaları sıkı sıkı tembih edilmişti. Bu kadın soylu bir aileden gelen devlet sekreterinin kızı Yevgeniya Semyonovna’ydi. Şehrin her tarafında tanınan büyük bir piyanistti. İyiliksever bir hanımefendiydi, ayrıca güzel bir kadındı, prensle bir kızları vardı, ama şişmanladığı için prensin onu terk ettiği söylentileri yayılmıştı. Buna rağmen o sıralar prensin mali durumu iyi olduğundan, kızıyla bu hanımefendiye bir ev satın almıştı. Anne kız ellerindeki gelirle bu evde yaşıyorlardı. Prens bu evi satın aldıktan sonra Yevgeniya Semyonovna’ya hiç uğramamıştı, evin eski çalışanları

ise kadının erdemli yanını hep anarlar, şehre her gelişlerinde eski günlerin hatırına onu ziyaret ederlerdi, çünkü onu çok severlerdi, prensle ilgilediğinden o da bizlere çok iyi davranırdı.

İşte ben de şehre gelir gelmez doğru ona, o iyi kalpli hanımefendiye gittim.

“Sevgili Yevgeniya Semyonovna,” dedim, “ziyaretinize geldim.”

“Elbette,” dedi, “çok sevinirim. Dur bir dakika, neden prensin dairesine gitmedin?”

“Prens şehirde mi?” dedim.

“Burada,” diye cevap verdi, “geçen hafta da buradaydı. Bir iş kurmuş.”

“Daha ne işi böyle?” dedim.

“Kumaş fabrikası kiralamış,” dedi.

“Aman Tanrım!” dedim. “Bunu da nereden düşünmüş?”

“Ne o,” dedi, “bu kötü bir şey mi ki?”

“Hiç de değil,” dedim, “sadece şaşırdım işte.”

Gülümsedi.

“Şaşırdığın şeye bak,” dedi, “ama burada seni gerçekten şaşırtacak bir şey var: Prens yeni aldığı bir mektup gönderdi bana, kızını görmek istiyormuş.”

“Sevgili Yevgeniya Semyonovna,” dedim, “buna izin verecek misiniz peki?”

Omuzlarını silkip şöyle yanıt verdi:

“Tamam, gelsin, kızını görsün.” Sonra içini çekip düşüncelere daldı, başını öne eğip oturdu, beyaz tenli, gösterişli, hâlâ genç bir kadındı, ayrıca tavırları Gruşa’dan çok farklıydı... Aslında fazla söze gerek yok, zümrütle yakut arasındaki fark gibi bir şeydi bu, evet, bu kadın tamamen farklı biriydi. Gruşa adına bu kadını bayağı kıskanmıştım.

“Aman,” dedim içimden, “prens kızını görmeye geldiğinde, sana daha alıcı bir gözle bakmasın da! Yoksa bundan sevgili Gruşenka için hayırlı bir sonuç çıkmaz.” Yevgeniya Semyonovna’nın dadıya bana çay ikram etmesini söylediği çocuk odasında bu düşünceler içinde oturuyordum, ansızın kapının zili çaldı. Hizmetçi kadın içeri sevinçle girerek dadıya:

“Prens ziyaretimize geldi!” dedi.

Dadı Tatyana Yakovlevna Moskovalı, çenesi düşük, yaşlı bir kadındı: Konuşmaya bayılır, bu yüzden dinleyici kaybetmeyi hiç istemezdi.

Mutfağa kaçacak oldum, dadı beni durdurarak dedi ki:

“Hayır, gitme İvan Golovaniç, şu gardırobun arkasına geçip oturalım, hanımefendi prensi hiç bu tarafa getirmez, seninle biraz daha sohbet ederiz.”

Geveze Tatyana Yakovlevna’dan Gruşa için yararlı bir şeyler öğreneceğimi umarak razı oldum. Yevgeniya Semyonovna çayıрма koymak üzere küçük bir rom şişesi gönderdi, o sıralar içkiyi çoktan bırakmıştım. Ben de şu Allah’ın kulu yaşlı kadına yanaşıp fincanına biraz rom koymayı geçirdim aklımdan, o zaman zaten yalan söyleyemeyeceğinden hiç değilse bir şeyler öğrenirdim.

Çocuk odasından çekilip dolabın arka tarafına oturduk, bu giyim odası çok dardı, doğrusunu söylemek gerekirse, koridor gibi bir şeydi, sonunda bir kapı vardı, bu kapı, tam da Yevgeniya Semyonovna’nın prensi kabul edeceği odaya açılıyor, tam da o an oturmakta oldukları bir kanepeye bakıyordu. Kısacası, onlardan beni ayıran sadece bu kapalı kapıydı, aynı zamanda perde de asılmıştı, ne olursa olsun, onlarla aynı odadaymış gibiydim, haliyle konuşulanları duyabiliyordum.

Prens içeri girer girmez:

“Nasılsınız?” dedi, “benim çok eski, sadık dostum!”

Yevgeniya Semyonovna karşılık verdi:

“Siz nasılsınız, prens? Bu gelişinizi neye borçluyuz?”

“Bunu sonra görüşelim,” dedi prens, “önce bir selamlaşalım, izin verin şu güzel alnınızdan öpeyim.” Öpme sesi kulaklarıma kadar gelmişti, sonra kızını sordu. Yevgeniya Semyonovna kızının evde olduğunu söyledi.

“Sağlığı nasıl?”

“Çok iyi.”

“Herhalde büyümüştür.”

Yevgeniya Semyonovna gülerek yanıtladı:

“Evet, elbette büyüdü.”

“Onu görebilir miyim?” dedi prens.

“Neden olmasın,” diye yanıt verdi Yevgeniya Semyonovna, “memnuniyetle.” Sonra yerinden kalkıp çocuk odasına girdi, bir şeyler yiyip çay içtiğimiz dadiya seslendi:

“Tatyana Yakovlevna! Lyudoçka’yı* prense getirir misiniz?”

Tatyana Yakovlevna kızarak ayağa kalktı, tabağı masaya koyup dedi ki:

“Allah kahretsin, şurada birisiyle oturmuş tatlı tatlı konuşurken, ne yapar eder, araya girip insanın keyfini bir güzel bozarlar!” Hanımefendinin duvarda asılı olan etekleriyle üzerimi çabucak örttü. “Otur!” dedi. Kendisi kızla birlikte çıktı. Elbise odasında tek başıma kaldım, birden prensin, kızını bir iki kez öptüğünü işittim, bir süre dizlerinin üzerinde salladı.

“*Enfant*,”† dedi, “arabaya binmek ister misin?”

Çocuk hiçbir şey söylemedi, bu kez Yevgeniya Semyonovna’ya döndü:

* Lyudoçka, Lyuda, Ludmila isminin yumuşatılmış biçimidir. (ç.n.)

† *Fra.* “Çocuk.” (ç.n.)

“*Je vous prie,*” dedi, “lütfen, dadısıyla birlikte arabamla gezintiye çıksın.”

Yevgeniya Semyonovna, prence Fransızca *pourquoi*[†] gibi bir şeyler dedi, prens de ona “*bu mutlaka gerekli*” anlamına gelen bir söz sarf etti. Onlar bu şekilde bir iki söz ettikten sonra Yevgeniya Semyonovna dadıya isteksizce dedi ki:

“Giydirin, sonra arabayla gezmeye götürün.”

Arabayla dolaşmaya çıktılar, ikisi baş başa kalmıştı. Gardırobun arkasından ıkınam mümkün olmadığından konuşmalarına kulak misafiri oldum tabii. “İşte şimdi,” dedim kendi kendime, “Gruşa’ya karşı kötü niyetler besleyip beslenmediğini öğrenme vaktim geldi.”

* *Fra.* “Sizden rica ediyorum.” (.n..)

† *Fra.* “Neden?” (.n.)

ON ALTINCI BÖLÜM

Gizlice dinlemek pek hoşuma gitmemişti, gözlerimle de görmek istiyordum ve bunu da başardım: Usulca taburenin üzerine çıktım, kapının biraz yukarısında bulunan küçücük bir yarığa hırsla gözlerimi dayadım. Prens kanepede oturduğunu, hanımefendinin ise pencerenin önünde durduğunu gördüm. Sanırım, çocuğunun arabaya binişini izliyordu.

Araba hareket etti. Yevgeniya Semyonovna prene dönüp, “Peki, prens, istediklerinizi yaptım,” dedi, “şimdi lütfen söyleyiniz, benimle ne işiniz var ki buraya geldiniz?”

“İşin canı cehenneme! *İş ayı değil ki ormana kaçsın,** önce yanıma gel: Birlikte oturup tatlı tatlı eski günlerden, geçmişten konuşalım.”

Hanımefendi ellerini arkadan pencereye dayamış, sessizce duruyordu, kaşları çatılmıştı.

“Neyin var?” dedi prens, “yalvarıyorum sana, seninle mutlaka konuşmam gerek.”

Yevgeniya Semyonovna onun sözünü dinleyip yaklaştı, prens bunu görünce ona yine takıldı:

“Güzel,” dedi, “hadi, eskiden olduğu gibi oturalım, hadi.” Prens ona sarılmak istedi, ama hanımefendi onu iterek şöyle dedi:

* “İş kaçmıyor ki, işe sonra da bakılabilir,” anlamında Rus atasözü. (ç.n.)

“İş, prens, işten söz etmişsiniz, acaba size nasıl bir hizmetim dokunabilir?”

“Bu da ne şimdi?” diye sordu prens, “demek şöyle karşılıklı bir sohbet yapmadan bülbül gibi şakıyacağız, öyle mi?”

“Elbette,” dedi hanımefendi, “doğrudan açıklayın, mesele ne?”

“Paraya ihtiyacım var,” dedi prens.

Yevgeniya Semyonovna hiç konuşmadan ona baktı.

“Fazla değil,” diye mırıldandı prens.

“Peki, ne kadar?”

“Şimdilik sadece yirmi bin ruble.”

Hanımefendi yine karşılık vermedi, prens de ballandıra ballandıra başladı anlatmaya: Kumaş fabrikası satın alacağım, ama beş kuruşum yok, fabrikayı alırsam milyoner olacağım. Fabrikayı baştan aşağı değiştireceğim, eski, gereksiz makine ve tezgâhı kaldırıp atacağım. Parlak kumaşlar üretip Nijni’ye, Asyalılara satacağım. Çok kalitesiz kumaş kullanıp göz alıcı parlak renklere boyayacağım. Çok para kazanacağım, çok. Şimdi bana kaparo için sadece yirmi bin ruble gerekli.”

Yevgeniya Semyonovna ona cevap verdi:

“Peki, bu kadar parayı nereden bulacaksın?”

“Valla ben de bilmiyorum,” diye yanıt verdi prens, “ama bu kadar gerekeceğini düşündüm, ayrıca bu sadık bir adamımın yaptığı hesap, adı İvan Golovan’dır, süvari alayı koneserlerinden... Pek zeki değildir ama namuslu, çok çalışkan bir köylüdür, altın gibi bir kalbi vardır, Asyalıların elinde uzun süre tutsak kaldı, onların zevklerinden mükemmel anlar, şimdi Makariy’de bir panayır var,* İşçi tutmak ve örnekler almak üzere Golovan’ı oraya gönderece-

* Nijni Novgorod ilinin Makariy kasabasında kurulan Rusya’nın en büyük panayırı. (ç.n.)

ğim, kaparo da verilecek... o zaman... başlangıçta yirmi bin ruble ödeyeceğim...”

Prens sustu, hanımefendi kısa bir süre bekledikten sonra rahat bir nefes alıp dedi ki:

“Sizin hesabınız doğru görünüyor.”

“Öyle, değil mi?”

“Evet,” dedi, “doğru. Şöyle yapınız: Fabrikanın kaparosunu verin, sizi ancak bundan sonra üretici sayarlar; insanlar aralarında işlerinizin düzeldiğinden konuşurlar.”

“Evet.”

“Evet, sonra da...”

“Golovan, Makariy’de siparişleri ve kaparo işlerini halleder, ben de borçlarımı öder, zengin olurum.”

“Hayır, lütfen, sözümü kesmeyin: Önce Soylular Derneği Başkanı’nın gözünü boyayın, o sizi hâlâ zenginden sayarsa, kızıyla o zaman evlenebilirsiniz, bir de çeyizi alınca gerçekten zengin olup gidersiniz.”

“Böyle mi düşünüyorsunuz?” dedi prens.

Yevgeniya Semyonovna sordu:

“Yoksa siz farklı mı düşünüyorsunuz?”

“Ee, sen böyle anlayışlı olursan,” dedi prens, “Tanrı da ağzımızın tadını verir.”

“Bizim mi?”

“Elbette,” dedi prens, “o zaman bizim için her şey çok iyi olur: Sen hemen benim için evi ipotek ettirirsin, kızıma ise yirmi bin ruble karşılığında on binde bir faiz veririm.”

Hanımefendi onu yanıtladı:

“Ev sizin: Onu kızınıza siz hediye ettiniz, ihtiyacınız varsa alın.”

Prens burada, aşığı yukarı şöyle sözler etti: “Hayır, ev benim değil; sen onun annesisin, senden rica ediyorum... Elbette, ancak sen bana güvendiğin takdirde...”

“Ah, yeter!” dedi Yevgeniya Semyonovna, “prens, size vaktinde öyle güvenmişim ki! Size hayatımı, onurumu emanet ettim.”

“Ah evet,” dedi prens, “sen bu konuda... Pekâlâ, teşekkür ederim, çok teşekkür ederim... Öyleyse yarın imzalamak üzere sana rehin senedini gönderebilir miyim?”

“Gönderin,” dedi, “imzalarım.”

“Kokmuyorsun, değil mi?”

“Korkmuyorum,” dedi hanımefendi, “bu kadar kayıptan sonra artık hiçbir şey korkutamaz beni.”

“Pişman mısın? Söyle, pişman mısın? Beni hâlâ birazcık da olsa seviyor musun? Yoksa bana acıyor musun yalnızca? Ha?”

Yevgeniya Semyonovna bu sözlerle sadece güldü.

“Yeter, prens,” dedi, “bunlar saçma sözler. Şekerli kutup böğürtleni istemez miydiniz? Bizimkiler bu sene bir lezzetli ki?!”

Prens bu davranışa alınmış görünüyordu, bunu değil, farklı bir şey bekliyordu. Ayağa kalkıp gülümsedi.

“Hayır,” dedi, “böğürtlenini kendin ye, şimdi ağzımın tadı kaçtı. Teşekkür ederim, hadi bana allahaismarladık,” hanımefendinin elini öpmek için eğildi, tam bu sırada araba döndü.

Yevgeniya Semyonovna vedalaşmak için ona elini uzatıp şöyle dedi:

“Şu kara gözlü Çingene kıızıyla neler yapıyorsunuz bakalım?”

Prens birden alnına bir şaplak indirip bağırdı:

“Ah, sahiden, ne kadar zekisin! İster inan, ister inanma, bu zekânı asla unutmadım, şimdi bana *bu yakutu* hatırlattığın için sana teşekkür ederim.”

“Demek onu unutuvermiştiniz, ha?” dedi hanımefendi.

“Tanrı şahidim, unuttum,” dedi, “kafamdan tamamen silindi gitti, ama şu salak kadın için gerçekten bir şeyler yapmam lazım.”

“Aman yapın,” diye karşılık verdi Yevgeniya Semyonovna, “yalnız sağlam bir şey olsun: Onun kanı, taze sütlü soğuk Rus kanı değil, kolay kolay boyun eğmez, geçmişin hatırı için de asla bağışlamaz.”

“Önemli değil,” dedi, “bir şekilde sakinleşecektir.”

“O sizi seviyor, değil mi prens? Dediklerine göre çok seviyor-muş, öyle mi?”

“Canımdan bezdirdi beni; neyse ki Golovan’la çok iyi arkadaş oldular.”

“Bu sizin için ne anlama geliyor?” diye sordu Yevgeniya Semyonovna.

“Önemli değil,” diye yanıt verdi, “onlara ev alacağım, İvan’ı tüccar yapacağım, evlenip birlikte yaşayacaklar.”

Yevgeniya Semyonovna başını sallayıp gülümsedi ve şöyle dedi:

“Ah, prensçiğim, zavallı prensçiğim, kalın kafalı prensçiğim: Vicdanınız nerede peki?”

“Vicdanımı falan bırak lütfen,” diye karşılık verdi prens, “val-lahi, onunla uğraşacak vaktim yok. İvan’ı da bugün buraya getir-tebilseydim.”

Hanımefendi ona İvan Golovan’ın şehirde, hatta yanında ol-duğunu söyledi. Prens buna çok sevindi ve beni derhal yanına getirmelerini emretti, Kendi de Yevgeniya Semyonovna’nın ya-nından ayrıldı.

Bunun ardından işlemler masallardaki gibi çok çabuk gelişti. Prens, bana sahibi olduğu fabrikayla ilgili vekâletname ve şaha-detname gibi gerekli belgeleri verdi. Ne tür kumaşlar üreteceğimi öğretti, beni şehirden direkt Makariy’e yolladığından Gruşa’yla

görüŖemedim, ancak prensle çok ierlemiŖtim: GruŖa'nın karım olacağını nasıl söyleyebilirdi? Makariy'de iŖlerim çok iyi gitti: Asyalılardan hem sipariŖ, hem para, hem de örnekler aldım. Paranın hepsini prensle yolladım, geri döndüğümde yaŖadığım yerleri tanıyamadım... Evet, burası sihirli bir el deđmiŖçesine büyük bir deđiŖikliğe uğramıŖtı: Malikâne bir Ŗenliğe hazırlanıyormuŖ gibi baŖtan aŖađıya yenilenmiŖ ve süslenmiŖti. GruŖa'nın kaldığı ek yapının yerinde yeller esiyordu: YıkılmıŖ ve tam bulunduğu yere yeni bir yapı inŖa ediliyordu. Derin bir i çekip fırladım: Peki, GruŖa neredeydi? Kimse onun hakkında bir Ŗey bilmiyordu; yurtlukta hizmet grubu olduğu gibi deđiŖmiŖti, yeni alıŖanlar kiralanmıŖtı, burunları öyle büyüktü ki eskiden olduğu gibi prensle ulaŖamıyorduk. Bundan önce prensle aramızda dürüŖtlük ve arkadaşlık çerçevesi içinde, askeri usullere benzer bir iliŖki vardı, Ŗimdiyse sıkı önlemler uygulanıyordu ve prensle iletiŖime girmem mutlaka uŖak aracılığıyla oluyordu.

Bu duruma katlanmam mümkün değildi, burada bir dakika bile kalmaz, çekip giderdim, ama GruŖa için çok üzülyordum, nerelere kaybolduğunu bir türlü ğrenememiŖtim. Eski hizmetçilerden kime sorsam hepsi susuyordu: Belli ki birileri onlara sıkı sıkı tembih etmiŖti. Sonra yaŖlı bir kadın hizmetçiyi zorlayarak, GruŖenka'nın yakın zaman önce buralarda olduğunu, yaklaŖık on gün önce prensle birlikte arabayla bir yere gittiklerini ve o günden beri geri dönmediğini öğrendim. Onları götüren arabacılarasordum, hiçbiri konuŖmadı. Arabacılarından biri sadece prensin bir menzilde atlarını deđiŖtirip geri döndüğünü, kendisinin ise GruŖa'yla birlikte kiraladığı atlarla yola devam ettiğini söyledi. Nereye atılısam, ondan bir iz bulamıyordum, sözün kısası: Bir cani onu bıçakla ya da tabancayla ateŖ ederek öldürmüŖ ve ormanda bir yerde dereye atıp üzerini kuru otlarla rtmüŖ ya da suda

boğmuş olabilir... Aslında ihtiraslı bir adamdan bunlar rahatça beklenebilir; Gruşa prensin evlenmesine bir engeldi, çünkü Yevgeniya Semyonovna doğru söylemişti: Gruşa onu, o zalimi seviyordu, bir Çingene'nin tutkulu, cehennemi aşkıyla... Yevgeniya Semyonovna gibi katlanamaz, boyun eğmezdi o, evet, hayatını sevdiği adam uğruna ikon kandili gibi tüketen Hıristiyan kadınlardan değildi. Çingene obasının üzerinde dumanlı ateşler yükseldiğini hayal ediyordum onun dünyasında, prens ona düğünden söz ettiğinde, evet, Gruşa kim bilir ortalığı nasıl kasıp kavurmuş, prens de onu oracıkta öldürmüştü.

Bu düşünce kafamı sürekli meşgul ettikçe, bunun dışında bir şey olamayacağına daha çok inanmaya başlamıştım. Prens ile Soylular Derneği Başkanı'nın kızının düğün hazırlıklarına gözümü kaldırıp bakamıyordum. Düğün günü gelip çatınca tüm çalışanlara görev durumuna göre yeni giysiler, başörtüler, mendiller dağıtıldı. Ben hiçbirini almadım. Tutup kendimi ahırdaki kiler bölümüne attım. Sabah erkenden ormana gittim, nereye gittiğimi bilmeden akşama kadar dolaştım, çok şey geliyordu aklıma: Ölü bedeniyle nerede karşılaşacaktım? Akşam oluyordu, ormandan çıkıp ırmağın üstündeki dik kıyıda oturdum, ırmağın karşı kıyısında prensin konağı ışıklar içinde yanıyordu. Düğün başlamıştı. Konuklar dolaşüyor, orkestranın sesi uzaktan uzağa duyuluyordu. Ben yere oturmuş, konağı değil, uzaktaki ışıkların parıltılı titreşim dalgalarıyla sudaki yansımalarını izliyordum, suda sanki sütunlar geziniyor, küçük saraylar belirliyordu. İçime öyle derin bir hüznün çökmüştü ki, Tatarlara tutsak düştüğüm o yıllardaki kadar ağırdı, hatta daha dayanılmazdı belki. Görünmez bir güçle konuşmaya başladım ve masaldaki erkek kardeşin, ablası Alyonuşka'ya seslenmesi gibi,* ona, benim kimsesiz Gruşa'ma yanık yanık seslendim:

* *Alyonuşka ile Kardeş İvanuşka* adlı Rus halk masalı kastediliyor. (ç.n.)

“Ah, sevgili kardeşim, Grunyuşkam benim! Seslen bana, seslen bana ne olur, seslen hadi, bir dakikacık olsun yüzünü göster bana!” Ne düşünürsünüz, beyler? Bu şekilde üç kez acı acı seslenmişim, ne eksik ne fazla, sonra içim ürperdi, ortaya bir şey çıkmaya başladı, biri bana doğru koşuyordu; derken yaklaştı, yaklaştı, çevremde bir esinti hissettim, kulağıma bir şeyler fısıldıyor, omzumun üzerinden yüzüme bakıyordu, birden gecenin koyu karanlığından yanıma hışırdayarak bir şey yaklaştı!.. Bana çarpıp üzerimde asılı kaldı...

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Korkudan neredeyse yere yığılacaktım, ama kendimi tamamen kaybetmemiştim, yakınımnda canlı, hafif bir şeyin varlığını duyumsadım, vurulmuş bir turna gibiydi, çırpınıyor, derin derin nefes alıyor, konuşamıyordu.

İçimden dua ettim, Tanrım, bu ne? Tam karşımda Gruşa'nın yüzünü gördüm...

"Canım benim," dedim, "ciğerparem! Hayatta mısın, yoksa öbür dünyadan mı geldin bana? Önemli değil, benden hiçbir şey gizleme, gerçeği söyle, senden, zavallı bir yetimden, bir ölüden korkmam."

Gruşa kalbinin derinliklerinden derin, çok derin bir ah çekerek dedi ki:

"Yaşıyorum."

"Oh Tanrım, sana şükürler olsun!"

"Ama ben buraya ölmeye geldim," dedi

"Gruşam, neler söylüyorsun sen?" dedim. "Aman Tanrım! Neden ölümden söz ediyorsun? Buralardan gidip mutlu bir hayat yaşarız: Senin için çalışmaya başlarım, sana, kimsesiz kardeşime ayrı bir oda kurarız, benim can kardeşim olursun."

"Hayır, İvan Severyaniç," dedi, "benim sevgili, biricik aziz dostum, şu kimsesiz kıza sarf ettiğin bu candan sözler için sana sonsuz teşekkür ederim; bana, şu kederli kıza yaşamak artık haram, çünkü masum bir canı mahvedebilirim ben."

“Kimden söz ediyorsun?” dedim. “Kimin ruhuna üzülyorsun?”

“Benim zalimin genç karısından söz ediyorum,” diye yanıt verdi, “çünkü bu genç canın hiçbir suçu yok, kıskanç yüreğim ne olursa olsun buna katlanamaz, onu da, kendimi de öldürürüm.”

“Neler diyorsun?” dedim. “Çabuk haç çıkar! Hıristiyan değil misin? Peki, ruhuna ne olacak?”

“Haa-yırr,” diye karşılık verdi Gruşa, “ruhum umurumda değil, isterse cehenneme gitsin. Burası cehennemden daha beter!”

Baktım, zavallı kız alt üst olmuş, çıldıracak hale gelmişti: Elin-den tuttum, bırakmadım, yüzünü dikkatle inceledim, Gruşa’daki korkunç değişikliği görünce hayretler içinde kaldım, güzelliği nereye gitmişti? Zarif bedeninden bir eser kalmamıştı, sadece kederli yüzündeki gözleri karanlık gecede kurt gözleri gibi parlıyordu, hatta iki misli irileşmiş gibi görünüyordu, ama karnı bayağı şişmişti, çünkü gebeliğin son günlerini yaşıyordu, yumruklarını ufacak yüzüne gömmüştü, simsiyah saç bukleleri yanaklarında titriyordu. Üzerindeki elbiseye baktım, koyu renk basma bir elbiseydi ve lime lime olmuştu, ayakkabılarını da çıplak ayaklarına geçirmişti

“Söyle bana,” dedim, “nereden buralara düştün? Neredeydin, şu yüzünün, üstünün başının hali ne?”

“Birden gülümseyip dedi ki:

“Ne? Ben güzel değil miyim? Güzelim! Benim canım sevgilim, ona olan güçlü aşkımin karşılığını verip böyle süsledi beni, onu ondan daha çok sevdiğim için, evet, onun için her şeyi unuttum ve aklımı, şuurumu kaybedip kendimi tamamen ona verdim. O da beni bunun için güvenli bir yere sakladı, güzelliğimi sıkı bir şekilde korumaları için kapıma nöbetçiler dikti...”

Bu sözlerden sonra beyler, bir kahkaha atıp öfkeyle şunları söyledi:

“Ah, seni budala prens kafası seni, bir Çingene hanımı nasıl kilit altında tutulabilir? Canım istedi mi, hemen şimdi gider, senin o genç karının boğazını ısırırım.”

Kıskançlığın burgacında debelenip duruyordu. “Onu bu düşüncelerden cehennem korkusuyla değil, tatlı anılarla kurtarabilirim,” diye düşündüm.

“Oysa o seni,” dedim, “ne kadar çok sevmişti Gruşa! Nasıl sevmişti! Ayaklarını nasıl öperdi... Kanepenin önünde dizüstü çöker, sen şarkı söylerken eğilip kırmızı terliğinin tabanını öperdi...”

Beni dinlemeye başlamıştı. Simsiyah uzun kirpikleri kuru yaknaklarında titriyordu, suya dalgın bakarken hırıltılı bir sesle şöyle dedi:

“Sevdi, sevdi, zalim, sevdi beni ve ben karşılık verinceye kadar da hiçbir şeyi esirgemedi, ben ona âşık oldum, ama o beni terk etti. Peki, niçin? Beni ondan ayıran kadın, benden daha mı güzeldi ki, yoksa onu benden daha mı çok sevecekti? O aptaldı, aptal!.. Kış güneşi, yaz güneşi gibi ısıtmaz ki, o asla benim gibi sevemez, benim aşkım karşısında onunki hiç kalır; prense aynen şöyle dersin: ‘Gruşa ölürken, senin falına bakıp, geleceğini belirledi.’”

Dilinin açılmasına sevinmiştim, biraz üstüne gidip sordum:

“Bu olanlardan sonra aranızda daha başka neler geçmişti?”

“Ah,” dedi ellerini çırparak, “sonrasında bu ihanetten başka bir şey olmadı... Benden soğudu, işte bunun tek sebebi,” - bunları söylerken hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı. “Prens bana kendi zevkine göre elbise diktirirdi, hamile olmama rağmen bunlar belidar, dar kesim elbiselerdi. Onları giyip boy gösterdim, prens kızıp, ‘Çabuk çıkar şunu, sana hiç yakışmamış,’ dedi. O elbiseler yerine düğmesiz, bol elbiseler giydiğimde de iki kat öfkelenip dedi ki: ‘Şu haline bak!’ Bir daha bana dönmeyeceğini, artık benden tiksindiğini anlamıştım...”

Sonra yine hıçkırıklara boğuldu, önüne bakıyor, fısıltılı bir sesle konuşuyordu:

“Beni sevmediğini uzun zamandır hissediyordum, ama bir vicdanı olup olmadığını öğrenmek istedim: Hiç sıkboğaz etmiyor, yüzüne kederle bakıyordum, o ise bana acıyordu...”

Prensle saçma sapan bir nedenden son ayrılışlarını anlattı, ben bile anlam verememiştim buna, bugün de anlayamıyorum: Bir erkek alçalarak nasıl bir gerekçeyle bir kadını sonsuza dek perişan edebilir?

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Gruşa ben ortadan kaybolduktan, yani Makariy'e gittikten sonra olanları şöyle anlattı:

“Prens uzun süre eve dönmedi, sen gelmeden önce de onun evleneceği söylentileri yayıldı... Bunu duyunca o kadar ağladım ki, kuvvetten düştüm, çok zayıfladım; kalbim sızlıyor, karnımdaki bebek sıkıştırıyordu, rahmimde öleceğini sanmıştım. Bir gün birden, ‘O geliyor!’ diye seslendiklerini duydum. Tepeden tırnağa titremeye başladım... Onun karşısına en güzel kıyafetimle çıkmak için hemen kaldığım müstemilata fırladım, zümrüt küpelerini taktım, dolaptan, yatak çarşaflarının altından, onun en sevdiği dantelli, deniz mavisi elbisemi ve korseyi çıkardım... Aceleyle giyinmeye başladım, elbisenin sırt kısmı kavuşmuyordu... Bu yüzden ilikleyemedim, görünmemesi için omuzlarıma çabucak kırmızı bir şal attım. Onu karşılamak üzere verandaya koştum... Tır tır titriyordum, nasıl bağırdığımı hatırlamıyorum:

“‘Sevgilim, sevgilim benim, zümrüdüm, yakutum!’ dedim ve boynuna atıldıktan sonra kendimden geçmişim...”

Gruşa fenalaşmıştı.

“Kendime geldiğimde...” diye sözlerini sürdürdü, “odamda, kanepede yatıyordum, rüyamda ya da gerçekte ona sarıldığımı iyi hatırlıyordum; çok, ama çok halsiz düşmüştüm, uzun süre onu görmedim... Peşine adam yolladım, yine de o gelmedi.”

Sonunda prens ortaya çıkmış, Gruşa ona demiş ki:

“Beni yoksa tümünden unutup gittin mi?”

“İşlerim çoktu,” diye yanıt vermiş prens.

“Ne gibi iş bunlar,” diye sormuş, “daha önceden niçin yoktu? Benim değerli zümrüdüm!” Prense sarılmak için kollarını yine uzatmış, prens ise yüzünü buruşturup boynundaki çapraz örgülü kordona var gücüyle asılmış...

“Allahtan,” dedi, “ipek kordonum pek sağlam değildi de kopup dağıldı, çünkü uzun zamandır üzerine muska takmıştım, yoksa boğazımı sıkıp beni öldürebilirdi; ama bunu bile bile yaptığını düşündüm, zira öfkeden sapsarı kesilmişti:

“‘Bu kadar kirli bir kordonu neden kullanıyorsun?’ dedi.

“‘Kordonum seni ne ilgilendirir?’ dedim, ‘temizdi, ama üzüntüden, aşırı terlemekten kirlendi işte.’

“Allah kahretsin der gibi nefretle yere tükürdü ve çekip gitti. Akşama doğru gelip sertçe şöyle dedi:

“‘Hadi, arabayla gezmeye gidelim!’ Yalandan şefkat gösterir gibiydi, alnımdan bile öptü: Hiç kuşkulandırmadan onunla arabaya binip gittim. Yol bayağı uzundu, menzillerde iki kez at değiştirdik; ona nereye gittiğimizi asla soramıyordum, ama görüyordum, ormanlık ve bataklık bir araziye gelmiştik, manzara çok sevimsiz ve vahşiydi. Ormanın ortasında arı kovanlarının ve bir kır evinin bulunduğu yere geldik, evden aynı yöreden genç, sağlıklı üç kız bizi karşılamaya çıktı, üçünün de üzerinde kök kırmızısı etek vardı. Bana, ‘Hanımefendi,’ diye hitap ediyorlardı. Arabadan iner inmez koluma girip beni doğruca giyinme odasına götürdüler.

“Bütün bu olanlar, özellikle bu üç kız midemi bulandırmış, kalbimi sıkıştırmıştı.

“‘Nedir bu?’ diye sordum prence. ‘Burası nasıl bir konaklama yeri?’

“‘Burası artık kalacağın yer,’ diye cevap verdi.

“Beni burada bırakmaması için ağlamaya, ellerini öpmeye başladım, yalvardım, yakardım, ama bana hiç acımadı, beni bir kenara itip çekti gitti...”

Burada Gruşenka sustu, ufacık yüzünü yere indirdi, sonra iç çekerek devam etti:

“Kaçmak istedim; belki yüz kez denedim – ama nafile; oranın köylüsü bu üç kız sürekli beni kolluyor, göz açtırmıyordu... Azaplar içinde kıvranıyordum, sonunda numara yapmayı düşündüm, kendimi dolaşmak isteyen, kaygısız, neşeli biri gibi göstermek istedim. Kızlar beni ormanda gezmeye çıkardılar, ama sürekli gözaltında tutuyorlardı, bense ağaçları, dalların tepelerini inceliyor, öğlen güneşinin ağaç kabuklarının ne tarafına vurduğunu belleğime geçiriyor, kızlardan nasıl kaçacağımı planlıyordum. Ve bunu dün başardım. Dün öğlen yemeğinden sonra kızlarla birlikte kayrana çıkmıştım, onlara şöyle dedim:

“‘Cici kızlar, hadi, burada körebe oynayalım.’

“Kabul ettiler.

“‘Ama göz yerine,’ dedim, ‘birbirimizin elini arkadan bağlayalım da geri geri yakalamaca oynayalım.’

“Buna da tamam dediler. İlkinin ellerini arkadan sımsıkı bağladım, ikincisiyle çalılığın arkasına koştum ve onu işini orada hallettim. Elini ayağını kısıkvrak bağladım, çığlıklarına üçüncü kız koşup gelince gözlerinin önünde üçüncüyü de ilmekli kapanla hareketsiz hale getirdim. Bağırmaya başladılar, bense yüküm ağır olmasına rağmen çevik bir attan daha hızlı koşmaya başladım; bütün gece bir ormandan öbürüne koştum. Sabaha karşı ağaç engellerinin içinde bulunan eski arı kovanlarının önünde yığılıp kaldım. Birden yanıma yaşlı bir adam geldi, her yanı balmumuyla kaplıydı, üzerinden bal kokusu geliyor, sarı kaşlarında arılar oynuyordu. Ona seni, İvan Severyaniç’ı sordum, görmek istediğimi söyledim, bana şöyle dedi:

“ ‘Seslen ona kızım, bir rüzgârın altında, bir rüzgâra karşı: Özlemiş, seni aramaya çıkacak, buluşacaksınız.’ Güçlenmem için bana su ve ballı salatalık verdi. Suyu içtim, salatalığı yedikten sonra yeniden yola çıktım. Yaşlı adamın dediği gibi kâh rüzgârla, kâh rüzgâra karşı yürüyerek sana seslenip durdum. İşte sonunda karşılaştık. Teşekkür ederim!” Bana sarılıp öptü:

“Sen benim için sevgili kardeşimden farksızsın,” dedi.

“Sen de,” dedim “benim için sevgili kardeşimden farksızsın.” Duygulanınca gözyaşlarıma engel olamadım.

O da ağlıyordu.

“Biliyorum, İvan Severyaniç,” dedi, “her şeyi biliyorum ve anlıyorum, benim sevgili, biricik can dostum, bir tek sen sevdin beni. Şimdi son bir kez sevgini kanıtla bana. Bu korkunç saatte sana yalvarıyorum, kanıtla.”

“Söyle” dedim, “benden ne istiyorsun?”

“Hayır,” dedi, “önce dediğimi yapacağına dünyadaki en kutsal şey üzerine yemin et.”

Ruhumun kurtuluşu üzerine yemin ettim.

“Bu yeterli değil,” dedi Gruşa, “bunu benim için bozacaksın. Hayır, bundan daha müthiş bir şey üzerine yemin et.”

“Ama,” dedim, “bundan daha müthiş bir şey düşünemiyorum.”

“Peki,” dedi, “senin için bir yemin buldum, dediklerimi yapacaksın, sakın cayayım deme.”

Pek bir şey anlamadan söz verdim. Bunun üzerine Gruşa dedi ki:

“Şayet dediklerimi yapmazsan, kendini lanetler gibi, benim ruhumu lanetle.”

“Tamam,” dedim, tutup onun ruhunu lanetledim.

“Öyleyse bana kulak ver,” dedi, “ruhumun kurtuluşu için çabuk bir şeyler yap, onun ihanetini ve beni aşağılamalarını gördük-

çe yaşamaya ve acı çekmeye gücüm kalmadı artık. Bir gün daha yaşarsam, *prensi* ve *karısını* öldürürüm, onlara acırsam, kendimi öldürürüm, ruhum da sonsuza dek lanetlenir... Sevgili, aziz kardeşim, ne olur acı bana; kalbimin tam ortasına bir bıçak sapla.”

Dehşet içinde gerileyip haç çıkardım, kollarıyla dizlerime sarıldı, ayaklarıma kapanıp yalvarmaya başladı:

“Sen yaşayacaksın,” dedi, “Tanrı’ya benim ve senin ruhunun bağışlanması için dua et, beni mahvetme, kendimi cezalandırma ne olur izin verme...”

İvan Severyaniç’in kaşları çatıldı, yüzü değişmişti, bıyıklarını ısırdıktan sonra ıstırap içindeki göğsünden derin bir ah çıktı.

“Gruşenka cebimden bıçağı çekti... Kınından çıkardı... Sapına yapışıp ucunu doğrulttu... Elime tutturmaya çalıştı... Kendi ise... Bıçağı öyle bir tutuyordu ki dayanmak imkânsızdı...

“Canımı almazsan,” dedi, “hepinizden intikam almak için if-fetsiz bir kadın olacağım.”

Tepeden tırnağa titremeye başladım, ona yalvarıp yakardım, bıçağı kullanamadım, ama tutup yardan ırmağın derin sularına ittim onu...

İvan Severyaniç’in bu son itirafını işitince önce hikâyesinin doğruluğu üzerine kuşkuya kapıldık ve bir süre derin bir suskunluğa gömüldük. Sonra yolculardan biri boğazını temizleyip sordu:

“O boğuldu mu?”

“Evet,” diye cevap verdi İvan Severyaniç, “sulara gömüldü.”

“Sonra ne gibi şeyler hissettiniz?”

“Ne demek istediniz?”

“Çok ıstırap çektiniz herhalde.”

“Elbette bayım.”

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Oradan, o uğursuz yerden koşarak uzaklaştım, kendimde de-
ğildim, sanki birinin beni kovaladığını hatırlıyordum sadece. İri-
yarı, uzun boylu, tepeden tırnağa kapkara, hayâsız bir yaratıktı,
çıplak bedeni kıllarla kaplıydı, hilal şeklinde küçücük bir kafası
vardı. Bunun Kabil değilse, iblisin ta kendisi olabileceğini dü-
şündüm. Ondan tabana kuvvet kaçıyor, koruyucu meleği yardı-
ma çağırıyordum. Anayolun bulunduğu yerde, bir söğüt ağacı-
nın altında kendime geldim. Kuru bir sonbahar günüydü, güneş
ışıklarını döküyordu, ama soğuk bir hava vardı. Rüzgâr tozları
kaldırıyor, sararmış yaprakları uçuruyordu; saatin kaç olduğunu,
nerede bulunduğumu, yolun nereye gittiğini bilmiyordum. Ru-
hum bomboştu, ne bir sezgi, ne de bir tanımlama, ne yapmalıy-
dım? Düşündüğüm tek şey zavallı Gruşenka'nın artık son bulan
ruhuydu, görevim ıstıraplarını dindirmek ve onu cehennemden
kurtarmaktı. Ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum, bu bana
çok acı veriyordu. Ansızın bir şey omzuma dokundu, baktım, kuru
bir söğüt dalı düşmüştü, yuvarlana yuvarlana uzağa gitti. Birden
Gruşa çıktı ortaya, yürüyordu, ama küçüktü, altı-yedi yaşından
fazla değildi. Omuzlarında küçük kanatlar vardı; onu hayal meyal
görüydüm, ama ansızın bir kurşun gibi uçup gitti önümden,
ardında yalnızca toz ve kuru yapraklar bıraktı.

Peşimden gelenin Gruşa'nın ruhu olduğunu düşündüm, bel-
li ki beni kendine çekerek yol göstermişti. Yoluma devam ettim.

Nereye gittiğimi bilmeden gün boyu yürüdüm, yorgunluktan ölecektim. Birden arkamdan bir arabanın yaklaştığını gördüm. Arabada yaşlı bir çift vardı.

“Hadi, atla, fakir,” dediler, “seni götürelim.”

Bindim, hareket ettik, bir sıkıntıları vardı, kıvranıp duruyorlardı.

“Başımızda bir dert var ki,” dediler, “oğlumuzu askere alacaklar, paramız olmadığından yerine adam tutamıyoruz.”

Yaşlı karıkocaya üzülmüştüm.

“Oğlunuz yerine,” dedim, “para almadan da askere giderdim, ama belgelerim yok.”

“Bu iş kolay, biz bunu hallederiz; yalnız oğlumuzun adını kullanacaksın – Pyotr Serdyukov...”

“Tamam,” diye karşılık verdim, “benim için fark etmez: Kendi Aziz Yahyama dua etmeyi sürdürürüm,* ama ismi dert etmem, sizin isteğiniz ismi kullanırım.”

Bu şekilde anlaştık. Beni başka bir şehre götürdüler ve oğulları yerine beni acemi birliğine teslim edip yirmi beş ruble yolluk verdiler, bu parayı Gruşa'nın ruhuna hemen fakir bir manastıra bağışladım. Komutanlığa başvurarak, din uğruna kısa sürede can verebileceğim Kafkasya'ya sevk edilmemi istedim. Böyle de oldu. Kafkasya'da 15 yıldan fazla kaldım, gerçek adımlı, unvanımı kimseyle paylaşmadım, hep Pyotr Serdyukov adını kullandım, yalnız Aziz Yahya Günü'nde kendim için dua ettim. Eski yaşantımı, adımlı sanımı kafamdan tamamen sildim. Hizmette son yılımlı bu şekilde tamamlamıştım, ansızın, hem de Aziz Yahya Günü'nde Tatarların peşine düştük, onlar çok alçakça eylemler yaptıktan sonra Koysu Irmağı'nın ötesine geçmişlerdi. Aynı bölgede bir-

* Aziz Yahya Günü (Vaftizci Yahya'nın doğum günü hatırasına kutlanan gün), 24 Haziran.

kaç Koysu vardır, bunlar Avarya'da Andi Koysu, Avar Koysu, Kara Koysu ve Gazikumuk Koysu olarak adlandırılır ve Sulak Irmağı'na dökülürler. Bu akarsuların hepsi, özellikle -Tatarların geçtiği- Andi Çayı başına buyruk, akıntılı ve soğuktur. Burada pek çok Tatar öldürdük, ama Koysu'nun öbür yakasına geçmeyi başaranlar kıyı kayalıklarında mevzilenmişlerdi, başımızı dışarı çıkarır çıkarmaz kurşun yağmuruna tutuyorlardı. Öyle ustaca kurşun yağdırıyorlardı ki, bir tanesi bile boşa gitmiyordu, ciddi bir kayıp verdirmek için barutlarını pek harcamamaları gerekiyordu, çünkü bizde onlarınkiyle kıyaslanmayacak kadar fazla mühimmat bulunduğunu biliyorlardı. Yakınlarında olduğumuz sürece bize kayıp verdiriyorlardı. Hergeleler ateş gücünü bir kez olsun azaltmadılar. Albay çok cesur bir adamdı, Suvarov'a* öykünmeyi çok severdi; "yüce Tanrım" sözü ağzından düşmez, kahramanlık örneği sergilerdi. O gün de bu havayla kıyıda oturuyordu, botlarını çıkarıp ayaklarını dizlerine kadar soğuk suya daldırmıştı, kendi kendine övünüyordu:

"Yüce Tanrım" dedi, "su ne kadar ılıkmış: Yeni sağılmış bir kova süt gibi. Ey, yiğitler, gönüllüler, içinizden kim köprübaşı oluşturmak amacıyla halatla karşı kıyıya yüzecek bakalım?"

Albay bu şekilde oturmuş gevezelik ederken karşı tepedeki kayalıkta iki Tatar nişancının tüfeklerinin namluları göründü, ateş etmiyorlardı. Ancak iki gönüllü er suya girip yüzmeye başlar başlamaz bir ateş parladı ve iki er Koysu sularında gözden kayboldu. Halatı iki askere daha uzatıp suya bıraktık ve Tatarların gizlenip askerlerimizi kurşun yağmuruna tuttukları o kayaları yaylım ateşine tuttuk, ama bir türlü onlara zarar veremedik,

* Aleksandr Vasilyeviç Suvarov (1729-1800). Ünlü Rus mareşal, Osmanlı-Rus savaşlarına katılmış, Kırım ve Kafkasya'da birçok başarılı harekâta komutanlık etmiştir. (ç.n.)

çünkü kurşunlarımız kayalara çarparak sekiyor, ama onların, o Allah'ın belalarının kurşunları bizim yüzücülere isabet ediyor ve su kana bulanıyordu. Yine iki asker daha suya daldı, onları üçüncü çift izledi, bu askerler Koysu'nun ortasına bile ulaşmadan Tatarlar tarafından hemen avlandılar. Bu sonuncu gruptan sonra gönüllülerden ses çıkmamaya başladı, zira bu görüldüğü gibi bir savaş değil, düpedüz cinayetti. Canileri mutlaka haklamak gerekiyordu.

Albay askerlerine seslendi:

“Benim yürekli askerlerim beni dinleyin. Aranızda, işlediği ölümcül günahının azabıyla yanan biri yok mu? Yüce Tanrım, şimdi önünde bu ağır suçunu pekâlâ kanıyla temizleyecek fırsat var.”

“Hayatımı sona erdirmek için,” diye düşündüm, “bundan daha iyi bir fırsatı nerede bulurdum? Tanrım, son saatimi kutsa!” Ortaya çıktım, soyundum. *Rabbin Duası*’m okudum, komutanlarımın ve arkadaşlarımın önünde dört bir tarafa eğilip haç çıkardım, içimden, “Hadi, Gruşa, manevi kız kardeşim benim!” dedim. “Kanımı kendin için kabul et!” Diğer ucuna asıl halatın bağlı olduğu ince halatı dişlerimin arasına aldım ve kıyıdan ayrılarak suya daldım.

Su buz gibiydi: Koltukaltılarım bile sancıyor, kalbim duracak gibi oluyor, bacaklarıma kramp giriyordu, ama yüzmeye devam ediyordum... Kurşunlarımız tepemdeki kayaları dövüyor, Tatarların kurşunları bana bir şey yapamadan hemen önümde sulara gömülüyorlardı. Yaralı olup olmadığımı bilmiyordum, ama karşı kıyıya ulaşmıştım... Tatarlar beni burada vuramazlardı, çünkü tam boğazın dibinde duruyordum. Bana ateş etmek için kaya aralığında başlarını çıkarmaları gerekirdi ki bizimkiler öbür kıyıda onları sürekli ateş altında tutuyorlardı. Kayalığın altında durdum, halatı gerip kayaya bağladım. Köprübaşı ele geçirilmişti. Bizim-

kiler hemen benim bulunduğum tarafa geçmeye başladılar. Ben öylece dikiliyordum, kendimden ayrılmış gibiydim, hiçbir şeye anlam veremiyordum, çünkü benim gördüğümü başkalarının da görüp görmediğini düşünüyordum. Evet, ben karşı kıyıya yüzerken Gruşa'nın bir melek gibi üzerimde uçtuğunu görmüştüm, on altı yaşlarında genç bir kızdı, ısıltı ısıltı parlayan geniş kanatları vardı ve suyu karşıdan karşıya geçerken onlarla beni korumuştı... Arkadaşlarıma baktım, lakin kimse bundan tek kelime söz etmemişti: "Bunu kendim anlatmalıyım," diye düşündüm. Albay beni kucakladığı gibi öpmeye ve övmeye başladı:

"Ey yüce Tanrım! Sen ne kahramanmışsın, Pyotr Serdyukov!"

"Sayın komutanları," diye yanıt verdim, ben kahraman değilim, büyük günah işledim, gördünüz, ne toprak, ne su, hiçbiri kabul etmiyor beni."

"Günahın neymiş?" diye sordu.

"Şu yaşıma kadar," dedim, "masum çok insanın kanına girdim." Geceleyin kamp çadırında, size şu an anlattığım gibi, başımdan geçen her şeyi ona da anlattım. Albay hikâyemi dikkatle dinledi, bir süre düşündükten sonra dedi ki:

"Yüce Tanrım, tek başına neler çekmişsin böyle! Asıl önemlisi, aslanım, istersen seni subaylığa terfi ettirebiliriz, bununla ilgili teklif yazısını komisyona yollayacağım."

"Nasıl emrederseniz," dedim, "ancak bir Çingene kızını gerçekten öldürüp öldürmediğimi öğrenirseniz..."

"Tamam," dedi albay, "bunu da soruşturacağım."

Gönderdiler, karşılığında gele gele yanlış bilgilerle dolu bir evrak geldi. Yazıda, bölgelerinde bir Çingene kızıyla ilgili böyle bir hadisenin hiç yaşanmadığı, İvan Severyanov adıyla maruf kişinin bir prensin yanında serf olarak hizmet ettiği, gıyabında fidyeye ve-

rilerek özgür kaldığı, ayrıca devlet köylüsü olan Serdyukovların evinde öldüğü bildiriliyordu.

Bu durumda artık ne yapabilirdim? Suçumun ne olduğunu nasıl kanıtlayacaktım?

Albay dedi ki:

“Aslanım, bu yalanı artık sürdürme, Koysu Çayı’nda yüzünce soğuk sudan ve korkudan beynin birazcık sarsılmış olmalı. Bu anlattıklarının doğru olmadığına, aslında kendine iftira atmış bulunduğuna senin namına çok sevindim. Şimdi subay olacaksın, oğlum, yüce Tanrım, bu ne kadar iyi!”

Benim de aklım karışmıştı şimdi: O gün Gruşa’yı gerçekten suya itmiş miydim, yoksa ona duyduğum derin özleminden bunları hayalimden mi uydurmuştum?

Kahramanlık gösterdiğim için beni subay yaptılar, ama endişelerimden tamamen kurtulmak için geçmiş yaşamımı aydınlatmayı tek gerçeğim görüp diretince beni Georgi Haçı’yla^{*} emekliye sevk ettiler...

“Seni kutlarız,” dedi albay, “şimdi soylu bir yurttaş oldun, devlet dairelerine başvurabilirsin; yüce Tanrım, ne sakın bir hayat!” Petersburg’da önemli bir şahsiyete iletmek üzere bana bir mektup verdi. “Git, bu kişiyi gör,” dedi, “sana iş bulup rahat yaşamayı sağlayacak.” Bu mektupla Petersburg’a gittim, ne var ki iş hayatı konusunda şansım yaver gitmedi.

“Nasıl?”

“Uzun süre işsiz dolaştım, sonra *fita*’ya[†] düştüm, bu yüzden her şey daha kötü oldu.”

“*Fita*’ya mı düştün? Bu da ne demek?”

* Aziz (Georgi) George adına verilen haç şeklinde kahramanlık nişanı. (ç.n.)

† Eski Slav kilise alfabesinde *F* harfi. (ç.n.)

“İş konusunda tavsiye mektubu götürdüğüm o zat, adres bürosuna kâtip alıyordu, büroda her çalışana kendi konusuyla ilgili olarak özel harf verilmişti. Bazı harfler, söz gelişi *buki*, *pokoy* ya da *kako* gibi harfler çok iyi anlamına geliyordu: Birçok aile adı bu harflerle başlıyordu, memuruna da iyi bir kazanç sağlıyordu. Bana *fita* harfi verilmişti. En önemsiz harfti ve bu harfe çok az isim kaydediliyordu. Dahası isimleri bu harfle başlayanların çoğu, bundan sıyrılmak için her türlü hileye başvuruyor, kimisi kendini soylu bir ailedenmiş gibi gösterip zorla *fita* yerine *fert*’i yazdırıyordu.[†] Onu *fita* diye ara, kodunsa bul bakalım – gereksiz bir uğraştır, o ise kendini *fert* olarak çoktan kaydettirmiştir. Hiçbir faydası yok, büroda sabahtan akşama kadar boş boş otur. Berbat bir iş olduğunu görünce yeniden iş aramaya başladım. Eskiden olduğu gibi önce arabacı olayım dedim, ama kimse almak istemedi. ‘Sen asil bir subaysın, bir de kahramanlık nişanın var, olmaz,’ dediler. ‘Sana ne kötü laf edebiliriz, ne de edepsizce davranabiliriz..’ O günlerde kendimi asabilirdim, ama Tanrı’nın sayesinde buna yol vermedim, açlıktan ölmek için tutup sanatçılığa soyundum.”

“Ne tür sanatçıydınız?”

“Aslında aktörlük yaptım.”

“Hangi tiyatrodadır?”

“Amirallik Meydanı’nda,[‡] panayırda... Orada asaletten falan nefret etmediklerinden herkesi kabul ediyorlardı: Aralarında subaylar, müdürler, üniversite öğrencileri ve özellikle senatodan çok memur vardı.”

* Eski Slav kilise alfabesinde sırasıyla *B*, *P* ve *K* harfleri. (ç.n.)

† Eski Slav kilise alfabesinde yine *F* harfi. *Fert* Rusçada, aynı zamanda kendini beğenmiş, züppe anlamlarına gelmektedir. Yazar burada kelime oyunu yapıyor. (ç.n.)

‡ Bu meydanda 1873 yılına kadar paskalyalarda, tahta barakalarda halk temsilleri verilirdi. Senato binası bu meydanda bulunuyordu. (ç.n.)

“Bu hayatı sevmiş miydiniz?”

“Hayır, bayım.”

“Neden?”

“İlkin, ezberleme ve prova Kutsal Hafta'da ya da kiliselerde 'Bana Tövbe Kapılarını Aç' dualarının edildiği maslenitsa[†] öncesi yapılıyordu; ikincisi, benim rolüm çok zordu.”

“Neydi?”

“Şeytanı oynuyordum.”

“Özellikle neresi zor geliyordu?”

“Size nasıl anlatayım, bayım? Verilen iki ara arasında dans etmem, takla atmam gerekiyordu, hele takla atmayı hiç beceremiyordum, çünkü üzerimde uzun, karmakarışık tüylü kurşuni keçi postu, arkamda da telle bağlanmış uzun bir kuyruk vardı, ayaklarım sürekli birbirine dolanıyordu, başımda da gelişigüzel tutturulmuş iki boynuz... O eski, gençlik yıllarım geride kalmıştı, yaşlanmıştım, bunları yapmam kolay değildi tabii; en beteri de tüm temsil süresince beni dövmeleriydi. Bu beni çok rahatsız ediyordu. Tamam, bu sopaların içi boştu, keten bezinden yapılmış, içine de pamuk doldurulmuştu, ne olursa olsun sırtına pat diye sürekli vurulması dayanılacak bir şey mi? Bazı oyuncular da bir yolunu bulup ısınmak ya da eğlenmek için dayağın dozunu artırırlardı. Özellikle senato çalışanları bu işte çok mahirdi, birlikte hareket ederlerdi: Birbirlerine destek oluyorlardı, bir bölük askerle karşılaşırsalar canlarını çıkarırlardı. Öğlen vakti polis bayrağı göndere çekilir çekilmez,[‡] seyircinin önünde vurmaya başlarlar, gece yarısına kadar sürdürürlerdi dayağı. Kalabalığı eğlendirmek için

* Paskalyadan önceki hafta. (ç.n.)

† Apukurya, Et Kesimi Yortusu. (ç.n.)

‡ Petersburg kentinin en ünlü mimari yapıtlarından biri olan Petropavlovsk Kalesi'nden her öğlen vakti top atışı yapılır, göndere polis bayrağı çekilirdi. (ç.n.)

daha ses getirecek şekilde vururlardı. Bu işin asla beğenilecek bir tarafı yoktu. Bunlar yetmiyormuş gibi burada –rolümü bırakmak zorunda kaldığım– tatsız bir olay oldu.”

“Başınızdan ne geçti?”

“Bir prensin saçlarına asılmıştım.”

“Prens mi?”

“Gerçek prens değil, bayım, tiyatrodan oyuncu: Senatoda onuncu dereceden bir memur, temsilimizde prensi oynuyordu.”

“Onu neden hırpaladınız?”

“Aslında daha fazlasını hak etmişti. Pis bir soytarı ve yalancının tekiydi, herkese olmadık şakalar icat ederdi.”

“Size de, öyle mi?”

“Evet, efendim, bana daha çok sataşırdı: Kostümlerimi bozdu; kömürde çay kaynatıp içtiğimiz prova odasına sinsice sokulur, arkamdan yanaşıp boynuzlara yapışır ya da alay ederek aptalca bir şeyler yapardı, ben oralı olmaz, koşarak seyircilerin yanına, dışarı çıkardım, yönetmen de bana kızardı, ben yine de bu adamı bağışlardım. Gelgelelim, bu pis soytarı ansızın perilerden birini taciz etti. Yoksul bir aileden küçük bir kız çocuğuydu, *Kader* tanrıçasını temsil ediyordu ve bu prens müsveddesini ellerimden kurtarmak zorundaydı. Kız sahneye kanatlarıyla ve üzerinde sadece ılık ılık parlayan bir tülle çıkıyordu, aşırı soğuklardan zavallı kızın elleri mosmor olmuş, uyuşmuştu, prens onu rahatsız ediyor, sıkıştırma-ya çalışıyordu. Gösterinin törensel son sahnesinde üçümüz birden bodruma yuvarlandık, kızın bir yerleri incinmişti. Ona çok üzülmüştüm, böyle olunca soytarıya gereken cezayı verdim tabii.”

“Her şey nasıl sonuçlandı?”

“Hiçbir şey olmadı aslında. Bodrumda bu kızdan başka tanık yoktu, ama bizim senato çalışanları öyle bir yaygara kopardılar ki... Hemen oyuncu topluluğundan çıkarılmamı istediler; hepsi

grubun ilk temsilcisi olduğundan, yönetmen onları memnun etmek için kapının önüne koydu beni.”

“Sonra nereye gittiniz?”

“Aç susuz kaldım, başımı sokacak bir barınağım yoktu, ama şu asil ruhlu peri kızı bana yiyecek bir şeyler verdi, ama bir süre sonra vicdanım el vermedi; bu kız da yoksuldu, o da geçim derdine düşmüş, zar zor geçiniyordu. Düşündüm taşındım, bu durumdan nasıl kurtulacaktım? *Fita*’ya da dönmek istemiyordum, zaten benim yerimi başka bir zavallıya çoktan vermişlerdi. O zaman ben de tutup manastıra girmeye karar verdim.”

“Sırf bu yüzden mi?”

“Ama elimden başka ne gelirdi, bayım? Gidecek bir yerim yoktu ki! Orada şimdi çok iyiyim.”

“Manastır yaşamını sevdiniz mi?”

“Çok sevdim, efendim, çok. Burası o kadar huzur dolu bir yer ki, tıpkı alaydaki gibi, benzer yanları çok, her şey önünde hazır: Giyim kuşam, gıda... Yetkililer bakımını üstlenir, senden sadece itaat ister.”

“Şu itaat meselesi size bazen can sıkıcı gelmedi mi?”

“Neden sıkıcı gelsin ki, bayım? İtaat eden kişinin daha sakın bir hayatı olur, hele benim konumumda birinin rahatsız olacağı bir şey yok, kiliseye, ayinlere istediğim zaman giderim, görevimi de alışık olduğum şekilde yerine getiririm. ‘Atları arabaya koş, peder İsmail!’ derler (burada adımı İsmail koydular). Atların koşumlarını takarım, sonra, ‘Peder İsmail,’ derler, ‘atların koşumlarını çöz!’ Ben de çözerim.”

“Lütfen, söyleyin,” dedik, “ne diyorsunuz siz, demek ki atlarla beraber olmak için manastıra girdiniz, öyle mi?”

“İlk günden beri sürekli arabacı olarak çalıştım. Subay olmam onları korkutmadı, çünkü henüz adaylık dönemindeydim, ama diğer keşişlerden bir farkım yoktu.”

“Hemen ıraklığa geçmeyi düşünmediniz mi?”

“Kabul etmedim, bayım.”

“Ama neden?”

“Şey... Kendimi buna layık görmedim.”

“Bunun sebebi eski günahlar, eski sanrılar mı yoksa?”

“Ev-vet, sanırım öyle, aslında bunların ne anlamı var? Burada uslu uslu yaşamaktan mutluyum, sakın, huzurlu bir hayat sürüyorum.”

“Bize şimdi anlattığınız hayat hikâyenizi başka birine anlatmış mıydınız?”

“Elbette, bayım, defalarca anlattım; elde bir kayıt, belge olmayınca ne yapabilirim? Kimse inanmıyor, manastıra da dünyevi yalanı bulaştırdım zaten, orada beni soylu biri görüyorlar. Ama bu hayatımın sonuna gelmemi değiştirmiyor: Artık yaşlandım.

Büyülü gezginin hikâyesi öyle görülüyor ki sona yaklaştı, geriye sadece bizi de ilgilendiren manastırdaki hayatı kaldı.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Bizim gezgin, hikâyesinde hayatının son limanı olan manastıra vardığından, –beslediği derin inancına göre, doğduğundan beri kaderinde yazılı olan manastırdı bu– ve ona burada herkes anlaşıldığı kadarıyla çok elverişli koşullar hazırladığından, İvan Severyanoviç’in bir daha asla başının derde girmeyeceğini düşünebilirdik. Ancak hiç de böyle olmamıştı. Yolcularımızdan biri, keşişlerin kendileriyle ilgili tüm söylencelerde şeytan yüzünden çok ıstırap çektiklerini hatırlatarak şöyle bir soru yöneltti:

“Lütfen söyler misiniz, manastırda şeytan sizi hiç baştan çıkardı mı? Dediklerine göre, birçok keşişi sürekli ayartıyormuş, bu doğru mu?”

İvan Severyanoviç, muhatabına kaşlarının altından sakın bir bakış fırlatarak şöyle karşılık verdi:

“Nasıl baştan çıkaramazmış? Elbette çıkarır, *Mektuplarda*, ‘Bana bedende bir diken, beni yumruklamak için bir Şeytan meleği verildi,’ diyen Elçi Pavlus bile ondan kaçamadıktan sonra ben ne yapabilirim? Günahkâr ve zayıf biriyim. Onun azaplarına maruz kalmamak elde mi?”

“Nasıl azap yaptı size?”

“Pek çok, efendim.”

* *Kitabı Mukaddes*, “Korintoslulara II. Mektup” (12:7). Devamı da şöyledir: “Benden ayrılın diye, bunun için üç kere Rabbe yalvardım.” (ç.n.)

“Ama ne türden?”

“Onu alt etmeden önce türlü çeşitli iğrençlikler... Hatta baştan çıkarıldım.”

“Siz *onu*, yani iblisi de alt ettiniz mi?”

“Bunun tersi olabilir mi, bayım? Manastırda zaten bu işleri yapacak yetenekler vardır, ama ne yalan söyleyeyim, ben bunu tek başıma yapmaya cesaret edemezdim. Bana bunu bu işte başarılı yaşlı bir keşiş öğretti, çok deneyimliydi ve şeytanın her türlü ayartısına karşı bir önlemi vardı. Gruşa'nın canlı olarak sürekli karşımda belirdiğini, sanki çevremde hep onu soluduğumu, onunla yatıp onunla kalktığımı anlatınca yaşlı keşiş zihninde hemen ölçüp biçti ve şöyle dedi:

“Havari Yakup, mektubunda şöyle demiştir: *‘İmdi Allah'a tabi olun, fakat İblise karşı durun, ve sizden kaçacaktır.*” Sen de karşı dur.” Ve bana yol göstererek dedi ki: ‘Bir *yürek yanması* hissedip hemen aklına Gruşa düşerse, bunun ne olduğunu anlamaya çalış, Şeytan meleği sana kancayı takmış demektir. O zaman ona karşı hemen özverili bir saldırıya geçeceksin: Her şeyden önce diz çök. Dizler insanın belli başlı uzuvlarından, insan dizlerinin üstüne çökünce ruh da göğe çıkar, insan da böyle ruhen havalanmış olur, elinden geldiğince, kuvvetten düşünceye dek secde edeceksin, oruç tutarak aç susuz kalıp kendini ölecek duruma getireceksin. Şeytan senin bu özverili kahramanlığı sürdürdüğünü görünce buna asla katlanamaz, senden hemen kaçır, çünkü böyle bir insanı fitne fesatlarıyla doğruca İsa Mesih'e yaklaştıracığından korkar ve içinden şöyle geçirir: ‘En iyisi onu bırakmak ve bir daha ayartmamak, herhalde yakında unuttur gider.’ Böyle yaptım ve gerçekten de hepsi oldu.”

* *Kitabı Mukaddes*, “Yakub'un Mektubu” (4:7)

“Şeytan meleği sizden yılana kadar kendinize bu şekilde uzun süre işkence mi ettiniz?”

“Evet, uzun zaman, bayım, açlık çektirip kendimi yıpratarak bu iblisin hakkından geldim, çünkü o başka hiçbir şeyden korkmuyordu: İşin başında belki de bin kez secde ettim, aralıksız dört gün ne su içtim, ne bir şey yedim. Ama sonra o benimle savaşmak için yeterince güçlü olmadığını fark etti; yiyecek kavanozlarını pencereden fırlattığını ve secdeleri saymak için tespih çektiğimi görünce ürktü, cesareti kırıldı. Şaka yapmadığımı, yeniden özverili bir kahramanlığa girişeceğimi anlayıp kaçtı. Zaten insanoğluna umudun sonsuz hazzını tattırmaktan ölesiye korkuyordu.”

“Peki, tamam ama varsayalım... O... Onu yendiniz, ama o size ne kadar acı çekti?”

“Hiç önemli değil, bayım, olsun, sonuçta bana zulmedene ben de eziyet ettim, ayrıca hiç de rahatsızlık duymadım.”

“Şimdi tamamen ondan kurtuldunuz mu?”

“Evet, tamamen kurtuldum.”

“Artık size hiç görünmüyor mu?”

“Baştan çıkarıcı kadın şeklinde bir daha hiç görünmedi, kimileyin hücremin bir köşesinde görünse bile çok acınacak bir hal dedir: Sanki domuz yavrusu boğazlıyorlarmış gibi ciyaklar durur, o alçağa artık işkence etmiyorum bile, yalnızca istavroz çıkarıp secde ediyorum, ciyaklamayı hemen kesiyor.”

“Tanrı’ya şükür ki hepsinin üstesinden geldiniz.”

“Evet, bayım, baştan çıkarıcı büyük Şeytan’ı alt ettim, ama efendim size söyleyeyim –gerçi bu, kurallara aykırı ama– asıl küçük olanları beni çileden çıkarıyor, daha fazla kötülük edip canımdan bezdiriyorlar.”

“Küçük şeytanlar size de bela oldular, öyle mi?”

“Elbette, efendim, tamam, onlar rütbe olarak en küçük, ama bana öyle bir bulaşıyorlar ki rahat yüzü göstermiyorlar...”

“Peki, size ne yapıyorlar?”

“Efendim, bunlar velettir ve cehennemde sayılamayacak kadar çokturlar, ayrıca yiyecek içecekten yana bir sıkıntıları yoktur, ama kargaşa çıkarmayı öğrenmek amacıyla büyüklerinden yeryüzüne inmeyi dilerler, sonra da yaramazlıklarına başlarlar. Bir insan görevinde ne kadar ciddi olursa, onu o kadar çok kızdırıp canından bezdirirler.”

“Peki, örneğin nasıl?.. Nasıl kızdırırlar?”

“Mesela, sataşırlar, ne bileyim, eline bir şey sokuştururlar, yere çalar ya da kırarsın, sonra sen de birini tedirgin eder, öfkelen dirirsin. Bu onların ilk keyfi, eğlencesidir: Ellerini çırpıp hemen büyüklerine koşarlar: ‘Biz karışıklık çıkardık,’ derler, ‘bunun için bize para ver.’ İşte çırpınmalarının nedeni... Bir sürü velet işte...”

“Peki, özellikle sizi rahatsız etmeyi nasıl başardılar?”

“Örneğin, bizim buralarda şöyle bir olay olmuştu: Manastıra yakın bir ormanda bir Yahudi kendini ağaca asmıştı. Keşiş adayları aralarında, geceleyin Yahuda’nın* manastırın civarında ah çekerek dolaştığını konuşuyorlardı. Birçok kişi de buna tanık olmuş. Bu zavallı Yahudi’ye içim burkulmuştu, zira o sıra, ‘Yeterince Yahudi yokmuş gibi bir de bu çıktı,’ diye geçirdim içimden. Ancak bir gece ahırda uyurken ansızın birinin yaklaşan ayak seslerini duydum; başını kapı kirişinden içeri sokmuş, inliyordu. Hemen duaya başladım – ama gitmiyor, aynı yerde duruyordu. İstavroz çıkardım: Hâlâ dikiliyor, ah çekiyordu. ‘Senin için ne yapabilirim?’ diye sordum, ‘Yahudi olduğundan senin için dua etmem imkânsız, Yahudi olmasan da bu kez intihar ettiğin için, edeceğim duanın bir hayrı dokunmaz. Hadi, uzaklaş benden, ormana ya da çöle, defol git!’ Okuyup üfledim, çekilip gitti, tekrar uyudum, ancak ertesi gece o

* Yahuda İskariyot, On iki havariden biri. İsa’ya ihanet edip onu Romalılara bildirdikten sonra kendini ağaca asarak öldürmüştür. (ç.n.)

aşğılık yaratık yine geldi, tekrar inlemeye başladı... Uykum kaçmıştı. Üstelik ayrılmaya da niyeti yoktu. Dayanacak gücüm kalmamıştı! 'Allah belanı versin, yontulmamış herif!' dedim içimden. 'Ormanda ya da kilisenin merdiven girişinde kalacak bir yer bulamadın da mı benim ahırıma dadanıyorsun? Eh, elden ne gelir, anlaşılan senden kurtulmak için daha etkin yollar bulmalı.' Ertesi sabah kapının üzerine temiz bir kömür parçasıyla tutup kocaman bir haç çizdim. Gece olunca yatağıma sakın bir şekilde yattım, içimden: 'Şimdi gelemez artık,' demeye kalmadan dalmışım. O elbette yine geldi ve durup tekrar inlemeye başladı! 'Lanet olası,' dedim, 'tam bir cehennem, ona ne yapsan boşuna!' Varlığı gece sabaha kadar beni hayli korkuttu. Sabah ayininin ilk çanı çalar çalmaz, hemen yataktan fırlayıp şikâyetimi yapmak üzere başrahibin makamına koştum, beni zangoç Diomid birader karşıladı.

"Hayrola, neden bu kadar korktun?"

"Falandı felandı,' dedim, 'sabaha kadar rahatsız edildim, derdimi başrahibe anlatacağım,'

"Diomid birader şöyle karşılık verdi:

"Tavsiye etmem, gitme, başrahip dün burnunun üstüne sülük koydu, *cinleri tepesinde*, sana bu konuda hiç yardımcı olmaz, ama arzu edersen, benim sana daha çok yardımım dokunabilir.'

"Ah, benim için fark etmez,' dedim, 'ne olur bana bir iyilik yap, bunun karşılığında sana eski, kışlık eldivenlerimi hediye ederim, kışın çok işine yarar.'

"Tamam,' dedi.

"Eldivenleri ona verdim, o bana çan kulesinden, elinde Göklerin Krallığı'nın anahtarlarını tutan Elçi Petrus'un resmedildiği eski bir kilise kapısı getirdi.'

* Burada sözü edilen kapı, ikonastasis kapısıdır. İkonastasis: Ortodoks kiliselerinde ikonaların bulunduğu yer. (ç.n.)

“‘Beni dinle,’ dedi, ‘burada en önemli olan bu *anahtarlardır*. Bir barikatmış gibi bu kapının ardında durursan, artık ondan sana doğru kimse geçemez.’

“Sevinçten az daha Diomid’in ayaklarına kapanacaktım. ‘Bu kapıyı, ardında durmak ve onu yerinden sökmektense her zaman koruma işlevi görebilecek kalıcı bir duvar haline getirsem daha iyi olur,’ diye düşündüm. Böyle de yaptım, güvenilir, sağlam menteşelerle kapıyı sağlam duruma getirdim, emniyet için de parke taşlardan ağır bir engel yapıp kapıya bağladım. Bütün bu işleri sabahtan akşama kadar tam bir sessizlik içinde yaptım. Gece olunca tam zamanında yatağıma yatıp uyudum. Ancak ne olsa beğenirsiniz: Yine birinin nefes alış verişlerini duydum! Kulaklarıma inanamıyordum, bu olamaz, evet, tek kelimeyle – biri iç çekiyordu, ayrıca nefes almak bir yana, şimdi de kapıyı zorlamaya başlamıştı... Eski kapı içeriden kilitliydi, şu yeni kapıya ise kilit takmamıştım, zaman bulamamamla birlikte, daha çok kutsallığına güvendiğimden önlem almakta gecikmiştim. Adam şimdi de onu kırmaya çalışıyordu. Her seferinde de cesareti artıyordu, sonunda, kafasını içeriye soktuğunu görür gibi oldum, ama kapı açıldı ve ona bütün gücüyle çarptı... Adam can havliyle geriye sıçradı, başını ovuşturdu, ama çok beklemeden, daha da cesaretlenerek atıldı, başı yeniden göründü, ama kapı bloğu tekrar sertçe yüzünde patladı. .. Yaralanmış olmalıydı, bana öyle gelmişti. Onu sindirmiştim, artık içeri girmeye çalışmıyordu. Yeniden uyudum, ama aradan az bir zaman geçmişti ki, baktım, bu aşağılık yaratık tekrar işine koyulmuştu, üstelik yeni bir hileyle... Artık kapıya tos vurmaya, doğrudan içeri dalmaya çalışmıyordu, bu kez kapıyı boynuzlarıyla yavaş yavaş itmeye başlamıştı. Kafasına gocuğumu örtmeme kalmadan, küstah herif onu elimden koparıp aldı, bu yetmiyormuş gibi kulağımı yalamaya girişti... Bu yüzüzlüğünü

artık kaldıramazdım: Karyolanın altına uzandım, baltayı kap-
tığım gibi salladım, inlemeyle karışık bir böğürtü sesi duydum ve
sonra bir şey gürültüyle yere devrildi. “Al işte, buldun cezanı!” de-
dim. Gelgelelim, sabahleyin baktık, Yahudi falan yoktu ortalıkta.
Onlar, şu alçağın alçağı küçük şeytanlar, buraya onun yerine bi-
zim manastır ineğini getirmişler meğer.”

“Onu yaraladınız mı?”

“Yaralamak mı? Baltayla doğradım, bayım! Manastırda büyük
bir kargaşa çıktı.”

“Bunun yüzünden başınız belaya girmiştir herhalde.”

“Ah, girmez olur mu, efendim! Başkeşiş, yardımcısına, tüm
bunları hayalgücümde yarattığımı, çünkü kiliseye yeterince git-
mediğimi söylediler. Beni kutsadılar ve atlarla işim bitince kilise-
de yakılı mumların bulunduğu parmaklıklı bölümün önünde dur-
maya başladım, ama bu aşağılık küçük şeytanlar burada da beni
rahatsız edip bana daha beter tuzaklar kurdular.. Beni öyle kötü
duruma düşürdüler ki! Hem de *Birinci Kurtarıcı Günü*’nde,* Ak-
şam duasında, ekmeğin kutsanması sırasında† gerektiği gibi baş-
keşiş yardımcısı ve rahip tapınağın ortasında duruyorlardı. Dini
bütün yaşlı bir kadın bana mum uzatıp, dedi ki:

“‘Peder, yortu için şu mumu diker misin?’”

“İsa Mesih’in Su Üzerinde Yürümesi’ ikonasının konuştuğu kür-
süye yaklaştım ama bu mumu sabitlemeye çalışırken başka bir
mumu düşürdüm. Eğilip onu aldım ve yine yerine tutturayım
derken iki mum daha düşürdüm. Yerine koymaya çalıştım, olacak
iş değil – dört mum daha düşürdüm. Bu durumda sadece kafamı
sallayıp, ‘Ama bu mutlaka yine o yaramaz veletlerin işi,’ demekten

* İki hafta süren *Meryem Ana’nın Göğe Yükselişi Yortusu*’nun birinci günü. Ruslara
göre başlangıç tarihi 14 Ağustos. (ç.n.)

† Aşai Rabbani: Şarap ekmek ayını. (ç.n.)

kendimi alamadım, ‘bana sataşıp, elimden mumları çekip düşürüyorlar...’ Yere uzanıp düşen mumları hemen aldım, doğrulayım derken ensem mumluğun altına çarpınca... mumlar yere döküldü tabii, ancak burada sinirlerime hâkim olamayıp kalan bütün mumlara elimle vurarak yere saçtım. ‘Ne yani,’ diye düşündüm, ‘onlar bu şekilde edepsiz davranırlarsa, o zaman ben de hiç tereddüt etmeden önüme ne çıkarsa böyle deviririm işte.’”

“Peki, bu hareketiniz için başınıza bir şey geldi mi?”

“Beni bunun için mahkemeye vermek istediler, ama bizim manastırda toprak bir hücrede yaşayan iki gözü kör, ahret adamı, keşiş Sısoy bana arka çıktı.

“‘Onun aklını şeytanın hizmetkârları karıştırmışsa,’ dedi, ‘onu nasıl yargıyorsunuz?’

“Başkeşiş yardımcısı onu dinledikten sonra, mahkeme yapılma-
dan kuyu şeklinde boş bir mahzene kapatılmama rıza gösterdi.”

“Mahzende uzun süre mi kaldınız?”

“Başkeşiş yardımcısı kalma süresini özellikle bildirmedi, bana yalnızca burada ‘bir süre kalacağımı’ söylediler. Yaz bitip sonbahar donları başlayana kadar orada kaldım.”

“Herhalde orada çektiğiniz can sıkıntısı ve azabın bozkırda-
kinden aşağı kalır yanı yoktur, değil mi?”

“Hayır, bayım, böyle bir karşılaştırma nasıl yapabiliriz? Kili-
senin çanını buradan da duyuyordum, keşiş arkadaşlarım da beni
yoklamaya gelirlerdi, mahzenin başında dururlar, benimle konu-
şurlardı. Ayrıca sayman* bir halatın ucunda, mutfak için tuz öğü-
teceğim küçük bir değirmen taşı indirilmesini söylemişti. Bozkır-
la, ne bileyim başka bir yerle nasıl olur da kıyaslanabilir?”

“Peki, sizi oradan ne zaman çıkardılar? Havaalar soğuyup orta-
lık ayaza kestiğinde olmalı.”

* Erkekler manastırında gelir gider, hesap işlerine bakan keşiş. (ç.n.)

“Hayır, bu yüzden, yani soğuklardan değil, başka bir sebepten çıkardılar, geleceği görmeye başlamıştım çünkü.”

“Geleceği görmek mi!?”

“Evet, efendim, mahzende bir gün birdenbire ruhumun bir hiç olduğu aklıma geldi, bu yüzden ne acılar çektim, hiçbir şeyi doğru dürüst yapıp geliştiremedim. Sonunda bir keşiş adayını yol gösterici yaşlı bir keşişe yollayarak, Tanrı’nın bana daha uyumlu bir ruh bahşetmesi için ona benim için dua edip etmeyeceğini öğrenmesini istedim. Yaşlı keşiş çömezsin bana şu sözlerini aktarmasını tembih etmiş: ‘Gereği gibi dua etsin, sonra gerçekleşmesi imkânsız olanı beklesin, mutlaka beklesin!’”

“Böyle de yaptım: Çukurumda tam üç gece diz çöküp Tanrı’ya canla başla dua ettim, sonra ruhumda ortaya çıkacak birtakım olumlu değişimleri beklemeye başladım. Manastırda bir de Gerontiy adlı çok bilgili bir keşiş vardı, yanında pek çok çeşitli kitap ve gazete bulundururdu. Bir keresinde bana okumak için Aziz Tihon Zadonski’nin hayat hikâyesini vermişti. Kimi zaman çukurun başına gelir, her gelişinde cüppesinde gizlediği bir gazeteyi çıkarıp bana atardı.

“‘Oku,’ derdi, ‘çukurda seni biraz oyalayacak hoş şeyler bulabilirsin.’

“Gerçekleşmesini imkânsız gördüğüm duamın beklentisi içinde kendimi şimdilik bu okumalara vermiştim: Gündelik tuz öğütme işimi kısa sürede bitirince hemen okumaya koyuluyordum. Önce Tihon Hazretlerinden başladım, havari Petrus ile Pavlus’un eşliğinde Göklerin Kraliçesi Meryem Ana’nın onu hücrelerinde ziyaretlerini okudum. Yazılanlara göre, Aziz Tihon dünyada barış ve huzurun sürmesi için o gün Meryem Ana’ya yalvarıyor, ama Elçi

* Ünlü Rus azizlerinden Tihon Zadonski (1724-1783). Voronej piskoposu. (ç.n.)

Pavlus sesini yükselterek, barışın olmayacağını şu sözlerle belirterek ona karşılık veriyor: 'İnsanlar barıştan ve bunu onaylamaktan söz ettikleri zaman, hiç beklemedikleri anda toptan yıkıma uğrarlar.' Havarinin bu sözlerini uzun uzun düşündüm, ama başlangıçta bundan kesinlikle bir şey anlamadım: Aziz havarinin sözlerindeki vahyin anlamı neydi? Sonra ülkemizde ve yurtdışında evrensel barışın ağızlardan hiç düşmediğini, bunu onayladıklarını okudum gazetelerde. İşte o anda duam kabul olmuştu. 'İnsanlar barıştan söz ettikleri zaman, hiç beklemedikleri anda toptan yıkıma uğrarlar,' sözünü birden anlamaya başlamıştım. Rus halkım için yüreğim korkuyla doldu, duaya durdum. Mahzenime, beni ziyarete gelen herkese gözyaşları içinde öğütler vermeye başladım: 'Çarımızın çizimleri altında düşmana ve zalime boyun eğdirmek için dua ediniz, yoksa bizler için yıkım günleri yakındır.' Ve bana inanılmaz derecede bereketli, sel gibi gözyaşları bahşedilmişti!.. Yurdum için ağlıyordum. Başkeşiş yardımcısına durumu bildirmişler: 'Bizim İsmail,' demişler, 'mahzende sel gibi gözyaşları döküp savaş kehanetinde bulunuyor,' Başkeşiş yardımcısı bunun üzerine, bostan içindeki boş bir kulübeye nakledilmemi ve odama '*Kutlu Sessizlik*' ikonasının konmasını emretti. Kurtarıcı İsa bu ikonada hafif kanatlarıyla bir melek şeklinde resmedilmiştir, ama Savaof[†] mertebelerinde çelenk olmayıp kolları yumuşak biçimde göğsünde kavuşturulmuştur. Bana gelecekte haber veren ruh sesini kesene kadar tasvirin önünde her gün secde durmamı emrettiler. Böylece beni bu tasvirle birlikte hapsedmişlerdi. Bahara kadar orada, o kulübede kapalı kaldım. '*Kutlu Sessizlik*'e durmadan dua ediyordum, bir gün hayal meyal bir adam gördüm, kehanet ruhu yine girecekti içime,

* Çarlar için okunan dualardan biri. Korkunç İvan'ın Kazan Hanlığı'nın başkenti Kazan'ı fethettiğinde okunan dua. (ç.n.)

† Eski Ahit'te geçen Tanrı adlarından biri. (ç.n.)

konuştum. Başkeşiş o sıralarda aklımın yerinde olup olmadığını incelemesi için doktor göndermişti. Doktor uzun süre kulübede benimle oturdu, size anlattıklarımın aşağı yukarı aynısını ona da anlattım, doktor bütün hikâyemi dinledikten sonra, lanet olsun der gibi yere tükürdü:

“‘Sen, bir davul olmuştun be, birader,’ dedi, ‘gelen vurmuş, giden vurmuş, ama yine de hakkından gelemeyecekler.’

“‘Peki, ama ne yapmalıyım? Belli ki böyle olması gerekiyor.’

“Doktor beni dinledikten sonra başkeşişe konuşup şöyle demiş:

“‘Onun nasıl biri olduğunu çözemedim: Zararsız, ayrık bir adam, kaçık mıdır yoksa gerçekten kâhin midir, bilemem. Bu sizin işiniz, bu konuda benim hiçbir bilgim yok, ama bana sorarsanız, onu dışarı salmanız iyi olur, onu bir yerlere, biraz uzaklara göndermeli. Kapalı mekânda çok hareketsiz kalmış.’

“Ve sonunda beni bıraktılar, ben de hemen Solovki’ye, Zosima ve Savvatiy’in mezarlarını görmeye hacca gittim,’ kutsandım, her yeri dolaştım, ne var ki tüm çabama rağmen onları göremedim, ölmenden önce naaşlarının önünde secde etmek istiyordum.”

“Neden ölmenden önce? Hasta mıydınız?”

“Hayır, efendim, hasta değildim; yakında baş gösterecek bir savaşa benim de katılmam münasebetiyle...”

“Yapmayın, efendim, siz hâlâ nasıl savaştan söz edersiniz?”

“Öyle, bayım,”

“Demek ki ‘*Kutlu Sessizlik*’ tasviri işinize yaramamış.”

“Bilemem, bayım, elimden gelen çabayı gösteriyorum, konuşmuyorum, ama ruh bana üstün geliyor.”

* Rusya’nın Solovetski Yarımadası’nda bulunan Solovki (Solovetski) Manastırı, Rusya’nın ünlü hac ziyaret yerlerinden biri. Aziz Solovetskili Savvatiy (Sabbatius) (ölümü 1435) Rus kilisesinin önemli azizlerinden, Başrahip Zosima’yla (ölümü 1478) birlikte bu manastırın kurucusu. (ç.n.)

“Peki, o size ne diyor?”

“Hep aynı telkinlerde bulunarak: ‘Silahlarını kuşan!’ diyor.”

“Ama, siz, siz de savaşa gitmeye istiyor musunuz?”

“Sorulur mu, efendim? Elbette: Halkım için ölmeyi çok isterim.”

“Ne diyorsunuz siz? Başınızda takkeniz, üzerinizde cüppenizle mi gideceksiniz savaşa?”

“Hayır, bayım, o zaman keşiş başlığımı çıkarıp eski subay üniformamı giyeceğim.”

Büyülü gezgin bunu söyledikten sonra, gelecekte haber veren ruhu, içinde yeniden hisseder gibi oldu, dikkatini bu noktaya toplayarak derin düşüncelere daldı. Yolculardan hiçbiri yeni bir soruyla onu düşüncelerinden ayırmaya cesaret edemedi. Ayrıca, daha başka ne soracaklardı ki? Hayatının hüznü hikâyesini temiz ruhunun tüm içtenliğiyle anlatmıştı. Kehanetlerine gelince, yazgılarını akıllılardan ve bilgelere gizleyen, ama bazen onları küçük çocuklara açan ellerde bir süre kalacaktır.*

* Son cümlelerin bir kısmı İncil’den alıntıdır: Matta (12:20). “O zaman İsa cevap verdi ve dedi: Ey Baba, göğün ve yerin Rabbi, sana şükrederim ki, sen bu şeyleri hikmetlilerden ve akıllılardan gizledin ve onları küçük çocuklara açtın.” (ç.n.)

BEYAZ KARTAL (FANTASTİK ÖYKÜ)

*Köpek rüyasında et görür, balıkçı da balık.
Theokritos (İdil)**

* Theokritos (M.Ö. 300-260) Yunan şair. Kır hayatıyla ilgili şiirleriyle ünlüdür.
(ç.n.)

I

“Dünyada nice şeyler vardır.” Her şeyi bildiği iddia edenlerin pek yabancı olmadığımız ince nükte oklarından korunmak için bu türden öykülere genellikle Shakespeare’le başlarız. Ben yine de bazen doğaüstü denilen çok garip ve anlaşılmaz “nice şeyler” olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden, seve seve dinliyordum böyle öyküleri. Tam da bu konuyla ilgili olarak, bundan iki üç yıl önce, kendimizi küçük düşürüp çocuklar gibi ruh çağırma oyunları oynadığımız günlerde,[†] bu tür çevrelerden birine isteyerek katılmıştım. Bu grubun tüzüğünde akşam toplantılarımızda dünyevi yaşamın ne hükümleri, ne de ilkeleri hakkında kesinlikle tek kelime konuşulmaması, sadece bedensiz ruhlardan söz edilmesi isteniyordu – yaşayan insanların kaderlerinde oynadıkları rol ile onların zuhur etmelerinden. “Rusya’nın korunması ve kurtuluşu” bile yasaklanmıştı, çünkü o birkaç seferinde “tezahüratlarla başlayıp gözyaşlarıyla son bulmuştu.”

Buna dayalı olarak – bilindiği üzere sık sık retorik deyiş olarak kullanılan – “Tanrı” adından başka “büyük” isimlerin” gereksiz yere anılması kesin olarak yasaktı. Kuşkusuz bu kuralı çiğneyen-

* Bu dünyada bilgelerin hayallerinde bile göremeyeceği nice şeyler vardır. Shakespeare’in *Hamlet* 1. sahne 5. bölümden bir alıntı. (ç.n.)

† 19. yüzyılın yetmişli yıllarında bazı Rus soylu aydınlarının arasında yayılan ispiritizma (ruh çağırma) seanslarından söz ediliyor. (ç.n.)

ler çıkıyordu, ama çok dikkatli davranıyorlardı. Buna rağmen iki sabırsız politikacı pencerenin ya da şöminenin önüne gidip aralarında fısıltıyla konuşur, ama yine de, biri diğerini, “Pas si haut!” diye uyarırdı. Epeydir gözü üzerlerinde olan ev sahibi de onları şaka yollu para cezasıyla korkuturdu.

Herkes sırasıyla *kendi yaşamından* fantastik hikâyeler anlatmak zorundaydı, ama herkese anlatma yeteneği verilmeyince, anlatıcı sebepsiz yere sanatsal açıdan eleştirilmezdi. Ayrıca, kanıtlama koşulu da yoktu. Anlatıcı, onlara aktardığı olayın gerçekten de başından geçtiğini söylediğinde, ona inanırlar ya da en azından inanmış gibi davranırlardı. Görgü bunu gerektiriyordu.

Beni en çok ilgilendiren işin öznellik yanıydı. “Bu dünyada bilgelerin hayallerinde bile göremeyeceği nice şeyler vardır,” sözü bende bir kuşku yaratmadı, ama beni burada son derece ilgilendiren şey, kişinin “bu nice şeyleri” hayalinde nasıl canlandıracağıydı. Öznellik burada gerçekten de büyük ilgiyi hak ediyor. Anlatıcı istediği kadar ruhlar âleminin yüce semalarında olmak istesin, siz mutlaka, bir mezar sakininin dünyaya ancak, ışık demeti renkli camdan geçtiğinde olduğu gibi, bir renkle indiğini fark edersiniz. Burada neyin gerçekdışı, neyin gerçek olduğunu kestiremezsiniz, ama bu seansız izlemek sahiden de çok ilginçtir. Ben de böyle bir olayı size anlatmak istiyorum.

II

“Nöbetçi çilekeş” idi sırası gelen anlatıcı, başka deyişle, yüksek mevki sahibi, aynı zamanda çok özgün bir kişiliği olan Galaktion

* *Fra.* “Fazla gürültü etme!” (ç.n.)

İlyiç adlı bir beydi. Ona şakacıktan “düşük soylu velmoja” adını takmışlardı. Bu lakapta aslında bir kelime oyunu gizliydi: O sa-
hiden de azıcık asilzadeydi, ayrıca hem çok çürük denecek kadar
sıska, hem de çok önemsiz bir kökenden geliyordu. Galaktion
İlyiç’in babası bir eşrafın evinde uşaklık yapan bir toprak kölesiy-
di, sonra sırasıyla mültezim, hayırsever ve kiliseler inşa eden bir
işadamı oldu ve bunun karşılığı olarak bu ölümlü yaşamda onur,
gelecekte Göklerin Krallığı’nda da yer kazandı. Oğlunu üniversi-
tede okuttu, onu adam etti, ama Nevski Manastırı’nda mezarı ba-
şında söylenen “Ebedi Hatıra” duası[†] canlı tutuldu ve seleflerinin
omuzlarına yüklendi. “Uşak” böylece yüksek mertebelere ulaştı,
toplumda kabul gördü, gelgelelim şakayla söylenen “düşük soylu”
lakabını bir türlü üzerinden atamadı.

Galaktion İlyiç’in zekâsı ve yetenekleri hakkında herhangi bir
kişide net bir fikir oluştuğunu sanmam. Ne yapabilir, ne yapamaz
– herhalde bunu da kimse bilmiyordu. Kısa ve sıradan bir sicili
vardı: Memuriyetinin başlangıcında babasının çabaları sonucu
kont Viktor Nikitiç Panin’i[‡] ziyaret etmişti. Bakan, yaşlı adamı
erdemli davranışları nedeniyle severdi. Kont, oğlunu kanatları al-
tına aldıktan kısa bir süre sonra, sonu “terfilerle” bitecek bir sınırı
nın dışına itmişti onu.

Ne olursa olsun, Galaktion İlyiç’in yarar getirebilecek bazı
yetenekleri olduğunu, Viktor Nikitiç’in bu nedenle onu terfi etti-
rebileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Galaktion İlyiç top-
lumda da, dost çevresinde de başarılı biri değildi, dünyevi mut-

* Velmoja: Asilzade, aynı zamanda devlet görevinde bulunan yüksek unvan sahi-
bi. (ç.n.)

† Ölünün mezarı başında söylenen ölü duası. (ç.n.)

‡ Viktor Nikitiç Panin (1801-1874) Kont. Adalet Bakanı. (ç.n.)

luluklar konusunda da pek şımartılmamıştı. Sağlığı son derece kötüydü, dokunsan yıkılacaktı, dış görünüşünde yazgısına boyun eğmiş bir hava vardı. Toprağı bol olsun, patronu Kont Viktor Nikitiç gibi ince, uzun boyluydu, ama dış görünüşü kontunki gibi değildi. Tersine, Galaktion İlyiç insanda tiksinti karışımı bir korku uyandırıyor. Aynı zamanda tam bir köylü uşak, tipik bir canlı cenazeydi. Bir iskeleti andıran, uzun, cılız bedeni grimsi bir deriyle kaplıydı, fazlasıyla yüksek alnı kupkuru ve sarıydı. Şakakları soluk ceset yeşiline çalıyordu, başı kafatasını andırıyordu, kocaman, kısa bir burnu vardı; kaşları yok gibiydi, ağzı, parlayan uzun dişleriyle her zaman yarı açık olurdu, gözleri donuk, karanlık ve renksizdi, göz çukurları derin ve kapkaraydı.

Onunla karşılaşan insanın, korkmaması mümkün değildi.

Galaktion İlyiç'in hele hele gençliğinde dış görüntüsü çok korkunçtu, ama yaşlılığında biraz düzeldiğinden korkmadan ona tahammül edebiliyorlardı.

Yumuşak huyluydu, iyi kalpli, duyarlı, hatta şimdi göreceğimiz gibi – içli bir insandı. Hayal kurmaktan hoşlanırdı, düşük soyluların çoğu gibi hayal etmeyi sever, hayallerini kalbinin derinliklerinde saklardı. Memurdan çok şair ruhluydu ve asla keyfini dilediğince süremediği tutkulu bir hayatı olmuştu.

Talihsizliğini hiç durmadan, acımasızca, ölene kadar yanında taşıyacağını çok iyi biliyordu. Kariyerinde yükselmesi, onun için acının derin kâsesi gibi bir şeydi: Kont Viktor Nikitiç'in onu yanında danışma görevinde tutma nedeni olarak, varlığının insanlar üzerinde sarsıcı izlenimler yaratıyor olmasında yattığından kuşkulanıyordu. Galaktion İlyiç, konta kabul edilmeyi bekleyen kişilerin geliş amaçlarını zorunlu olarak ona bildirdikleri sırada, ziyaretçilerin gözlerinin sönükleştiğini, dizlerinin bağının çözüldüğünü görüyordu... Galaktion İlyiç'in katkısı şuydu ki, onu

gördükten sonra bu kişiler kontla rahat ve hatta keyifli ilişkiler kuruyordu.

Galaktion İlyiç yıllar geçtikçe, geldiklerini bildiren memurdan geldiği bildirilen memur haline geldi. Ona kuytu yerlerde, başından doğaüstü bir olayın geçtiği, çok ciddi ve nazik görevler verildi. Aşağıda onun doğaüstü hikâyesini bulacaksınız.

III

Bundan yaklaşık yirmi beş yıl önce, diye hikâyesine başladı düşük soylu yüksek mevki sahibi, P...v valisinin görevini pek çok kez kötüye kullandığına dair söylentiler Petersburg'a kadar ulaşmıştı. Bu suiistimallerin boyutu çok genişti ve hemen tüm yönetim birimlerini kapsamaktaydı. Güya valinin eline sopayı alıp insanları dövdüğü ya da kırbaçladığı yazılıp çiziliyordu; tüm yerel içki tedarik işlerine kendi fabrikaları hesabına Soylular Derneği başkanıyla birlikte el koyuyor, devletten keyfi olarak borç para alıyordu. Postayla gelen bütün mektupların ve yazışmaların okumak amacıyla kendisine teslim edilmesini istiyor, uygun olanları yolluyor, olmayanları ateşe atıyordu, sonra da uygunsuz mektup yazarlardan bir güzel öcünü alıyordu; insanları içeri tıkarak çok eziyet ediyordu. Ancak bütün bunlara rağmen o bir sanatçıydı; kalabalık, çok iyi bir orkestrası vardı, klasik müzikten hoşlanıyor, kendi de mükemmel çello çalıyordu.

Zorbalıkları uzun süre kulaktan kulağa yayılmıştı, ama sonra buraya, Petersburg'a ayaklarını sürüye sürüye gelen küçük bir memur, bütün hikâyeyi en ince ayrıntılarına kadar kaleme alıp bizzat kendi elleriyle ilgili makamlara teslim etti.

Bundan öyle bir hikâye çıkmıştı ki, yüksek mahkeme tarafından hemen bir müfettiş görevlendirildi. Soruşturma usulü daire-sinde bir seyir izleyebilirdi, ama vali ile Soylular Derneği başkanı müteveffa imparatorun gözünde itibarlı kişilerdi, bu yüzden on-lara dokunmak pek o kadar kolay değildi. Viktor Nikitiç önce, *kendi* adamını devreye sokarak olay hakkında tam ve doğru bir kanata varmak istedi ve tercihini benden yana kullandı.

Beni huzuruna çağırarak şöyle dedi:

“Bak, şu, şu, falan, filan üzücü haberler geliyor, ne yazık ki bunların doğru olma ihtimali fazla; ama bir işe başlamadan önce, bu konuyla ilgili bende kesin bir kanaatin oluşmasını isterim, bu iş için senden yararlanmaya karar verdim.”

Yerlere kadar eğilerek selam verip dedim ki:

“Bunu başarırsam, çok mutlu olacağım.”

“Buna inanıyorum,” diye karşılık verdi kont, “başaracağınız-dan kuşkum yok. Sizde, insanların saçma sapan laflar etmesine engel olan, onları yalnızca gerçekleri konuşmaya sevk eden bir yetenek var.”

Bu yetenek -diye açıklama yaptı anlatıcı, hafiften gülümseye-rek-, benim kasvet veren acınası figürümden kaynaklanıyor; ama insan, kendisine bahşedilen yeteneği sonuna kadar kullanmalıdır.”

“Sizin için bütün evraklar hazır,” diye devam etti kont, “paralar da. Yalnız, unutmayın, siz *yalnızca* bizim bölümün işleriyle ilgili olarak gidiyorsunuz... Anlıyor musunuz, *yalnızca bizim bölüm!*”

“Anlıyorum,” dedim.

“Diğer bölümlerle ilgili bilmem ne suiistimalleri sizi ilgilendir-memiş gibi davranın. Ancak yalnızca görünüşte ilgilendirmez-miş gibi olmalı, yani aslında *her şeyi* öğrenmeniz gerekiyor. Sizinle birlikte bu işin uzmanlarından iki memur da gelecek. Gidin, işe koyulun ve tüm dikkatinizle bürokratik işlemler, adli muameleler-

le ilgili usulleri inceliyormuş gibi yapın, ancak alttan alta, bizzat olan biten her şeyi iyice gözlemleyin... Yerel memurları açıklama için yanınıza çağırın ve onlarda acımasız olduğunuz izlenimini yarattın. Dönmek için acele etmeyin. Döneceğiniz zamanı sizlere bildirecekler. Sizin son aldığınız nişan neydi?”

“İkinci dereceden Vladimir taç nişanı,” diye yanıtladım.

Kont kocaman eliyle çok ünlü “ölü kuş” bronz kâğıt ağırlığını çıkardı, altından da personelle ilgili not defteri aldı, sağ elinin beş parmağıyla kara tahtadan kalın, kocaman bir kurşunkalem alıp, benden hiç gizlemeden soyadımı ve yanına da “*Beyaz Kartal*” yazdı.

Bana verilen görevi hakkıyla yerine getirdiğimde beni bekleyen ödülü böylece öğrenmiş oldum. Ertesi gün de çok sakın bir şekilde Petersburg’dan ayrıldım.

Beraberimde uşağım Yegor ile senatodan iki memur vardı – ikisi de becerikli, dünya zevklerine düşkün kişilerdi.

IV

Petersburg’a elbette sağ salım vardık. Şehre gelince ben, iki memurum ve uşağım olmak üzere kiraladığımız bir daireye yerleştik.

Kaldığımız yer o kadar rahattı ki, valinin nezaketle önerdiği daha konforlu daireyi bile geri çevirmiştim.

Ufak bir hizmet de olsa doğal olarak kendilerine borçlu kalmak istemedim, ama valiyle kuşkusuz görüşüyordum. Karşılıklı ziyaretler bir yana, bir iki kez birlikte Haydn’ın dörtlüsü dinletisine gitmiştik. Gerçi müziğe karşı pek merakım yoktu, uzmanı da değildim, ayrıca valiyle elbette gereğinden fazla sıkı fıkı olmak

* Çarlık Rusya’sında en yüksek nişanlardan biri. (ç.n.)

istemiyordum, bana gerekli olan, onun inceliklerini değil, karanlık faaliyetlerini görmektir.

Ama vali çok zeki ve kurnaz biriydi, benimle ilgilenirken rahatsız etmemeye özen gösteriyordu. Gelen giden kayıtların ve protokollerin üzerinde çalışırken beni serbest bırakıyormuş gibi davranıyordu, buna rağmen insanların etrafımda oyalandıklarını, inceden inceye bir şeyler aradıklarını, ne olursa olsun açık tarafımı bularak, sonrasında herhalde zihnimi bulandırmaya çalışacaklarını hissediyordum.

Ar, namus meselesine gelince, cinsi latiflerin de bu işe bütünüyle bulaştığına tanık olmakla düştüğüm şaşkınlıktan bahsetmek zorundayım. Kadınlar gerek şikâyetler, gerekse taleplerle ziyaretime gelerek beni onurlandırmaya başladılar, ancak bunun yanı sıra, beni hayretler içinde bırakan birtakım tasarılarını iletmeye de geliyorlardı.

Viktor Nikitiç'in öğüdünü hatırladım – "acımasız olduğunuz izlenimini yaratın." Böylece benim için zarif görüntüler benim ufkumdan kayboldu, ki bu da onların işine gelmiyordu. Gerçi memurlarımın bu tür başarıları oldu. Bundan haberim vardı, ne onların zamparalıklarına, ne de kendilerini –onları seve seve kabul edecekleri– çok önemli şahsiyet gibi göstermelerine engel olmadım. Orada burada sık sık görüşmeleri, insanların kalplerini kazanmaları benim de yararına oldu. Sadece toplumda skandala neden olacak olaylardan kesinlikle kaçınılmasını ve yerel politikacıların sosyal ilişkilerinde en çok hangi noktalara dikkat ettikleri konusunda bilgilendirilmemi istedim.

Bu arkadaşlar vicdanlı insanlardı ve benimle her şeyi paylaşıyorlardı. Herkes onlardan zaaf larımı ve özel zevklerimi öğrenmek istemişti.

Onlar doğrusunu isterseniz bu bilgilere asla sahip olamazlardı, çünkü Tanrı'ya şükür, benim öyle özel zaaf larım yoktu, üstelik

benim zevklerim, kendimi bildim bileli her zaman çok sıradan olmuştur. Hayatım boyunca mütevazı bir sofram oldu, genellikle bir kadeh ucuz heres* içerim, hatta gençliğimden beri çok düşkün olduğum tatlılarda, her türlü marmelata, ananaslara bir Astrahan karpuzunu, bir Kursk armudunu ya da çocukluğumdan kalan alışkanlıkla ballı çörekleri tercih ediyorum. Asla hiç kimsenin ne zenginliğini kıskandım, ne ününü, ne güzelliğini, ne de mutluluğunu... Bir şeye imrenseydim, bu ancak *sağlık* olurdu diyebilirim. Ama bu kıskançlık sözcüğü duygularımı tanımlamaya gelmez. Çok sağlıklı birinin görüntüsü içimde, “neden o böyle de, ben değilim” şeklinde bir üzüntüye ve umutsuzluğa yol açmazdı. Tersine, ben ona sadece sevinerek bakar, bunu onun için tek kelimeyle bir mutluluk ve nimet denizi gibi görürdüm. Burada sadece, olmayan sağlığımın yerine gelmesiyle ilgili olarak çeşitli şekillerde benim için imkânsız bir mutluluğu hayal ederdim.

Sağlıklı bir insanın görüntüsünün bana verdiği keyif, içimde estetik zevkimdeki aynı tuhaflığı doğurmuştu: Ne Taglioni'nin,[†] ne de Bosio'nun[‡] peşinden koştum ve operaya da, baleye de pek ilgi göstermedim, zira bunlarda bir yapaylık olduğunu düşünür, Krestovski Adası'nda Çingene'yi dinlemeyi daha çok severim. Onlardaki coşku ve ateş, hareketlerindeki tutkulu şiddet daha hoşuma gider. Adam yakışıklı bile değildir, eğri büğrü bir tiptir, ama bir kez kendini kaptırdı mı – sanki onu Şeytan'ın kendisi dürtüyormuş gibi, ayaklarını vurarak dans eder, elini kolunu sallar, başını döndürür, belini kıvırtır – oraya buraya vurur durur.

* Beyaz tatlı şarap ya da *sherry*. Adını İspanya'nın Jerez (Endülüs Emevi döneminde Şeriş) şehrinden alır. (ç.n.)

† Marie Taglioni (1804-1884). Ünlü İtalyan balerin. 1830-1840 yılları arasında belirli zamanlarda Petersburg'da sahne almıştır. (ç.n.)

‡ Angiolina Basio (1824-18599. Ünlü İtalyan soprano. Petersburg'da sahne almıştır.

Bu anda bedenimde bir dermansızlık hissedirim ve ister istemez gözlerimi ayıramayıp hayallere dalarım. Hayat şenliğinde bundan zevk almak mümkün mü?

Benim memura şöyle dedim:

“Dinle dostum, size hâlâ beni sorarlarsa, sağlık konusunu sevdiğimi, en çok dinç, sağlıklı, mutlu ve neşeli insanlardan hoşlandığımı söylersiniz.”

“Burada fazla bir patavatsızlık yok, değil mi?” diye sordu anlatıcı konuşmasını kesip.

Dinleyiciler biraz düşündükten sonra aralarından birkaçı cevap verdi:

“Kuşkusuz, yok.”

“Güzel, ben de olmadığını düşünmüştüm zaten, şimdi beni dinleyebilirsiniz.”

V

Yerel idareden emrime bir memur görevlendirildi. Bana gelenleri haber veriyor, bazı şeyler kaydediyor, birinin çağırılması ya da bir şey sorulması gerektiğinde bana adreslerini temin ediyordu. Memur bana uygun olsun diye verilmişti sanki – yaşlı, çelimsiz bir adamdı, her zaman üzüntülüydü. İnsanda iyi bir izlenim bırakmıyordu, ama onu pek de umursadığım yoktu. Hatırladığım kadarıyla soyadı Ornatski’ydi.* Güzel bir soyadıydı, tıpkı eski zaman romanının bir kahramanı gibi. Bir gün ansızın Ornatski’nin hastalandığını bildirdiler, dairede tertip düzenden sorumlu idare memuru, onun yerine başka memuru göndermişti.

* Latince *ornatus* sözcüğünden türetilmiş soyadı. Ortaçağ Bizans sanatında özellikle dini törenlerde giyilen kraliyet kıyafeti. (ç.n.)

“Bu da ne şimdi,” diye sordum, “Ornatski iyileşene kadar bek-
lesem daha iyi olurdu.”

“Hayır, efendim,” diye karşılık verdi idare memuru, “Ornatski
hemen gelemes, çok içmiş, bayım, alkol komasına girmiş, İvan
Petroviç’in annesi onu ayıltana kadar beklemek gerekecek sanırım.
Yeni memur için de endişe buyurmayın efendim: Ornatski’nin
yerine bizzat İvan Petroviç’i tayin ettik.”

Ona baktım, ama pek bir şey anlamadım: Bana neden *bizzat*
İvan Petroviç’ten söz etmiş, iki satırda iki kez ismini anmıştı?

“Kim bu İvan Petroviç?” diye sordum.

“İvan Petroviç!.. Sicil memurluğunda çalışan biri – şefin yar-
dımcı. Onu fark etmiş olabileceğinizi sanmıştım: Çok yakışıklı-
dır, gözden kaçacak gibi değildir, efendim.”

“Hayır,” dedim, “gözüme takılmadı, adını tekrar söyler misiniz?”

“İvan Petroviç.”

“Soyadı?”

“Soyadı...”

İdare memuru utanmıştı, üç parmağını alnına dayayıp hatırla-
maya çalıştı, bunun yerine saygıyla gülümseyerek ekledi:

“Bağışlayınız, ekselansları, ansızın kafam duruverince hatırla-
yamamıştım, evet, efendim soyadı Akvilyalbov’dur,* ama biz ona
sadece İvan Petroviç deriz ya da bazen, yakışıklı olduğu için şa-
kayla “*Beyaz Kartal*” dediğimiz olur. Yakışıklı adam, dairede, şef
yardımcısı olarak 14 ruble 25 kapık maaş alır, kimilerine fal bakıp
tedavi eden annesiyle birlikte oturur. Takdim etmeme müsaade
buyurun: İvan Petroviç kapıda bekliyor.”

“Peki, böyle gerekiyorsa, lütfen, şu İvan Petroviç’i içeri alın o
zaman.”

* Latince *Beyaz Kartal* anlamına gelen *Aquila Albaidan* oluşturulmuş soyadı.
(ç.n.)

“Beyaz Kartal” diye içimden geçirdim. “Bu ne tuhaflık! Beyaz Kartal nişanını benim almam söz konusu, İvan Petroviç değil.”

İdare memuru kapıyı ardına kadar açıp bağırdı.

“İvan Petroviç, lütfen buyurun.”

Gülünç bir duruma düşmeden ve sizin abartılı bulacağınız karşılaştırmalara girmeden bu adamı sizlere anlatamam mümkün değil, ama İvan Petroviç’i size ne kadar betimlemeye çalışsam çalışayım, resmimin, özgün güzelliklerinin yarısını bile size aktarmayacağına adım gibi eminim.

Karşımda gerçek bir “Beyaz Kartal” duruyordu, katışıksız bir Aquila Alba, Zeus’un kabul törenlerindeki gibi...^{*} Uzun boylu, geniş omuzlu, ölçüleri son derece orantılı bir erkekti, o kadar sağlıklı görünüyordu ki sanki hayatında hiç ateşlenmemiş, hasta düşmemiş, ne sıkıntı, ne yorgunluk bilmmişti. Üzerinden sağlık fışkırıyordu, ama öyle kaba değil, ahenkli ve çekici... İvan Petroviç’in âdeta kan damlayan yüzünün rengi tatlı pembeydi, yanakları açık kırmızı tüylerle kaplıydı, ama çoktan olgun bir fidan haline gelmişti. Tam yirmi beş yaşındaydı; parlak saçları *blonde*[†] ve hafif dalgalıydı, biraz yanık sakalı aynı renkteydi, koyu kirpiklerinin örttüğü, koyu kaşlarının altındaki gözleri masmaviydi. Uzun lafın kısıası, efsanevi bir bahadırı andırıyordu ve Çurilo Plyonkoviç[‡] ondan daha iyi olamazdı. Ama bir de buna cesur ve son derece zeki oluşunu, neşeli ve içten bakışlarını ekleyin. Karşınızda kelimenin tam anlamıyla yakışıklı bir erkek vardı. Üzerine mükemmel oturan, sivil bir üniforma giymişti, boynunda harika kuşaklı koyu ateş kırmızısı bir fular vardı.

* Adlarından biri şimşek çaktıran olan Yunan mitolojisinin baştanrısı Zeus’un yıldırım getiren kartalı kastediliyor. (ç.n.)

† İng. Sarışın. (ç.n.)

‡ Don-Juan tipinde, yakışıklılığıyla ünlü, Rus destan kahramanı. (ç.n.)

O zamanlar fular takılıyordu.

İvan Petroviç'e hayran hayran bakakalmıştım. İlk kez karşılaştığım insanlarda kötü bir izlenim yarattığımı bilerek:

"Merhaba, İvan Petroviç!" dedim sadece.

"Günaydın, ekselansları," diye karşılık verdi candan bir sesle, bana son derece sempatik görünmüştü.

Cevap cümlesini sosyal konumunun sınırları içinde söylemesine rağmen, ses tonuna ustaca süssüz bir ayırtıyı ve tamamen bağışlanabilir bir şakacılığı katmayı bilmişti. Aynı zamanda bu basit yanıt, dostane bir saflık içinde konuşmanın kendine özgü yanını da gösteriyordu.

Bu adamı "herkesin neden sevdiğini" anlamıştım.

İvan Petroviç'in ses tonuna müdahaleyi gerektirecek bir durum görmeyince, onunla tanışmaktan memnun olduğumu söyledim.

"Ben de bunu kendim için bir onur ve zevk sayarım, efendim," dedi idare memurunun yanında bir adım öne çıkarak.

Selamlaştık – idare memuru görevinin başına gitti, İvan Petroviç ise kabul salonunda kaldı.

Bir saat sonra onu çağırıp sordum:

"El yazınız iyi midir?"

"Benim el yazım sağlam karakterlidir," diye yanıtladı ve ardından hemen ekledi: "Bir şeyler yazmamı, ister miydiniz?"

"Olur, bir deneyin bakalım."

Çalışma masama geçti ve bir dakika sonra bana bir kâğıt uzattı, kâğıdın tam ortasında "sağlam karakterin" titiz el yazısıyla şöyle yazılmıştı: "Hayat bize mutluluk için bağışlanmıştır - İvan Petrov Akvilyalbov."

Okuyunca dayanamayıp güldüm: Bu yazdıklarından başka hiçbir ifade ona bu kadar güzel yakışmazdı. "Hayat mutluluk için..." Onun için *tüm* hayat kesintisiz bir mutluluk ve zevkti.

Tam da benim zevkimde bir adam!..

Masamın üzerindeki önemsiz bir evrakı kopya etmesi için ona verdim. Hiç hata yapmadan çok kısa sürede bitirdi.

Sonra ayrıldık. İvan Petroviç gitti, evde tek başıma kalmıştım, marazi bir bunalıma düştüm. Ne yalan söyleyeyim –Şeytan bilir nedenini– gözlerimin önünde birkaç kez *onun*, yani İvan Petroviç’in hayali canlandı. Ah vah etmek, kederlenmek nedir bilmezdi herhalde. Hayat ona mutluluk için bağışlanmıştı. Gelgelelim, nasıl oluyor da on dört rubleye böyle mutlu bir hayat sürebiliyor? Herhalde kumarda şansını iyi olmalı ya da ne bileyim, rüşvette onun da payına bir şeyler düşmüştür, belki de tüccar karlılarıyla... Tevekkeli böyle nar kırmızısı fular almıyor...

Dağ gibi yığılmış dosyaların, protokollerin başında oturmuş, benimle ilgisi olmayan, amaçsız, saçma sapan konulara kafa yoruyorum, tam bu sırada valinin geldiğini bildirdiler.

Davet ediyorum.

VI

“İki gün sonra bir konser veriyorum,” dedi vali. “Umarım, iyi çalarlar. Hanımefendiler de olacak, ayrıca sizin bizim şu ücra ilimizde bunalıma düştüğünüzü duydum. Hem sizi ziyaret edeyim, hem de bir çayınızı içeyim dedim – birazcık neşelensek fena olmaz.”

“Çok teşekkür ederim, efendim, ama bunalım geçirdiğimi nereden çıkardınız?”

“İvan Petroviç’in düşüncesine göre.”

“Ah, İvan Petroviç! Benim burada görevli olan kişi, değil mi? Siz de mi onu tanıyorsunuz?”

“Elbette, elbette. Bizim üniversite öğrencimizdir, sanatçıdır, kilise şarkıcısıdır, ama dolandırıcı değildir.”

“Dolandırıcı değil mi?”

“Hayır, Polikrates[†] kadar şanslıdır, hileye düzene ihtiyacı yoktur, zaten tüm kentin sevgilisidir. Eğlencelerimize gelince, hiçbir eğlence onsuz geçmez.”

“Müziyen mi?”

“Bu gibi işlerin ustasıdır: Şarkı söyler, enstrüman çalar, dans eder, neşeli fant oyunları düzenler vb.[‡] İşin doğrusu, her yerde İvan Petroviç vardır. Nerede şenlik, orada İvan Petroviç! Yardım amaçlı piyango ya da temsil mi düzenlenecek – yine İvan Petroviç. Ödülleri dağıtır, tek tek ödülleri en güzel şekilde sergiler; sahne dekorunu kendi boyar, sonra da anında sahne boyacısından bir aktöre dönüşür, her rolü yapmaya hazırdır. Kralları oynar, yaşlı adamları, tutkulu âşıkları oynar – seyrine doyum olmaz, ama özellikle yaşlı kadınları çok iyi oynar.

“Yaşlı kadınları mı dediniz?”

“Evet, hem de harika oynar! İşte, iki gün sonraki temsile İvan Petroviç’in yardımıyla küçük bir sürpriz hazırladığımı itiraf etmeliyim. Anlatımı güçlü sahneler olacak. Bunları İvan Petroviç sahneye koyacak. Kendini göstermek isteyen kadınlar için elbette buna benzer sahneler yer alacak, ama üçü gerçek sanat eseri olacak.”

“Bunları İvan Petroviç mi üstlenecek?”

* 1838 yılında yazılmış, *Öğrencidir –sanatçı, koro şarkıcısı ve dolandırıcıdır* adlı bir vodvile gönderme. Orijinalinde şöyle söylenmiş: *Student – artist, korist ve aferist.* (ç.n.)

† Sisam Adası’nın tiranı, (ölümü MÖ 522) Hayatı sürekli başarılarla geçmiş, şans hep yanında olmuş, ancak müttefiki Pers satrapı Oroites tarafından öldürülmüştür. (ç.n.)

‡ Ortaya giysi, takı gibi eşya sürülerek oynanan eğlenceli Rus iskambil oyunu. Kaybedenlere şarkı söyleme, dans etme ya da bulaşık yıkama gibi cezalar verilir. (ç.n.)

“Evet, İvan Petroviç. ‘Saul, cadı Endor’un yanında’” sahnele-ri temsil edilecek.” Konu, bilindiği gibi Kutsal Kitap’ta geçiyor, figürlerin yerleştirilmesi biraz abartılı, nasıl denir, fazla ‘kitabî,’ ama burada İvan Petroviç’e büyük iş düşüyor. Herkes yalnızca onu seyredecek – özellikle bizim sürprizin ortaya çıkacağı ikinci sahnenin açılışında... Bu sırrı size söyleyebilirim. Sahne açılınca Saul’u bir kral, tepeden tırnağa bir kral olarak göreceksiniz. O da herkes gibi kıyafet giymiş olacak. En küçük bir fark olmadan, çünkü Kutsal Kitap’a göre Saul kendisini tanımasın diye, cadı Endor’un yanına kılık değiştirerek geliyor, ama *onu tanımaması mümkün değil*. O kral, hem de Kutsal Kitap’taki gerçek çoban-kral... Ama perde iniyor, kralın figürü hızla gerçek biçimini alıyor: Saul, ortaya çıkan Samuel’in hayalinin önünde yerlere kapanıyor. Saul bir daha görünmüyor, buna karşılık Samuel’i kefen içinde göreceksiniz!.. Bu ilham verici bir peygamberdi, onun omuzların-daki güç uyku halindeydi, yücelik ve bilgelik... *Bu peygamber, krala Bethel ve Gilgal’e gitmesini emredebilirdi.*[†]

“Bu yine İvan Petroviç mi olacak?”

“İvan Petroviç! Ama bu son olmayacak. Tekrarını isterlerse... ki eminim isteyeceklerdir, bununla kendim ilgileneceğim – süre-kli aynı sahneleri tekrarlayarak sizi rahatsız etmeyeceğiz, siz destan-ın devamını göreceksiniz.

“Saul’un yaşamından yeni sahneler tamamen Saul’süz olacak. Hayal kaybolmuş, kral ve beraberindekiler ayrılmış; kapıda yal-

* *Kitabı Mukaddes*, “Samuel”, (1: 28). Samuel (İsmail) Peygamber tarafından İsrail’in birinci kralı olarak ilan edilen Saul, Samuel’in ölümünden sonra Fi-listinlilerin ülkesine saldırması üzerine, cinci (cadı) Endor’a gidip Samuel’i di-riltmesini söyler, Saul, Samuel’in önünde secde edip yardım ister; Saul, Rabbin sözlerini dinlemediği için, Samuel onun isteğini geri çevirir. (ç.n.)

† Samuel’in, Saul’u mesh edip kral yaptıktan sonra, onu Bethel ve Gilgal’e yolla-masından söz ediliyor. (ç.n.)

nızca uzaklaşan son kişinin pelerininin ucu görülebiliyor, sahnede bir tek cadı var...”

“Mutlaka bu da İvan Petroviç’dir!”

“Hiç kuşkunuz olmasın! Ama önünüzde yaşanacak olayı *Macbeth*’te cadıların yansıtıldığı gibi görmeyeceksiniz... Ne korkudan donakalma, ne kırıp dökme, ne de kırıtmama... Ama siz *bilgelerin düşlerinde göremediği* şeyi bilen kişiyi göreceksiniz. Hortlaklarla konuşmanın ne kadar korkunç olduğunu göreceksiniz.”

“Bunu hayal edebiliyorum,” diye karşılık verdim, bu üç gün içinde düşlerimde neler göreceğimi ve ne işkenceler çekeceğimi, kesinlikle aklımın ucundan bile geçirmediğimden.

Ama bu sonra oldu, o an ise her şey sadece İvan Petroviç’le doldu –o neşeli, hayat dolu adamla, güneşli yağmur sonrası birden çıkan çörek mantarı gibi, çimenlerin içinden fırlayıverdi, henüz olgunlaşmamış olsa da her yerde görülebilen– herkes ona bakıp gülümsüyor: “Bakın, ne kadar sevimli ve körpe bir mantar!”

VII

Vali ve idare memurunun onunla ilgili sözlerini aktardım sizlere. Bir gün ben de meraklanıp, hayatın zevklerinden hoşlanan memurlarımdan birine İvan Petroviç hakkında bir şeyler duyup duymadığını sorduğumda, ikisi birden atılarak, onunla karşılaş-tıklarını, gerçekten de çok hoş biri olduğunu, gitarla ve piyanoyla çok nefis şarkılar söylediğini anlatmaya başladı. Onlar da İvan Petroviç’ten hoşlanmışlar. Ertesi gün başrahip uğradı, kilisesine birkaç kez gittiğim için kutsal günlerde ayın ekmeği getiriyor,

* Yine *Hamlet*’ten alıntı yapılıyor. Bu sözler hikâyenin ilk cümlesindeki sözlerin devamıdır. (y.n.)

dini alet ederek herkesin dedikodusunu yapıyordu. Kimse hakkında iyi konuştuğu görülmemiştir. Bu konuda İvan Petroviç için bile ayırım yapmamıştı, buna rağmen sahte sofı her olayın sadece yapısını değil, aynı zamanda doğuş kaynağını da biliyordu.

İvan Petroviç hakkında konuya şöyle girdi:

“Size buradan verilen memuru değiştirdiler. Bunda bir kasıt var.”

“Evet,” dedim, “yerine İvan Petroviç adlı birini verdiler.”

“Bu bilinen, evet, bizim için elbette çok iyi bilinen bir şey. Bu-
raya yetimleri eğitmek göreviyle kayınbiraderimin yerine getiril-
miştım, onu daha önce kaynım vaftiz etmiş... Babası da ruhban
sınıfindandı... Devlet memuru oldu, annesi ise... Kira İppolitov-
na... İsmi böyleydi... Onun babasını tutkulu bir aşkla sevince aile-
sini terk edip ona kaçtı... Lakin aşk iksirinin acısını tattıktan kısa
bir süre sonra dul kaldı tabii.”

“Oğlunun eğitimiyle ilgilenmedi mi?”

“Ne eğitimi! Liseyi beşinci sınıfa kadar okudu, sonra da ağır
ceza mahkemesine kâtip olarak girdi... Zamanla amir yardımcısı
oldu. Çok şanslı biriydi: Geçen yıl ikramiyede eyerli bir at kazan-
dı, valiyle birlikte de sık sık tavşan avına çıkmaya başladı. Alay
kentten ayrılırken, subaylarının piyangoya koyduğu piyano yine
ona çıktı. Beş bilet aldı, kaybetti, ama bir bilet vardı onu kazandı.
Kendi çalışıyor, Tatyana’ya öğretiyordu.”

“Tatyana da kim?”

“Yetim bir kız, evlat edindiler – zararsızdır... Esmer tenli. Ona
ders veriyor.”

Gün boyu İvan Petroviç’ten söz ettik, akşamleyin benim
Yegor’un odasından vızılı sesler gelmeye başladı, çağırıp bunun
ne olduğunu sordum.

“Minyatür revak yapıyorum.”

“Bu revak da neyin nesi?”

İvan Petroviç, Yegor'un işsizlikten bunaldığını görünce ona testere ve süslemeli sigara tabakası tahtaları getirmiş, destekleri nasıl keseceğini göstermiş. Piyango için sipariş vermiş.

VIII

İvan Petroviç'in, valinin şenliğindeki temsilde, sergileyeceği oyunla herkesi hayretler içinde bırakacağı akşamın sabahında, onu işinden alıkoymak istememiştım, ama öğlene kadar yanımda kaldı, çok da güldürdü beni. Evlenmesi gerektiğine dair şakalar yapmıştım, o da şaka yollu "kız oğlan kız olarak" kalmayı tercih ettiğini söyledi. Onu Petersburg'a davet ettim.

"Hayır, ekselansları," dedi, "beni burada çok seviyorlar, ayrıca annem var, kimsesiz Tanya da bizimle birlikte, onları seviyorum, Petersburg onlar için uygun bir yer değil."

Ne inanılmaz uyumlu, dengeli bir genç! Hatta annesine ve kimsesiz kıza duyduğu bu derin sevgi nedeniyle onu kucakladım. Temsile üç saat kala ayrıldık.

"Sizi farklı tiplerde görmeyi sabırsızlıkla bekliyorum," dedim ayrılırken.

"Umarım, size sıkıntı çektirmeyiz," diye karşılık verdi İvan Petroviç.

Gitti, öğlen yemeğini tek başıma yedim, akşam temsiline daha zinde gitmek için koltukta biraz kestirmek istedim, ne var ki İvan Petroviç beni bir türlü uyutmadı, kısa bir süre sonra beni garip biçimde rahatsız etmeye başladı. Ansızın hızlı adımlarla içeri daldı, odanın ortasında bulunan sandalyeleri tekmelemeye başladı.

"Beni," dedi, "seyretmeye gelebilirsiniz; size çok teşekkür ederim, efendim – ama bana nazarınız değdi. Bunun için sizden intikam alacağım."

Birden uyandım, zili çalıp giyinmeme yardımcı olmalarını söyledim. Hayretler içindeydim: Düşümdeki İvan Petroviç ne kadar da canlıydı!

Valiye, evine gittim. Her yer ıslık ıslık, içerisi insan kaynıyordu, ama beni karşılayan vali fısıltılı bir sesle dedi ki:

“Programın en güzel bölümü suya düştü. Sahnelerin canlandırılmasına imkân yok.”

“Ne oldu?”

“Şşşt... Genel havayı bozmamak için yüksek sesle konuşmak istemiyorum. İvan Petroviç öldü.”

“Ne?! İvan Petroviç!.. Öldü mü?!”

“Evet, evet, evet – öldü.”

“Bağışlayın, daha üç saat önce yanımdaydı, sapasağlamdı.”

“Bakın, sizden geldikten sonra kanepeye uzandı ve öldü... Ve bilirsiniz... Onun annesi... Çıldırılmış durumda, kapınıza dayana-bileceğini size söylemem gerekiyor... Bahtsız kadın, oğlunun ölümünden sizi sorumlu buluyor ve bundan emin.”

“Ne şekilde? Onu benim dairemde mi zehirlemişler yani?”

“Kadın böyle söylemedi.”

“Ya ne dedi, peki?”

“İvan Petroviç’e *nazarınız değmiş!*”

“Müsaade buyurun,” dedim, “ama bu saçmalığın dik âlâsı!”

“Evet, evet, evet,” diye karşılık verdi vali, “bütün bunlar elbette bir saçmalık, ama burası taşra ili – burada halk akla yatkinlıktan çok saçmalıklara inanır. Bu elbette dikkate alınmaya değer.”

Bu sırada valinin hanımı beni kart oynamaya davet etti.

Oyuna oturdum, ancak bu ıstıraplı oyuna nasıl dayandığımı size anlatamam. İlkin, hayranlık duyduğum bu sevimli gencin şimdi masanın üzerinde yatması bilincime eziyet ediyordu; ikin-

* Rusya’da, ölenlerin tabuta konmadan önce masaya yatırılması âdettir. (y.n.)

cisi, insanların ondan söz ederken beni gösterip sürekli, “nazarı değdi,” dediklerini duyuyordum sanki, hatta bu aptalca “nazarı değdi, nazarı değdi” sözlerini gerçekten duyuyordum; üçüncüsü, size gerçek adına söylememe izin veriniz – her yerde İvan Petroviç’i görüyordum!.. Gözlerim mi yanılıyor, ne –nereye bak-sam– hep İvan Petroviç... Kâh kapının açıldığı boş salonda dolaşıp duruyor; iki kişi ayakta sohbet ediyor, İvan Petroviç yanlarında durmuş onları dinliyor. Sonra birden benim yanımda beliriyor ve kartlara bakıyor... Burada, doğal olarak elimdeki kartları yere düşürüyordum, benim vis-à-vis’ buna kızdı. Sonunda masadakiler de durumun farkına vardılar. Vali kulağıma eğildi:

“İvan Petroviç sizi çok kötü etkilemiş,” dedi, “sizden öcünü alıyor olmalı.”

“Evet,” dedim, “gerçekten perişanım, çok rahatsızlandım. İzninizle eve gitmek istiyorum.”

Bana incelik gösterdiler. Hemen eve hareket ettim. Kızakla gidiyordum, İvan Petroviç de benimleydi... Kâh benim yanımda oturuyor, kâh arabacının arabacı yerinde belirliyordu, yüzü bana dönük...

“Yoksa bende humma mı başlıyor?” dedim kendi kendime.

Eve geldim – daha kötü oldum. Yatağa yatar yatmaz ışığı söndürdüm. Yine İvan Petroviç... Karyolanın kenarında oturmuş, bir de konuşuyor.

“Sizin bana,” diyor, “gerçekten nazarınız deydi ve işte öldüm, asla bu kadar erken ölmemem gerekiyordu. Bütün iş burada zaten!.. Beni herkes nasıl severdi... Anneciğim de, Tanyacık da... Tahsili de yarım kaldı... Ah, benim için ne korkunç acılar çekiyorlardır kim bilir!”

* *Fra*. “Yüz yüze”. Burada kart oyununda partner anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

Uşağımı çağırdım, rahatsız bir durum görünse de, odamda halının üzerinde kendisine bir yatak yapmasını söyledim, ama İvan Petroviç korkmamıştı; nereye dönersem döneyim – önümde bitiveriyordu, artık bu kadarı da yeter!

Sabahı zor ettim ve ilk iş olarak memurlarımdan birini hemen merhumun annesine göndererek, defin masrafları için, kadını kırmadan üç yüz ruble vermesini söyledim.

Memur döndüğünde paraları da geri getirdi, kabul etmediklerini bildirdi.

“Peki, ne söyledi?” diye sordum.

“‘Gerekmez,’ dedi, ‘onu *iyi kalpli* insanlar defnediyor zaten.’”

Kötülerden sayıldığımı bu şekilde öğrenmiş oldum.

İvan Petroviç aklıma gelir gelmez, hemen yanımda belirliyordu.

Alacakaranlık beni tedirgin etmişti: Araba alıp, İvan Petroviç’e son bir kez bakmak ve onunla vedalaşmak için cenazesine gittim. Ne de olsa geleneksel bir şeydi bu, kimseleri rahatsız etmezdim. Cebimi mümkün olduğunca doldurdum –yedi yüz ruble-, böylece onları ikna edebilirdim, en azından Tanya için.

IX

İvan Petroviç’i gördüm: “Beyaz Kartal”, öyle vurulmuş gibi yatıyordu.

Tanya bu sırada dolaşıyordu. Gerçekten de esmer tenliydi, on beş yaşlarındaydı, üzerinde basmadan bir matem elbisesi vardı. Ölünün yanına gelip onun üzerine çekidüzen verdi. Başını düzeltip öptü.

Tanrım, bunu görmek ne büyük işkenceydi!

Kıza yaklaşarak İvan Petroviç’in annesiyle görüşmemin mümkün olup olmadığını sordum.

“Olur,” diye yanıt verdi genç kız, ve başka odaya yürüdü, bir dakika sonra kapıyı açıp beni içeri davet etti, odaya girer girmez yaşlı kadın oturduğu yerden hemen kalktı ve özür diledi.

“Hayır, beni bağışlayın, yapacağımı sanmıştım, ama boşuna, sizinle görüşemem.” Bu sözlerden sonra gitti.

Kırılmış ya da utanmış değildim, ama düpedüz ezilmiştim. Tanya’ya döndüm:

“Genç, güzel varlık,” dedim, “en azından belki siz bana iyi davranırsınız. Lütfen bana inanınız, bunu asla istemedim, İvan Petroviç’in bırakın ölümünü, onun mutsuzluğunu istemem için herhangi bir neden yoktu.”

“İnanıyorum,” dedi kız kırık bir sesle. “O kimseye bir kötülük yapamazdı, herkesi severdi o.”

“İnanın onu iki üç gündür tanıyordum, ama ben de çok sevdim.”

“Evet, evet,” dedi kız, “ah, bu korkunç ‘iki üç gün’ – bu günler keşke hiç yaşanmasaydı! Teyzem kederinden size böyle davrandı; sizin için üzülüyorum.”

Ve iki elini bana uzattı.

Ellerini tutup dedim ki:

“Bu duyguların için sana çok teşekkür ederim, sevgili kızım; bu duygular kalbine ve aklına hükmedip seni onurlu bir insan yapacaktır. Böyle bir saçmalığa inanmak gerçekten olacak şey değil, onu sözde nazarım değmiş!”

“Biliyorum,” diye karşılık verdi.

“Bir incelik gösterip... onun adına bana bir iyilik yapsanız!”

“Nasıl bir iyilik?”

“Şu zarfı alın... Burada az bir para var... Bunlar ev ihtiyacınız için... Teyzeniz için...”

“Teyzem kabul etmez.”

“Hadi, sizin için, İvan Petroviç’in tüm kalbiyle üstlendiği öğreniminiz için... Onun bunu doğru bulacağına derinden inanıyorum.”

“Hayır, teşekkür ederim, almayacağım. O hiçbir zaman hiç kimseden hediye almazdı. O çok, soylu, onurlu bir insandı.”

“Ama böyle davranınca beni çok üzüyorsunuz... Bana çok kızgın olduğunuz sonucunu çıkarıyorum bundan.”

“Hayır, kızgın değilim. Bunu size kanıtlayacağım.”

Ollendorff’un masanın üzerinde duran Fransızca ders kitabını açıp sayfaların arasından İvan Petroviç’in bir fotoğrafını çıkardı, bana uzatıp dedi ki:

“Buraya o koymuştu. Düne kadar birlikte ders çalışıyorduk. Buyurun alın, benden size bir hatıra...”

Görüşme bu şekilde sona erdi. Ertesi gün İvan Petroviç’i top-rağa verdik, sonra şehirde sekiz gün daha kaldım. Orada her anım karabasanlar ve azaplar içinde geçti. Geceleri uyku yoktu; her hışırtıya kulak kabartıyordum; dışarıdan canlı insan sesleri duymak için pencerelerin vasistaslarını açıyordum. Ne var ki pek faydası olmuyordu: İki kişi geldi, sohbet ediyorlardı, kulak verdim, İvan Petroviç’ten ve benden söz ediyorlardı.

“İşte,” diyorlardı, “İvan Petroviç’e nazarı değen o şeytan burada oturuyor.”

Biri gecenin sessizliğinde evine dönerken şarkı söylüyor: Dinliyorum, ayaklarının altındaki kar katır kutur ses çıkarıyormuş gibi, sözlerini seçiyorum: “Ah, cesur bir adam olsaydım.” Şarkı söyleyen adamın penceresinin hizasına gelmesini bekliyorum. Baktım – İvan Petroviç. Daha sonra başrahip çıkageliyor ve fısıltıyla şunları söylüyor bana:

“Kötü büyü, nazar değdirme vardır,” diyor, “ama bundan ancak civcivler etkilenir, İvan Petroviç’i ise zehirlediler...”

* Heinrich Gottfried Ollendorff (1803-1865). Fransız eğitimci. (ç.n.)

Ne zalimce!

“Onu kim ve neden zehirleyebilir?”

“Size her şeyi anlatmasından korktular... Ona mutlaka otopsi yapılması gerekirdi. Yazık ki yapmadılar. Yoksa zehri bulurlardı.”

Tanrım! Beni bu kuşkulardan kurtar!

Sonunda hiç beklemediğim anda daire müdüründen gizli ibareli bir yazı aldım, kont, yapabildiklerimle sınırlı kalarak derhal Petersburg’a dönmemi emrediyormuş.

Buna çok sevindim ve iki gün içinde tüm işlerimi bitirip oradan ayrıldım.

Yolculuğumda İvan Petroviç beni yalnız bırakmadı – hayır, hayır, yer değişikliğinden mi, yoksa zamanla bunlara alıştığım-dan mı nedir, o şimdi de önümde beliriyor. Onun karşıma çıkma-sından artık korkmuyorum. Gözlerimin önünde koşturuyor, hiç rahatsız olmuyorum, hatta bazen kestirirken birbirimizle şaka-laşıyoruz.

“Sana dersini bir veririm ki!” diye beni tehdit ediyor.

“Fransızca’yı bir türlü öğrenemedin!” diye karşılık veriyorum.

“Öğrenip de ne yapacaktım: Şimdi kusursuzca kendi başıma öğreniyorum.”

X

Petersburg’a vardığımda benden memnun olmamaları bir yana, iyiye gitmeyen şeyler de hissetmiştim, bana nedense üzüntüyle, biraz da tuhaf bakıyorlardı.

Viktor Nikitiç bile bana şöyle bir bakmış, tek kelime konuşmamıştı, ama bir kuzinimle evli olan müdüre, beni biraz *keyifsiz* gördüğünü söylemiş...

Bir açıklama yoktu. Bir hafta sonra Noel'di, sonra da yeni yıl. Doğal olarak bayram heyecanı – ödül beklentileri... “Beyaz Kartal” nişanını alacağımı bildiğimden bir endişem yoktu. Kuzinim daha arife günü hediye olarak direktörle bana şeritli bir nişan göndermişti. Ben de masama nişanı ve büroya emirler getiren kuryeler için içinde 100 ruble bulunan zarfı koydum.

Geceleyin ansızın İvan Petroviç böğrümü dürttü ve burnumun dibine *kukiş** işareti yaptı. Hayattayken çok terbiyeliydi ve bu, onun uyumlu doğasıyla pek örtüşmüyordu, ama şimdi ele avuca sığmaz biri gibi *kukişi* burnuma dürtüp, “Bu şimdilik sana yeter, şimdi zavallı Tanya için bir şeyler yapmam lazım,” dedi ve birden ortalıktan kayboldu.

Sabahleyin kalktım – emir getiren kuryeler yoktu, bunun ne anlama geldiğini öğrenmek için bir koşu eniştemin yanına gittim.

“Bir türlü aklım almıyor,” dedi. İsmi kesinlikle listedeydi ama birden nasıl olduysa, sanırım basımdayken çıkarılmış. Kont isminin üstünü çizip kendisinin bizzat bildireceğini söyledi... Bilirsin, başına iş açan bir olay vardı... Bir memur, senin yanından ayrıldıktan sonra kuşkulu biçimde ölmüş... Anlatsana, ne oldu?”

“Lütfen, bırak şimdi bunları,” dedim.

“Olmaz, kont gerçekten de... sağlık durumunu birkaç kez sor-du: Oradan bize, içlerinde günah çıkartan bir papaz ve başrahip olmak üzere farklı kişilerden mektuplar geldi... Kendini böyle tuhaf işlere nasıl bulaştırdın, anlamıyorum doğrusu!”

Onu dinliyordum, ama aklım başka yerdeydi. –İvan Petroviç’in mezarın ardından bana yaptığı gibi– tek arzumun ona dil çıkarmak ve *kukiş* göstermek olduğunu hissediyorum.

* Başparmağın işaret ve ortaparmağın arasına getirilmesiyle yapılan el hareketi. (ç.n.)

“Beyaz Kartal” nişanı alacağım yerde, İvan Petroviç beni *kukış-le* ödüllendirmiş oldu. Sırta kadem bastı ve son olarak üç yıl sonra görünerek bana en etkili ziyaretini yaptı.

XI

Yine Noel’di, ardından yılbaşını ve elbette ödüller bekliyorduk. Beni çoktan defterden silmişlerdi, haliyle bunu kendime dert etmiyordum. Vermiyorlar, gerek duymuyorlardı işte. Kuzinim bir yeni yıl partisi veriyordu –çok neşeliydi–, pek çok konuk vardı. Sağlıklı insanlar yemek yiyorlardı, bense yemekten önce kaçmak istermiş gibi etrafıma bakınıyordum, sonra kapıya doğru bir iki adım attım, ama birden genel konuşmaların arasında şu sözleri duydum:

“Artık boş gezmelerim sona erdi, annemle birlikteyim. Tanya iyi bir adamla evlendi; son bir şaka yapacağım ve je m’en vais!” Sonra da ağır ağır bir şarkı tutturdu:

Elveda, cananım,

Elveda, vatanım.

“Vay canına,” dedim içimden, “yine ortaya çıktı, Fransızcayla başladı üstelik... Eh, en iyisi birini bekleyeyim, tek başıma merdivenden inemem.”

Sonra önümden lütfedip geçti, üzerinde aynı sivil üniforması vardı, ateş kırmızısı fuları da boynundaydı. Sadece geçti, birden ön kapı öyle gürültüyle çarptı ki bütün ev sarsıldı.

* *Fra. Gidiyorum.* (ç.n.)

Ev sahibi ve uşaklar birinin konukların kürk mantolarını çalıp çalmadığına bakmak için ayağa fırlamışlardı. Ama her şey yerli yerinde duruyordu, üstelik ön kapı kilitliydi... Yine o “halüsinasyon” lafını dillerine dolamasınlar diye sustum. Sağlığımı sormaya başladılar. Kapı çarptı, sonra da olay bitti... Kapı çarpmışsa ne çıkar?..

Tek başıma gitmemek için birini bulana kadar oturdum, sonra sağ salım eve döndüm. Şimdi yanımdaki uşak, benimle seyahat eden ve İvan Petroviç’in tahtadan desen kesme dersleri verdiği adam değil, başka biriydi; bana biraz uykulu gözlerle baktı ve yolunu aydınlattı. Yazı masasının önünden geçtik, üzerinde üstü beyaz kâğıtla kapatılmış bir şey vardı... Hatırlarsınız, kuzenimin hediye ettiği Beyaz Kartal nişanıydı bu... Her zaman kilit altındaydı. Nasıl bir anda ortaya çıkabilirdi ki? Elbette, hakkımda şöyle söylenecek: “Dalgınlıkla kendi çıkarmıştır.” Bunu tartışmayacağım, ama başka bir şey daha vardı: Başucumdaki sehpanın üzerine adımın yazılı olduğu küçük bir zarf konmuştu ve el yazısı tanıdık gibiydi... “Hayat bize mutluluk için bağışlanmıştır” yazısını yazan elin ta kendisiydi bu.

“Kim getirdi bunu?” diye sordum.

Uşak bana, Tanya’dan hatıra olarak aldığım ve bugüne dek sakladığım İvan Petroviç’in fotoğrafını göstererek dedi ki:

“İşte bu beydi.”

“Sen, kuşkusuz yanılmış olmalısın.”

“Kesinlik değil, efendim,” dedi, “daha ilk bakışta tanıdım onu.”

Zarfin içindeki mektup kâğıdında bana “Beyaz Kartal” verildiğine ilişkin emrin bir kopyası vardı. Gecenin geri kalan kısmını rahat uyuyarak geçirecektim, gerçi bir yerlerde bir şeyin şu saçma sözlerle şarkı söylediğini duyar gibi oldum: “*Hoşça kala, hoşça kala – ben gidiyorum halk dansına.*”

Ruh dünyasına ait, İvan Petroviç sayesinde edindiğim deneyimlerle, bu sesin uçarken “kendi kendine öğrendiği Fransızcasıyla cır cır konuşan” İvan Petroviç’e ait olduğunu ve beni artık hiç endişelendirmeyeceğini anladım. Böyle de oldu: O benden öcünü aldı ve sonra bağışladı. Bu apaçık ortada. Ama ruhların dünyası bu kadar karışık ve karmaşıkken, her şeyden değerli olan insan hayatı neden gereksiz bir korku ve ödülle cezalandırılır, yüce göklerden de “*Hoşça kala, hoşça kala – ben gidiyorum halk dansına*” gibi saçma sapan bir şarkı uçar gelir, işte bunu anlamıyorum.

* “*Do svidans, do svidans – je ale o contradans*”: Rusça ve Fransızca sözcüklerin tahrif edilmesiyle oluşturulan bir tekerleme. (ç.n.)

ŞEYTAN KOVALAMA

I

Bu töreni sadece Moskova'da görebilirsiniz, o da özellikle şansınız varsa ve arkanız kuvvetliyse tabii...

Bir keresinde tesadüflerin bir araya gelmesiyle baştan sona kadar 'bir şeytan kovma ayini izleme imkânım oldu. Şimdi bunu işin gerçek uzmanlarına, ciddiyet ve debdebe meraklılarına herkesin beğeneceği bir üslupla anlatmak istiyorum.

Ben soylu sınıftan olsam da, bir yandan "halka" yakın bir insanım, annem tüccar bir aileden geliyordu; çok zengin bir evden çıkmış, ama babama tutkuyla âşık olduğundan, ailesinin izni olmadan evlenmişti. Toprağı bol olsun, babam kadınların dilinden anlarmış, istediğini her zaman elde edermiş. Anneme de aynı şeyi yapmış, ama anneannemle dedem bu eli çabukluk karşısında, anneme –tabii, elbiseleri, yatağı, çarşafı ve Tanrı'nın merhameti dışında– hiçbir şey vermemiş, yine de bunlara affedilmek, anne babanın sonsuza dek bozulmayacak hayır duaları eşlik etmişti. Benim ihtiyarlar Oryol'da oturdular, sıkıntı içinde, ama onurlarıyla yaşadılar, zengin anne ve babalarından hiçbir şey istemediler, üstelik onlarla ilişki bile kurmadılar. Ancak üniversiteye girme zamanım geldiğinde annem bana dedi ki:

"Oğlum, lütfen dayın İlya Fedoseyeviç'i görmeye git, ona benim selamımı ilet. Bu küçültücü bir davranış olmaz, zira yaşlı akrabalara saygı duymak gerekir, o benim kardeşim. Ayrıca, çok

dindar biridir, Moskova'da büyük ağırlığı vardır. Konukları her zaman *ekmek ve tuzla* karşılar...^{*} Konukların önünde bir tepsi ya da aziz tasviriyle durur... Genel vali ve başpiskoposu karşılar... Muhakkak sana tavsiyeleri olacaktır.”

Gelgelelim o dönemlerde Filaret'in[†] katehizisini[‡] hatmettikten sonra Tanrı'ya inancımı yitirmiştim, ama annemi de seviyordum. Bir gün kendi kendime dedim ki: “Moskova'ya geleli yaklaşık bir ay oldu ve annemin dileğini hâlâ yerine getiremedim. En iyisi hemen dayım İlya Fedoseyeviç'e gideyim, buluşalım, ona annemin selamını götüreyim, böylece bana ne gibi tavsiyelerde bulunacakmış, görelim bakalım.”

Çocukluğumdan beri büyüklere saygılı davranmayı alışkanlık haline getirmiştim – özellikle başpiskopos ve genel vali gibi tanınmış kişilere...

Kalktım, saçımı başımı düzeltip doğru İlya Fedoseyeviç'e gittim.

II

Saat yaklaşık akşamın altısıydı. Tatlı, ılık, hafiften grimsi bir hava vardı, kısaca, her şey çok iyiydi. Dayımın evi en ünlülerinden biriydi ve Moskova'da herkes bilirdi. Yalnızca orada hiç bulunmamış, dayımı uzaktan bile görmemiştim.

* Bir Slav geleneğidir. Önemli konukları karşılarken tuz ve ekmek ikram edilir. Sonra konuklar çeşitli ikramlarla ağırlanırlar. (ç.n.)

† Flaret Drozdov (1783-1867). Moskova başpiskoposu. *Ortodoks Katehizisi*'nin yazarı olup ölümüne kadar çok katı bir dini politika uygulamıştır. (ç.n.)

‡ İlmihal. (ç.n.)

Giderken aklımdan cesurca şöyle geçiriyordum: “Kabul ederse – iyi, etmese de umurumda değil.”

Evin önüne gelmiştim; evin girişinde aslandan farkı olmayan kara yağız atlar duruyordu, yelelerini savuruyor, tüyleri değerli bir ipek gibi ıslıl ıslıl parlıyordu, arabaya koşulmuşlardı.

Basamakları çıktım ve onun şu şu yeğeni olduğumu, üniversitede okuduğumu, İlya Fedoseyeviç’e geldiğimi bildirmelerini rica ettim.

“Kendileri şimdi çıkacaklar,” diye karşılık verdi uşaklar, “arabayla gezmeye gidecekler.”

Çok sıradan ve tam bir Rus, ama çok heybetli bir kişi çıktı ortaya; gözleri anneminkine benziyordu, yalnız ifadesi farklıydı – nasıl denir, hayli ciddi bir adamdı.

Kendimi takdim ettim, ses çıkarmadan dinledi, yavaşça elini uzatıp şöyle dedi:

“Arabaya bin, biraz gezelim.”

Reddedecek oldum, ama nedense çekinip arabaya bindim.

“Doğru parka,” diye bağırdı dayım.

Aslanlar bu emirle birlikte hızla yola çıktılar, arabanın arkası zıplayıp duruyordu, kentin dışına çıkınca bu kez doludizgin gitmeye başladılar.

Öyle hiç konuşmadan oturuyorduk, sadece dayımın silindir şapkasını neredeyse kaşlarına kadar çektiğini görüyordum. Yüzünde sanki can sıkıntısının getirdiği sevimsiz bir ifade vardı. Oraya buraya bakınıp duruyordu, yalnız bir keresinde bana göz ucuyla baktı, durup dururken şöyle dedi:

“Hayat ne kadar can sıkıcı!”

Ne diyeceğimi bilemeyip sustum.

Yolumuzu yine de sürdürüyor, hiç durmadan gidiyorduk. “Aca-ba beni böyle nereye götürüyor?” diye içimden geçirdim, kendimi bir işe bulaşmış gibi hissetmeye başlamıştım.

Dayım birden bir karara varmış gibi arabacıya peş peşe emir vermeye başladı:

“Sağa, sola. ‘*Yar*’ın önünde dur!”

Restorandan pek çok garsonun çıkarak bize doğru koştuğu-nu gördüm. Hepsi dayımın karşısında iki büklüm yerlere eğildi, dayım arabada hiç istifini bozmadan restoran sahibinin yanına gelmesini emretti. Koşarak geri döndüler. Bir Fransız göründü, o da dayıma büyük saygı gösterdi, dayımsa hiç yerinden kıımıldamı-yordu. Bastonunun kemikli topuzunu dişlerine vurarak, “İçeride kaç kişi var?” dedi.

“Salonlarda yaklaşık otuz kişi var,” diye yanıt verdi Fransız, “üç kabin de dolu.”

“Hepsini kapı dışarı et!”

“Peki, efendim.”

“Şimdi saat yedi,” dedi dayım saate bakarak, “sekizde gelece-ğim. Hazır olur mu?”

“Hayır,” dedi Fransız, “sekiz biraz zor... Birçok rezervasyon var... Dokuza doğru buyurun, restoranda bir tek yabancı olma-yacak.”

“Güzel.”

“Ne hazırlamamı istersiniz?”

“Çingeneleri elbette.”

“Başka?”

“Orkestra.”

“Tek mi?”

“Hayır, iki daha iyi olur.”

“Ryabıka’yı getirteyim mi?”

“Elbette.”

“Fransız madamları?”

“Hayır, onlara gerek yok.”

“Mahzen?”

“Tümüyle.”

“Peki, mutfak için?”

“Alakart!”

Günlük menü getirdiler.

Dayım menüye göz attı, herhalde bir şey anlamamıştı, belki de anlamak istemedi. Bastonuyla menüye vurup şöyle dedi:

“Hepsi olsun, elbette yüz kişi için.”

Sonra menüyü katlayıp kaftanının cebine koydu.

Fransız hem seviniyor, hem ezilip büzülüyordu:

“Ben,” dedi, “inanın, yüz kişilik hazırlayamam. Burada çok pahalı yemekler var, bütün restoranlarda bunlardan en çok beş altı porsiyon bulunur.”

“Konuklarımdan arasında nasıl seçim yaparım? Kim ne istiyorsa, onu alabilsin. Anladın mı?”

“Anladım.”

“Yoksa ahabap, o zaman Ryabika bile bir şey yapamaz. Ben gidiyorum!”

Restoran sahibini çalışanlarıyla birlikte kapının önünde bırakıp oradan hızla uzaklaştık.

O andan itibaren bu işlerin bana göre olmadığına dair güçlü bir kanıyla, ayrılmayı denedim, ama dayımın beni dinleyecek hali yoktu. Çok telaşlıydı. Sokaklardan geçiyor, kâh birinin, kâh diğerrinin kapısında duruyorduk.

Dayım her gördüğüne, “Saat dokuzda, ‘Yar’a,” diyordu kısaca. Yaşlı başlı, saygın kişilerdi bunlar ve şapkalarını çıkarıp aynı şekilde kısaca karşılık veriyorlardı:

“Bizim için şereftir, Fedoseyeviç.”

Bu şekilde kaç yerde durduğumuzu hatırlamıyorum, yaklaşık yirmi kişiydi sanırım. Saat dokuza gelince hemen “Yar” a hareket ettik. Bir sürü garson bizi karşılamaya çıktı, dayımın koluna girdiler, Fransız da girişte dayımın pantolonunun tozlarını peçeteyle silkeledi.

“İçerisi boşaldı mı?” diye sordu dayım.

“Sadece bir general var,” dedi Fransız, “biraz gecikti, yemeğini kabinde bitirmek için izin istediler,”

“Derhal kapı dışarı et onu!”

“Çok kısa sürede bitirir, efendim.”

“İstemiyorum, ona yeterince zaman tanıdım – derhal çıksın, çimenlerin üzerinde bitirsin yemeğini.”

Bu işin sonunun nereye varacağını bilmiyordum, ama bir dakika sonra general iki kadınla birlikte dışarı çıktı, arabasına binip gitti, sonra dayımın parka davet ettiği konuklar bir bir sökün ettiler.

III

Restoran tertemiz ve boştu, güzelce süslenmişti. Sadece salonların birinde dayımı sessizce karşılayan dev gibi bir adam oturuyordu. Tek kelime konuşmadan dayımın elindeki bastonu alıp bir yere koydu.

Dayım bastonunu hiç itiraz etmeden vermişti. Bu çam yarmasına cüzdanını ve çantasını da teslim etti.

Bu kır saçlı, iriyarı adam, dayımın benim yanımda restoran sahibine hakkında anlamadığım bir emir veren Ryabika’nın ta kendisiydi. Bir “çocuk öğretmeni” gibiydi, ama burada belli ki

özel bir görevde bulunuyordu. Onun burada bulunması, Çingeneler, orkestra ve çok kısa sürede hazır duruma getirilen dekor ve süsleme kadar zorunluydu. Yalnız benim anlamadığım, öğretmen rolünün ne olduğuydu, ama acemiliğimden böyle düşünüyordum, henüz erkendi.

Çok güzel aydınlatılmış restoran faaliyetine başlamıştı: Müzik çalıyordu, Çingeneler dolaşüyor, büfede bir şeyler atıştırıyorlardı, dayım ise odaları, bahçeyi, mağarayı ve galerileri gözden geçiriyordu. “Üye olmayan biri” var mı diye her yeri yokluyordu. Öğretmen onun yanından bir saniye olsun ayrılmıyordu; ama onlar herkesin toplandığı büyük salona geldiklerinde aralarındaki büyük fark göze çarpıverdi: Gezinti onların üzerinde aynı etkiyi yapmamıştı: Öğretmen dolaşmaya çıktıklarında nasılsa, öyle ayıktı, dayım ise körkütük sarhoş olmuştu.

Kısa zamanda nasıl bu hale geldiğini doğrusu anlamıyordum, ama morali çok iyi görünüyordu; onur konuğu için ayrılan yere oturdu ve curcuna başladı.

Kapılar kapatıldı, tüm dünyayla ilgili söylendiği gibi: “Ne onlardan bize, ne de bizden onlara hiçbir şey geçmesin!” Bizi bir uçurum ayırıyordu, içkinin, tıka basa yemenin uçurumu, ama en önemlisi de ahlaksızlığın uçurumu... Çirkin olduğunu söyleyemem, gelgelelim öylesine vahşi ve çılgıncasındaydı ki, bunu kelimelerle anlatamam. Sonra bunu anlatmamı benden istemeyin, çünkü burada kendimi sıkışmış ve dünyadan uzaklaşmış görünce cesaretimi kaybedip kendimi hemen içkiye vermiştim. Bu gecenin nasıl geçtiğini şu nedenle de anlatamam, bunu yazmak benim kalemime bahşedilmemiş, ben sadece bir savaş sahnesi ve sonunu hatırlıyorum, ama genellikle bunlar da *dehşet vericiydi*.

İvan Stepanoviç adlı birinin geldiğini bildirdiler. Sonra Moskova'nın önemli fabrikatör ve tüccarlarından olduğu anlaşıldı.

Kısa bir duraklama oldu.

"İçeriye adam sokulmayacak demedik mi?" diye karşılık verdi dayım.

"Çok ısrar ediyorlar."

"Daha önce neredeyse oraya def olup gitsin." Uşak gitti, çekine çekine geri döndü:

"İvan Stepanoviç," dedi, "alttan alarak çok gelmek istediklerini buyurdular."

"Beni ilgilendirmez, istemiyorum."

Diğerleri de bağırdı: "Para cezasını ödesin."

"Hayır! Kovun gitsin, cezaya gerek yok."

Ama bir uşak daha gelip korkulu bir sesle dedi ki:

"O verilecek her türlü cezayı ödemeye razı, ancak bunca yıl birlikte olduğu gruptan ayrı kalması onu çok üzmüş."

Dayım ayağa kalktı, gözleri şimşek gibi parlıyordu, ama bu anda onunla uşağın arasına o dev gibi cüssesiyle Ryabıka girdi: Sol kolunun küçük bir fiskeyle uşağı bir civciv gibi kenara savurdu, sağ eliyle de dayımı yerine oturttu.

Konukların arasından İvan Stepanoviç lehine sesler yükseldi; ondan müzisyenler için yüz ruble ceza alınması karşılığında içeri alınmasını istiyorlardı.

"Bizim kardeşimiz yaşlıdır, dindar bir insandır, bu saatten sonra nereye gitsin? Bizden ayrı kalacak. Belki de sıradan milletin gözü önünde bir skandal çıkacak. Ona aslında üzülmemiz lazım."

Dayım onları dinledikten sonra şöyle dedi:

“Ne sizin, ne de bizim istediğimiz olsun, Tanrı’nın dediği olsun, İvan Stepanoviç’in girmesine izin veriyorum, ama bir şartla, sadece timbal çalmalı.”

Mesajı getiren adam gitti, biraz sonra geri döndü:

“Beyefendi, rica etti,” dedi, “para cezası alınmasının daha iyi olacağını söyledi.”

“Cehennemin dibine! Davul çalmak istemiyorsa kendi bilir - nereye giderse gitsin.”

Kısa bir süre geçtikten sonra İvan Stepanoviç dayanamadı, timbal çalmaya razı olduğunu bildiren yeni bir haber yolladı.

“Pekâlâ gelsin.”

Adam görünüşte ağırbaşlı ve saygın bir tavırla içeri girdi: Yüzünde sert bir hava vardı, gözleri donuktu, sırtı hafifçe kamburlaşmıştı, sakalları kır ve seyrek. Şaka yapmak ve selam vermek istedi, onu yatıştırmaya çalıştılar.

“Sonra, sonra, bütün bunlardan sonra,” diye seslendi dayım ona. “Şimdi davul çal.”

“Davul çal!” diye hep birlikte bağırdılar diğerleri.

“Timbal eşliğinde müzik!”

Orkestra yüksek sesli bir parçaya başladı, saygıdeğer yaşlı adam tahta tokmakları aldı ve ritme uysun uymasın timballara vurmaya başladı.

Cehennemi bir gürültü ve çığlık; herkes halinden memnun, bağıırıyordu:

“Daha güçlü!”

İvan Stepanoviç daha kuvvetli çalmaya çabalıyordu.

“Güçlü, güçlü, daha güçlü!”

Yaşlı adam tokmağı var gücüyle vuruyordu, Freiligrath'ın Siyahi Önderinin çaldığı gibi... Sonunda amaca ulaşılmıştı: Timbaldan berbat bir çatırtı sesi geldi ve deri patladı, herkes kahkahalara boğuldu, salonda inanılmaz bir gürültü... İvan Stepanoviç'i timbalı patlattığı için müzisyenlere verilmek üzere beş yüz ruble cezayla rahatlattılar.

Parayı ödedi, terini silip yerine oturdu. O sırada şerefine kadeh kaldırılırken konuklar arasında birden damadını görünce dehşete düştü.

Ve tekrar bilincimi yitirecek duruma getiren uğultular, kahkahalar, gürültü patırtı... Bilincimin nadiren yerine geldiği sürelerde Çingene kadınlarının oynayışlarını, dayımın aynı yerde oturarak ayaklarını sallayışını görebiliyordum; sonra dayımın birinin karşısında dikilmesini, ama Ryabıka'nın hemen aralarına girmesini... Adam bir yere fırlayıp gitti, dayım da yerine oturdu, önümdeki masada ise saplanmış iki çatal vardı. Ryabıka'nın görevini o an anlamıştım.

Ve sonunda pencerelerden içeri Moskova sabahının serin havası girdi, yeniden bir şeylerin bilincine vardım, sanki aklımdan kuşku duyduğum için olmuştu bu. Ormanların yok edilmesi ve savaş vardı: Çatırtı ve gökgürültüsü duyuluyor, ağaçlar sallanıyordu, el değmemiş, egzotik ağaçlar... Arkalarına köşeye küme halinde birtakım esmer kişiler sinmişti, burada ise köklerin dibinde korkunç baltalar parlıyordu, dayım kesiyor, yaşlı İvan Stepanov da kesiyordu... Düpedüz ortaçağ manzarası...

Ağaçların ardındaki mağarada saklanan Çingene kızları esir alınmış, Çingene erkekleri onları koruyamayıp kendi hallerine

* Hermann Ferdinand Freiligrath (1810-1876). Devrimci Alman şair, çevirmen. "Siyahi Önder" adlı şiirinde, kabilenin tutsak düşen önderine panayırda davul çaldırıp aşağılarlar. (ç.n.)

bırakmışlardı. Burada neyin şaka, neyin ciddi olduğunu kestirmek zordu: Havada tabaklar, sandalyeler uçuşuyor, mağaradan taşlar fırlatılıyordu, birileri de ağaçları kese kese ormana giriyordu. İçlerinde en cesur davranan İvan Stepaniç ile dayımdı.

Sonunda kale zaptedilmişti: Çingene kızları yakalanmış, kollara alınmış ve öpülmüştü, her birinin korselerinin arkasına yüzer ruble koymuş ve iş bitmişti...

Evet, birden ortalıkta tam bir sessizlik oldu... Her şey sona erdi. Kimse engellemeye çalışmadı, ama bu kadarı yeterdi. Öncesinde, “bunsuz yaşam yokmuş” gibi hissediliyordu, ama şimdi yetmişti.

Evet, herkese yetmişti, herkes memnun olmuştu bundan. Öğretmenin, “Haydi, sınıflara!” demesinin belki de bir anlamı vardı, ama ne olursa olsun bir Walpurgis Gecesi^{*} geride kalmış ve “hayat” yeniden başlamıştı.

İnsanlar restorandan ayrılmamış, veda etmemiş, düpedüz yok olmuşlardı; artık ne orkestra, ne Çingene kalmıştı. Restoran âdeta bir savaş alanına dönmüştü, her şey kırılıp dökülmüştü: Ne perde, ne dekor, ne sağlam bir ayna kalmıştı, tavandaki avize bile döşemede parçalar halinde yatıyordu. Kristal prizmaları, yorgunluktan ayakta duracak halleri kalmamış garsonların ayakları altında tuz buz olmuştu. Dayım bir kanepenin tam ortasında oturmuş kvas[†] içiyordu; arada bir bir şeyler hatırlıyor ve ayaklarını oynatıyordu. Yanında, öğrencileri sınıflara yollayan Ryabıka dikiliyordu.

Onlara hesabı getirdiler – kısaydı, yani yuvarlatılmış.

Ryabıka hesap pusulasını dikkatli okuduktan sonra bin beş yüz ruble indirim istedi. Onunla pek tartışmadılar. Hesabı düzeltip getirdiler: Toplam on yedi bin rubleydi. Pusulayı inceleyen

* 30 Nisan'ı 1 Mayıs'a bağlayan gece. Alman halk söylencelerine göre, cadıların, büyücü kadınların toplandığı gece. (ç.n.)

† Tahıldan yapılan geleneksel Rus içkisi. (ç.n.)

Ryabıka bunun insafly olduğunu belirtti. Dayım sadece, “Öde,” dedi ve şapkasını giydikten sonra, kendisini takip etmemi başıyla işaret etti.

Benim için korkunç olan onun hiçbir şeyi unutmadığını ve ondan kurtulmamın imkânsız olduğunu görmemdi. Onan çok korkuyordum, dayım bu haldeyken onunla baş başa nasıl kalacağımı doğrusu hayal bile edemiyordum. Benimle doğru dürüst konuşmadan beni yanında götürmüştü, işte şimdi de sürüklüyordu. Evet, ondan kurtulmak mümkün değildi. Ne yapacaktım ben?

Artık tamamen ayılmıştım, sadece bu vahşi, ürkütücü hayvandan korkuyordum, onun hayal bile edilemez fantezilerinden ve ürkütücü boyutundan... Bu arada restorandan ayrılma zamanı gelmişti artık. Ön kapıda bir sürü garson etrafımızı sardı. Dayım, “Kişi başına beş ruble,” diye emretti. Ryabıka da bahşişleri ödedi; daha sonra bir şekilde bize hizmetleri dokunan kapıcılara, bekçilere, polislere ve jandarmalara da bahşişleri verildi. Hepsi memnun edilmişti. Ama bunlar büyük meblağ tutuyordu tabii, bahçenin görülen alanında ise arabacılar duruyordu. Aşırı kalabalıklardı, onlar da bizi bekliyorlardı – velinimetleri İlya Fodesyeviç’i bekliyorlardı, “beyefendileri bizlere bir şeyler bağışlama lütfunda bulunurlar mı?”

Kaç kişi olduklarını öğrendikten sonra hepsine kişi başına üç ruble verdiler, dayımla arabaya binmiştik, Ryabıka da ona cüzdanını uzattı.

İlya Fedosyeviç cüzdanından yüz ruble çıkarp Ryabıka’ya verdi.

Ryabıka parayı parmakları arasında evirip çevirdikten sonra kaba bir ses tonuyla şöyle dedi:

“Bu az.”

Dayım iki çeyrek daha verdi.

“Bu da yeterli değil: Tek bir skandal olmadı.”

Dayım üç çeyrek daha ekledi, öğretmen bastonu bundan sonra dayıma teslim etti ve veda edip ayrıldı.

V

Dayımla ikimiz baş başa kalmıştık, Moskova’ya doğru dörtne-la yola çıktık, bütün arabacı tayfası nara ve çingirak sesleri altında olabildiğince hızla peşimizden geliyordu. Onların ne istediklerini anlamıyordum, ama dayım biliyordu. Bu tam bir rezaletti: Hâlâ para koparma peşindeydiler. Ama İlya Fedosyeviç’e saygılarını gösterme bahanesiyle, cümle âlemin gözü önünde onun âli şerefini iki paralık ediyorlardı...

Moskova burnumuzun dibindeydi, kent, harika sabahın ışı-ğıyla, evlerin hafif dumanında ve insanları kiliseye çağırın ayin çanının huzurlu sesinde gözler önüne serilmişti.

Yolun her iki tarafında kentin kapısına kadar uzanan dükkânlar vardı. Dayım en uçtaki dükkânın biraz yakınında arabadan indi, kapısının önünde duran ıhlamur ağacından yapılmış fiçılara yak-laşıp sordu:

“Bal mı?”

“Bal.”

“Fıçının fiyatı ne kadar?”

“Funt* olarak perakende satıyoruz.”

“Toptan yapalım: Hesap çıkar.”

Tam hatırlamıyorum, sanırım adam yetmiş ya da seksen ruble istemişti.

* Funt (paund), Ruslarda 409,5 gramlık ağırlık ölçüsü. (ç.n.)

Dayım paraları atıverdi.

Ve peşimizdeki arabacılar iyice yaklaştılar.

“Ey, yiğitler beni seviyor musunuz, şehir arabacıları?”

“Elbette, efendim, biz sayın beyefendilerine her zaman...”

“Bağlılık hissediyorsunuz, değil mi?”

“Size çok bağlıyız, efendim.”

“Tekerlekleri sökün.” Şaşkınlıktan kalakalmışlardı.

“Çabuk, çabuk!” diye emretti dayım. Daha hızlı olanlarından yirmi kişi arabacı yerlerine çıkıp anahtarları aldı ve tekerleklerin vidalarını sökmeye başladı.

“Tamam,” dedi dayım, “şimdi bal sürün.”

“Aman Tanrım!”

“Sürün dedim!”

“Bu nimeti... yesek daha iyi olmaz mı?”

“Sür!”

Ve dayım fazla ısrar etmeden arabaya bindi. Hızla yola düzül-
dük, arabacıların hepsi, çıkardıkları ve üzerine bal sürdükleri te-
kerlekleriyle oracıkta kalıvermişti. Tekerleklerle sürmedikleri balı
kendi aralarında bölüşüp geri kalanını balcıya satmışlardır kuşku-
suz. Hiç değilse peşimizi bırakmışlardı. Sonra kendimizi birden
hamamda bulduk. Orada dünyanın sonunun geldiğini sandım,
mermer küvette bir ölü gibi oturuyordum, dayımsa biraz zor ve
doğal olmayan biçimde yere uzanmıştı, daha çok vahiyssel bir du-
ruşla... Yağlı, şişman bedeninin koca kütlesi, yere sadece ayak ve el
parmaklarının uçlarıyla dayanmıştı. Kıpırmızı olmuş bedeni bu
zayıf dayanak noktalarının üzerinde, üzerine yöneltilen soğuk su
çisentileri altında zangır zangır titriyordu. Çıkardığı böğürtü, bir
ayının üzerine batan bir dikenin sökmeye çalışırken çıkardığı tem-
kinli böğürtüsüne benziyordu. Yaklaşık yarım saat sürdü bu. Tüm
bedeni aynı şekilde bir jöle gibi tir tir titredi durdu, sonra birden

pek sağlam olmayan bir masanın üzerine zıplayıp kvas isteyince titremeler sona erdi. Giyinip Kuznetski Caddesi'ne, "Fransız'a" gittik.

Orada saçlarımızı hafiften kestirip fön yaptırdık, sonra şehre yürüyerek dayımın dükkânına gittik.

Benimle ne konuşuyor, ne de izin veriyordu, bir tek şunu dedi:

"Bekle, her şey birden olmaz, anlamadığın şeyleri zamanla öğreneceksin."

Dükkânda dua etti, her şeyi mal sahibi gözüyle inceledikten sonra kasanın önünde durdu. Cam kabın dışı temizdi, ama iç tarafı pislik içinde yüzüyor, beni temizleyin diye âdeta bağıırıyordu.

Bunu görünce dayıma karşı hissettiğim korku geçmişti şimdi. Ama bu beni meşgul ediyordu – kendimle nasıl baş edeceğimi görmek istiyordum: Perhizle mi, yoksa iyilikle mi?

Saat ona doğru sıkılmaya başlamıştı. Bekliyor, gözünü hep bitişik dükkâna çeviriyordu, komşunun çay içmeye çağırmasını bekliyordu, üç kişi olunca tam beş kapık ucuza geliyormuş. Komşu görünmedi: Aniden ölmüştü!..

Dayım haç çıkardı.

"Bir gün hepimiz öleceğiz," dedi.

Novotroitski'ye* tam kırk yıl birlikte çay içmeye gittikleri halde fazla üzülmeydi. Öbür yandaki komşuyu çağırdık, bir şeyler atıştırmak için birkaç kez dışarı çıktık, ama içki içmedik. Gün boyu dayımla oturdum, dolaştım. Akşama doğru Vsepetoy'a† gitmek üzere arabasını çağırttı.

"Yar"da olduğu gibi, burada da onu tanıyorlardı, büyük bir saygıyla karşıladılar.

* Moskova'nın ünlü gazinosu. (ç.n.)

† Moskova'da bir manastırda bulunan Tanrı Doğuran Meryem ikonası. (ç.n.)

“Meryem Ana’nın önünde diz çökmek, yas tutup günahlarımdan arınmak istiyorum. Takdim edeyim, bu benim yeğenim, kız kardeşimin oğlu.”

“Hoş geldiniz,” dedi rahibeler, “buyurun, Vsepetoy sizden değil de kimden kabul edecek pişmanlık dualarınızı. Siz her zaman onun bu kutsal evinden nimetinizi esirgemediniz. Zamanlama harika... Akşam ayini vakti...”

“Ayinin bitmesini bekleyeyim, kalabalıktan hoşlanmıyorum, hayırlı bir alacakaranlık bana daha iyi gelir.”

Onun için manastırı loş hale getirdiler, bir iki kandille Meryem Ana ikonunun tam önündeki yeşil kristalli büyük bir lambanın dışında hepsini söndürdüler.

Dayım secde etmedi, önce dizlerinin üstüne çöktü, sonra alnını değdirerek yerlere kapandı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, donup kalmıştı.

İki rahibeyle kapının arkasında, karanlık bir köşede otuyorduk. Uzun bir sessizlik oldu. Dayım hâlâ sessiz sedasız yerde yatıyordu, bana uyuyormuş gibi gelmişti. Bunu rahibelere de söyledim. Deneyimli bir rahibe biraz düşündükten sonra başını salladı ve yaktığı ince bir mumu alıp çıt çıkarmadan günah çıkaran dayıma doğru yöneldi. Ayaklarının ucuna basarak onun etrafında dolandı, rahibe heyecanlanarak fısıltıyla şöyle dedi:

“İçine işlemekte... Döngü halinde...”

“Nereden biliyorsunuz?”

Rahibe eğildi, bana da aynı şeyi yaptırtarak dedi ki:

“Işığın düştüğü, ayaklarının olduğu yere bakın.”

“Anladım.”

“Bakın, nasıl savaşım veriyor!”

Dikkatle baktım ve gerçekten de bir hareketlilik fark ettim: Dayım derin bir huşu içinde dua eder gibi yatıyordu, ayaklarının

olduğu yerde sanki iki kedi boğuşuyor, kâh biri, kâh öteki üstün geliyor, ikide bir zıplayıp duruyorlardı.

“Tanrım,” dedim, “bu kediler de nereden çıktı?”

Rahibe yanıt verdi:

“Size öyle görünüyorlar, bunlar kedi değil, şeytan ayartması: Bakın, onun ruhu göklere yükselmeye can atıyor, ama ayakları hâlâ cehenneme gitmeye çalışıyor,”

Dayımın ayaklarının gerçekten de dün geceki trepak* gibi oynadığını görüyorum, fakat ruhu şimdi göğe yükselmek için yanıp tutuşuyor mu gerçekten?

Dayım buna yanıt verir gibi, ansızın derin bir iç geçirip şöyle bağırdı:

“Beni affetmedikçe yerimden kıpırdamam! Bir tek sen kutsalsın, bizler lanetlenmiş şeytanlarız!” Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Öylesine acı acı ağlıyordu ki iki rahibe ile ben de onunla birlikte gözyaşlarına boğulduk: Tanrım, onun dualarını kabul et.

Sonra onun yanımıza gelişini bile fark etmemiştik, bana sakın ve huzur dolu bir sesle şöyle dedi:

“Gidelim, başardık.”

Rahibeler sordular:

“Efendim, ilahi ışığı görme şerefine nail oldunuz mu?”

“Hayır,” diye yanıt verdi dayım, “bu onura erişemedim, ama... buna benzer bir şey oldu.”

Yumruğunu sıkıp yukarı kaldırdı, erkek çocuklarını saçlarından havaya kaldırmaları gibi...

“Kaldırdı mı?”

“Evet,”

* Ayakları hızla yere vurarak yapılan geleneksel Rus halk oyunu. (ç.n.)

Rahibeler ha çıkarmaya başladılar, ben de... Ve dayım olanları şöyle açıkladı:

“Şimdi affedildim! Ta en yukarıdan, gökkubbenin altından, sağ elle saçlarımdan sımsıkı tutularak doğruca ayaklarımın üstüne kondum...”

Ve işte sonunda o reddedilmemişti ve mutluydu; dualarıyla bu mucizeyi yaratan manastıra hatırı sayılır hediyeler sundu. “Hayatı” yeniden hissetti ve anneme mülkten düşen hissenin hepsini, çeyiz parasını gönderdi, benim de inançlı bir insan olmamı sağladı.

O günden sonra düşüşte de, yükselişte de halka özgü o tatla tanıştım... Buna şeytan kovma diyorlar, “ünkü aklını şeytandan koruyor.” Ancak bir kez daha söylüyorum, bunu yalnızca Moskova’da görebilirsiniz, onu da özellikle şansınız varsa ya da en oturaklı yaşlılardan sizi kollayan biri bulunuyorsa tabii...

APTALCIK

Kimi aptal saymamız gerekir? Bunu herkes biliyormuş gibi görünüyor ya, bundan kimin ne anladığı üzerine bir karşılaştırma yapsak, herkesin aptallığı farklı anladığı ortaya çıkar. Her sözcüğün anlamının ayrıntılı olarak açıklandığı bilimsel bir sözlükte aptal sözcüğünün karşılığı şöyle veriliyor: Kıt akıllı, budala, sağduyudan yoksun, akılsız, maskara... Bu ifadeleri doğrulamak için verilen örnekler de şöyle: “O aptaldı, her zaman aptal kalacak.” Aptalcağız, aptal sözcüğünün yumuşak biçimde ifade edilmesidir. Bu açıklamadan daha iyisini aramamıza da gerek yok. Oysa insan hayatta bu lakapta öyle aptallarla ya da aptalcıklarla karşılaşılıyor ki, bu tiplere ne akılsız, ne budala, ne de maskara diyebiliriz... İlgi çekici insanlardır. Şimdi böyle birini size anlatacağım.

Köyümüzde Panka adında toprak kölesi, kimsesiz bir çocuk yaşıyordu. Toprak sahibinin yurtluğunda büyümüştü. Ne verilerse giyer, sığırtmaç bir kadının çocuklarıyla aynı kaptan yemek yerdi. Tek görevi herkese yardım etmektir; bunun anlamı şuydu: Yurtlukta görevli her hizmetli kendi işini Panka'ya yüklemekte âdeta birbirleriyle yarış ederdi. Kimi zaman aralıksız çalıştığı olurdu. Bugün gibi hatırlıyorum: Kış aylarında –kışlar bizde yaman geçer– sabahleyin kalkıp pencerelere koştüğümüzde, Panka'nın çoktan işe koyulduğunu görürdük. Saman, kuru ot ve başak demetleriyle yüklü koca bir kızağı iki büklüm çekerek, kızıakta hayvan ve kuşyemleri de olurdu. Yataklarımızdan kalkardık, ama Panka çalışmaktan çoktan yorgun düşmüş olurdu, ahırda

oturup kuru ekmek yediğini, tahta testiden su içtiğini çok ender görürdük.

“Ne o, Panka, bir tek kuru ekmek mi çiğniyorsun?” diye sorduk.

“Ne kuru ekmeği?” derdi şaka yollu. “Baksanıza yanında tertemiz su da var!”

“Yanına bir şeyler de isteseydin ya, lahana, salatalık, ne bileyim patates falan!”

Panka kafasını sallar ve yanıtlardı:

“Yok canım, Tanrıma şükür, zaten karnımı doyurdum!”

Kemerini sıkıca bağlar ve şu ya da bu, ne olursa taşımak için yeniden avlunun yolunu tutardı.

Herkes kendi işini ona yüklediği için hiçbir zaman işi bitmezdi. Tavlaları da, ahırları da temizler, hayvanların yemini verirdi; koyunları suya götürür, akşamları hem kendine, hem başkalarına ağaç kabuğundan çarık örerdi; herkesten geç yatar, gün doğmadan herkesten erken kalkardı; üstü başı dökülürdü, pintiler gibi giyinirdi. Kimse ona acımaz, arkasından konuşurlardı:

“Ona hiçbir şey olmaz, o aptalın teki!”

“Yahu, neresi aptal?”

“Her şeyi.”

“Örnek?”

“Ne örneği canım! Baksana sığırtmacı kadın salatalıkları, patatesleri çocuklarına yediriyor, bizimkinin umurunda değil... Ne bir şey ister, ne de onlardan şikâyetçi olur. Aptalın teki işte!”

* Burada yazar kelime oyunu yapıyor. “Kuru” sıfatının ilk harfini ayırarak, sıfatın anlamını değiştiriyor ve sıfat bu şekilde balık çorbası anlamı kazanıyor. (ç.n.)

Biz çocuklar, Panka'dan aptalca sözler duymadığımız, hatta ondan güler yüz gördüğümüz halde, davranışlarına bir türlü anlam veremiyorduk. Bize huş kabuğundan oyuncak değirmenler, kumbaralar yapardı; ama çiftlikteki herkes gibi, evimizde hep Panka'nın aptallığından söz ederdik. Kimse bunu tartışma konusu bile yapmazdı. Bir süre sonra öyle bir olay yaşandı ki konuyu artık tartışılmaz duruma getirdi.

Çiftliğe disiplinli, sert mi sert yeni bir kâhya tutmuşlardı. Suç işleyeni cezalandırmaktan büyük zevk alırdı. Sürekli arabayla dolaşır, bir terslik var mı, yok mu diye her tarafı kontrol ederdi. Bir düzensizlik fark ettiğinde hemen durur, sorumluyu yanına çağırıp emrini verirdi.

"Tez idareye koş, muhtara benim gönderdiğimi söyle, sana yirmi beş sopa vursunlar. Eğer bir hinlik düşünürsen, akşama iki mislini yersin, ona göre!"

Kimse af dilemeye cesaret edemezdi, çünkü buna katlanamazdı ve cezayı iki katına çıkarırdı.

Bir yaz günüydü, kâhya yine arabasıyla dolaşırken körpe ekinlerin arasında taylorın gezindiğini gördü, hayvanlar ekinleri yemekten çok toynaklarıyla çiğniyor, köklerini koparıyordu.

Kâhya öfkeden çılgına döndü..

O yıl taylara bakma görevi ufaklık Petruşya'ya verilmişti. Panka'dan patatesleri esirgeyen ve sadece kendi çocuklarına yediren sığırtmaç Arina'nın oğluydu. Petruşya o zamanlar on iki yaşındaydı. Panka'dan daha küçük ve çelimsizdi. Bu yüzden ona "ekşimik" diye sataşıyorlardı. Kısacası, annesinin şımarık küçük çocuğuydu işte. İş için zayıf, bedeni ceza için de çok narindi. Sabahleyin erkenden taylorı "çiye" çıkarmıştı, çok üşüyünce yere oturmuş, üstüne kalın bir örtü çekmiş, ısınınca kendinden geçip uyuyakalmıştı. Taylor da bu sırada ekinlere dalmıştı.

Kâhya olanları görünce Petruşya'yı hemen uyandırdı ve dövmeye başladı:

“İşini Panka'ya devret, o artık hem kendi işine, hem de senin işine bakacak, sen doğru idareye git ve muhtara söyle, sana yirmi sopa vursun. Ben eve dönene kadar bu ceza yerine getirilmezse, huzurumda sana iki katını vurduracağım, anladın mı?” Bunları dedikten sonra çekip gitti.

Petruşya hüngür hüngür ağlamaya başladı. Korkudan tir tir titriyordu, çünkü o zamana kadar hiç sopa yememişti.

“Panyuşka, sevgili kardeşim,” dedi. “Çok korkuyorum. Söyle, ne yapacağım şimdi?”

Panka, ufaklığın saçlarını okşayarak, “Ben de korkardım... El-den ne gelir...” dedi. “İsa'ya az acı mı çektiydiler?”

Petruşya bu kez daha gürültülü ağlamaya başladı.

“Gitmeye de korkuyorum, gitmemeye de... En iyisi kendimi suya atayım.”

Panko onu yatıştırmak için diller döktü, sonra şöyle dedi:

“Tamam, sen dur, benim işime de kendi işine de bak! Ben şimdi hemen gideceğim, senin için elimden geleni yapacağım! Tanrı da belki seni bağışlar. Ne korkakmışsın, şu haline bak!”

Petruşya sordu: .

“Nasıl yapacaksın?”

“Bir yaramazlık düşündüm işte, yapmaya çalışacağım.” Panka tarladan geçerek doğruca idarenin yolunu tuttu. Bir saat sonra döndü, gülerek dedi ki:

“Korkma Petka. Her şey halloldu! Hiçbir yere gitmiyorsun. Dayaktan kurtuldun.”

“Ne olursa olsun, ona inanmak zorundayım!” diye içinden geçirdi Piyotka ve gitmedi.

Akşamleyin kâhya muhtarla konuşuyordu.

“Ee, çoban yamağı sabahleyin sopa yemeye geldi mi?”

“Tabii, efendim geldi.”

“Dövdünüz mü?”

“Evet, dövdük!”

“İyice mi?”

“İyice.”

Olay olup bitmişti. Sopayı yiyen çoban yamağının küçük Pi-yotr değil, Panko olduğunu sonradan öğrendiler. Bu olay yurtlukta ve köyde hemen duyuldu, herkes Panka ile alay etti, ama Petya’yı da artık kimseler dövmeye kalkışmadı.

Peki, bizim Panka sahiden aptal mıydı?

O sonra da hep böyle yaşadı.

Birkaç yıl sonra Kırım Savaşı çıktı. Köyde gençleri askere yazıyorlardı. Tüm köy yasa bürünmüştü. Kimse savaşın dehşetini yaşamak istemiyordu. Özellikle anneler oğulları için ağlayıp dövünüyorlardı, herkes kendi oğluna acıyordu.

Panka da delikanlılık çağına gelmişti. Bir gün ansızın efendisinin yanına varıp şöyle dedi:

“Emir verin beni şehre götürsünler ve askere yazdırsınlar.”

“Bu istek de nereden çıktı?”

“Öyle işte, birden canım istedi.”

“Ama neden, iyice düşün!”

“Hayır, düşünecek zaman yok.”

“Neden yokmuş.”

“Çevredeki insanların ağlayışlarını duymuyor musunuz? Ben ise Tanrı’nın sevgili kuluyum, ağlayanım yok, gitmek istiyorum.”

Onu vazgeçirmeye çalışıyorlardı.

“Kendine bir baksana, ne sakar bir çocuksun. Savaşta belki de herkes seninle alay edecek.”

“Bu daha sevindirici ya, gülmek dövüşmekten daha eğlendiricidir; herkes neşeli olursa, herkes barış içinde olur.” Bir kez daha üstelediler:

“En iyisi kendini yatıştır ve evde kal!”

Ama Panka, dediğim dedikti:

“Hayır, savaşa gitmek beni daha çok yatıştıracak.”

Onu rahatlattılar, şehre götürüp askere kaydettirdiler. Onu teslim edenler köye döndüklerinde, herkes merakla onları soru yağmuruna tuttu:

“Ee nasıl oldu? Bizim aptal orada kaldı ha! Teslim ettikten sonra onu gördünüz mü?”

“Tabii gördük.”

“Herhalde herkes, ‘Ne hödük bir çocuk!’ diye Panka ile dalga geçmiştir.”

“Evet, önce alay etmişler; ama o, kendisine verilen iki ruble harçlıkla pazardan tam bir tepsi nohutlu ve lapalı börek alıp arkadaşlarına dağıtmış, kendine almayı aklına bile getirmemiş... Herkes kafasını sallayıp payının yarısını ona vermeye davranmış, bizimki utanıp demiş ki: ‘Ne yapıyorsunuz kardeşlerim, bunu bir cinlik olsun diye yapmadım! Yiyiniz.’

“Askerler, ‘Sen ne hoş adammışsın böyle!’ deyip omzunu sıvazlamışlar.

“Kışlada sabahleyin herkesten erken kalkıyor, etrafı derleyip topluyor, kıdemli askerlerin çizmelerini temizliyormuş. Başlamışlar onu övmeye. Yaşlılar da bize sordular:

“‘Bu delikanlıya sizin köyde aptal diyorsunuz, öyle mi?’

“Bizim köylülerse hep bir ağızdan cevap vermişler:

“‘Yo aptal değil. Şey... doğuştan biraz böyledir.’”

Böylece Panka bu aptal haliyle asker oldu. Bütün savaşı “geri hizmette” geçirdi. Başkalarının arkasından çukur kazıp pislikleri-

ni gömdü. Askerlikten ayrıldıktan sonra alışkanlığından vazgeçmeyip yine çoban oldu. Bozkır Tatarlarının at sürüsünü göttü.

Penza'dan ayrılıp Tatarların yanına gitti ve yıllarca geri dönmedi. Çok yer dolaştı. Uzaklarda, kurak Rin-Peskov yakınlarında, çok zengin olan Han Jangar'ın bir zamanlar konakladığı yerlerde at çobanlığı yaptı. Han Jangar, Sura'ya at satmaya gittiğinde kendini hemen sessiz sakın biriymiş gibi gösteriyordu, ama kendi bozkırında at oynatıyordu. İstedliğini infaz ediyor, istediğini başlıyordu.

Vahşi çölün gerilerinde onun peşinden gitmek olanaksızdı. O da istediği gibi, başına buyruk hareket ediyordu. Gelgelelim, böyle davranan bir tek o değildi; onun gibi dik başlı başkaları da vardı. Bunların arasında Habibullah adlı yavuz bir hırsız ortaya çıkmıştı. Han Jangar'ın pek çok cins atını çalmıştı. Uzun zaman yakalanamadı. Bir seferinde Tatarların arasında çatışma çıktı; Habibullah yaralı olarak ele geçirildi. O sırada Han Jangar'ın acele olarak Penza'ya gitmesi gerekiyordu; diğer hırsızlara gözdağı vermek amacıyla, kalıp Habibullah'ı yargılayacak ve ona en korkunç cezayı verecek zamanı yoktu.

Han Jangar, Penza'daki pazara yetişmek ve Rus yönetiminin bulunduğu yerlerde Habibullah'la görünmemek için, ellerini, ayaklarını zincirleterek yaralı Habibullah'ı Panka'ya teslim etti. Bir at, bir parça darı ve bir tulum su bıraktı. Ayrılmadan önce Panka'ya, "Bana bak!" dedi sertçe. "Bu adamı kendi canın gibi koruyacaksın! Anladın mı?"

"Anlamayacak ne var! Çok iyi anladım, dediklerini aynen yapacağım."

Han Jangar adamlarıyla ayrıldı. Panka, Habibullah'la konuşmaya başladı: "Bak, işte, hırsızlığın başına ne işler açtı! Babayiğit

adamsın, ama yiğitliğin iyiliğe değil, kötülüğe hizmet ediyor. Senin için en iyisi doğru yola girmek.”

“Şimdiye kadar ıslah olmamışsam, bundan sonra hiç olmam.”

“Ne demek ‘hiç!’ İnsan ıslah olmayı yeter ki istesin, gerisi kendiliğinden gelir... Senin de herkes gibi iyi bir kalbin var: Kötülük yapmayı bırak, Tanrı iyilik yapman için şimdi sana yardım edecektir. Sonunda her şey iyi olacak!”

Habibullah dinledikten sonra içini çekti:

“Boş ver, artık bunu düşünmek yersiz!”

“Neden yersiz oluyormuş?”

“Çünkü zincirler içinde ölümümü bekliyorum.”

“Ben de tutar seni serbest bırakırım.”

Habibullah kulaklarına inanamadı. Panka şefkatle gülümseyerek devam etti:

“Seninle dalga geçmiyorum, doğru söylüyorum. Han bana, ‘seni canım gibi korumamı’ emretti. Can nasıl korunur, bilir misin? Kardeşim, insan canını esirgememeli, bırak başkaları için acı çeksin, işte bana şimdi bu lazım, çünkü başkalarının acı çekmesine dayanamam. Seni zincirlerinden kurtaracağım, ata bindireceğim, güvende olacağın bir yere git, kendini kurtar, tekrar kötülük yaparsan, eh, o zaman beni değil, Tanrı’yı kandırmış olursun.”

Böyle dedikten sonra eğildi ve Habibullah’ın zincirlerini koparıp ata bindirdi:

“Gittiğin yere barış götür.”

Panka, Han Jangar’ın dönüşünü beklemeye başladı; uzun zaman bekledi, pınarın suyu kurudu, tulumdaki su azaldı.

En nihayet Han Jangar adamlarıyla geldi.

Etrafına bakınıp sertçe sordu:

“Habibullah nerede?”

“Serbest bıraktım.”

“Nasıl? Serbest mi bıraktın? Ne diyorsun sen?”

“Senin emirlerine ve kendi isteğime göre serbest bıraktığımı söylüyorum. Onu kendi canım gibi korumamı emreden sensin. Ben de canımı böyle korurum işte. Ruhumun yakınım için acı çekmesini istiyorum... Sen Habibullah’a acı çektirmek istiyordun, ben başkalarının acı çekmesine dayanamam. Onun yerine beni al, bana işkence et! Ruhum böylece huzurlu ve bütün korkulardan uzak olsun! Çünkü ne senden ne de başkalarından hiç korkmuyorum.”

Han Jangar gözlerini etrafında gezdirdi, sonra başındaki tübe-
teykayı düzeltip adamlarına şöyle dedi:

“Yaklaşın, daha yakınıma gelin, ne düşündüğümü sizlere söyleyeceğim.”

Tatarlar, Jangar’ın etrafını aldılar. Sesini alçaltarak dedi ki:

“Panka’yı öldürmemiz bana imkânsız gibi geliyor, çünkü onun içinde belki de bir melek var!”

Tatarlar alçak sesle yanıt verdiler:

“Evet, ona zarar veremeyiz, bunca yıl onu anlamamışız; şimdi hepimiz onu çok iyi anlıyoruz. Evet, o belki de ermiştir.”

ALEKSANDRİT

Mistik Aydınlanmada Doğa Gerçeği

Dünyanın gizemleriyle kuşatılmış
her birimizde mistisizme karşı bir eğilim
vardır, kimilerinin yaşamın girdabında
dönüp dururken her şeyi anlaşılır buldukları
yerde, bazıları belli bir ruh hali içinde gizli
sırlar keşfedebilirler. Her yaprak, her kristal
içimizdeki gizemli laboratuvarın varlığını
hatırlatır bizlere.

P. Pirogov*

* İvan Nikolayeviç Pirogov (1810-1881). Ünlü Rus cerrah ve anatomist. Tarihte ilk kez savaş alanında narkozla ameliyat yapmıştır. (ç.n.)

BİRİNCİ BÖLÜM

İzin verirseniz size fantastik bir kristalle ilgili küçük bir bilgi sunmak istiyorum. Kristalin Rus dağlarının derinliklerinde bulunuşunun müteveffa hükümdar Aleksandr Nikolayeviç'in aziz hatırasıyla doğrudan ilgilidir bu bilgi. Müteveffa imparatorun onuruna "aleksandrit" adı alan koyu yeşil, değerli bir taştan söz ediyorum.

Adı geçen minerale bu ismin verilmesinin nedeni, bu taşın ilk defa imparator II. Aleksandr'ın on sekizine bastığı 17 Nisan 1834 tarihinde bulunmasıdır. Aleksandrit taşı, Ural zümrüt ocaklarının bulunduğu yerde keşfedilmişti, burası Yekaterinburg'a yaklaşık seksen beş kilometre uzaklıktaki Büyük Reft Irmağı'na dökülen Tokoya Çayı'nın kıyılarıydı. Bu taşta aleksandrit adını müteveffa çarın on sekizine bastığı gün, onu bulan ünlü Finli bilim adamı, madenbilimci Nordenskiöld* vermiştir. Bunun yeterli olduğunu, başka neden aranmaması gerektiğini düşünüyorum.

Nordenskiöld bulunan kristali bir kez daha "Aleksandr taşı" olarak adlandırdıktan sonra, bugüne kadar adı hiç değişmedi. Doğal özelliklerine gelince, hakkında bilinenler şöyle:

"Aleksandrit" (Alexandrit, Chrisoberil Cymophane), Ural kriozeberilinin modifikasyonudur. Değerli bir mineraldir – koyu yeşildir, koyu renkli zümrüte çok benzer. Taş yapay ışık altında yeşil rengini kaybedip böğürtlen kırmızısına dönüşür.

* Adolf Erik Nordenskiöld (1832-1901). Madenbilim doktoru, jeolog. (ç.n.)

En iyi aleksandrit kristalleri Krasnobolotski madenlerinin 6,5 metre derininde bulunmuştur. Aleksandrit çok nadide bir mücevher taşıdır, çok ender bulunan, iyi kalite, kusursuz kristaller içerir, ağırlığı bir karatı geçmez.* Sonuç olarak, aleksandrit piyasada çok nadir bulunduğu gibi, bazı kuyumcular da onu sadece kulaktan dolma bilirler. II. Aleksandr taşı olarak bilinir.”

Bu bilgiyi M. İ. Pilyayev’in[†] *Değerli Taşlar, Özellikleri, Buluntu Yerleri ve Kullanımı* adlı, Sank-Petersburg Maden Bilim Derneği tarafından yayımlanan kitabından aktardım.

Bay Pilyayev’in kitabından aleksandritin bulunduğu yerle ilgili aktardığım bilgiye kısa bir ekleme yapmam gerekiyor. Bu taşın çok az bulunduğunu güçlendiren iki neden var: 1) Taşın araştırmacıları arasında aleksandritin keşfedildiği yerde zümrüt aramanın boşuna olduğuna dair kökleşmiş inançlar. 2) II. Aleksandr taşının en iyi örneklerinin çıkarıldığı madenlerin ırmağın taşması sonucu sular altında kalması.

Böylece aleksandrit taşına Rus kuyumcular arasında çok nadir rastlanabileceğini, yabancı kuyumcuların ve mücevher ustalarının ise, M. İ. Pilyayev’in dediği gibi, “bu taşı sadece kulaktan dolma bildiklerini” belirtmek isterim.

İKİNCİ BÖLÜM

Döneminde, zamanımız insanların ilkbaharlarının ılık geçtiği müteveffa hükümdarın trajik ve elim ölümünden sonra pek

* Karat özellikle albenili çubuklardan oluşan bir küreciğin ağırlığına eşit kabul edilir ya da 260 miligramdır. (Leskov’un notu.)

† Mihail İvanoviç Pilyayev (1842-1899). Rus yazar, gazeteci. (ç.n.)

çoğumuz, toplumda hayli yaygın gelenek uyarınca, aziz ölüyle ilgili olabildiğince maddi anmalı eşya edinmeyi arzu etmişti.* Mütevefta hükümdarın anısına saygı duyanlar, ağırlıklı olarak her zaman yanında bulunabilecek çeşitli eşyanın seçimini yaptılar.

Kimileri müteveffa hükümdarın minyatür portrelerini edinip onları cüzdanlarına ve saat madalyonlarına işlediler, kimileri kişisel değerli eşyasına onun doğum ve ölüm gününü kazıdılar. Kimileri buna benzer bir şeyler yaptı, bazıları da –kimisi imkânını kullandı, kimisinin şansı vardı– II. Aleksandr taşı elde ettiler. Takmak ve bu anmalığı elden çıkarmamak için ondan yüzük yaptılar.

Aleksandrit yüzükler en sevilen, üstelik en nadide, belki de en özellikli anmalık objelerdir, onu elde eden, ondan asla vazgeçmezdi.

Gelgelelim, aleksandrit taşlı yüzük, çok az bulunuyordu, çünkü Sayın Pilyayev'in haklı olarak belirttiği gibi, en kaliteli aleksandrit taşlı yüzükler hem pahalı, hem de yok denecek kadar azdı. Bu yüzden ilk zamanlarda aleksandrit aramak için büyük çaba gösteren kişiler onu istedikleri fiyata bulamıyorlardı. Bu yoğun talebin aleksandriti taklit etme girişimlerine bile yol açtığını söylerler, ama bu özgün taşı taklit etmek imkânsızdı. Ne şekilde olursa olsun taklit olduğu mutlaka açığa çıkacaktır, çünkü "II. Aleksandr taşı" iki renkliliğe ve renk değişimine sahiptir. Aleksandritin gündüz ışığı altında yeşil, akşam ışığında ise kırmızı renk aldığını sizlere bir kez daha hatırlatmak isterim.

Bunu yapay bir alışım ile elde etmek kesinlikle mümkün değildir.

* İmparator II. Aleksandr'ın suikast sonucu hayatını kaybetmesinden söz ediliyor. (ç.n.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. Aleksandr'ın saltanat döneminin unutulmaz insanlarından birinin elinden gönderilen bir aleksandrit yüzüğü geçti elime.

Yüzüğü son derece basit bir yöntemle elde etmiştim – sahibinin ölümünden sonra satın almıştım onu. Yüzük bir çarşı tüccarının elinden geçip bana ulaşmıştı. Parmağıma tam uymuştu, onu takar takmaz varlığımın bir parçası oldu.

Yüzük çok karmaşık bir simgeci üslupla, ideolojik bir anlayışla yapılmıştı: Yüzükte sadece müteveffa Çar II. Aleksandr taşı yoktu, bunu iki adet katışıksız pırlanta çevreliyordu. Geçmiş saltanatın, “kara yalanın” yerini çok sağlıklı adli kovuşturma kurumlarının alması ve toprağa bağlı kölelik düzeninin kaldırılması gibi iki parlak başarısını elbette bu yüzükte yansıtmak gerekiyordu.

Bu güzel koyu renkli aleksandritin karatı biraz düşüktü, pırlantaların her biri de yarım karat kadardı. Açıkça görülüyordu ki yüzük, olayları yansıtan pırlantaların, bu yüce gönüllü devlet adamının yüzüne tam olarak benzemesi gereken mütevazı asıl taşı kapatmaması amacıyla böyle tasarlanmıştı. Yüzüğün değerli bir hatıra olduğunu ve onun “para kokmadığını” göstermek için, bunların hepsi, İngiliz tarzı, yani süsleme ve şatafattan uzak bir üslupla pürüzsüz som altına işlenmişti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1884 yazında Bohemya Krallığı'nı görme fırsatım oldu. Çeşitli sanat dallarına işin dozunu kaçırarak kadar heves ettikten sonra yerel takı ve taş kesimi işleriyle ilgilenmeye başlamıştım.*

* Leskov'un 1884 Temmuz ayında on bir gün Prag'da kalıp kuyumculuk sanatıyla ilgili araştırmalar yaptığından söz edilir. (ç.n.)

Çek topraklarında renkli taş rezervi fena sayılmaz, ama değeri düşüktür; genelde Seylan ve bizim Sibirya taşından geridedir. Gelgelelim, Çek piropunu,* başka deyişle, Meronits'in kıraç ovalarından çıkarılan "ateş lali"ni diğerlerinden ayrı tutmak gerekir. Ondan daha değerli lal hiçbir yerde yoktur.

Elimizdeki pirop eskiden çok saygı duyulan, son derece değerli bir taşı, ama şimdi Rusya'da göz alıcı Çek lali bulabileceğiniz bir tek kuyumcu yoktur. Zira kuyumcuların pek çoğunun bu taş hakkında hiçbir fikri yoktur. Günümüzde ucuz takılar arasında ya donuk, koyu Tirol laline ya da "karga üzümü rengi"nde lale rastlayabilirsiniz, ama Meronits'in "kıraç ovalarından" göz kamaştıran ateş lali göremezsiniz. Yüzlerine çoğunlukla düşük karat kabaşon gül bezek yontulmuş bu koyu renkli harika taşın en değerli eski örnekleri, yabancılar tarafından yok pahasına satın alınıp yurtdışına çıkarılıyordu. Çek Krallığı'nda yeniden çıkarılan iyi kalite lal taşları doğrudan İngiltere'ye ya da Amerika'ya gitmektedir. Oralarda zevkler daha kalıcıdır; İngilizler, içinde gizemli bir alev† barındıran bu şahane taşı çok severler ve değer verirler. Aslında İngilizler ve Amerikalılar, lal ya da her ışıktaki bir tek ay ışığını yansıtan "ay taşı" gibi kendine özgü taşlara pek düşkünlüdürler. Oralarda yayımlanmış küçük, ama çok kullanışlı olan *Nezaket ve Görgü Kuralları* adlı bir kitapçıkta, gerçek bir beyefendinin zevkine değer bu taşlar hakkında öneriler de bulunmaktaydı. Elmaslar için şöyle deniyordu: "Parası olan herkes onlara sahip olabilir." Rusya'da buna karşı farklı bir bakış açısı vardı: Günümüzde bu harika renkli taşların ne simgesel anlamına, ne güzelliğine, ne de gizemine bir saygı vardır, "para kokusunu" gizlemeyi hiç düşünmezler. Bizde tersine, "rehinci dükkânının yolunu tutmayı" yeğ-

* Pirop: Lal (Nar) taşının bir türü. Yunanca ateş gözü anlamında. (ç.n.)

† *Alm. feuer in Blut*, "kanda ateş" anlamında. (ç.n.)

lerler. Bu nedenledir ki bu sözde meraklısını çeken taşlar bize göre değildir, zaten bizim günümüz meraklılarının bu taşların çok değerli olduğundan bile haberleri yoktur. Belki de bu harika ateş lali örneğinin Avusturya tacının en güzel süslemelerinden biri sayılması ve çok pahalı olması onlara çok şaşırtıcı ve inanılmaz görünürdü.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yurtdışına çıkarken, bir rastlantı eseri, Petersburglu bir dostum kendisi için Bohemya'dan, ancak Çek Krallığı'nda bulunabilecek iki güzel lal taşı getirmemi rica etmişti benden.

Renkleri güzel, büyükçe iki taş buldum; ama bunlardan renk tonları daha tatlı olanının kesimi, üzülerək söylemeliyim ki çok kaba ve kusurluydu. Pırlanta şeklindeydi, ama taşın üst kısmı beceriksiz bir el tarafından nedense dümdüz kesildiğinden, ne derinlik kalmıştı taşta, ne bir parlaklık.

Taş seçiminde bana yardımcı olan Çek rehber bu lali almamı, sonra da tekrar kesilmesi için o yörenin ünlü bir mücevher ustasının ellerine teslim etmemi tavsiye etmişti. Rehberim adı Vensel olan bu adamı büyük bir usta, ayrıca çok eksantrik bir tip olarak nitelendiriyordu.

“Bu adam zanaatkâr değil, bir sanatçı,” dedi Çek, sonra yaşlı Vensel'in bir kabalist ve mistik olduğunu anlattı bana; aynı zamanda biraz coşkulu şair, batıl inançlı, ama son derece ayırksı ve aşırı meraklı bir adammış.

“Onunla boşuna tanışmamışsınız,” dedi arkadaşım. “Vensel Dede için taş duygusuz değil, capcanlı, hayat dolu bir varlıktır... Taşın içinde dağ ruhlarının gizemli yaşamının yansımasını hisseder

-lütfe, bana gülmeyiniz -, taş aracılığıyla bu ruhlarla gizemli bir ilişkiye girer. Bazen ilhamlarını nereden, nasıl aldığına dair bir şeyler anlatır, ama ağzından çıkan sözler pek çok kimseyi, artık zavallı ihtiyarın beyninin tam çalışmadığını düşünmeye sevk ediyor. Çok yaşlandı, huysuz, kaprisli bir adam oldu. Artık eli pek işe gitmiyordu, iki oğlu çalışıyordu, ama ondan rica ettiklerinde, taşı beğenirse kendi yapıyordu. Evet, kendisi yaptığı harika bir iş çıkıyordu ortaya, çünkü bir kez daha söylüyorum, Vensel çok büyük, üstelik coşkulu bir sanatçıydı. Onunla uzun zamandır tanışırız, Jedlička'nın* evinde birlikte bira içerdik. Ondan rica ettim, umarım sizin için taşı düzeltir. O zaman bunu sizden isteyen kişiyi umduğunuzdan çok sevindireceğiniz harika bir alışveriş yapmış olacaksınız.”

Onu dinledim ve lali satın aldıktan sonra hiç zaman geçirmeden doğru yaşlı Vensel'e götürdüm.

ALTINCI BÖLÜM

Yaşlı adam Yahudi banliyösünde, birbirine bitişik yapılarla dolu, kasvetli dar sokakların birinde, tarihi bir sinagoğa yakın oturuyordu.

Mücevher ustası uzun boylu, çelimsiz, hayli yaşlı bir adamdı, sırtı hafifçe kamburdu, beyaz, harika uzun saçları, kahverengi keskin gözleri vardı, bir noktaya odaklanmış bakışları gururlu bir deliliğe tutulmuş hasta bir adamda görülen aşırı bir gerginliği dışa vuruyordu. Beli büküktü, başını yukarıda tutuyor, bir kral gibi bakıyordu. Bir aktör Vensel'e bakarak şahane bir Kral Lear makayayı yapabiliirdi.

* Otokar Jedlicka (1845-1883). Çek doktor, gazeteci, yazar. (ç.n.)

Vensel satın aldığı lali inceledi, onaylar gibi başını salladı. Bu tavrına ve yüzündeki ifadeye bakılırsa taşı iyi bulduğu anlamını çıkarmak gerekiyordu, ayrıca yaşlı Vensel ilk dakikadan itibaren işini bu şekilde sürdürmüş, bana gelince, konu doğrudan bizim taşla ilgili olmasına rağmen dikkatimi mücevher ustasının üzerinde yoğunlaştırmıştım.

Taşı uzun uzun inceledi, dişsiz çeneleriyle dudaklarını şaplattı, beğenerek bana yine başını salladı; sonra taşı iki parmağının arasında ovaladı, keskin bakışlarını doğrudan gözlerime dikip yeşil ceviz kabuğu yemişçesine yüzünü buruşturdu:

“Evet, bu o,” dedi.

“İyi bir pirop mu?”

Vensel doğrudan yanıt vereceği yerde, bu taşı “çok önceden bildiğini” söyledi.

Kendimi bir an Kral Lear’ın karşısında hayal edip karşılık verdim:

“Bu beni çok, ama çok mutlu etti, Bay Vensel.”

Saygılı tavrım yaşlı adamın hoşuna gitmişti, peykede oturmam için yer gösterdi, sonra dizlerini dizlerime bastıracak şekilde bana doğru sokuldu:

“Onunla uzun zamandan beri tanışız... Onu daha vatanında görmüştüm, Meronits’in kıraç topraklarında. O zamanlar el değmemiş bir yalınlıktaydı, ama onu hissetmiştim... Başına bu korkunç sonun geleceğini bana kim söyleyebilirdi? Ah, bu taşın üzerinde dağ ruhlarının öngörüsünü ve dikkatini görebilirsiniz! Onu haydut Suebi* satın aldı ve kesmesi için bir başka Suebi’ye verdi. Suebi taş kalpli biri olduğu için onu çok iyi paraya satabilirdi; ama Suebi taşı kesemiyordu. Suebi – bir zorbaydı ve her şeyi keyfine

* Suebi (Suevi, Suev): Kuzeydoğu Almanya’da yoğunlaşmış olarak yaşamış halk. Aşırı ciddi, cimri olmalarıyla tanınırlar, şakalara konu olmuşlar. (ç.n.)

göre yapmak istiyordu. Taşa danışmamıştı – olacak şey değil, Çek piropu Suebi'yle gereken karşılığı verecek kadar gururludur. Hayır, Suebi'ye konuşmaz. Hayır, onda ve Çek'te aynı ruh var. Suebi aklına esen şeyi yapamaz. Bakın, onlar taşa kabaşon gül bezek işlemeye çalışmışlar, bunu görüyorsunuz (bir şey görmüyordum), ama taş onlardan yakayı sıyırdı. Ah, evet – o bir piroptu! O bir kurnazlık düşündü, Suebilerin kafasını kesmesi için onlara izin vermesi daha iyiydi, onlar da kafasını kestiler.

“Tamam, tamam, kestim: böylece işi bitti.”

“İşi bitti ha! Neden?”

“Başını kestiklerini kendiniz söylediniz.”

Dede Vensel kederle gülümsedi:

“Kafa!” dedi. “Evet, kafa – önemli bir şeydir, bayım, ama ruh... Ruh kafadan daha önemlidir. Çeklerin az mı kafalarını kestiler, ama onlar hâlâ canlı. O, barbarın eline düştüğü zaman, yapabileceği her şeyi yaptı. Suebi bir hayvana, bir inciye, ne bileyim, bugünlerde moda olan bir kedigözüne* böyle alçakça davransa onlardan geriye hiçbir şey kalmazdı. Onlardan, atmak zorunda kalacağınız sıradan bir düğme çıkardı ancak. Ama Çek lali böyle değil, onu hemen Suebi'nin havanında dövemezsin öyle! Piropta tavllanmış kan vardır... O, ne yapması gerektiğini biliyordu. Çek kendini Suebi gibi gösterdi, başını teslim etti, ama ateşini kalbinde sakladı... Evet, bayım, evet! Siz ateşi görmüyor musunuz? Hayır mı? Ama ben görüyorum: İşte şurada Çek dağının yoğun, sönmeyen ateşi... O canlı ve... onu bağışlayınız, bayım – o sizinle alay ediyor.”

Yaşlı Vensel neşeyle gülüp başını salladı.

* Aleksandritin alt türü bir taş. (ç.n.)

YEDİNCİ BÖLÜM

Taşı elinde tutan yaşlı adamın karşısında duruyordum, değişken heveslerine ve anlaşılmaz sözlerine nasıl karşılık vereceğimi kesinlikle bilmiyordum. Düştüğüm zor durumu anlamış gibiydi: Elimden tuttu, öbür elindeki cımbızla piropu alıp iki parmağı arasında yüzüne gelecek şekilde yukarı kaldırdı ve yüksek bir ses tonuyla konuşmasını sürdürdü:

“O Çek kralının ta kendisi, Meronits’in ilk şövalyesi! Cahillerden nasıl kurtulacağını biliyordu o: Onların gözlerinin önünde ‘baca temizleyicisi’ni yenmişti. Evet, evet, gördüm onu, Yahudi satıcı gibi onu cebinde nasıl taşıdığını gördüm, satıcı diğer taşları ona göre seçiyordu.’ Ama o ilk ateşte vurguncunun deri kesesinde bir ucube gibi aşınmak için yanmadı. ‘Baca temizleyicisi’ gibi dolasmaktan bıkip usanmıştı, o bana parlak bir giysi içinde gelmişti. Ah! Birbirimizi anlamıştık. Meronits dağlarının prensi prens olacak. Onu bana bırakın, bayım. Biz onunla bir ömür geçiririz, ona danışırız – prens, prens olacak.”

Vensel bunları dedikten sonra bana çok saygısızca başını salladı, bundan da saygısızca ilk şövalyeyi yer yer sinek pisliği bulaşmış çok kirli bir tabağın içine fırlattı, tabağın içinde dıştan lale çok benzeyen birkaç taş daha vardı.

Bu durum hiç hoşuma gitmemişti, hatta benim piropun diğer kötü taşlarla karışmasından korkmuştum.

* Aynı tür renkli taşlara uzun süre bakarsanız “gözleriniz körleşir” ve rengi iyi olanını kötüsünden ayırma özelliğini yitirir. Satıcılar bu özelliği yeniden oluşturmak için yanlarında bir düzenleyici – yani renginin değerli olduğunu bildikleri taşı bulundurlurlar ve onunla başka taşı uyumlaştırırlar, böylece alıcı bu taştaki renk farkını görür ve değeri hakkında doğru bir fikre varabilir. (Leskov’un notu.)

Bendeki değişikliği fark eden Vensel kaşlarını çattı.

“Durun hele!” dedi tabaktaki tüm lalleri eliyle karıştırarak, birden hepsini şapkamın içine attı, sonra şapkayı salladı ve elini daldırıp hiç bakmadan sadece “baca temizleyicisini” çıkardı.

“Bunu yüz kez mi, yoksa çok, daha çok mu tekrarlamak istersiniz?”

O, taşı hissetmiş, yoğunluğunun ayrımına varmıştı.

“Yeter,” diye yanıt verdim.

Vensel taşları tekrar tabağa bırakıp başını yine gururla salladı.

Biz burada ayrıldık.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yaşlı mücevher ustasının sözlerinde ve görünüşünde öyle acayip, öyle alışılmamış bir şeyler vardı ki, onu normal bir insan saymak pek güçtü, ama ne olursa olsun ondan efsanevi bir hava esiyordu.

Korkunç İvan gibi renkli taşlara aşırı düşkün biri, zamanında böyle sıra dışı bir taş uzmanıyla karşılasaydı, sanırım onunla doya doya konuşur ve belki peşinden ayısını salarak ona işkence çekti-rirdi. Vensel günümüzde artık zamansız bir kuş, işe yaramaz bir ihtiyar. Uzmanlar herhangi bir rehinci dükkânında otururlarken, herhalde Vensel’e en azından, onun onlara karşı duyduğu aynı kü-çümsemeyle yaklaşmışlardır. O bana yirmi beş rublelik bir taşı anlatıp durmuştu!.. Çek prensi, ilk prens, sonra da kir pas içinde bir tabağa fırlatıp atmıştı...

Hayır, hayır, o bir kaçık.

Ama Vensel aksi gibi bir türlü aklımdan çıkmıyordu, hem de nasıl! Düşlerime bile giriyordu. Onunla Meronits dağlarına tırmanıyor, nedense Suebilerden gizleniyorduk. Kırlar çorak değil,

ama çok sıcaktı. Vensel orada burada yere kapanıyor, avuçlarını tozlu çakıllara koyup, “Dene! Denesene, ne kadar sıcak!..” diye fısıldıyordu. “Nasıl alev gibi parlıyorlar! Hayır, hiçbir yerde böyle taşlar bulamazsınız!”

Bütün bu olanların sezgisiyle satın aldığım lal, “saf ateşlerin gücüyle” bana gerçekten de canlı görünmeye başlamıştı. Tek başıma kalınca birden çocukluğumda okuduğum *Marco Polo’nun Seyahatnamesi* ve Novgorodluların destanları geldi aklıma, içinde “pek çok faydası olan değerli taşlardan” söz ediliyordu. Hatırladığıma göre, “lal taşının insanın kalbini neşelendirdiğini, derdi tasayı ortadan kaldırdığını, onu yanında bulunduranın hatalarını düzelterip duygularını iyileştirdiğini, insanlara karşı sevgi beslediğini” okuyunca hayretler içinde kalırdım. Daha sonra bunların hepsi anlamını yitirdi, bu efsanelere boş inanç olarak bakmaya başladık; “elması keçi kanında ıslatınca yumuşayabileceğinden, insanı karabasanlardan kurtaracağından”, onu yanında taşıyan “zehirlenirse, terlemeye başlayacağından”, yakutun kalbi güçlendirdiğinden, lalin mutluluğu artırdığından, lacivert taşının hastalıkları azalttığından, zümrütün gözleri iyileştirdiğinden, firuzenin insanı attan düşmekten koruyacağından, beçetanın* kötü düşünceleri savacağından, tumpasın† suyun kaynamasını keseceğinden, akiğin bakire kızların iffetini koruyacağından, bezoar taşının, “her türlü zehri etkisiz kılacağından” kuşkulananmaya başlamıştık. Ama yaşlı adam hezeyanın derin dehlizlerine dalmıştı, onunla birlikte ben de hazırdım buna.

* Beçeta: Rusçaya Tatarcadan geçmiş, lal ve yakutu andıran değerli bir taş. (ç.n.)

† Tumpas: Ural meden ocaklarından çıkarılan bir kristal. (ç.n.)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Uyu, bunların hepsi bir rüya... Bunun saçmalık olduğunu bilsem de, her şey ne kadar güzel, dolu doluya ve gerçeğe uygun. Saçmalık değil – rehinci dükkânında taşlara değer biçenin bildiği şey bu. Ah, evet, bu saçmalık değil. Bu değer biçme... Bir gerçek...

Gelgelelim, bu vaktiyle bir gerçektir... Patrik Nikon* düşmanları hakkında Çar Aleksey'e bir şikâyet mektubu yazınca düşmanları tarafından hemen zehirle öldürülmek istendi. Patrik tedbirli bir insandı – yanında bezoar taşı vardı, “taşı emmeye başladı.” Eldiveninin başparmağına koyduğu bezoar taşını uzun süre yaladı, bu hayatta kalmasını sağladı, ama çok acı çekti. Bunların, yeryüzü ile göğün doruklarındaki gezegenlerin bağrındaki taşların – evet, hepsinin insanın yazgısından endişe duyduğu eski zamanlarda yaşadığı bir gerçek... Gökyüzünde keder, yerin altında ise insanoğlunun yazgısına ilgisizliğin olduğu günümüzde, oradan ne sesleri gelmekte, ne de bağılıkları duyulmakta... Yeni keşfedilen gezegenlerin burçlar konusunda işlevleri yok; yeni pek çok taş var, ölçülmüş, tartılmış özgül ağırlıklarına ve yoğunluklarına göre karşılaştırılmış, evet, bunlar hakkında ne bir yayın var, ne de onlardan faydalanılıyor. İnsanla konuşmaları için zamanı geçti ve şimdi onlar – “sessiz birer balıktan farklı olmayan güzel konuşan hatipler” gibidir.† Yaşlı Vensel sarsılmış zihnini allak bullak eden eski birtakım efsaneleri tekrarlayıp durarak benimle dalga geçip eğleniyordu kuşkusuz.

* Nikon (Nikita Miniç) (1605-1681). Moskova patriği. Rus kilisesinde yaptığı reformlar, dinde ayrılmalara yol açmıştır. (ç.n.)

† Meryem Ana'ya Övgü Duası, 17. Beyit'ten bir alıntı. Aslı şu şekilde: “Güzel konuşan hatiplerin, seninle ilgili anlamda sessiz birer balık gibi olduklarını görüyoruz, çünkü senin nasıl olup da doğum yapıp bakire kaldığına şaşırıyorlar. Ama biz bu sırrın garipliğiyle birlikte sana imanla haykırıyoruz.” (ç.n.)

Ama bana ne acılar ektiriyordu bu kaık ihtiya! Ona birkaç kez uğradım, piropumu hazırlaması şöyle dursun, başlamamıştı bile. “Benim ilk prens, baca temizleyicisi gibi” tabakta, en düşük, en değersiz yoldaşları arasında leş gibi yatıyordu.

Bu taşın içinde düşünen, hisseden gururlu bir dağ ruhunun yaşadığına bir parçacık, ama içtenlikle inanmışsa, ona böyle davranması barbarlıktan başka neyle açıklanabilir!

ONUNCU BÖLÜM

Vensel artık ilgimi çekmiyordu, ona karşı öfke doluydum. Bana hiç doğru dürüst yanıt vermiyor, hatta bana karşı küstah davranıyordu. Onun taşlama arkının dönüşünü uzun süre beklerken, yaptığım en düzeyli yorumlara karşı, hüzünlü bir şekilde kirli dişlerini temizler, çarkın nasıl bir şey olduğuna ve dünyada çeşit çeşit ark bulunduğuna dair düşüncelerini dile getirirdi: Köylünün değirmeninde ark, köylünün arabasında tekerlek, vagonda tekerlek, hafif Viyana faytonunda tekerlek, Bregut’ten Denis Blondel ve Louis Audemars’a kadar saat çarkları vb. Uzun lafın kısıası, bu sıkıcı vaazların ne olduğunu şeytan bilir ancak, ama bir araba dingili dövmenin, taş kesmekten daha kolay olduğu sonucu çıkar buradan, bu yüzden de: “Bekle dur bakalım, Slav.”

Sonunda sabrımı yitirdim ve Vensel’den usulca taşımı geri vermesini rica ettim, ama yaşlı adam cevap yerine gayet yumuşak bir ses tonuyla, “Ama bu nasıl olabilir?” dedi. “Neden kaprisli davranıyorsunuz böyle?”

Ne yalan söyleyeyim, bunu kanıksamaya başlamıştım artık.

“Alın işte,” diye karşılık verdi Vensel, “artık Suebi’leşmeye başladığınızı ve Çek prensinin bile bile baca temizleyici olarak kalmasını istediğinizi düşünüyorum...”

Ve Vensel ağzını genişçe açarak kahkaha savurunca ondan odanın dört bir yanına şerbetçiotu ve malt kokusu yayıldı.

Yaşlı adamın bugün Pilzen birasını fazla kaçırdığı anlaşılıyordu.*

Vensel bana saçma sapan bir şeyler anlatmaya başladı. Güya onu yanına alarak Nuselsky merdivenlerinden bağlara doğru yürüyüşe çıkmıştı.[†] Sözde orada karşılına Karl duvarını alarak çıplak bir tepede oturmuşlar, sonunda Vensel’e –Sokrates, Platon ve Aristoteles’in dünyaya gelmeleri şurada dursun, daha Sodom günahının, Sodom’un yok edilmesinin bile yaşanmadığı– “başlangıçtan itibaren” tüm hayat hikâyesini anlatmıştı o. Tam bir saat tahtakurusu gibi duvara tırmanmış, bir kadını alaya almıştı...

Vensel çok gülünç bir şey hatırlamış gibi yine kahkahayı koyuverdi ve odayı yine şerbetçiotu ve malt kokusu doldurdu.

“Yeter, Vensel Dede, hiçbir şey anlamıyorum.”

“Bu çok garip!” dedi kuşkuyla, vaktiyle bir kulübenin duvar sıvalarında muhteşem piropların bulunmasıyla ilgili bir hikâye anlattı. Bu taşlar o kadar bolmuş ki bir kısmı yerlerde sürünüyor, bir kısmı da killi sıvalarda kullanılmıştı.

Vensel, Nuselsky basamaklarına yakın, bahçe içindeki bira-hanede otururken muhtemelen aklından bunları geçiriyordu ve bunu, mışıl mışıl uyuduğu ve çok ilginç düşler gördüğü çıplak tepeye yanında götürmüştü: Meronits’in tepelerinde yoksul Çek kulübeleri görüyordu, kulübecikte genç bir köylü kadını oturu-

* Adını Çek şehri Pilzen’den almıştır, Almancaya *pilsen* olarak geçmiştir. (ç.n.)

† Eski Prag’ın dolaylarından, Kral IV. Karl’ın (1316-1378) inşa ettirdiği Karlstein Şatosu’na ulaşan merdivenlerden söz ediliyor. (ç.n.)

yordu, elinde kirmanıyla keçi yünü eğiriyor, ayağıyla beşiği sallıyordu, beşik her sallanışında hafifçe duvara vuruyordu. Alçı sıva pul pul dökülüyor, yere toz yağıyordu ve... “O birden uyandı!” Daha doğrusu ne Vensel, ne de beşikteki bebektir, sıvaya bulanmış ilk şövalyeydi uyanan... Uyandı ve dünyada neler olduğunu doya doya seyretmek için dışarıya baktı, yün eğiren ve bebeğini sallayan genç anneyi hayranlıkla izledi... Çek-ana dünyadaki ilk lali görünce, “bu tahtakurusu,” diye düşündü, korkunç böcek yavrusunu ısırması için ona eski terliğiyle var gücüyle vurdu. Kilin içinden çıkıp yerde yuvarlanmaya başladı; anne onun bir taş olduğunu görünce onu bir avuç bezelye tohumu karşılığında bir Suebi’ye sattı. Bunlar, bir pirop tohumunun bir avuç bezelye değerinde olduğu devirlerde geçiyordu. Bunların hepsi, piropu yutan bir balığın bu yoksul kadının eline düştüğü ve bu buluntuyla kadının zengin olduğu Aziz Nikolas’ın mucizelerinin anlatıldığı zamanlardan daha önce olmuştu...

“Vensel Dede,” dedim, “lütfen beni bağışlayın, çok ilginç konulardan söz ediyorsunuz, ama dinlemeye vaktim yok. Ertesi sabah erkenden ayrılacağım, taşımı almak için yarın size son kez uğrayacağım.”

“Güzel, güzel!” diye karşılık verdi Vensel. “Yarın ışıkların yanmaya başladığı alacakaranlıkta geliniz: Baca temizleyicisi sizi prens olarak karşılayacak.”

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Tam kararlaştırılan saatte geldim, evlerin ışıkları yanmaya başlamıştı. Bu kez piropum gerçekten hazırды. İçindeki “baca temizleyicisi” kaybolmuştu. Taş soğuruyor, içinden yoğun, koyu

ışık tayfları fişkırıyordu. Vensel piropun üst yüzünün kenarlarını görünmez bir çizgiye çekmiş, ortasını da kukuleta gibi kaldırmıştı. Işığı içine alan lal ıslıl ıslıl parlamaya başlamıştı: İçinde ateşte gerçekten büyüleyici, ateşe dayanıklı bir kan damlası yanıyordu.

“Şu şövalyeye bir baksana! Nasıl?” diye bağırdı Vensel.

Ne diyebilirim ki, piropun seyrine doyamıyordum, duygularımı Vensel’e dökmek istedim, ama ben daha konuşmadan, bilge ihtiyar ansızın, çok acayip bir oyun oynadı bana: Birden ışık altında şimdi kıpkırmızı olan aleksandrit yüzüğüme yapışıp bağır-maya başladı:

“Oğullarım! Çekler! Çabuk buraya gelin! Bakın, size sözünü ettiğim Rus taşı işte bu! Seni sinsi Sibiryalı! O umut gibi hep yeşildi, ama akşama doğru kana bulandı. İlk günden böyleydi o, ama hep saklandı, yerin altındaydı, gün yüzüne çıkmadı, ancak, yüce büyücünün, efsuncunun, veydelot’un^{*} Sibiryaya onu aramaya gittiği Çar Aleksandr’ın on sekizinci yaş gününde keşfedilebildi...”

“Saçmalıyorsunuz,” diye sözünü kestim. “Bu taşı büyücüler değil, bilim adamı Nordenskiöld buldu!”

“Büyücü! Size büyücü olduğunu söylüyorum!” diye avazı çıktığı kadar bağırdı Vensel. “Bakın, ne müthiş bir taş! İçinde yeşil sabah, kanlı akşam var... Bu bir yazgı, bu soylu Çar Aleksandr’ın yazgısı!”

Ve ihtiyar Vensel sırtını duvara çevirdi, başını dirseğine yasladı ve... ağlamaya başladı.

İki oğlu ayakta suskun duruyordu. Uzun zamandır sürekli elimde gördüğüm bu “II. Aleksandr taşı”, sadece onlar için değil, sanki benim için de birden kâhinsel, derin bir gizemle dolmuş, kalbim kederle burkulmuştu.

* *Alm.* “Waidelotte”; *lat.*, “Waidilos.” Baltık halklarında pagan rahiplerinin genel adı. (ç.n.)

Siz ne derseniz deyin – yaşı adam bu taşın içinde kendisinden önce hiç kimsenin gözüne takılmayan bir şeyler görmüş ve bunu okumuştı.

Bakın, bazen bir nesneye imgelemin getirdiği olağandışı bir ruh haliyle bakmanın da bir önemi vardır!

Hikâye Anlatıcısı: Nikolay Leskov'un Eseri Üzerine Gözlemler*

Walter Benjamin

* Kaynak: Walter Benjamin: Gesammelte Schriften II-2, Werkausgabe Band 5. Frankfurt/M. 1977, S. 438-465. (ç.n.)

I

Hikâye anlatıcısı –bu isim kulağımıza ne kadar tanıdık gelse de– kendi, canlı etkinliği içinde hiç yakından bildiğimiz biri değildir. Bize çoktan uzaklaşmış, daha da uzaklaşan biridir. Bir Leskov'u hikâye anlatıcısı olarak canlandırmak, onu bize yaklaştırmak değil, daha çok, onunla aramızdaki mesafeyi büyötmek olur. Anlatıcıyı anlatıcı yapan unsurlar, belli bir uzaklıktan bakınca, Leskov'da öne çıkar. Daha yerinde bir ifadeyle, onda görünür hale gelirler, tıpkı seyirciye bir kayanın doğru mesafeden ve doğru bakış açısından bir insan kafası veya hayvan gövdesi şeklinde görünebilmesi gibi. Bu mesafeye ve bu bakış açısına bizi hemen her gün kullanma fırsatına sahip olduğumuz bir deneyim zorlar. Der ki bu deneyim, hikâye anlatma sanatı sona ermektedir. Bir şeyi doğru dürüst anlatabilen insanlarla gittikçe daha seyrek olarak karşılaşmaktayız. Bir hikâye anlatılması isteğı dile getirildiğinde, hazır bulunanları bir ne yapacağını bilememe duygusunun sardığına gittikçe daha sık rastlıyoruz. Sanki, eskiden gözümüze elimizden alınamaz görünmüş olan bir varlığımız, en emin mülkümüz elimizden alınmış gibidir: Tecrübeleri değış tokuş etme yeteneğı.

Bu olgunun bir sebebi apaçık ortadadır: Tecrübenin kur değeri düşmüştür. Ve görüldüğü kadarıyla, dipsiz bir uçuruma yuvarlanmaya devam etmektedir. Gazeteye fırlatacağıımız bir bakış, tecrübenin yeni bir dip noktaya ulaştığını, sadece dış dünyanın

görüntüsünün değil, ahlak dünyasının görüntüsünün de akşamdan sabaha, insanın eskiden asla ihtimal veremeyeceği değişikliklere uğradığını gösterir. Dünya Savaşı ile bir olay suyüzüne çıkmaya başlamış, o zamandan bu yana da durmamıştır. Savaş sonunda insanların seferden evlerine dilsizleşmiş olarak döndüğü fark edilmemiş miydi? İfade edilebilir tecrübe bakımından zenginleşmemiş, fakirleşmişlerdi. On yıl sonrasında, savaş kitapları seli içinde dile gelen şey, ağızdan ağza dolaşan tecrübeden başka her şeydi. Ve acayip değildi bu. Çünkü tecrübelerin bundan daha esaslı bir biçimde yalancı çıktığı olmamıştı hiç: Stratejik tecrübeleri mevzi savaşı, iktisadî tecrübeleri enflasyon, bedensel tecrübeleri makineleşmiş savaş, ahlakî tecrübeyi iktidar sahipleri yalancı çıkarmıştı. Okula atlı tramvayla gitmiş bir kuşak, tepesindeki bulutlardan başka hiçbir şeyin değişmeden kalmamış olduğu bir arazinin ortasında kalakalmıştı; ve o bulutların altında, yıkıcı akımlarla, patlamalarla dolu bir kuvvet alanı içinde, küçücük, kırılğan bir insan bedeni vardı.

II

Ağızdan ağza dolaşan tecrübe, geçmişte bütün hikâyeye anlatıcılarının beslendiği kaynaktır. Hikâyeleri yazıya geçirenler arasında, yazdıkları o çok sayıdaki adsız anlatıcının konuşmasından en az fark gösterenler, büyük olanlarınkidir. Ayrıca, bu sonuncular içinde iki grup bulunur ki, tabii birçok kesimde birbiriyle iç içe geçmişlerdir. Anlatıcı figürü bedenselliğinin tamamını sadece, her ikisini de algılayan kişinin gözünde kazanır. Bir Alman atasözü, “Birisi gezmişse anlatacağı da vardır,” derken anlatıcıyı uzaklardan gelen biri olarak düşünmektedir. Fakat yurdunda

kalıp dürüstçe karnını doyurmuş,* o yurdun hikâyelerini ve geleneksel anlatılarını bilen kişi de bir o kadar sevilerek dinlenir. Bu iki grubu arkaik temsilcileri bakımından göz önüne getirecek olursak, biri yerleşik çiftçide, öbürü de ticaret yapan denizcide vücut bulacaktır. Gerçekten, her iki hayat ortamı da bir bakıma kendi anlatıcı sülalelerini ortaya koymuştur. Bu sülalelerden her biri öz niteliklerini daha sonraki yüzyıllarda da korur. Mesela, yenice Alman anlatıcıları arasında Hebel'le Gotthelf birincisinden, Sealsfield'le Gerstäcker ikincisinden türemiştir. Ama genelde, bu iki soy için de geçerli olan, dediğimiz gibi, sadece temel tipler olmalarıdır. Anlatı dünyasının bütün tarihî genişliği içindeki gerçek yayılımı bu iki arkaik tipin en sıkı bir biçimde iç içe geçmesi olmadan düşünülemez. Böyle bir iç içeliği, ortaya koyduğu zanaatkâr düzeniyle, özellikle ortaçağ meydana getirmişti: Yerleşik usta ile gezginci gençler aynı mekânlarda çalışıyordu ve her usta kendi gençliğinde, kendi yurduna veya gurbette bir yere yerleşmeden önce gezgincilik yapmıştı. Çiftçilerle denizciler anlatının eski üstatları idiyse zanaatkârlık da yüksek okuluydu. Zanaatkârlıkta, çok gezmiş olanın uzaklardan yurduna getirdiği türden bilgi ile en iyi şekilde yerleşik insanın aşına olduğu geçmiş zaman bilgisi birleşmekteydi.

III

Leskov uzak diyarlarda da, eski zamanlarda da evindedir. Kendisi Rum Ortodoks Kilisesi'ne mensuptu, hem de samimi

* *İncil*'in Almancada atasözü olarak kullanılan bir zebur alıntısı (37: 3) ümidini Rab'be bağlayıp iyilik yapan kişiye, "Yerinde otur, dürüstçe karnını doyur," öğüdünü verir. (ç.n.)

olarak dinle ilgili bir adamdı. Ama bir o kadar da kilise bürokrasisinin muhalifiydi. Keza dünyevî memur tabakasıyla da başı hoş olmadığından aldığı resmî makamlarda uzun süre kalamadı. Yazı üretimi bakımından, büyük bir İngiliz şirketinin Rusya temsilcisi olarak uzun bir zaman üstlendiği görev hepsinin içinde herhalde en faydalısı olmuştur. Bu şirketin talimatıyla Rusya'yı gezdi ve bu geziler onun gerek dünyaya yönelik kavrayışını gerek Rusya'nın durumu hakkındaki bilgisini geliştirdi. Bu yoldan ülkedeki tarikatçılığı tanınması anlatılarında izlerini bıraktı. Leskov Ortodoks bürokrasisine karşı verdiği mücadelede kendine Rus efsanelerinden yandaşlar buldu. Yazdığı bir dizi efsanevî hikâyenin merkezini adil bir adam oluşturur: Bu, nadiren bir asker, çoğu zaman ise sade, iş gören biridir ve olabilecek en tabii tarzda bir evliyaya dönüşür. Mistik aşırılık, Leskov'un işi değildir. Her ne kadar zaman zaman mucizevî olana kapılmadan edemezse de, dindarlık sözkonusu olduğunda, ayakları yere basan bir mizacı tercih eder. Onun için örnek kişi, dünyada kendi yolunu dünya işlerine çok fazla bulaşmadan bulandır. Leskov dünya işlerinde buna uyan bir tutum sergilemiştir. Yazmaya geç, yirmi dokuz yaşında başlamış olması, bu tutuma iyi uyar. Yani iş seyahatlerinden sonra yazmaya başlamıştır. Basılan ilk çalışması, "Kiev'de Kitaplar Niçin Pahalı?" başlığını taşır. İşçi sınıfını, ayyaşlığı, polis hekimlerini, işsiz kalmış satıcıları konu alan ilk anlatıları kurmaca eserlerinin ilk örnekleridir.

IV

Pratik bir çıkara yöneliş, doğuştan hikâyeci olanların birçoğunda karakteristik bir özelliktir. Bu özellik Leskov'dan da ileri

derecede, örneğin, köylülerine tarıma ilişkin tavsiyelerde bulunan bir Gotthelf'te görülür; aynısına gene, havagazıyla aydınlatmanın tehlikeleriyle uğraşan bir Nodier'de görülür; okurları için "Mücevher Kutusu"na küçük tabiat bilimi araştırmaları yerleştiren bir Hebel de, gene bu kalemde anılabilir. Bütün bunlar, her gerçek hikâyelemede olan bir yöne işaret eder. Hikâye açık ya da gizli olarak, faydasını yanında taşımaktadır. Bu fayda bir seferinde ahlakî olandan ibarettir, başka seferinde pratik bir tavsiyedir, bir üçüncüsünde bir atasözü veya hayat dersidir – her durumda anlatıcı, dinleyiciye verilecek öğüdü olan kişidir. Ama bugün "verilecek öğüdü olmak" ifadesi kulağa eski moda gelmeye başladıysa, bunun suçlusu, tecrübenin iletilebilirliğinin azalmakta oluşudur. Bunun sonucu olarak, ne kendimiz ne başkaları için bilebileceğimiz öğüt yok artık. Öğüt zaten, bir soruya cevap olmaktan çok, bir tekliftir ve bir hikâyeye (o anda ilerlemekte olan hikâyeye) ilişkindir. Öğüdün ardından yetişebilmek için her şeyden önce hikâyeyi bir anlatabilmek gerekir. (Konunun apayrı bir tarafı da, bir insanın bir öğüde ancak kendi durumuna söz hakkı verebildiği ölçüde açık olduğudur.) Yaşanmış hayatın malzemesine işlenmiş öğüt, bilgeliktir. Hikâye anlatma sanatı sonuna yaklaşıyor, çünkü gerçeğin epik yönü olan bilgeliğin soyu tükenmekte. Bu ise, çok uzun zamandır süregelen bir gelişmedir. Ve bu gelişmede sadece bir "yozlaşma olayı", hele hele "modern bir yozlaşma" görmekten büyük bir yanılgı olamaz. Bu daha ziyade, seküler üretim güçlerinin, tarih boyunca anlatmayı canlı sözün alanından usul usul dışarıya sürmüş ve aynı zamanda, kaybolmakta olanın içinde yeni bir güzellik hissetmeyi mümkün kılmış olan bir yan görünümüdür.

Bitiminde anlatının çöküşünün olduğu bir sürecin en erken belirtisi, Yeniçağ başlangıcında romanın ortaya çıkmasıdır. Romanı anlatıdan (ve dar anlamıyla epik olandan) ayıran, özünde kitaba muhtaç oluşudur. Romanın yaygınlaşması ancak matbaanın icadıyla olabilmektedir. Sözlü biçimde aktarılabilen, ki epik türün malzemesidir, romanın içeriğini oluşturan farklı bir nitelik gösterir. Ne sözlü gelenekten geliyor ne de onunla halhamur oluyor oluşu, romanı bütün öbür nesir türlerinden –masaldan, efsaneden, hatta novelladan– ayırır. Ama en başta, hikâye anlatımından ayırır. Hikâye anlatıcısı anlattığı şeyi, ister kendisine ait ister kendisine anlatılmış olsun, tecrübeden alır. Ve bunu tekrar, hikâyesini dinleyenlerin tecrübesi haline getirir. Roman-cıysa köşesine çekilmiştir. Romanın doğduğu oda, en önemli derdi üzerine bile artık açıkça konuşamaz olmuş, kendisi öğüt de muhtaç, öğüt de veremeyen, yalnızlığı içindeki bireydir. Bir roman yazmak, bir ölçüyle ölçülemeyeni (*das Inkommensurable*) insan hayatını canlandırma çerçevesi içinde uç noktasına kadar götürmektir. Roman yaşayanın çaresizliğini, hayatın bütünlüğünün orta yerinde ve bu bütünlüğün canlandırılması yoluyla dile getirir. Türün ilk büyük kitabı olan *Don Quijote* bile hemen, en soylulardan biri olan kişinin –yani Don Quijote’un– sahip olduğu ruh yüceliğinin, cesaretin, yardımseverliğin öğüt ve çare kabul etmediğini ve en küçük bir bilgelik kıvılcımı bile taşımadığını öğretir. Eğer yüzyıllar boyunca tekrar tekrar –belki en vurgulu biçimde *Wilhelm Meister’in Gezginlik Yılları’nda* olmak üzere– romanın içine dersler işleme çabasında bulunulduysa, bu çabalar her seferinde roman biçiminin kendisi üzerinde bir değişikliğe yol açmıştır. Oysa oluşum romanı (*Bildungsroman*) roman türü-

nün temel yapısından kesinlikle farklılık göstermez. Toplumdaki yaşama sürecini bir kişinin gelişimine dahil etmesiyle, bu süreci belirleyen düzenlere akla gelebilecek en derme çatma biçiminden bir haklılık tanımış olur. Yaptığı bu gerekçelendirme işi, kendi gerçekliği karşısında çarpık durmaktadır. Düzenin yetersizliği tam da oluşum romanında olaya dönüşerek vücut bulur.

VI.

İnsan epik biçimlerin dönüşümünün, yeryüzünün binlerce yıldır geçirdiği değişikliklerle kıyaslanabilecek bir ritme sahip olduğunu tasavvur etmeli. İnsan iletişiminin pek başka biçimleri yoktur ki, daha yavaş olgunlaşmış ve daha yavaş ortadan kaybolmuş olsun. Başlangıçları Eskiçağ'a uzanan romanın, oluşum halindeki burjuvazi içinde kendisini altın çağına taşıyacak unsurları bulabilmesi için yüzyıllar geçmesi gerekmişti. Bu unsurların belirmesiyle, hikâye anlatıcılığı da yavaş yavaş gerileyip arkaikleşmeye başladı; gerçi çoğu yerde yeni içeriği ele geçirdi, ama aslında belirleyici unsuru bu yeni olmadı. Öte yandan –tamamen gelişmiş kapitalizmde en önemli gereçlerinden biri basın olan – burjuvazinin denetimi tamamen ele geçirmesiyle bir iletim biçiminin doğduğunu görürüz, ki kökeni ne kadar eski de olsa epik biçim üzerinde daha önce hiç belirleyici olmamıştır. Fakat işte şimdi bu etkiyi göstermektedir. Ve ayrıca görülür ki, bu biçim hikâye anlatısını roman kadar yabancı görür, ama karşısına romana olduğundan daha tehditkâr bir şekilde çıkar; öte yandan bu, romanı bir krize sürüklemektedir. Bu yeni iletim biçimi, enformasyondur.

“Le Figaro”nun kurucusu Villemessant haberin tabiatını ünlü olmuş bir ifadeyle dile getirmişti. “Benim okurlarım için,” derdi, “Latin Mahallesi’ndeki bir çatı yangını Madrid’deki bir devrimden daha önemlidir.” Bu, işitilmek istenen şeyin artık uzaklardan gelen bilgi değil, en yakında olana dair haber olduğunu kısa ve çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Uzaklardan gelen bilgi –ister mekânca uzak ülkelerden ister geleneğin zamanca uzağından olsun– denetlenemeyecek bile olsa kendisine geçerlik sağlayan bir otoriteye sahipti. Oysa haber hemen sınanabilir olma iddiasında bulunur. En başta, “kendi başına anlaşılabilir” görünmektedir. Çoğu zaman, önceki yüzyılların bilgisinden daha kesin değildir. Fakat bu bilgi mucizeye dayanmaktan hoşlanırken enformasyonun kulağa mantıklı gelmesi kaçınılmazdır. Bundan ötürü, hikâyelemenin ruhuyla uyuşmaz olduğu ortaya çıkar. Hikâye etme sanatı nadir bir hale gelmişse enformasyonun yaygınlaşmasının bu durumda canalcı payı vardır.

Her gelen sabah bize yeryüzünün haberlerini aktarır. Gene de, dikkate değer hikâyeler bakımından fakirizdir. Bunun sebebi, artık hiçbir olayın bize önceden açıklamalarla bezenmiş olmaksızın ulaşmaz olduğudur. Başka bir ifadeyle: Olup biten içinde neredeyse hiçbir şey artık hikâyeye değil, hemen hemen her şey habere yarar olmuştur. Aslında, hikâye anlatma sanatının neredeyse yarısı, aktarılan hikâyenin açıklamalardan ari tutulmasıdır. Leskov bu işin ustasıdır (“Hile”, “Beyaz Kartal” gibi metinler bir düşünölsün). Olağanüstü, mucizevî olan olabildiğince ince ayrıntılarla anlatılır, ama olayın psikolojik bağlamı okura dayatılmaz. Konuyu anladığı gibi yorumlamak ona bırakılmıştır, ki hikâye böylece, haberde eksik olan dalga boyuna erişir.

Leskov eskilerin okuluna gitmiştir. Yunanlıların ilk anlatıcısı, Herodotos'tu. *Tarih*'inin üçüncü kitabının on dördüncü bölümünde çok ders alınacak bir hikâyeye bulunur. Konusu, Psammetikhos. Mısır kralı Psammetikhos Pers kralı Kambyes tarafından yenilip esir edildiğinde, Kambyes esirini küçük düşürmeye karar verir. Psammetikhos'un Pers zafer alayının geçeceği caddeye çıkarılmasını emreder. Ayrıca, sahneyi esirin kendi kızını hizmetçi olarak elinde testiyle çeşmeye giderken göreceği gibi ayarlar.

Bütün Mısırlılar bu olaya ağlar, yakınıırken bir tek Psammetikhos bir kelime etmeden, kıpırdamadan, gözleri yere dikili, yerinde durur; çok geçmeden oğlunun bir kfile içinde idam edilmeye götürüldüğünü görünce de gene hiç tepki göstermez. Fakat bundan sonra, uşaklarından biri olan ihtiyar, fakir bir adamı esirler dizisi içinde görünce başını yumruklamaya başlar ve en derininden bir acının bütün belirtilerini gösterir.

Bu hikâyeden, gerçek anlatıcılığın ne olduğu görülebilir. Aktarılan haber, yeni olduğu anla birlikte değerini kaybetmiştir. Haber sadece o an içinde yaşar, tamamen o ana teslim olmak ve zaman kaybetmeden kendini ona açıklamak zorundadır. Hikâyeye anlatmak ise başkadır, harcanıp bitmez. Gücünü toplu biçimde saklar ve neden zaman sonra bile açıp gösterebilir. Nitekim Montaigne de Mısır kralı hikâyesine dönmüş ve kendi kendine şu soruyu sormuştur: Bu adam niçin ancak uşağı gördüğünde yakınmaya başlar? Montaigne'in cevabı: "Yas ile zaten o kadar doludur ki, bu yasın en küçük bir artışı bile önündeki setleri yıkmaya yetmiştir." Böyle der Montaigne. Ama şu da söylenebilir: "Kralı kraliyet ailesindekilerin kaderi etkilememiştir, çünkü kendi kaderidir." Veya:

“Bizi hayatta etkilemeyen birçok şey sahnede olunca etkiler; bu uşak da kral için sadece bir oyuncudur.” Veya: “Büyük acı biriktikçe birikir ve ancak gevşemeyle bendinden boşanır. Uşağı görmek gerilimi çözmüştür,” – Herodotos hiçbir açıklama yapmaz. Onunki, anlatının en kuru halidir. Onun içindir ki, eski Mısır’dan kalma bu hikâye binyıllar sonra bile şaşırtıp düşündürebilmektedir. Hikâye, piramitlerin odacıklarında havayla temas etmeden binyıllarca kalıp çimlenme gücünü bugüne kadar korumuş tohumlara benzer.

VIII.

Hikâyeleri belleğe, onları psikolojik analize elverişsiz kılan o özlü kısalıklarından daha kalıcı biçimde işleyen başka bir şey yoktur. Ve hikâye anlatıcısı psikolojik ayrıntılardan vazgeçiş ne kadar tabîi bir biçimde başarıyorsa hikâyelerin dinleyicinin belleğinde yer edinmeleri de o kadar kolay, dinleyicinin deneyimiyle bütünleşmeleri o kadar eksiksiz olur, dinleyici de onları er veya geç başkalarına anlatmaya o kadar eğilimli olur. Derinlerde gerçekleşen bu özümleme süreci bir gevşeme durumuna ihtiyaç gösterir, ki bu da gittikçe nadirleşmektedir. Uyku bedensel gevşemenin doruğu ise can sıkıntısı da zihinsel gevşemenin doruğudur. Can sıkıntısı, deneyim yumurtasına kuluçka yatan rüya kuşudur. Ormanın yapraklarının hışırtısı onu kaçıır. Yuva kurduğu yerler –can sıkıntısıyla içten bir bağı olan edimler– şehirlerde yok olmuştur bile, kırsalda da sönmektedir. Böylece dinleme yeteneği kaybolmakta, dinleyiciler camiası yok olmaktadır. Hikâye anlatmak zaten hep hikâyeleri aktarmak sanatı olagelmıştır ve bu da hikâyeler akılda tutulmadığı için kaybolmaktadır. Kaybolmaktadır, çünkü artık,

bir yandan hikâyeler dinlenirken bir yandan da kumaş dokunmamakta, ip eğrilmemektedir. Dinleyen kendini ne kadar unutursa dinlediği de aklına o kadar derin kazınır. Dinleyeni çalışmanın ritmi pençesine almışsa o da hikâyelere o şekilde kulak verir ki, içinde onları başkasına anlatma verisi kendiliğinden oluşur. İşte, dokusuna hikâye anlatma verisinin karıştığı ağ böyle bir şeydir. Binyıllarca önce en eski zanaat biçimleri bağlamında örülmüş olan bu ağ günümüzde her ucundan çözülmektedir.

IX.

Zanaatların ortamında –ister tarımla ister denizcilikle ilgili, ister kentsel zanaatlar olsun– uzun zaman gelişmiş olan hikâye anlatıcılığının kendisi de bir bakıma iletişimin zanaatça biçimidir. Kalkıştığı iş, haber veya rapor gibi konunun “saf özünü” taşımak değildir. Konuyu hikâye anlatıcısının hayatının içine yerleştirir, sonra da tekrar oradan çıkarır. Böylece hikâyede anlatıcısının izi kalır, çanakta çömlekçinin el izinin kaldığı gibi. Hikâye anlatıcıları hikâyelerine anlatacakları şeyi nasıl öğrendiklerini dile getiren bir durumu aktarmakla başlamak eğilimindedir, ola ki bunu doğruca kendi başlarından geçmiş bir şey olarak anlatmasınlar. Leskov “Hile” adlı hikâyesine bir tren yolculuğunun tasviriyle başlar ve arkadan gelen olayları bir yol arkadaşından dinlediğini belirtir; veya Dostoyevski’nin cenazesi aklına gelir ve “Kreutzer Sonatı Vesilesiyle” adlı hikâyesinin kahramanıyla tanışmasını bu törene bağlar; veya bize “İlginç Adamlar”daki olayları anlatmak üzere, katıldığı bir okuma grubunun toplantısından konuya girer. Böylece, Leskov’un izi anlattığı olayın içinde, yaşayan birinin değilse de anlatılanı aktaran birinin izi olarak sık sık görünürlük kazanır.

Bu hikâye anlatma zanaatını Leskov da gerçekten bir zanaat olarak görmüştür. “Yazmak,” der mektuplarından birinde, “benim için serbest bir sanat değil, zanaattır.” Zanaatkârlıkla arasında bağlar bulunduğu, duygusu içinde olması, endüstri teknolojisine ise yabancı kalması şaşırtıcı sayılamaz. Bunu kavramış olması gereken Tolstoy yer yer Leskov’un hikâye anlatıcısı yeteneğinin canalcı noktasına dokunarak onun, “ekonomik ilerlemenin yetersizliğine işaret eden ilk yazar” olduğunu belirtir ve şöyle devam eder: “... Dostoyevski’nin bu kadar çok okunması gariptir... Buna karşılık, Leskov’un okunmamasını bir türlü anlamıyorum. Leskov, hakikate sadık bir yazar.” Leskov efsaneyle komik halk hikâyesi arasında ortada bir yerde duran “Çelik Pire” adlı oyunlu ve iddialı hikâyesinde Tula yerlisi gümüşçülerin zanaatını göklere çıkarır. Onların elinden çıkma bir şaheser olan çelikten pire Büyük Petro’nun önüne geldiğinde, çar Rusların İngilizler karşısında utanç duymasına sebep olmadığı kanısına varacaktır.

Hikâye anlatıcısının içinden yetiştiği o zanaatkârlık ortamının zihinsel tablosu, belki hiçbir zaman, Paul Valéry’de olduğu kadar anlamlı bir biçimde dile getirilmemiştir. Valéry tabiattaki mükemmel nesnelerden, mükemmel incilerden, ağırlığı olan, olgun şaraplardan, has biçimine ulaşmış yaratıklardan bahseder ve bunları “birbirine benzeyen uzun bir sebepler zincirinin kıymetli eseri” olarak nitelendirir. Böyle sebeplerin bir araya gelmesi karşısındaki zaman sınırının ise, sadece mükemmeliyet olduğunu belirten Paul Valéry şöyle devam eder: “Tabiatın bu sabırlı yöntemi bir zamanlar insanlar tarafından taklit ediliyordu. Minyatürler, alabildiğine incelikle işlenmiş fildişi oymalar, perdahıyla ve kesimiyle mükemmel taşlar, incecik, şeffaf tabakaların üst üste sürülmesiyle ortaya çıkan lak veya resim işleri: Sabırlı, fedakârca bir

zahmetle meydana getirilen bütün bu eserler kaybolmaktadır ve zamanın mühim olmadığı zaman artık geçmiştir. Modern insan kısaltılması mümkün olmayan işler üzerinde çalışmaz oldu.” Gerçekten, bu insan aslında, hikâye anlatmayı kısaltmayı bile başardı. *Short story* türünün oluşumunu yaşadık, ki sözlü gele-
nekten uzaklaşan kısa hikâye artık, mükemmel hikâyenin birçok anlatışın üst üste binmesinden oluşarak ortaya çıkışını gösteren o, ince ve şeffaf tabakaların yavaş yavaş birbirinin üstünü örtmesi yöntemine izin vermiyor.

X.

Valéry gözlemini şu cümleyle bitirir: “Sanki, sonsuzluk düşüncesinin kaybolması, uzun süren işe karşı duyulan tepkinin büyümesiyle aynı şey gibidir.” Sonsuzluk düşüncesinin en güçlü kaynağı, hep ölüm olagelmıştır. Bu düşünce kayboluyorsa ölümün çehresinin değişmiş olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Bu değişikliğin, hikâyeleme sanatı sona erdiği ölçüde, deneyimin iletilebilirliğini de azaltmış olan sürecin aynısı olduğu anlaşıyor.

Birkaç yüzyıldan bu yana, kamu bilincinde ölüm düşüncesinin genelliği ve imgesel gücü bakımından kayıplara uğradığını gözlüyoruz. Bu gelişme son dönemlerinde gittikçe hızlanarak ilerliyor. Hijyenik ve sosyal, özel ve kamusal görünümüleriyle burjuva toplumu on dokuzuncu yüzyıl boyunca, belki bilinçaltında asıl hedefi olan bir yan etkiyi gerçekleştirdi: İnsanların ölmekte olan kişileri görmekten kaçınabilmesini sağladı. Ölmek bir zamanlar birey hayatının içinde kamusal ve alabildiğine örneksi bir olaydı (Ölüm döşeğinin bir taht gibi gösterildiği, ölü evinin ardına kadar açık kapılarından kalabalıkların doluştuğu Ortaçağ resimleri düşünül-

sün); Yeniçağ'da ölüm gittikçe, yaşayanların algıladığı dünyanın dışına sürüldü. Eskiden, bir ev, hatta bir oda bile yok gibiydi ki içinde daha önce biri ölmüş olmasın. (İbiza'daki güneş saatinin üzerindeki kitabenin zaman duygusu olarak taşıdığı anlamı Ortaçağ mekânsal olarak da yaşıyordu: *Ultima multis* [Birçokları için son gün]). Bugünün kentlileri ölümün hiçbir zaman uğramamış olduğu odalarda yaşıyor, sonsuzluğun binasında duvarlar kuruyana kadar barınmasına izin verilmiş evsiz-barksızlar* gibiler, ve sonları geldiğinde mirasçılar tarafından sanatoryumlara, hastanelere kaldırılıyorlar. Ne var ki, bir insanın ölümü sırasında sadece bilgisinin veya bilgeliğinin değil, her şeyden önce yaşanmış hayatının –ki bu da hikâyeleri ortaya koyan malzemedir– geleneğe aktarılabilir biçim alması sözkonusudur. Nasıl insanın içinde hayatın bitişiyle birlikte bir dizi resim harekete geçiyorsa –kişinin kendisiyle karşılaştığı görüntülerden, o farkına varmadan oluşan bir dizi– bir anda, yüz hareketlerinde ve bakışlarında unutulmaz bir şey belirir ve bu kişi çulsuzun biri bile olsa, onunla ilgisi olan herkese, etrafındaki yaşayanlar karşısında sahip olduğu otoriteyi bildirir. Bu otorite, hikâyenin en has kaynağıdır.

XI

Ölüm, hikâyecinin anlatabileceği her şeyin yaptırımıdır. O, otoritesini ölümden ödünç almıştır. Başka bir ifadeyle: Hikâyelerinin gönderme yaptığı yer, tabiatın hikâyesidir. Bu, eş-

* *Alm. Trockenwohner*: Endüstrileşme dönemi inşaatlarında bugünkü gibi çimento değil, kireç harcı kullanılıyor, yeni yapılan bir binanın oturulur derecede kuruması da aylar sürüyordu. Yeni konutlarda bedava veya az bir kirayla oturmak, birçokları için sokakta kalmanın alternatifiydi. (ç.n.)

siz yazar Johann Peter Hebel'in en güzel hikâyelerinden birinde örneksi bir biçimde ifadesini bulur. *Renli Aile Dostunun Mücevher Kutusu'nda* yer alan, "Beklenmedik Kavuşma" başlıklı bu hikâye Falun madenlerinde çalışan bir delikanlının nişanlanmasıyla başlar. Delikanlı düğünden bir önceki akşam, çalıştığı galerinin dibinde bir göçükte ölür. Nişanlısı ölümünden sonra da ona sadık kalır ve iyice ihtiyarlayacak kadar da uzun bir ömür sürer; günün birinde göçüğün olduğu galeriden bir ceset çıkarıldığında bu kadın demir vitriyolüne doygun halde bozulmadan kalmış cesedin kendi nişanlısı olduğunu görür. Bu kavuşmadan sonra ölüm onu da çağırır. Hebel bu hikâyede, aradan geçen uzun yılları dile getirmek zorunluluğunu duyunca bunu şöyle dile getirmiştir: "Aradan geçen zaman içinde, Portekiz'de Lizbon şehri bir depremle mahvoldu, Yedi Yıl Savaşları bitti, İmparator Birinci Franz öldü, Cizvit Tarikatı kaldırıldı, Polonya parçalandı, İmparatoriçe Maria Theresia öldü, Struensee idam edildi, Amerika bağımsızlığını elde etti, Fransız ve İspanyol birleşik kuvvetleri Cebelitarık'ı ele geçiremedi. Türkler General Stein'ı Macaristan'da Veteran Mağarası'na kapattı, İmparator Joseph de öldü. İsveç kralı Gustav Rus Finlandiya'sını fethetti, Fransız İhtilalı ve uzun harp başladı, İmparator İkinci Leopold da mezara girdi. Napolyon Prusya'yı fethetti, İngilizler Kopenhag'ı topa tuttu, köylüler ekip biçti. Değirmenciler öğüttü, demirciler çekiç vurdu, madenciler de yer altındaki işliklerinde, maden damarlarının peşinde kazma salladı. Fakat 1806 senesinde Falun'daki madenciler ..." Hiçbir anlatıcı hikâyesini tabiat tarihinin içerisine Hebel'in bu kronolojiyle yaptığı kadar derinlemesine işlemiş değildir. Bu pasajı dikkatle okumalı. İçinde ölüm, katedralin saat kulesinde tırpanlı adamın öğleleri çıkıp dolaşması kadar düzenli bir biçimde belirmektedir.

Belli bir epik biçimine yönelik her inceleme bu biçimin tarih yazımıyla hangi ilişki içinde olduğuyla uğraşacaktır. Hatta, daha ileri gidilerek şu sorulabilir: Tarih yazımı bütün epik biçimleri arasındaki ortak yaratıcılık zeminini oluşturmaz mı? O zaman, yazılmış tarihle epik biçimler arasındaki ilişki beyaz ışıqla tayf renkleri arasındaki ilişki gibidir. Her nasıl olursa olsun, bütün epik biçimleri arasında bir tanesi yoktur ki, yazıya geçmiş geçmişin saf, renksiz ışığında görünüşü vakanüvislikten daha kesin olsun. Ve vakanüvisliğin geniş tayfı içinde, hikâyelerin anlatılabileceği türler tek bir rengin nüansları gibi derece derece fark gösterir. Vakanüvis, geçmişte olanın^{*} anlatıcısıdır. Hebel'den aldığımız, pekâlâ bir vakanüvis edasıyla yazılmış pasaja dönecek olursak, tarihi yazan kişiyle, tarihçiyle, onu anlatan kişi, vakanüvis, arasındaki farkı kolaylıkla ölçebiliriz. Tarihçi ele aldığı olayları bir şekilde veya başka bir şekilde, açıklamak zorundadır; kesinlikle, onları dünyanın gidişinden örnekler olarak sunmakla yetinemez. Vakanüvis ise işte tam böyle yapar, özellikle de bu işin klasik temsilcileri, modern tarihçiliğin öncülleri olan Orta Çağ vakanüvisleri böyle yazar. Tarih anlatılarının temeline ilahî bir selamet planı yerleştiren vakanüvis, bu selamet yolunun araştırılmaz oluşundan ötürü, kanıtlanabilir açıklamalar getirme yükünü daha baştan üstlenmemiş bulunmaktadır. Bunun yerini, uğraştığı şey belli olayların kesin biçimde birbiri ardından gelmesi değil, dünyanın o büyük, araştırma kabul etmez gidişi içinde aldıkları konum olan yorum alır.

* Kelime oyunu: Almanca'da "Geschichte" hem tarih hem hikâye anlamına gelir. Benjamin "Hikâye anlatıcısı" anlamındaki "Geschichtenerzähler" kelimesini "Geschichts-Erzähler" biçiminde yazmakla bu ortak kökeni vurguluyor. (ç.n.)

Bu gidişin eskatolojik olarak belirlenmiş mi yoksa tabii bir gidiş mi olduğu fark etmez. Hikâye anlatıcısında vakanüvis değişime uğramış, bir bakıma sekülerleşmiş biçimde mevcuttur. Aralarında Leskov'un eseri bu durumu özellikle açık biçimde gösterir. Gerek eskatolojik yönelişli vakanüvis gerek dindışı açıdan bakan hikâye anlatıcısı bu eserde o kadar eşit birer pay sahibidir ki, bazı hikâyelerin temelindeki dokunun, dünyanın gidişine ilişkin dinsel görüşün altın zemini mi yoksa dünyasal görüşün rengârenk zemini mi olduğuna karar verilemez. *Aleksandrit* hikâyesi bir düşünölsün: Okuru götürdüğü yer, “yeryüzünün karnındaki taşlarla, göğün yükseklerindeki gezegenlerin insanın kaderiyle ilgilendiğı o eski zamanlar”dır; “Bugünse gerek göklerde gerek yerin altında her şey insanın kaderine karşı kayıtsızdır, insana bir yerlerden seslenen, hele itaat gösteren bir ses kalmamıştır. Yeni keşfedilen gezegenlerin hiçbir horoskoplarda bir rol oynamamaktadır artık, bir sürü yeni taş da vardır, hepsi ölçölmüş, tartılmış, özgül ağırlığı ve yoğunluğu sınanmıştır, ama bize hiçbir şeyin müjdesini taşımaz, hiçbir fayda da getirmezler. Onların insanlarla konuştuğı zaman geçmiştir.”

Görüldüğü gibi, dünyanın Leskov'un bu hikâyesinde resimlendirilen gidiş, tek anlamlı bir biçimde belirlenecek gibi değildir. Bu gidiş eskatolojik yönden mi, yoksa tabiatçı yönden mi belirlenmiştir? Kesin olan tek şey, onun, tam da dünyanın gidiş olduğu için, bütün gerçekten tarihsel olan kategorilerin dışında bulunmasıdır. Leskov bize insanın içinde bulunduğu tabiatla uyum içinde olduğuna inanacağı çağın geçmiş olduğunu söyler. Schiller bu dünyanın bu dönemini naif şiirin çağı diye adlandırmıştı. Hikâye anlatıcısı bu çağa sadık kalır ve gözlerini önünde yaratıkların geçit resminin hareket ettiğı o saat kadranından ayır-

maz; bu geçitte ölümün kh başı çeken olarak kh en sona kalmış zavalı olarak belli bir yeri vardır.

XIII.

Dinleyicinin anlatıcıyla olan naif ilişkisinin, anlatılanı aklında tutma isteğinin denetiminde olduğu konusu pek ender olarak düşünülmüştür. Kendi halinde dinleyici için önemli olan, hikâyeyi tekrar edebileceğinden emin olmaktır. Bellek, en başta gelen epik yetenektir. Epik sadece kapsamlı bir bellek sayesinde bir taraftan dünyanın düzenini kendine katabilir, öte yandan sadece bu düzenin yok olmasıyla, ölümün şiddetiyle arasındaki barışı sağlayabilir. ar'ın, Leskov'un günün birinde yarattığı türden, halkın içinden çıkma basit bir adamın gözünde, içinde hikâyelerin geçtiği dünyanın başı olduğuna göre, en geniş kapsamlı belleğe sahip olan kişi olmasında şaşacak bir şey yoktur. "İmparatorumuz," der adam, "ve bütün ailesi sahiden, gayet şaşılası bir hafızaya sahiptir."

Mnemosyne, Hatırlayıcı, Yunanlılarda epik sanatın musasıydı. Bu isim gözlemciyi dünya tarihinde canalcı bir yol ayırımına götürür. Çünkü, eğer hatırlamanın yazıya geçirdiği şey –tarih yazımı– eşitli epik biçimler arasında ortak yaratıcılık temeli ise (büyük nesir türünün çeşitli nazım ölçüleri arasındaki ortak yaratıcılık temeli olması gibi) onun en eski biçimi olan destan da, bir tür ortak temel olmasından ötürü, hikâyeyi ve romanı içerir. Sonra, yüzyıllar geçip de roman türü epiğin kucağından ayrılma-ya başladığında, bu türün içinde epiğe özgü musanın –yani belleğin– hikâyede olduğundan çok daha başka bir kılıkta gün ışığına çıktığı görülmüştür.

Hatırlayış (Erinnerung) olup biteni kuşaktan kuşağa aktaran gelenek zincirini ortaya koyar. Hatırlayış, epikte geniş anlamda musasal olandır ve musasal olanın özel biçimlerinin hepsini kapsar. Bunlar arasında en başta gelen, anlatıcıda vücut bulandır. Hatırlayış, sonunda bütün hikâyelerin birbirleriyle ördüğü ağı örendir. Büyük anlatıcıların daima, Şarklı anlatıcılarınsa başı çekerek göstermekten hoşlandıkları üzere, bir hikâye ötekine ulanır. Bu anlatıcılardan her birinin içinde, hikâyelerinin her noktasında aklına yeni bir hikâye gelen bir Şehrazad yaşamaktadır. Bu epik bir bellektir ve hikâyede musasal olandır. Fakat karşısına bir ikinci, gene dar anlamda musasal bir ilke çıkarılmalıdır, ki romandaki musasal unsur olan bu ilke en eski biçimi içinde –yani destanda– hikâyenin musasal unsurundan henüz ayrılmamış olarak saklı yatmaktadır. Bu, destanlarda olsa olsa, yer yer sezilebilir. Bu örneğin, Homeros’taki musaya sesleniş bölümlerinin başlangıcı gibi törensi pasajlarda sözkonusudur. Böyle pasajlarda geleceğini belli eden, hikâye anlatıcısının kısa süren belleğinin aksine romancının sonsuzlaştıran belleğidir. Romancının belleği *bir* kahramana, *bir* odiseye, *bir* muharebeye adanmıştır, hikâyecinin belleğiye dağınık *birçok* olaya. Başka bir ifadeyle, romanın musasal unsuru olan *yönelik hatırlayış* (Eingedenken) hikâyenin musasal yönü olan belleğin yanına katılır, ki bu katılma kökenlerinin hatıra olmasından dolayı paylaştıkları birlik destanın çöküşüyle bölündükten sonra olmuştur.

XIV.

“Kimse,” der Pascal, “geride herhangi bir şey bırakamayacak kadar fakir değildir.” Tabii, aynı şey hatıralar için de geçerlidir, ne var ki bunlar her zaman bir mirasçı bulmaz. Romancı bu mirası

kabul eder ve bu kabulün derin bir melankoliden yoksun olduğu nadir görülür. Çünkü, Arnold Bennett'in bir romanında ölü bir kadın üzerine söylenen, "Gerçek hayattan hiç payını alamamıştı" sözü romancının aldığı mirasın miktarı için de geçerli olagelmıştır. Konunun bu yönüne ilişkin en aydınlatıcı görüşleri, romanı "transandantal yurtsuzluğun biçimi" olarak gören Georg Lukács'a borçluyuz. Lukács'a göre roman aynı zamanda, zamanı yapısal ilkelere içine alan tek biçimdir.

"Zaman", der *Roman Kuramı*'nda, "ancak transandantal vatana karşı bağıllık bittiği zaman yapıcı unsur olabilir... Sadece romanda ... anlam ve hayat, dolayısıyla öze ilişkin olanla zamansal olan birbirinden ayrılır; diyebiliriz ki: Romanın bütün iç olay örgüsü zamanın gücüne karşı bir mücadeleden başka bir şey değildir... Ve bu mücadelenin içinden ... epik türünün has ürünleri çıkar ... Zaman yaşantıları: Ümit ve hatırlayış ... Sadece romanda ... yaratıcı, konuyu tam yakalayan ve onu dönüştüren bir hatırlayış ortaya çıkar ... İçsellik ile dış dünya ikiliği burada özne için ortadan kalkabilir," ancak "özne bütün hayatının ... hatırlayışında sıkı bir yumak halini alan geçmiş zaman akımlarından meydana gelen birliğini görünce, ... bu birliği kavrayan görüş ... hayatın erişilmemiş ve bu yüzden de söylenemeyen anlamının sezgisel bir yaklaşım olarak kavranmasına dönüşür."

"Hayatın anlamı," gerçekten, etrafında romanın devindiği merkezdir. Oysa bu merkezin sorgulanması, başlangıçtaki çaresizliğin ifadesinden başka bir şey değildir ve okur kendisini bu çaresizlik eşliğinde, işte bu yazılmış hayatın içine çekilmiş olarak görmektedir. Burada "hayatın anlamı", ötede "kıssadan hisse": Romanla hikâye bu düsturlarla karşı karşıya gelir ve bunlarda iki sanat biçiminin tamamen farklı tarihsel konumları okunabilir. –

Romanın en eski mükemmel örneği *Don Quijote* ise, son mükemmel örneği de belki, *Education Sentimentale*'dir.* Bu romanın son sözlerinde, çöküşünün başında burjuva çağının karşısına bütün edimleriyle çıkan anlam ayan beyan ortaya çıkar. Gençlik arkadaşları olan Frédéric ile Deslauriers arkadaşlıklarını hatırlamaktadır. Bu arada küçük bir hikâye sözkonusudur: Günün birinde memleketlerindeki genelevde gizlice ve korkular içinde boy göstermiş, ellerinden tek gelen, mamaya bahçelerinden topladıkları bir demet çiçek takdim etmek olmuştur. "Bir olay olmuştur bu, üç yıl ağızlarda dolaşmış durmuştur. Biri ötekinin anısını tamamlayarak, uzun uzadıya anlattılar bu hikâyeyi. Bitirdikleri zaman: – En mutlu çağımız o günlermiş, dedi Frédéric. – Evet, haklısın galiba! dedi Deslauriers. En mutlu çağımız o günlermiş."[†]

Roman varılan bu düşünceyle sona erer, ki bu sona bu hikâye, herhangi bir hikâyeden daha uygun düşmektedir. Gerçekten, Sonra ne oldu? sorusunun anlamını kaybedeceği bir hikâye yoktur. Oysa roman, sayfalarının en altına bir "Bitti" yazarak okuru hayatın anlamını sezgisel olarak canlandırmaya davet ettiği yer olan o sınırı bir adım bile aşma ümidini besleyemez.

XV.

Bir hikâye dinleyen, anlatıcının cemiyeti içindedir; okuyan bile bu cemiyete katılmaktadır. Romanın okuru ise yalnızdır. Herhangi başka bir okurdan daha yalnız. (Çünkü şiir okuyan kişi bile, o sözleri dinleyenler için seslendirmeye hazırdır.) Romanın

* Gustave Flaubert: *Duygusal Eğitim – Bir Delikanlının Hikâyesi*. Çeviren: Cemal Süreya. İstanbul: İletişim 2003. (ç.n.)

† A.g.y. (ç.n.)

okuru bu yalnızlığı içinde okuduğuna bütün başka okurlardan büyük bir kıskançlıkla sahip çıkar. Onu tamamen kendinin kılmaya, bir bakıma yutmaya hazırdır. Hatta, okuduğunu yok eder, ateşin ocaktaki odunları yuttuğu gibi yutar. Romanı baştan sona kateden gerilim ocaktaki alevi hızlandıran, onun oyununu canlandıran hava akımı gibidir.

Okurun tutuşan ilgisini besleyen, kuru bir malzemedir. – Ne demektir bu? “Otuz beş yaşında ölen bir adam,” demişti Moritz Heimann bir seferinde, “hayatının her noktasında, otuz beş yaşında ölen bir adamdır.” Bu cümleden daha şüphelisi olamaz. Ama böyle olması, sadece, söyleyenin dilbilgisi zamanını şaşırmış olmasındandır. Burada kastedilen hakikat şudur: Otuz beş yaşında ölmüş olan bir adam, *yönelik hatırlayış* (Eingedenken) *açısından*, hayatının her noktasında otuz beş yaşında ölmüş bir adam olarak görünecektir. Başka bir ifadeyle: Gerçek hayat için anlam taşımayan bu cümle hatırlanan hayat için tartışmasız doğrudur. Roman kişinin kimliği bu cümlede olduğundan daha iyi toparlanamaz. Cümle, roman kişinin hayatının “anlamının” ancak ölümünden yola çıkarak anlaşılacağını söyler. Romanın okuru ise gerçekten, üzerlerinde “hayatın anlamını” okuyabileceği insanlar aramaktadır. Onun için, öyle veya böyle, onların ölümünü göreceğinden daha baştan emin olmak ister. Bu ica-bında mecazî bir ölüm olabilir: romanın sonu. Ama daha iyisi, asıl ölümdür. Roman kişileri okura kendilerini ölümün beklediğini ve gayet belirli bir ölümün, gayet belirli bir yerde beklediğini nasıl açık ederler? Okurun roman olayını yiyip tüketen ilgisini besleyen soru budur.

Demek roman, bir yabancıнын kaderini bize gösterdiği için, mesela öğretici olmasıyla, anlamlı değildir, bu yabancı kader kendisini tüketen alevin gücüyle bize, kendi kaderimizden asla kazanamayacağımız bir sıcaklık verdiği için anlamlıdır. Okuru romana çeken şey, kendi tir tir titreyen hayatını okuduğu ölümün sıcaklığıyla ısıtma ümididir.

XVI.

“Leskov,” der Gorki, “kökleri en derin biçimde ... halkın içinde olan, bütün yabancı etkilerden uzak kalan yazardır.” Büyük hikâye anlatıcısının kökleri daima halkın, en başta da, zanaatkâr tabakalarının içinde olacaktır. Ama nasıl ki bu tabakalar, ekonomik ve teknik gelişim derecelerinin çok çeşitli evrelerinde, çiftçi, denizci ve şehirli unsurlarını kapsıyor ise, onların deneyim hazinelerinin yansıdığı kavramlar da bizim önümüzde öyle bir çeşitlilik içinde sıralanır. (Ticaret erbabının hikâye sanatında sahip olduğu, kesinlikle gözardı edilmemesi gereken pay, ayrı bir konu; onlar bu sanatın öğretici içeriğini çoğaltmaktan ziyade, dinleyenlerin dikkatinin toplanmasını sağlayan hileleri inceltmek durumundaydı. *BinBir Gece* hikâyelerinde derin bir iz bırakmışlardır.) Kısacası, anlatmanın insanlığın ev ekonomisinde oynadığı önemli rol bir yana, anlatıların getirdiği kazanımı dile getiren kavramlar alabildiğine çeşitlidir. Bunlar Leskov’da, en kolay toparlanır biçimiyle, dinî kavramlar olarak ifade edilebilirken Hebel’de sanki kendiliklerinden, Aydınlanma’nın pedagojik bakışaçıları içine yerleşirler; Poe’da hermetik bir aktarma geleneği olarak ortaya çıkar, Kipling’de son sığınaklarını Britanya denizcilerinin ve koloni askerlerinin yaşadıkları alanda bulurlar. Bu arada bütün büyük

anlatıcılar arasındaki ortak yön, deneyimlerinin basamakları üzerinde, bir merdivenden iner-çıkarcasına hafiflikle gezinmeleridir. Yerkürenin içlerine kadar uzanan ve ucu bulutlarda kaybolan bu merdiven öyle bir kolektif deneyimin resmidir ki, her bireysel deneyim için en derin şok olan ölüm bile bu kolektif deneyim açısından hiçbir şekilde, ne bir ayıp ne bir engel teşkil eder.

“Ve ölmemişlerse bugün de yaşıyorlardır,” der masallar. Bugün bile çocukların ilk öğüt vericisi olan masal –çünkü bir zamanlar insanlığın ilk öğüt vericisi olmuştur– gizliden gizliye anlatıda yaşamaya devam eder. İlk gerçek anlatıcı, masal anlatıcısı idi ve hâlâ öyledir. İyi öğüt kıymetli olduğunda, masal bu öğüdü biliyordu; ve zaruret en büyük olduğunda, *masalın* yardımı en yakında olardı. Bu zaruret, mitosun zaruretiydi. Masal bize insanlığın, mitosun göğsüne oturttuğu karabasanı üzerinden silkelemek için icat ettiği ilk tedbirlerden anlatır. Bize ahmak figürüyle insanlığın mitosa karşı “ahmakmış gibi” yaptığını gösterir; en küçük birader figürüyle insanlığın, mitsel kadim çağlara olan uzaklığı büyüdükçe, şansının da arttığını gösterir; korkuyu öğrenmek için çıkıp giden figürüyle korktuğumuz şeylerin sorgulanıp anlaşılabilirliğini gösterir; akıllı figürüyle mitosun sorduğu soruların (sfenksin sorusu gibi) aptalca sorular olduğunu gösterir; masal-daki çocuğun yardımına koşan hayvan figürleriyle tabiatın sadece mitosun emrinde olmayıp insanın etrafında toplanmayı çok daha tercih ettiğini gösterir. En tavsiye edilecek şey –böyle demiştir masal vaktiyle insanlara ve hâlâ böyle demektedir bugün çocuklara–, mitsel dünyanın güçlerine hile ve cesaretle karşı koşmaktır.

* Benjamin iki Alman atasözüne atıfta bulunuyor: “İyi öğüt kıymetlidir/pahalıdır” (Guter Rat ist teuer) ve “Zaruret en büyük olduğunda yardım da en yakın bir yeredir” (Wo die Not am größten ist, ist die Hilfe am nächsten). (ç.n.)

(Masal cesareti böylece kutuplaştırır, yani onu diyalektik olarak ayırarak: cesaretsizlik [yani hile] ve cesaret.) Masalın elinde olan kurtarıcı büyü, tabiatı mitsel bir biçimde işin içine katan değil, tabiatın kurtulmuş insanla kurduğu işbirliğine işaret eden bir büyüdür. Bu işbirliğini olgun insan sadece zaman zaman hisseder: mutlulukta; çocuğun karşısına ise önce masalda çıkar ve ona mutluluk duygusu verir.

XVII.

Masalın ruhuna Leskov kadar derin bir akrabalıkla yaklaşan az anlatıcı olmuştur. Burada, Rum-Katolik Kilisesi dogmalarının teşvik ettiği eğilimler söz konusudur. Bu dogmalar bütününde, bilindiği gibi, Origenes'in Roma Kilisesi tarafından reddettiği Apokatastasis, bütün ruhların cennete gideceği spekülasyonu önemli bir rol oynar. Leskov Origenes'ten çok etkilenmiş, *Kadim Sebepler Üzerine* adlı eserini çevirmeye niyetlenmişti. Rus halk inancının bir devamı olmak üzere, az sayıda insanın dirilişini bir nurlanma olmaktan çok (masala yakın bir anlamda) bir büyü bozumu olarak yorumluyordu. Origenes'in bu biçimde yorumlanması "Büyülü Gezgin"e temel teşkil eder. Burada olsun Leskov'un başka birçok hikâyesinde olsun, masal ile kahramanlık hikâyesi arasında bir melez söz konusudur, ki Ernst Bloch'un, mitos ile masal arasında bizim yaptığımız ayrımı kendine has bir şekilde benimseyerek, masal ile efsane arasında bir yere oturttuğu melezle benzerliği vardır.

Bloch şöyle der: "Masal ile efsane arasında bir melez varlık ... içinde aslî olmayan bir mitos unsuru vardır, pekâlâ insanı çeken ve ona statik bir etki yapan, gene de insanın dışında olmayan bir

sey. Efsanede Tao-vari figürler gayet ‘mitsel’dir, en başta çok eski olanlar, örneğin Philemon ve Baucis çifti: masalsı bir biçimde kaçıp kurtulmuşlardır, oysa bu arada, tabiatın gelen bir dinginlik içindedirler. Ve tabii, Gotthelf’in çok daha kısıtlı olan Tao’sunda da böyle bir ilişki vardır; yer yer efsaneden lanetin yerelliğini çekip alır, hayat ışığını, içeride olsun dışarıda olsun sakın sakın yanan, insana has hayat ışığını kurtarır.”

“Masalsı biçimde kaçıp kurtulanlar”, Leskov’un yaratıklarının geçidinde başı çekenlerdir: adil olanlar. Pavlin, Figura, peruk sanatçısı, ayı bakıcısı, yardımsever bekçi: Bilgeliğiyle, iyiliğiyle dünyanın teselli edici tarafını temsil eden bütün bu figürler anlatıcının etrafına toplanır. Bunlarda annesinin anlatıcının zihninde kalmış imgesinin baştan sona izi olduğu gözardı edilemez.

Leskov annesini şöyle anlatır: “O kadar iyi kalpliydi ki, hiçbir insana acı veremezdi, hayvanlara bile veremezdi. Ne et ne balık yerd, çünkü canlı yaratıklara karşı öyle bir merhameti vardı. Babam ona bu yüzden zaman zaman ithamlarda bulunurdu... Ama o şöyle cevap verirdi: ‘Ben bu hayvancıkları kendim yetiştirdim, onlar benim çocuklarım gibi. Kendi çocuklarımı yiyemem ya! Komşularda da et yemezdi. ‘Ben,’ derdi, ‘onları canlı gördüm, onlar benim tanıdıklarım. Tanıdıklarımı yiyemem ya!’”

Adil insan yaratıkların sözcüsüdür ve aynı zamanda onların en üst düzeyde vücut buluşudur. Adil insanın Leskov’da anacıl bir niteliği vardır, ki zaman zaman mitselliğe kadar kertelenir (ve tabii böylece, masalsı saflığı tehlikeye sokar). Bu açıdan, “Aile Babası Kotin ve Piatonida” adlı hikâyesinin başkişisi önemlidir. Bu başkişi, Pisonski adlı bir çiftçi, hermafrodittir. Annesi on iki yıl

boyunca kız olarak yetiştirmiştir. Erkek cinsiyetiyle birlikte kadın cinsiyeti de olgunlaşır ve taşıdığı iki cinslilik “tanrı-insanın sembolü haline gelir.”

Leskov böylece yaratıklar dünyasının zirvesine ulaşıldığını ve aynı zamanda herhalde, dünyevî ve dünya üstü âlemler arasında bir köprü kurulduğunu görmektedir. Çünkü Leskov’un kurmaca sanatından tekrar tekrar sebeplenen bu güçlü kuvvetli, anacıl erkek figürleri güçlerinin doruğunda oldukları çağda cinsellik dürtüsüne boyun eğmekten kurtarılmıştır. Fakat böylece hiç de bir asketizm idealinin vücut buluşu değildir; daha ziyade, bu adil insanların cinsellikten uzak duruşunda yoksunluk niteliği o kadar azdır ki, anlatıcının “Mzenskli Lady Macbeth” figürüyle canlandırdığı dizginlerinden boşanmış azgınlığın temel bir karşı kutbu olur. Bir Pavlin ile bu tacir karısı arasındaki uzaklık tabii dünyanın genişliğini kapsıyorsa Leskov da yaratıklarının hiyerarşisinde bir o kadar onların derinliğini ölçmüş olmaktadır.

XVIII.

Yaratıkların tabii dünyasında bulunan ve adil insanda en yüksek noktasını bulan hiyerarşi birçok nüansla cansız dünyanın uçurumuna kadar iner. Bu arada özel bir durumun düşünülmesi gerekmektedir. Bütün bu yaratıklar dünyası Leskov için insan sesiyle olmaktan çok, en anlamlı hikâyelerinden birinin başlığına atıfla, *Tabiatın Sesi’yle* konuşmaktadır. Bu hikâye küçük memur Filip Filipoviç’ten söz eder; adam elinden gelen her çareye başvurup bir yolculuk sırasında kendi kasabasına uğrayan bir marşalin gece yatısına kendi evinde misafir olmasına çalışır. Bunu

başarır. Memurun ısrarlı davetine önce şaşıran misafir zamanla onun şahsında, bir yerlerde tanışmış olduğu birisiyle karşılaştığına inanmaya başlar. Ama kim, orasını hatırlayamaz. Acayıptır ki, evsahibi kim olduğunu açık etme niyetinde değildir. Daha ziyade, bu yüksek şahsiyete günbegün, “tabiatın sesi”nin günün birinde anlaşılır bir şekilde kendisine sesleneceği tesellisinde bulunur. Bu böyle sürüp gider, ta ki misafir, yolculuğuna devam için yola çıkmak üzereyken, evsahibi kendisine “tabiatın sesi”ni duyurması için iznini rica eder. Bunun üzerine evsahibinin karısı odadan çıkar. Sonra, “büyük, pırıl pırıl ovulmuş, bakırdan bir avcı borusuyla döndü ve bunu kocasına verdi. Adam boruyu aldı, dudaklarına götürdü ve aynı anda sanki değişiverdi. Tam avurtlarını şişirmiş ve gökgürültüsü gibi kuvvetli bir ses çıkarmıştı ki, mareşal bağırdı: ‘Dur, şimdi aklıma geldi, Birader, hemen tanıdım seni şimdi! Sen şu avcı alayının müzisyenisin, dürüstlüğünden dolayı, zıpır bir işe dairesi memuruna müfettiş olarak gönderdiğim adam.’ – ‘Öyledir, mareşal hazretleri,’ diye cevap verir evsahibi. ‘Bunu size kendim hatırlatmak yerine tabiatın sesini konuşturmak istedim.’” Bu hikâyenin derin anlamını matraklığının arkasında saklayış biçimi Leskov’un olağanüstü mizahı (*Humor*) hakkında bir fikir verir.

Bu mizah aynı hikâyede daha da derin bir biçimde kendini tekrar gösterir. Küçük memurun “dürüstlüğünden dolayı zıpır bir işe dairesi memuruna müfettiş olarak” gönderilmiş olduğunu öğrenmiştik. Sonunda, mareşalin kendisini tanıdığı sahnede böyle denir. Fakat hikâyenin hemen başında evsahibi üzerine şunu iştirmişizdir: “Kasaba sakinlerinin hepsi adamı tanıyordu ve yüksek bir rütbesi olmadığını biliyordu, çünkü ne devlet memuruydu ne askerdi, sadece küçük bir depo dairesinde bekçiydi ve orada sıçanlarla beraber devlet malı peksimetleri ve çizme tabanlarını

kemire kemire... zamanla küçük, güzel bir ahşap eve sahip olmuştu.” Bu hikâyede, görüldüğü gibi, anlatıcıların geleneksel olarak zıpırlara ve haydutlara gösterdiği sempati su yüzüne çıkmaktadır. Bütün gülünç hikâye edebiyatı bu sempatiyi sergiler. Söz konusu sempati sanatın yücelerinde de eksik değildir: Örneğin Hebel’e bütün figürleri içinde en sadık olarak Zundelfrieder, Zundelheiner ve Kızıl Dieter eşlik etmiştir. Bununla birlikte Hebel için de adil insan *dünya tiyatrosunda* başrolü oynar. Fakat bu rol, aslında kimse yeterli olmadığından, bir kişiden öbürüne aktarılır. Bu rolü üstlenen, kâh serseri olur, kâh Yahudi tacir, kâh aptal. Her zaman, duruma göre, bir misafir oyuncudur, ahlakî bir doğaçlamadır. Hebel, duruma göre yargılayan biridir. Herhangi bir ilkeyle asla dayanışma göstermez, ama hiçbir ilkeyi de reddetmez, çünkü her ilke günün birinde adil adamın elinde bir araç olabilir. Bununla Leskov’un tutumu karşılaştırılsın. “Farkındayım,” diye yazar, “Kreutzer Sonatı Vesilesiyle” adlı hikâyesinde, “düşüncele-
rimin temelinde soyut felsefe veya yüksek ahlaktan ziyade çok daha bol miktarda pratik hayat anlayışı bulunmaktadır, ama buna rağmen, nasıl düşünüyorsam öyle düşünmeye eğilimliyim.” Ne var ki, bunun dışında, Leskov’un dünyasında olan ahlakî felaketler karşısında Hebel’in dünyasındaki ahlak kazaları, Volga’nın büyük, suskun akışı karşısında küçük bir değirmen deresinin çağıl çağıl gevezeliği gibidir. Leskov’un tarihî hikâyeleri arasında, tutkuların aynı Akhilleus’un gazabı veya Hagen’in nefreti kadar mahvedici bir hal aldığı birçok örnek vardır. İşin şaşılacak tarafı, dünyanın bu yazarın gözünde ne kadar kararabildiği ve kötünün nasıl bir haşmetle esasını kaldırabildiğidir. Leskov –ki bu onun Dostoyevski’yle temasa geçtiği az noktadan biri sayılabilir– anlaşılan, onu bir karşıtlıklar etiğinin yakınına getiren havaları tatmıştır. Onun *Eski Zaman Hikâyeleri*’ndeki temel karakterler

pervasız bir tutkuyla sona kadar gider. Fakat tam da mistiklerin gözüne bu son, ahlaksızlığın kutsallığa dönüştüğü nokta olarak görünelmiştir.

XIX.

Leskov yaratıksal merdivenin basamaklarından ne kadar aşağıya inerse bakış biçimi de mistik bakışa o kadar yaklaşır. Bunun dışında, görüleceği gibi, bu özelliğin içinde de, hikâye anlatıcısının kendi tabiatından gelen bir unsur yansımasını bulmaktadır. Tabii, pek az kimse cansız tabiatın derinliklerine inme cesaretini göstermiştir ve yeni anlatı edebiyatı içinde, yeri bütün yazılı edebiyattan önce olan adsız anlatıcının sesinin Leskov'un "Aleksandrit" adlı hikâyesinde olduğu kadar net bir biçimde duyulur hale geldiği pek çok ürün yoktur. Hikâye Pirop adında bir taştan söz eder. Taş, yaratık âleminin en alt tabakasıdır. Anlatıcı içinse en üst tabakaya doğrudan doğruya bağlanmıştır. Anlatıcıya taş haldeki cansız tabiatın, anlatıcının yer aldığı tarihî dünyaya yönelik, tabi bir kehanet içerdiğini bu yarı soylu taşın içinde, Pirop'ta, görme yeteneği verilmiştir. Bu dünya, II. Aleksandr'ın dünyasıdır. Anlatıcı –veya daha ziyade, anlatıcının kendi bilgisini aktardığı adam– bir taş ustasıdır ve Venzel adındaki bu usta zanaatını sanatın düşünülebilecek en üst seviyesine çıkarmıştır. Onu Tulalı gümüş ustasının yanına yerleştirip –Leskov'a uygun düşecek biçimde– diyebiliriz ki, mükemmel zanaatkâr yaratıksal dünyanın en iç odasına açılan anahtarın sahibidir. Dindarlığın vücut bulmuş halidir. Bu taş ustası hakkında şöyle denir: "Birden, aleksandritli yüzüğün olduğu elimi tuttu, bilindiği gibi sunî ışıktaki kırmızı pırıltılar çıkaran bir taştır bu, ve bağırır: ... 'Bakın hele, işte, o Rus kehanet taşı ...! Ah

seni kurnaz Sibiryalı! Hep ümit gibi yeşildi, ama ancak akşama doğru kana bulanırdı. Dünyanın yaratılışından beri öyleydi, ama uzun zaman sakladı kendini, toprakta gizli kaldı ve ancak Çar Aleksandr'ın rüştünü elde ettiğinin açıklandığı gün bulunmasına izin verdi, büyük bir büyücünün Sibirya'ya, onu bulmaya geldiği gün ...' 'Ne saçmalıyorsunuz siz,' diye lafını kestim. 'Bu taşı büyü-cü filan bulmadı, Nordenskjöld diye bir alimdi bulan!' 'Büyücü! Büyücü, diyorum ben size!' diye bağırdı Venzel, sesini iyice yükselterek. 'Bakın hele bir, nasıl bir taş! Yeşil bir sabah var içinde, kanlı da bir akşam ... Bu, kader; bu, asil Çar Aleksandr'ın kaderi! Ve ihtiyar Venzel bu sözlerle duvara döndü, başını dirseklerine yasladı ve ... hıçkırmaya başladı."

İnsan bu önemli hikâyenin anlamına, Paul Valéry'nin çok bambaşka bir bağlamda yazdığı birkaç kelimeyle varabildiğinden pek daha fazla yaklaşamayacaktır.

"Sanatsal gözlem," der Valéry bir sanatçıya dair izlenimleri arasında, "neredeyse mistik bir derinliğe ulaşabilir. Üzerlerine bu gözlemin düştüğü nesneler isimlerini kaybeder: Gölge ve aydınlık tamamen kendilerine has sistemler meydana getirir, tamamen kendi sorularını sorarlar; bu sorular hiçbir bilime borçlu olmadıkları gibi hiçbir pratikten de kaynaklanmaz, varlıklarını ve değerlerini sadece, onları kendi içinde kavrayıp ortaya koymak için doğmuş olan birinin ruhu, gözü ve eli arasındaki bazı akortlardan elde ederler."

Bu sözün içinde ruh, göz ve el bir tek bağlam içine konmuştur. Birbirleri üzerine etkiyerek bir pratiği belirlerler. Bizim için bu pratik artık işlerliğini kaybetmiştir. Üretimde elin rolü azalmış, bir zamanlar hikâye anlatmada doldurduğu yer ise ıssız kalmıştır.

(Anlatmak, duyusal tarafından bakınca, kesinlikle sadece sesin bir eseri değildir. Sahici anlatışın içinde daha ziyade elin işi vardır; sese dönüşen şeyi el kendine özgü, iş içinde öğrendiği hareketlerle pek çok biçimde destekler.) Ruh, göz, el arasında, Valéry'nin sözlerinde geçen o eski eşgüdüm, anlatma sanatının yuvasında karşılaştığımız o zanaatkârlıktır. Evet, daha ileri gidip şunu sorabiliriz: Anlatıcının malzemesiyle, insan hayatıyla, olan ilişkisi de zaten zanaatkârane bir ilişki değil midir? Onun ödevi tam da deneyimlerin –yabancı olsun kendine ait olsun– hammaddesini sağlam, faydalı ve biricik bir şekilde işlemek değil midir? Öyle bir işleme söz konusudur ki, belki en iyi ifadesini atasözünde, bir hikâyenin ideogramı olarak anladığımız atasözünde bulur. Atasözleri, denebilir ki, eski hikâyelerin olduğu yerde kalmış harabeleridir ve içlerinde, bir duvar kalıntısına sarılmış sarmaşıklar gibi, hisseler birer jeste sarılmış bulunmaktadır.

Böyle bakınca, hikâye anlatıcısı öğretmenlerin, bilgelerin arasına karışır. Verilecek öğüdü bilmektedir –atasözü gibi, bazı durumlar için değil–, bilge gibi, birçok durum için. Çünkü ona bütün bir hayata el atabilme vergisi verilmiştir. (Ayrıca, sadece insanın kendi tecrübesi olan bir hayata değil, içinde başka hayattan da birçok tecrübe taşıyan bir hayata. Anlatıcı için, kulaktan duyduğu şey tamamen kendine ait olana eklenip bunu tamamlar.) Onun yeteneği: hayatıdır, saygınlığı: *bütün* hayatını anlatabilmesidir. Anlatıcı, hayatının fitilini anlatışının uysal alevine tutup tamamen yanmaya bırakabilen adamdır. Leskov'da olsun, Hauff'ta, Poe'da veya Stevenson'da olsun anlatıcılığı saran o kıyas kabul etmez hava buradan ileri gelir. Anlatıcı, şahsında adil adamın kendi kendisiyle karşılaştığı figürdür.

Almanca aslından çeviren: Tefik Turan

Roman, öykü ve oyun yazarı Nikolay Semyonoviç Leskov (1831-1895), on dokuzuncu yüzyıl Rus edebiyatı geleneğinde bir bomba etkisi yaratmıştır. Gerçekçi geleneğe karşı olmasa da mitsel, ayrıksı bir Rusya'dır onun resmettiği; askerlerin, rahiplerin, serflerin, prenslerin, çılgın Tatarların ve Çingenelerin cirit attığı, büyü, düşsel, kabına sığmaz bir dünyadır.

Sözlü anlatım geleneğine dayanan, meselsi, alegorik, sembolik ve çok-katmanlı örneklerden oluşan *Büyümlü Gezin*, Leskov'un olağanüstü imgelemiyile ilk kez tanışacak okurlar için ideal bir seçki sunuyor.

"Bu hikâyeler gerçeküstü, sürükleyici, yabani ve komik."

MARGARET ATWOOD

"Leskov olmadan Bulgakov da olmazdı, Çehov da, dahası Garcia Marquez de, Julio Cortázar da olmazdı... Leskov kelimenin tam anlamıyla bir hikâye anlatıcısı: O dünyayı resmetmiyor, yaratıyor - tüm ihtişamı, dehşeti ve büyüyle..."

ALBERTO MANGUEL

"Leskov, ekonomik ilerlemenin yetersizliğine işaret eden ilk yazardır... Dostoyevski'nin bu kadar çok okunması gariptir... Buna karşılık, Leskov'un okunmamasını bir türlü anlamıyorum. Leskov, hakikate sadık bir yazar."

TOLSTOY

"Fabl kadar güçlü, hayat gibi çılgın hikâyeler."

ALICE MUNRO

"Leskov, kökleri en derin biçimde ... halkın içinde olan, bütün yabancı etkilerden uzak kalan yazardır."

MAKSİM GORKİ

EVEREST

www.everest yayinlari.com

[f/everest yayinlari](https://www.facebook.com/everest yayinlari)

[t/everest kitap](https://www.instagram.com/everest kitap)

